1. ULUSLARARASI İSTANBUL DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

05-06 EKİM 2018

HAMPTON BY HILTON • KAYAŞEHİR, İSTANBUL

www.dilkulturvetarihkongresi.org

1. ULUSLARARASI İSTANBUL DİL - KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ
Kongre Başkanı
Prof. Dr. Mustafa TALAS

Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları: 08/2018

1. Baskı: Eylül 2018
Yayıncı Sertifika No: 36934
ISBN: 978-605-68150-7-2

Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları
Bu kongre özet/tam metin kitabının her türlü yayın hakkı GÜVEN PLUS GRUP DANIŞMANLIK A.Ş. YAYINLARI'na aittir. Yayınevinin yazılıizni olmadan, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayını, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. ***Kitapda yer alan özet metin içerik sorumluluğu ilgili yazarlara aittir. Yayınevi ve kongre yönetimi bu konuda bir yükümlülük ve hukuki sorumluluğu kabul etmez.*** Bu konuda GüvenPlus Grup Danışmanlık bünyesinde hazırlanan ve yayınlan bu eser ISO: 10002:2014-14001:2004-9001:2008-18001:2007 belgelerine sahiptir. Bu eser TPE "Türk Patent Enstitüsü"tarafından 2016/73332 tescil numarası ile markalı bir eserdir.

Metin ve Dil Editörü
Dr. Öğr. Üyesi. Gökşen ARAS

Kapak Tasarımı
Öğr. Gör. Ozan KARABAŞ

Sayfa Düzeni
Burhan Maden

Baskı-Cilt:
GÜVEN PLUS GRUP DANIŞMANLIK A.Ş. YAYINLARI®
Kayaşehir Mah. Başakşehir Emlak Konutları, Evliya Çelebi Cad. 1/A D Blok K4 D29 Başakşehir İstanbul Tel: +902128014061-62 Fax:+902128014063 Mobile:+9053331447861

Sertifika No: 36934

GÜVEN PLUS GRUP A.Ş.

GÜVEN PLUS GRUP DANIŞMANLIK A.Ş. YAYINLARI®
Kayaşehir Mah. Başakşehir Emlak Konutları, Evliya Çelebi Cad. 1/A D Blok K4 D29 Başakşehir İstanbul
Tel: 02128014061-62-63
info@guvenplus.com.tr

ORGANİZASYON FİRMASI

GÜVEN PLUS GRUP A.Ş.

www.guvenplus.com.tr

1. ULUSLARARASI İSTANBUL DİL - KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

TAM ve ÖZET METİN KİTABI

KONGREYİ
DÜZENLEYEN KURUM

İSTANBUL
BİLİM VE AKADEMİSYENLER DERNEĞİ

www.istanbulbilimveakademisyenlerdernegi.org

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

DERNEK YÖNETİMİ

Prof. Dr. Ümran SEVİL
İBAD Yönetim Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Bülent EKER
İBAD Yönetim Kurulu Üyesi

Doç. Dr. Pelin AVŞAR KARABAŞ
İBAD Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

KONGRE YÖNETİMİ ve DAVETLİ KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Mustafa TALAS
Kongre Başkanı

Prof. Dr. Giray Saynur DERMAN
Oturum Başkanı

Prof. Dr. Atabey KILIÇ
Davetli Konuşmacı

Prof. Dr. Cengiz ANIK
Davetli Konuşmacı

Prof. Dr. Ramazan SEVER
Davetli Konuşmacı

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

DEĞERLİ BİLİM İNSANLARI BU KONGRE İSTANBUL BİLİM VE AKADEMİSYENLER DERNEĞİ TARAFINDAN ORGANİZE EDİLMİŞ VE DÜZENLENMİŞTİR.

KONGREMİZ

(ISO 18001- OH-0090-13001706 / ISO 14001-EM-0090-13001706 / ISO 9001-QM-0090-13001706 / ISO 10002-CM-0090-13001706)

BELGELERİNE SAHİPTİR.

www.istanbulbilimveakademisyenlerdernegi.org
info@istanbulbilimveakademisyenlerdernegi.org

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

İÇİNDEKİLER

DAVETLİ KONUŞMACILAR

NEOKLASİK REALİST TEORİ BAĞLAMINDA RUSYA FEDERASYONU'NUN ORTA ASYA ÜLKELERİ İLE SİYASİ İLİŞKİLERİ 1
Prof. Dr. Giray Saynur DERMAN

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE YAZILAN EDEBİYAT TARİHLERİNE DÂİR GENEL BİR DEĞERLENDİRME 10
Prof. Dr. Atabey KILIÇ

HİDROELEKTRİK ENERJİ (HES), KULLANIMI VE ÇEVRESEL ETKİLER 18
Prof. Dr. Ramazan SEVER

TOPLUMSAL BÜTÜNLÜĞÜN İNŞASI AÇISINDAN DİL, KÜLTÜR VE TARİH 27
Prof. Dr. Cengiz ANIK

SÖZEL TAM METİN SUNUMLAR

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE METİN ŞERHİ ÜZERİNE ADLANDIRMA SORUNU VE BİR ÖNERİ 36
Şemseddin BAYRAM

KOSOVA'DA YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARININ KRİTİĞİ 46
Sibel AKGÜN

TÜRK DİLLERİNDE SİMETRİ VE ASİMETRİ 53
İlaha MİRZALİYEVA

OSMANLI DEVLETİ'NDE OKMEYDANI VAKFI'NA VE ARAZİSİNE YAPILAN TECAVÜZLER 59
Şükrü Seçkin ANIK

MACARİSTAN'DAKİ KUMANLARIN SEP VE SANDIK GELENEĞİ 64
Nurdan VARDAN, Ali AHMETBEYOĞLU

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

HUKUKTA SORUMLULUK ve TOPLUM TİPLERİYLE MÜNASEBETİ 72
Etem ÇALIK, Ayşegül Büşra ÇALIK

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İL MÜDÜRLÜKLERİNDE ÇALIŞAN PERSONELİN ÇOCUKLARINI SPORA YÖNLENDİRME NEDENLERİNİN İNCELENMESİ (DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ) 79
Selçuk ARSLAN, ALİ SERDAR YÜCEL

FUTBOL KULÜPLERİNDEKİ SPORCU, ANTRENÖR VE YÖNETİCİLERİN KULÜP ORTAMI İLETİŞİM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (BAL LİGİ 3. GRUP ÖRNEĞİ) 86
Ahmet GERÇEK, Ali Serdar YÜCEL

AISKHYLOS, PERSLER 374-383: HELLENLER Mİ YOKSA PERSLER Mİ? 96
Esengül AKINCI ÖZTÜRK

RE-CATCHING HARMONY WITH THE NATURE: THE TURKISH VILLAGE INSTITUTES MOVEMENT 103
Gökhan AK

BİR YAŞLI DİNDARLIĞI BİÇİMİ OLARAK MABET DİNDARLIĞI 111
Coşkun DİKBIYIK

XIX. YÜZYILDA VOLGA BOYU TÜRK HALKLARININ SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL GELİŞİMİ .120
Afag PİRİYEVA

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKALARININ TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ 127
Mehmet Murad AKTAŞ

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE METİN ŞERHİ ÜZERİNE ADLANDIRMA SORUNU VE BİR ÖNERİ 136
Şemseddin BAYRAM

ÖZET METİN SUNUMLAR

XIX. YÜZYILDA VOLGA BOYU TÜRK HALKLARININ SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL GELİŞİMİ ..146
Afag PRIYEVA

FUTBOL KULÜPLERİNDEKI SPORCU, ANTRENÖR VE YÖNETICILERIN KULÜP ORTAMI İLETIŞIM DÜZEYLERININ İNCELENMESI 147
Ahmet GERÇEK, Ali Serdar YÜCEL

BİR YAŞLI DİNDARLIĞI BİÇİMİ OLARAK MABET DİNDARLIĞI 148
Coşkun DİKBIYIK

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

AZERBAYCAN TÜRKÇESININ BATI AZERBAYCAN AĞIZLARINDA ASSİMİLYASİYA VE DİSSİMİLYASİYA OLAYI.....149
Elvan CAFAROV

AISKHYLOS, PERSLER 374-383: HELLENLER Mİ YOKSA PERSLER Mİ?.....150
Esengül AKINCI ÖZTÜRK

HUKUKTA SORUMLULUK VE TOPLUM TİPLERİYLE MÜNASEBETİ.....151
Etem ÇALIK, Ayşegül Büşra ÇALIK

RE-CATCHING HARMONY WITH NATURE: THE TURKISH VILLAGE INSTITUTES MOVEMENT.....152
Gökhan AK

TÜRK DİLLERİNDE SİMETRİ VE ASİMETRİ.....154
Ilahe MİRZALİYEVA

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKALARININ TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ.....155
Mehmet Murad AKTAŞ

YABANCI ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE KONUŞMA BECERİSİNE KARŞI KAYGI DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ.....156
Melike ERDİL

BULGARİSTAN'DA TÜRKÇE EĞİTİM SORUNLARI.....158
Nesrin OSMANOVA İSPOVA

MACARİSTAN'DAKİ KUMANLARIN SEP VE SANDIK GELENEĞİ.....159
Nurdan VARDAN, Ali AHMETBEYOĞLU

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İL MÜDÜRLÜKLERİNDE ÇALIŞAN PERSONELİN ÇOCUKLARINI SPORA YÖNLENDİRME NEDENLERİNİN İNCELENMESİ (DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ).....160
Selçuk ARSLAN, Ali Serdar YÜCEL

KOSOVA'DA YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARININ KRİTİĞİ.....161
Sibel AKGÜN

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE METİN ŞERHİ ÜZERİNE ADLANDIRMA SORUNU VE BİR ÖNERİ.....163
Şemseddin BAYRAM

OSMANLI DEVLETİ'NDE OKMEYDANI VAKFI'NA VE ARAZİSİNE YAPILAN TECAVÜZLER.....164
Şükrü Seçkin ANIK

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

POSTER SUNUMLAR

ORTAK TÜRKÇENİN AZERBAYCAN AĞIZ VE ŞİVELERİNDE OGUZ VE KIPÇAK DİL BELİRTİLERİ. 166
Gönül SAMEDOVA

ESKİ VE ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİNDE YEMEK VE İÇKİ İSİMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ 167
Mahire HÜSEYNOVA

GEMİGAYA-GOBUSTAN VE ORHUN-YENİSEY YAZITLARININ DİLBİLİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....168
Mirvari İSMAYILOVA

TÜRK LEHÇELERİNDE HAL KATEGORİSİNE İLİŞKİN ORTAK TERİMLERİN TANIMLANMASI.....169
Yegane KAHRAMANOVA

LANGUAGE USE IN TECHNOLOGY AND SOFTWARE.....170
Yeganeh MADADİ

THE VALIDITY AND SIGNIFICANCE OF ENGLISH IN INTERNATIONAL SCIENTIFIC STUDIES.....171
Dovlet SHAGYLYJOV

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

Prof. Dr. Mustafa TALAS
Kongre Başkanı

Değerli Bilim İnsanları;

05 Ekim 2018 Tarihinde İstanbul Kayaşehir Hilton Hotel'de ilkini düzenlediğimiz ULUSLARARASI İSTANBUL DİL - KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ'ni gerçekleştirmiş olmaktan mutluyuz. Kongremize alanında uzman bir birinden kıymetli bilim insanlarının katılımından dolayı onurlandık. Kongremize destek sağlayan başta katılımcılar olmak üzere kamu ve özel kurumların desteklerinden dolayı kendilerine teşekkür ediyoruz. Kongremiz uluslararası düzeyde olup Azerbaycan, Bulgaristan, Türkmenistan, Kazakistan ve İran'dan katılımcılar ile daha renkli hale gelmiştir. Kongremizin ikinci buluşmasını ilerleyen süreçte yeniden gerçekleştireceğiz. Bu nedenle şimdiden tüm destekleyen kurum ve kuruluşlar ile katılımcılara teşekkür ediyoruz. Kongremiz 2018 akademik teşvik yönetmeliğine uygun olup, beş farklı ülkeden katılımcı ile bu yönetmeliğe uygun hale getirilmiştir. Kongremizde davetli konuşmacı olarak yer alan ve aramızda olan bilim insanlarına da ayrıca teşekkür ediyoruz. Kongremizin ikinci buluşmasında yeniden bir arada olmak üzere esenlik sağlık ve mutluluklar diliyoruz.

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

Distinguished Scientists,

We are glad to have held the first gathering of the INTERNATIONAL CONGRESS ON ISTANBUL LANGUAGE-CULTURE AND HISTORY on 5th October 2018 in İstanbul Kayaşehir Hilton Hotel. We are honored for the participation of esteemed scientists being an expert in their own field. We would like to thank all the participants and public and private institutions for their support. This is an international congress enriched with the participants from Azerbaijan, Bulgaria, Turkmenistan, Kazakhstan and Iran. We will organize the second gathering of our congress in the following time. Thus, we thank all the supporting institutions, organizations and participants in advance. Our congress complies with the regulation on academic encouragement of the year 2018 with the participants from five different countries. We also thank the guest speakers and scientists who are with us. Hope to meet you in the second gathering of our congress and wish you health, welfare and joy. Regards.

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

KONGRE BAŞKANI
Prof. Dr. Mustafa TALAS
(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Niğde – Türkiye)

KONGRE EŞ BAŞKANLARI
Doç. Dr. Kaya YILDIZ (Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bolu – Türkiye)
Doç. Dr. Pelin AVŞAR KARABAŞ (Hitit Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Çorum – Türkiye)

DÜZENLEME KURULU
Prof. Dr. Tofiq ABDÜLHASANLİ
Prof. Dr. Ümran SEVİL
Doç. Dr. Adnan ASLANTAŞ
Doç. Dr. Ali Serdar YÜCEL
Doç. Dr. Atila DÖL
Doç. Dr. Nur DİLBAZ ALACAHAN
Yrd. Doç. Dr. Nurhodja AKBULAEV
Dr. Öğr. Üyesi. Ayça GÜRKAN
Dr. Öğr. Üyesi. Abdülkerim GÜLHAN
Dr. Öğr. Üyesi. Hülya UZUN
Dr. Matanat AMROHOVA

YÜRÜTME KURULU
Prof. Dr. Bülent EKER
Doç. Dr. Ayşe TÜRKSOY
Dr. Öğr. Üyesi. Bayram POLAT
Dr. Öğr. Üyesi. Bekir KOCADAŞ
Dr. Öğr. Üyesi. Eda TOK
Dr. Öğr. Üyesi. Ergun ACAR

BİLİMSEL SEKRETERYA
Yrd. Doç. Dr. Kemale EEKBEROVA
Dr. Öğr. Üyesi. Gül Banu ÜSTÜN DUMAN
Dr. Öğr. Üyesi. Hulusi YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa TATÇI
Dr. Öğr. Üyesi. Levent DOĞAN
Dr. Öğr. Üyesi. Özkan AYDOĞDU
Dr. Öğr. Üyesi. Selvinaz SAÇAN
Dr. Öğr. Üyesi. Sevilay YILDIZ

SEKRETERYA
Dr. İbrahim ERBAKIR
Dr. Ülker ŞEN
Öğr. Gör. Ozan KARABAŞ

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

BİLİM KURULU

UNVAN	ADI VE SOYADI	KURUMU
Prof. Dr.	Ahmet GÜNŞEN	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Ali DUYMAZ	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Ayhan AYTAÇ	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Ali YAKICI	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Atabey KILIÇ	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Amina SİLJAK	JESENKOVIC ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Bekir ÇINAR	ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Cengiz ANIK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Ekrem CAUSEVİC	HIRVATİSTAN ZAGREP ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Emine DEMİRAY	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Giray Saynur DERMAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Fadıl HOCA	MAKEDONYA VİZYON ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Fatih ÇATIKKAŞ	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Feridun MERTER	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Fatih YÜCEL	ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Galina MİŞKİNİENE	VİLNİUS ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Gıyasettin AYTAŞ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Gadir GOLKARİAN	YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	İrfan MORİNO	KOSOVA ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Mustafa TALAS	ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Mahmut ÇELİK	MAKEDONYA İŞTİP GOTSE DELÇEV ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Nazım İBRAHİM	ÜSKÜP KRİL METODİ ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Necati DEMİR	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Ramazan SEVER	GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Suat KOLUKIRIK	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr.	Seyfeddin RZASOY	AZERVAYCAN MİLLİ ELMLER AKADEMİSİ
Prof. Dr.	Tofiq ABDÜLHASANLİ	AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

Prof. Dr.	Ümran SEVİL	EGE ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Ali Şamil HÜSEYİNOĞLU	AZERVAYCAN MİLLİ ELMLER AKADEMİSİ
Doç. Dr.	Adnan ASLANTAŞ	OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Alpaslan H. KUZUCUOĞLU	İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Çetin YAMAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Edina SOLAK	ZENİCA ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Elvan YALÇINKAYA	ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Elşen BAĞIRZADE	AZERBAYCAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Fariz AAHMADOV	AZERBAYCAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Fatih BAŞBUĞ	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Gülten HERGÜNER	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Galip GÜNER	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	İlhan UÇAR	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Kürşat ÖNCÜL	OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Kemalettin DENİZ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Kaya YILDIZ	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Mustafa ÖNER UZUN	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Qaliba HACİYEVA	NAHÇİVAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Pelin AVŞAR KARABAŞ	HİTİT ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Paki KÜÇÜKER	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Recep DÜNDAR	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Recep ÖZMAN	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Serkan ERCAN BAĞÇECİ	ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Selahattin AVŞAROĞLU	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Südabe SALİHOVA	AZERBAYCAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Tudora ARNAUT	TARAS ŞEVÇENKO KİEV MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr.	Ünal ŞENTÜRK	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

***İsimler Unvan ve isim alfabetik sıralamasına göre düzenlenmiştir.**

DİL-KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

1ST INTERNATIONAL CONGRESS ON LANGUAGE - CULTURE AND HISTORY IN ISTANBUL

ULUSLARARASI İSTANBUL DİL KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

05 EKİM 2018
08:00 – 10:00 Kayıt ve Desk
10:00 – 10:15 Kongre Açılışı

10:30 – 12:30 Davetli Konuşmacı Sunumları
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Giray Saynur DERMAN
Prof. Dr. Atabey KILIÇ
Prof. Dr. Cengiz ANIK
Prof. Dr. Ramazan SEVER

12:30 – 13:30 Öğle Yemeği Arası

13:30 – 15:30 Salon A Sözel Sunumlar
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Cengiz ANIK

Ahmet GERÇEK, Ali Serdar YÜCEL	FUTBOL KULÜPLERİNDEKI SPORCU, ANTRENÖR VE YÖNETICILERIN KULÜP ORTAMI İLETIŞIM DÜZEYLERININ İNCELENMESI
Afag PRIYEVA	XIX. YÜZYILDA VOLGA BOYU TÜRK HALKLARININ SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL GELİŞİMİ
Coşkun DİKBIYIK	BİR YAŞLI DİNDARLIĞI BİÇİMİ OLARAK MABET DİNDARLIĞI
Elvan CAFAROV	AZERBAYCAN TÜRKÇESININ BATI AZERBAYCAN AĞIZLARINDA ASSİMİLYASİYA VE DİSSİMİLYASİYA OLAYI
Selçuk ARSLAN, Ali Serdar YÜCEL	AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İL MÜDÜRLÜKLERİNDE ÇALIŞAN PERSONELİN ÇOCUKLARINI SPORA YÖNLENDİRME NEDENLERİNİN İNCELENMESİ (DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ)
Sibel AKGÜN	KOSOVA'DA YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARININ KRİTİĞİ
Şemseddin BAYRAM	KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE METİN ŞERHİ ÜZERİNE ADLANDIRMA SORUNU VE BİR ÖNERİ
Şükrü Seçkin ANIK	OSMANLI DEVLETİ'NDE OKMEYDANI VAKFI'NA VE ARAZİSİNE YAPILAN TECAVÜZLER

13:30 – 15:30 Salon B Sözel Sunumlar
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Giray Saynur DERMAN

Esengül AKINCI ÖZTÜRK	AISKHYLOS, PERSLER 374-383: HELLENLER Mİ YOKSA PERSLER Mİ?
Etem ÇALIK, Ayşegül Büşra ÇALIK	HUKUKTA SORUMLULUK VE TOPLUM TİPLERİYLE MÜNASEBETİ
Gökhan AK	RE-CATCHING HARMONY WITH NATURE: THE TURKISH VILLAGE INSTITUTES MOVEMENT
Ilahe MİRZALİYEVA	TÜRK DİLLERİNDE SİMETRİ VE ASİMETRİ
Mehmet Murad AKTAŞ	ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKALARININ TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ
Melike ERDİL	YABANCI ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE KONUŞMA BECERİSİNE KARŞI KAYGI DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ
Nesrin OSMANOVA İSPOVA	BULGARİSTAN'DA TÜRKÇE EĞİTİM SORUNLARI
Nurdan VARDAN, Ali AHMETBEYOĞLU	MACARİSTAN'DAKİ KUMANLARIN SEP VE SANDIK GELENEĞİ

POSTER SUNUMLAR

Gönül SAMEDOVA	ORTAK TÜRKÇENİN AZERBAYCAN AĞIZ VE ŞİVELERİNDE OGUZ VE KIPÇAK DİL BELİRTİLERİ
Mahire HÜSEYNOVA	ESKİ VE ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİNDE YEMEK VE İÇKİ İSİMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
Mirvari İSMAYILOVA	GEMİGAYA-GOBUSTAN VE ORHUN-YENİSEY YAZITLARININ DİLBİLİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI
Yegane KAHRAMANOVA	TÜRK LEHÇELERİNDE HAL KATEGORİSİNE İLİŞKİN ORTAK TERİMLERİN TANIMLANMASI
Yeganeh MADADİ	LANGUAGE USE IN TECHNOLOGY AND SOFTWARE
Dovlet SHAGYLYJOV	THE VALIDITY AND SIGNIFICANCE OF ENGLISH IN INTERNATIONAL SCIENTIFIC STUDIES

NEOKLASİK REALİST TEORİ BAĞLAMINDA RUSYA FEDERASYONU'NUN ORTA ASYA ÜLKELERİ İLE SİYASİ İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Giray Saynur DERMAN

Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler Bölümü, İstanbul / Türkiye

Öz: Giriş: Bu çalışmada Orta Asya'nın jeopolitik önemi, özellikle Rusya ve büyük aktörlerin bölgeye bakışı Neoklasik teori doğrultusunda literatür taraması yoluyla incelenmiştir. Çalışmanın tamamlanması için yerli, yabancı yayınlar taranmış, internet kaynaklarından faydalanılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde kuramsal çerçeve incelenmiş, Rusya'nın güvenlik ve askeri doktrinleri çerçevesinde bölgeye ilgisi ve bölgedeki faaliyetleri Uluslararası İlişkilerdeki neoklasik teori çerçevesinde araştırılmıştır. İkinci bölümde ise Orta Asya'nın jeopolitik önemi, Rusya ile siyasi ve ticari faaliyetleri, Orta Asya'nın demografik yapısı ve doğal kaynakları, bölgeden geçen ve geçmesi planlanan enerji nakil hatları tartışılmıştır. **Amaç:** Bu çalışmanın amacı, dünyanın merkezi olarak kabul edilen Orta Asya'nın giriş bölgesi Kafkasya'daki etnik ve milliyetçi hareketleri, Neoklasik realizm penceresinden incelemek ve bölgedeki etnik sorunların çözümüne katkı sunan fikirleri irdelemektir. **Yöntem:** Bu çalışmada Orta Asya'nın jeopolitik önemi, özellikle Rusya ve büyük aktörlerin bölgeye bakışı Neoklasik teori doğrultusunda literatür taraması yoluyla incelenmiştir. Çalışmanın tamamlanması için yerli, yabancı yayınlar taranmış, internet kaynaklarından faydalanılmıştır. **Analiz:** Bu çalışma gözlem ve veri analizine dayanan nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bir çalışmadır. Çalışmada Orta Asya ülkelerinin enerji verileri incelenmiştir. Ayrıca 2000'li yılların başında Vladimir Putin'in Rusya'da iktidara gelmesiyle, bölgeye yönelik dış politikasındaki değişim neoklasik realizm teorisi doğrultusunda irdelenmiştir. Bunun yanı sıra büyük güçlerin Rusya'nın yayılmacı politikasının tekrar başlaması ile attıkları adımlar analiz edilmiştir. **Bulgular ve Sonuç:** Rusya Devlet Başkanlığına Vladimir Putin gibi karizmatik bir liderin gelmesi ile Rusya, güvenlik alanında yeni doktrinler yayınlamış ve arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'da ve özellikle Kazakistan'da daha aktif bir politika sergilemeye başlamıştır. Rusya eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne karşı enerji kozuyla yeni bir çevreleme politikası uygulamaktadır. Rusya'nın bu politikasını neoklasik realist politika ile değerlendirdiğimizde, özellikle Putin gibi bir liderin dış politikayı etkilediği bunun yanı sıra ve Rusya'nın içerideki aktörlerinin dış politikayı etkilediği görülmektedir. Putin'in Orta Asya ülkeleri liderleri ile yaptıkları üst düzey görüşme sayılarının yüksek olması ile Rusya'nın yayılmacı politikasını destekler niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Rusya, Enerji, Neoklasik realizm, Enerji Nakil Hatları

GİRİŞ

Rusya'nın İngiltere 19. yüzyılda ile Orta Asya'da girdiği ve 'Büyük Oyun' (Great Game) olarak da adlandırılan bölgesel rekabet, yerini Sovyet hegemonyasına bırakmış ve 20. yüzyılın sonuna kadar da bu hâkimiyet devam etmiştir (Has, 2013: 2). Sovyet Rusya'nın dağılmasının ardından Rusya'nın bölgeye yönelik etkisi azalsa da Rus lider Vladimir Putin'in Rus dış politikasını pragmatik bir çizgiye çekmesiyle bölge güvenlik ve enerji denkleminde stratejik bir önem kazanmıştır. Rus dış politikasının politika kurucularından biri olan Aleksander Dugin'e göre ise Orta Asya ülkeleri sınırlı kültürel ve etnik özerklik dışında politika ve dış politik boyutu bulunan ekonomi ve savunma konularında Rusya'ya tabi olmalıdır. Temelleri 19. yüzyılda atılan ve 1990'lardan itibaren yeniden güçlenen Avrasyacılık (İsmailov, 2011) politikasıyla Rusya, bölgede, etkin olmaya çalışmaktadır (Çaşın ve Derman, 2016: 176).

Bölgenin fosil kaynaklarının hem çevre ülkeleri hem de AB ve ABD için önemi dikkate alındığında Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik politikaları daha anlamlı hale gelmektedir. Rusya arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'yı kontrol altında tutmak istemekte Türk cumhuriyetleri ise Rusya'yla birlikteliklerini sürdürmek bununla birlikte Rusya'nın tekelini de kırmayı düşünmektedir. Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan'ın kime hangi kanaldan hangi şartlarda ne kadar petrol ve doğalgaz sattığı Rusya ve İran'ın arz boyutundaki stratejik kazanımlarını, AB'nin enerji güvenliğini, ABD'nin küresel hedeflerine ulaşma becerisini, Çin ve Hindistan'ın küresel konumunu, Türkiye'nin bölgesel açılımlarıyla enerji kavşağı olma arzusunu etkileme kapasitesine sahiptir (Bilgin, 2010: 161).

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma aşağıda belirtilen sebeplerden dolayı önemlidir ve literatüre katkı sağlamaktadır.

- Orta Asya'nın jeopolitik öneminin irdelemesi
- Rusya'nın Vladimir Putin dönemi ile birlikte deklare ettiği güvenlik, askeri ve dış politika doktrinlerinin araştırılması, bu doktrinlerin neoklasik teori çerçevesinde değerlendirilmesi
- NATO, AB, ABD gibi aktörlerin Orta Asya üzerindeki enerji çıkarlarının incelenmesi

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, dünyanın merkezi olarak kabul edilen Orta Asya'daki siyasi ve iktisadi olayları, Neoklasik realizm penceresinden incelemek ve bölgedeki sorunların çözümüne katkı sunan fikirleri irdelemektir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada Orta Asya'nın jeopolitik önemi, özellikle Rusya ve büyük aktörlerin bölgeye bakışı Neoklasik teori doğrultusunda literatür taraması yoluyla incelenmiştir. Çalışmanın tamamlanması için yerli, yabancı yayınlar taranmış, internet kaynaklarından faydalanılmıştır. Sonuç olarak bu çalışma gözlem ve veri analizine dayanan nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı bir çalışmadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde kuramsal çerçeve incelenmiş, Rusya'nın güvenlik ve askeri doktrinleri çerçevesinde bölgeye ilgisi ve bölgedeki faaliyetleri Uluslararası İlişkilerdeki neoklasik teori çerçevesinde araştırılmıştır. İkinci bölümde ise Orta Asya'nın jeopolitik önemi, Kazakistan ve Rusya'nın enerji ilişkileri, ticari faaliyetleri, Orta Asya ülkelerinin nüfus yapısı ve doğal kaynakları, bölgeden geçen ve geçmesi planlanan enerji nakil hatları tartışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise büyük aktörlerin bölgedeki faaliyetleri, bölgedeki çıkarları, Orta Asya ülkeleri ile ilişkileri liderlerinin söylemleri doğrultusunda teorik çerçevede değerlendirilmiştir.

Rusya ve Kazakistan arasındaki siyasi, enerji ve ekonomi konuların işlendiği çalışmada önce Orta Asya'nın durumunu, Rusya'nın bölgeye yönelik politikalarını ve Rus-Kazak ilişkilerini aktarılmıştır. Daha sonra ise Çin, AB ve ABD'nin bölgeye yönelik hedefleri ve politikalarını ele alarak bölgenin önemine değinilmiştir.

KURAMSAL ÇERÇEVE/2000'Lİ YILLARDA RUSYA FEDERASYONUNUN GÜVENLİK DOKTRİNLERİ

2000'li yılların başında Rus ordusunun özellikle 2.Çeçenistan savaşında yetersiz kalması ve ordudaki yapısal sorunların giderilmesi amacıyla Ulusal Güvenlik Doktrinin hazırlanması ihtiyacı doğurmuştur. Özellikle NATO'nun ilerleyişinin durdurulamaması ve Vladimir Putin'in iktidara gelmesi ile Rusya'nın yenidünya düzeninde daha fazla söz sahibi olmak istemesi ile ilgili üç yeni doktrin yayınlanmıştır (Erişen, 2004: 177-178).

Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Doktrini

10 Ocak 2016 tarihinde açıklanmıştır. Bu doktrinde Rusya'ya yönelik tehditler ve korunma yolları, uluslararası ortamdaki ulusal çıkarları gibi konular yer almıştır (Erişen, a.g.e. 180). Ayrıca doktrinde dünyanın ABD'nin öncülüğünde batılı bir tek kutuplu dünyanın oluştuğu ve bu tek kutuplu dünyada askeri gücün halen öneminin yüksek olduğu vurgulanmıştır. Bu sebepten dolayı Ulusal Güvenlik Doktrini Rusya'nın zayıflatılmasını ve NATO'nun Rusya'nın müttefiki ülkelere genişlemesini kabul etmemekte, müttefiklerin toprak bütünlüğünün korunması gerektiği vurgulanmaktadır (Kibaroğlu, 2001: 99-100).

Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Doktrini

5 bölümden oluşan Rusya'nın dış politika doktrini 2000 yılının 28 Haziran'ında yürürlüğe konulmuştur. Bu beş bölüm şu şekildedir:

1. Bölüm: Genel Prensipler
2. Bölüm: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası ve Modern Dünya
3. Bölüm: Global Sorunların çözüme kavuşturulmasında RF'nin kırmızıçizgileri
4. Bölüm: Bölgesel Öncelikler
5. Bölüm: RF'nin dış politikasının şekillenmesi ve hazırlanması yer almaktadır.

2000'li yılların başında uluslararası konjoktürün değişmesi, Rusya'yı dış politikasını gözden geçirmeye mecbur tutmuştur. Bu ortamda Rusya'yı güçlendiren durumların olduğu gibi, çıkarına olmayan durumların da olduğu tespit edilmiştir (Öztürk, 2001: 28). Doktrinde belirtilen dış politikada, Batı ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmanın, onlarla ekonomik, siyasi işbirliğinin önemine değinilmektedir. Ayrıca etki alanında ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda RF'nin daha etken bir rol üstlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Dış politika tanımında ayrıca, Rusya'nın küresel güç olarak ulusal çıkarları ve toprak bütünlüğünün muhafaza edilmesi, ülke dışında yaşayan Rusların haklarının korunması, silahlı çatışmaların durdurulması, BDT'nin entegre edilmesi belirtilmiştir (Dağı, 2002: 188-190).

Rusya Federasyonu'nun Askeri Doktrini

Putin döneminde yürürlüğe konulan bir başka belge olan Rusya'nın askeri doktrinin tarihi 21 Nisan 2000'dir. Bu belgede büyük ölçekli savaşlardan daha çok, etnik ve dinsel çatışmaların sebep olduğu iç savaşların yaşanabileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu çatışmaların büyüyerek daha karmaşık bir hal alabileceği vurgulanmıştır. Yeni askeri doktrin, 1993 tarihli eski metinden çok ta büyük farklara sahip görünmemektedir. Askeri metindeki en büyük farkın, müttefiklere nükleer-kitle imha silahlarının yanısıra konvansiyonel silahlarla saldırı durumunda da yardım edileceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra metinde dış tehdidin azaldığı vurgulanmış, RF'nin askeri güvenlik alanlarından en önemlisinin BDT olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu topluluk üyeleri ile yapılacak ittifak ve anlaşmaların bölge güvenliğinin RF'nin çıkarları doğrultusunda şekillenmesinde önemli rol oynayacağı belirtilmiştir (Dağı, a.g.e. 194).

Neoklasik Realizm Teorisi Bağlamında Rusya'nın Güvenlik Doktrinleri

Realist güvenlik yaklaşımına göre irdelenmesi ve üzerinde çalışma yapılması gereken yegane konu tehdittir. Bu anlayışa göre, devlet savunulması gereken en üst olgudur ve bunu sağlamak

amacıyla askeri olanakların maksimum düzeyde kullanılması gerekmektedir. Bu sebeple realist yaklaşıma göre devletin güvenliği dışında başka bir güvenlik türü yoktur. Güvenlik, devletin sürekliliğini ve kontrol alanını muhafaza etmeye yardımcı olmalıdır. Realist yaklaşıma göre halk ancak kutsallaştırılmış yap devlet güvendeyse güvendedir (Mutimer, 2007: 53-74).

1998'de "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy" ismiyle Gideon Rose tarafından bir makale yazılmıştır. Bu makale ile Neoklasik realizm kavramı ilk kez uluslararası ilişkilerde kullanılmaya başlanmıştır. Klasik realizm yöntemsel olarak tümevarımcıdır. Yapısalcı realizm ise tümdengelimci bir yöntem kullanarak devletlerarası ilişkilerde sonuca ulaşmaya çalışır. Neoklasik realizm ise bu teorilerde olduğundan farklı bazı yaklaşımlarda bulunmaktadır. Gideon Rose'a göre neoklasik realizm şu şekilde açıklanmaktadır*: "Neoklasik realizm, klasik realist düşüncenin bazı temellerini yeniden düzenleyerek, içsel ve dışsal değişkenleri açık bir şekilde bir araya getirmektedir."* (Rose, 1998: 150-151).

İktidardaki devlet yöneticilerinin fikirleri, uluslararası politika anlayışları devletin içyapısındaki aktörlerden de etkilenmektedir. Bir devletin liderinin güçlenmesi, diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanabilecektir. Neoklasik realizme göre bu tehdit algılaması neorealist teoride ve klasik realizm teorisinde yoktur. Devletin

içindeki bazı baskı grupları ve farklı ideolojiler devlet adamlarını etkilemekte ve karar alma sürecine katılmaktadır (Ağdemir, 2004: 19-36).

Bu bağlamda bu çalışmada Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya Federasyonu'nun yayılmacı dış politikası neoklasik realist teori ve Rusya'nın güvenlik algılamaları doğrultusunda incelenmektedir.

ORTA ASYA'NIN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Orta Asya coğrafi konumu bakımından çok önemlidir. Orta Asya en geniş coğrafi tanımıyla bugünkü Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Çin'deki Sincan (Xinjiang), Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan), Moğolistan, Kuzey Hindistan, Kuzey Pakistan ve Kuzey İran'dan oluşmaktadır (Bilgin, a.g.e. 158). Günümüzde enerji kaynaklarına sahip olma ya da enerji kaynaklarını kontrol etme en önemli konu haline gelmiştir. Bu kaynakları ellerinde bulunduran ülkeler stratejik gücü ellerinde bulundurmaktadır (Karabayram, 2011: 303). Hazar havzası ile birlikte, Ortadoğu'nun ardından en zengin enerji kaynaklarına sahip olan Orta Asya, Doğu ve Batı'yı bağlayabilecek köprü konumundan dolayı güzergâh rekabeti açısında da önemlidir. Orta Asya aynı zamanda 'Kara hâkimiyeti gibi jeopolitik teoriler de bölgenin coğrafi önemini ortaya koymaktadır. Bölgeye Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ilgisi her geçen gün artmaktadır.

Rusya'nın Orta Asya Politikası

SSCB'den sonra Rusya 1993'te 'Yakın Çevre Politikası'nı yayımlamıştır. Bu politikaya göre, Rusya; Afganistan ve Çin ile arasında tampon bölge oluşturan Orta Asya'nın istikrarını desteklemektedir. Hem Avrupa'ya enerji arzındaki tekelini sürdürmek hem de enerji koridorlarını kontrol etmek isteyen Rusya, Doğu-Batı enerji güzergahına hakim olmak maksadıyla Güney Akım, Kuzey Akım gibi projeler geliştirmiştir. Bu ülkelerde ikamet eden Rus azınlıkları gerekçe göstererek ülkelerin iç işlerine müdahale edebilen Moskova'nın ekonomik ilişkilerinin en yüksek olduğu ülke Kazakistan'dır (Kısacık, 2016).[1]

Rus Devlet Başkanı Vladimir Putin'in sahne almasıyla Rusya'nın Avrasya'ya yönelik politikaları son yıllara damga vurmuştur. Putin'le birlikte Rus dış politikasının daha da pragmatik bir çizgiye kayması bölgede küresel enerji ve ekonomik çıkar rekabetini artırmıştır. Putin gibi bir liderin etkisiyle Rusya'nın kendi "arka bahçesine" daha kısa sürede dönebileceği öngörülmektedir. Öte yandan Putin, BDT'den ziyade içinde Çin'in de bulunduğu Şanhay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) bölgedeki güç dengesi açısından daha fazla önem vermektedir. Rusya'nın enerji sektöründeki rolünü arıtma politikası, Putin'in "enerjide liderlik" sözleriyle özetlenmektedir (Nogayeva, 2013: 62). Putin Rusya'nın kendini her zaman bir Avrasya ülkesi olarak gördüğünü ve topraklarının büyük kısmı Asya'da olmasına rağmen bu üstünlükten yararlanmadıklarını dile getirmiştir (Carrere, 2010: 139).

1 (http://politikaakademisi.org/kazakistanin-enerji-politikasinda-rusyanin-vazgecilmez-konumu/),Erişim Tarihi: 05/01/2016

Rusya ve Orta Asya (Kazakistan) Arasında Askeri ve Siyasi İlişkiler

Kazakistan ve Rusya'nın ilişkileri her açıdan ileri seviyededir ve sadece 2012 yılında 9'u devlet başkanlığı düzeyinde olmak üzere 15 üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir. Stratejik ortaklık düzeyindeki ilişkiler, her iki tarafın da vazgeçemeyeceği sağlam siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel temellere sahiptir.

Kazakistan'daki 3,9 milyonluk Rus nüfusu (Has, 2013: 15) ve Rusya'da çalışan 1 milyon Kazak, iki ülke arasındaki ilişkileri sürekli ve sürdürülebilir kılmaktadır. Kazak Lider Nursultan Nazarbayev, AB, ABD, Çin ve Rusya gibi büyük güçlerle denge politikası izlemeye çalışsa da Rusya birinciliği korumaktadır. Bunun yanında Kazakistan, NATO ile işbirliği ve enerji güzergâhlarının çeşitlendirilmesi gibi hususlarda Rusya'ya karşı manevra alanı yaratmaktadır. Kazakistan yönetimi tam bağımsızlık için ekonomisini Rusya'ya bağımlı olmaktan kurtarması gerektiğinin farkındadır ve bu kapsamda dış politikasında çok taraflılık ve denge politikası izlemeye çalışmaktadır (İşyar, 2010: 206).

Medvedev'in Mayıs 2008'de ilk ziyaretini Kazakistan'a gerçekleştirmesi ve enerji, terör, sınır ötesi örgütlü suçlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile radikalizme karşı işbirliği konusunda ortak kararlar alınması son derece önemlidir[2].Söz konusu ziyaret Rusya'nın 'Yakın Çevre' ve 'Avrasyacılık' politikasının uzun yıllar devam edeceğinin göstergesi olarak yorumlanmıştır. Sınır güvenliğini sağlayan asker sayısını azaltmayı düşünen Rusya bu bakımdan stratejik ortağı Kazakistan'ın güvenliğini önemsemektedir. 'Baykonur' uzay üssünün yanı sıra Rusya, Kazakistan'da büyük askeri üs üzerindeki hakkını korumuştur.[3].

Orta Asya ve Rusya'nın dâhil olduğu çeşitli örgütler bulunmaktadır ve iki ülke arasında imzalanan 300'den fazla anlaşma vardır. Bu ülkelere Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesidir. Temellerini BDT'den alan Avrasya Ekonomi Topluluğu (EURASEC) 2000 yılında Astana'da imzalanmıştır. Rusya ve Orta Asya bir diğer işbirliği platformu Şangay İşbirliği Örgütü'dür (ŞİÖ).Rusya, Kazakistan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan'ın bir araya gelmesiyle imzalanan Taşkent Anlaşması'yla Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (CSTO) oluşturulmuştur.

.Elektrik enerjisi, kömür, nükleer enerjideki işbirliği ile petrol ve doğalgaz kaynaklarının Rusya üzerinden pazara sunulması Rusya'nın transit rolünü ortaya koymaktadır.2010 yılında Kazakistan'ın petrolünün büyük bir kısmı ve doğalgazının tamamı (11,95 milyar metreküp) Rusya üzerinden piyasaya sunulmuştur. Kazakistan petrol ve doğalgazının Rusya'nın by-pas edilerek uluslararası piyasaya sunulması Rusya'nın ekonomik zarara uğramasının yanı sıra bölgedeki etkisinin azalmasını da ifade etmektedir.

Enerji transferi konusunda Rusya'ya bağımlılığını azaltmak isteyen Kazaklar, Bakü-Tiflis-Ceyhan yoluyla Azerbaycan'ı da transit ülke olarak kullanmak istemektedir. Kazakistan bir diğer güçlü komşusu Çin ile de işbirliğine giderek çok yönlü dış politikasını genişletmektedir. Kazak-Çin boru hattı ise Rusya'yı köşeye sıkıştıran bir hamledir.

2 Habibe Özdal, Medvedev Döneminde (Ayrıcalıklı) Rus-Kazak İlişkileri, Usak Analiz, 2010, s:3
3 Nogayeva, a.g.e., s:137

Enerji kaynaklarının çoğunu Hazar Havzası'nda barındıran Kazakistan hem karadan hem denizden enerji potansiyelini yükseltmeyi planlamaktadır[4].

Kazak petrolü:

1. Tengiz-Novorossiysk (CPC) hattıyla Rusya üzerinden Karadeniz'de, oradan gemilerle dünya piyasalarına ulaştırılmakta;
2. Atyrau-Samara ve Aktau Limanı kullanılarak boru hattı-demiryolu sistemiyle Rusya vasıtasıyla değerlendirilmekte,
3. İran'la yapılan *swap* anlaşması gereği kuzeyde verilen petrolün karşılığı Körfez'de alınmakta,
4. Mayıs 2006'dan beri 3000 kilometre uzunluğundaki Atasu-Alashankou boru hattından Çin'e ihraç edilmektedir (Bilgin, a.g.e. 166).

Rusya'nın 83 federe biriminin 76'sı Kazakistan ile ticari ilişkilere sahiptir. 23,8 milyar dolarlık ticaret hacminin yüzde 70'i sınır bölgeleri arasında gerçekleşmektedir (Has, a.g.e. 8).. Kazakistan'ın toplam ithalatında yüzde 36,6 ve ticaret hacminde ise yüzde 17,4'lük paya sahip olan Rusya, hâlihazırda Kazakistan'ın en büyük ticari ortağı konumundadır. Kazakistan, Rusya için Orta Asya'daki en büyük ticari ortak iken Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içerisinde Ukrayna ve Belarus'tan sonra gelmektedir. Devlet hissesi oranı Yüzde 75,16 olan Rosneft, Rusya'da ve yurt dışında petrol arama faaliyetleri ve üretim yapmaktadır. 1991 yılında kurulan Lukoil Petrol Şirketi ise ispat edilmiş petrol yatakları açısından dünyanın ikinci özel büyük petrol şirkedir. Rusya'nın üçüncü büyük şirketi olan TNK-BP'nin dışında Rusneft ve Zarubejneft de bulunmaktadır (Nogayeva, a.g.e. 60). Rusya'nın enerji devi Gasprom ise dünyanın en büyük doğalgaz şirketi konumunda olup dünya doğalgaz rezervlerindeki payı yüzde 17, Rusya'daki payı ise yüzde 6'tır. Bu gücü ile bölgesel ve küresel ölçekte prestiji artarken Rusya ile AB ve ABD ilişkilerini dengelediği vurgulanmaktadır.

SONUÇ

Orta Asya, sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve stratejik konumu nedeniyle küresel güçlerin güç mücadelesine sahne olmaktadır. Dünyanın iki ülke arasındaki en uzun kara sınırlarından birine sahip olan Rusya ve Orta Asya, coğrafi olarak yakın olmanın ötesinde tarihsel bağlara, güçlü bir ekonomik ilişkilere ve güvenlik konusunda işbirliğine sahiptir. Orta Asya'da Rusça'nın en yaygın ve resmi dil olması ve devlet kurumlarında görevli kadroların Rus üniversitelerinde yetişmiş olması iki ülke ilişkilerinin "karşılıklı bağımlılık" düzeyinde gerçekleşmesine de neden olmaktadır.

Rusya Devlet Başkanlığına Vladimir Putin gibi karizmatik bir liderin gelmesi ile Rusya, güvenlik alanında yeni doktrinler yayınlamış ve arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'da ve özellikle Kazakistan'da daha aktif bir politika sergilemeye başlamıştır. Rusya; bölgede etkinliğini sürdürerek enerji kaynaklarının dünya pazar-

4 Giray Saynur Derman, & Ongarova, Yerkinay, *Kazakistan'ın Enerji Politikası*, TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 6/ilkbahar, Sayı: 22, s:90

larına arzını kendi toprakları üzerinden gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Başta Kazakistan olmak üzere eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne karşı enerji kozuyla yeni bir çevreleme politikası uygulamaktadır. Rusya'nın bu politikasını neoklasik realist politika ile değerlendirdiğimizde, özellikle Putin gibi bir liderin dış politikayı etkilediği bunun yanı sıra ve Rusya'nın içerideki aktörlerinin dış politikayı etkilediği görülmektedir. Putin'in Kazakistan gibi Orta Asya ülkeleri liderleri ile yaptıkları üst düzey görüşme sayılarının yüksek olması ile Rusya'nın yayılmacı politikasını destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

Adıbelli, B. (2006). Büyük Avrasya Projesi ABD, Rusya ve Çin'in Varolma Mücadelesi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Ağdemir A.M. (2004). "Neoklasik Realizm Çerçevesinde İsrail'in Irak Politikası",Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bilgin, M., (2010), "Orta Asya ve Kafkasya'da Enerji Stratejileri: Rekabet, İşbirliği ve Bölgesel Sorunlar", ARI, Tayyar (der.), Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine, Marmara Kitap Merkezi, İstanbul.

Caşın, M.H. Derman, G.S. (2016). Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar, SRT Yay. Ankara.

Dağı, Z. (2002). Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika Rusya'nın Dönüşümü, Boyut Kitapları, İstanbul.

D'encausse, H.C. (2010). İki Dünya Arasında Rusya, Ötüken Neşriyat.

Derman, G.S. Ongarova, Y. (2009). Yerkinay, Kazakistan'ın Enerji Politikası, TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; Cilt: 6/ilkbahar, Sayı: 22.

Derman, G.S. Ongarova, Y. (2009). Avrupa Birliği - Orta Asya Ülkeleri ile İlişkiler ve Avrupa Birliği'nin Bölgeye Yönelik Stratejisi, TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 6/ilkbahar, Sayı: 22.

Erişen, C. (2004). "Rusya Federasyonunda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler",(Der.) Erhan Büyükakıncı, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Has, K. (2013). Orta Asya'nın Bölgesel Dinamikleri Çerçevesinde Rusya-Kazakistan İlişkileri, Usak Analiz.

İsmailov, M. (2011). Avrasyacılık; Mukayeseli Bir Okuma Türkiye ve Rusya Örneği, Doğu Batı Yayınları.

İşyar, Ö.G. (2004). Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu, Alfa Basın Yayım.

İşyar, Ö.G. (2010). Avrasya ve Avrasyacılık, Dora Basın Yayım, Bursa.

Karabayram, F. (2011). Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Kibaroğlu, M. (2001). "Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini", Avrasya Dosyası, Cilt: 6, Sayı: 4, Ankara.

Mutimer, D. (2007). "Critical Security Studies: A Schismatic History", Alan Collins (Der.), Contemporary Security Studies, Oxford University Press, Oxford.

Nogayeva, A. (2013). Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları, Usak Yayınları, Ankara.

Özdal, H. (2010). Medvedev Döneminde (Ayrıcalıklı) Rus-Kazak İlişkileri, Usak Analiz.

Öztürk, O.M. (2001). Rusya Federasyonu Askeri Doktrini, Ankara: ASAM Yayınları.

Rose, G. (1998). "Review: Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy",World Politics, Sayı: 51, No. 1, A.B.D.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=185:ab nn-enerj-poltkasi-ve-bu-poltkanin-gelm&catid=7:goerueler&Itemid=18) E.T: 15/01/2016

http://politikaakademisi.org/kazakistanin-enerji- politikasinda-rusyanin-vazgecilmez-konumu/) E.T: 15/01/2016

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE YAZILAN EDEBİYAT TARİHLERİNE DÂİR GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kayseri / Türkiye

Öz: Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana, Türkiye'de onlarca edebiyat tarihi kaleme alınmıştır. Biz bu çalışma çerçevesinde, edebiyat tarihi yazımının da Türkiye'de en önemli ismi olarak kabul edilen Mehmed Fuad Köprülü'den başlayarak edebiyat tarihleri hakkında ana hatlarıyla bilgi verdikten sonra genel bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı tarihi, Mehmed Fuad Köprülü, Tenkit

GİRİŞ

Bir toplum içinde yaşayan insanların uzun asırlar içinde duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri, sanat eserlerini ortaya çıkardı, bu duygu ve düşüncelerin dil ve yazı ile ifadesi de edebiyatı oluşturdu. Bir milletin devirler içinde meydana getirdiği sanat eserlerini inceleme, o milletin medenî hayatını öğrenmeye çalışma çabası edebiyat tarihi çalışmalarının da yolunu açmıştır.

Bizde edebiyat tarihlerinin ilk örnekleri, tezkireler olarak kabul edilebilir. Tezkireler, bilindiği üzere şâirlerin tercüme-i hâllerinden bahseder, bazen şâirler hakkında şahsî düşünceler de ihtiva eder. Şâirler bir fert olarak ele alınır, hayat hikâyeleri anlatılır, eserleri sayılır, bazen övülür ya da eleştirilirler. Tezkireler, sanat eserlerinin meydana geldikleri dönem, sosyal hayat, şâirlerin öncekilerle ve kendi dönemlerindeki diğer şâir ve yazarlarla alâkasını fazla işlenmeden sunar. Bu sebeple ne şâirleri ne de eserlerini gerçek değerleri ile anlamak kolay olur. Şâir ve yazarlar mensup oldukları devrin düşüncelerini, duygularını ifade edebildikleri sürece edebiyat tarihi için önemlidirler.

M. F. Köprülü'ye göre "Edebiyat tarihi, medeniyet tarihinin bir cüz'üdür." Edebiyat tarihi geçmişten bahseder, ancak bu geçmiş eserlerle hâlihazırda yaşayan, yaşatılan bir geçmiştir. Bu yüzden edebiyat tarihçisi tarafsız olamaz. Çünkü eserler her dönemde her okuyanda ayrı bir zevk bırakır. Tarihin metotları kullanılarak tarihin ilgilenmediği konular ele alınır.

Bu şekilde bir usûl takip ederek edebiyat tarihini ayrı bir bilim dalı olarak ortaya koyan, bu yolu açan M. Fuad Köprülü ve Âgâh Sırrı Levend gibi şahsiyetlerdir.

YÖNTEM

Bu çalışmada, edebiyat tarihi yazımında Türkiye'deki en önemli isim olarak kabul edilen Mehmed Fuad Köprülü'den başlayarak, yazılmış olan tüm edebiyat tarihleri, yöntem ve usûlleri yönünden incelenmiş, bunlardan önemli görülen bir kısmı, ana hatları belirlenerek tanıtılmaya çalışılmış, sempozyum ve dergi kuralları gereği sayfa sınırı olması sebebiyle umûmun malûmu olan hususlarda teferruattan kaçınılmış, amaca hizmet eden esas bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

BULGULAR

Bu çalışma çerçevesinde, Türkiye sınırları içerisinde yayımlanmış olan Edebiyat tarihlerinin tamamı taranmış ve bunlardan önemli görülen bir kısmı aşağıda sunulmuştur:

1 - Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1926

Eser, muhteviyatında sırasıyla Edebiyat Tarihi tanımı, diğer tarih şubeleriyle bağlantısı vb. genel bilgi verildikten sonra şu bölümlerden oluşmuştur.

1. Bölüm: İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatına Umumî Bir Bakış.

2. Bölüm: İslamiyet Öncesi Türk Lehçe ve Alfabeleri.

3. Bölüm: Millî Türk Destanı.

4. Bölüm: İlk Şiirler ve İlk Şâirler

5. Bölüm: İslâm Medeniyeti ve Türkler

6. Bölüm: İslâmî Edebiyata Genel Bir Bakış

7. Bölüm: İslâmî Edebiyatta Tasavvuf Tesirleri

8. Bölüm: İslâmî Edebiyatta Vezin ve Şekil

9. Bölüm: İslâmî Türk Edebiyatının Başlangıcı, Karahanlılar Devrinde Türk Edebiyatı

10. Bölüm: Selçuklular Devrinde Türk Edebiyatı

11. Bölüm: Moğollar Devrinde Türk Edebiyatı

12. Bölüm: 13. Asır Anadolu'da Türk Edebiyatı

13. Bölüm: 14. Asır Çağatay Edebiyatının İnkişâfı

Bu son bölümün sonunda "Anadolu'da Türk Dili Ve Edebiyatının Tekâmülüne Umûmî Bir Bakış" başlığı altında 13. yy'dan 16. yy'a kadarki edebiyatın genel durumu aktarılmıştır.

2- Hıfzı Tevfik Gönensay, Nihad Sami Banarlı, *Türk Edebiyatı Tarihi,* Remzi Kitabevi İstanbul 1943

Eserde, Tarih ve Edebiyat Tarihi, Türk Edebiyatı Tarihi başlıkları altında edebiyat tarihi hakkında genel bilgiler verildikten sonra, İslâmiyet Öncesi ve sonrası ayrı ayrı başlıklar altında incelenmiştir. İslâmiyet sonrası edebiyatımız, 14. yüzyıldan itibaren 19. yüzyıl dâhil yüzyıl yüzyıl sırasıyla verilmiş ve bu yüzyıllardaki önemli temsilciler ve hayatları, eserleri hakkında bilgiler sıralanmıştır.

3- Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 1948

Eser, "Bu kitap, Türk Edebiyat Tarihi'nin, Türk aydınlarınca bilinmesi gereken macerasını; bütün çağları, vatanları, büyük isimleri ve eserleriyle; bir bütün hâlinde hikâye etmek ihtiyacıyla yazıldı." şeklinde başlayan bir önsözle başlıyor.

İki ciltten oluşan eserin ilk cildi, Destan Devri ile başlar. Eski Türkler, Yazıtlar, Şiir şekilleri, kâfiyeler vesaire hakkında bilgiler yer alır. İslâmiyetin kabulü, tasavvufun başlaması hakkında genel bilgiler verildikten sonra 14. asra kadar Türk Edebiyatı başlığı ile yüzyıl yüzyıl ana başlıklar devam ediyor. Her yüzyıl divan edebiyatı, halk edebiyatı gibi ayrı başlıklar hâlinde sınıflandırılıp şâirler, yazarlar, hayatları ve eserleri hakkında bilgiler veriliyor. Yüzyıllarda gerekli görülen yerlerde de anlatılan konu ile ilgili fikir verecek resim ilâveleri yapılmıştır.

İkinci cilt, 17. yy'dan başlar, 20. yy'ı da içine alarak tamamlanır. Bu hâliyle Banarlı'nın edebiyat tarihi, bir başvuru kitabı özelliğini taşımaktadır.

4- Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1962

Eser, "Garblılaşma Hareketine Umûmî Bir Bakış" ana başlığı ile genel bilgi verildikten sonra, '19. yy'ın İlk Yarısında Türk Edebiyatı' ve 'Tanzimat Seneleri' şeklinde iki bölümden oluşuyor. İkinci bölüm 'Yeniliğin Üç Büyük Muharriri', 'Yeni Osmanlılar Cemiyeti', 'Nevilerin Gelişmesi', 'Ziya Paşa', 'Namık Kemal', 'Ahmet Mithat Efendi', 'Recâîzâde Mahmut Ekrem', 'Abdülhak Hamit', 'Muallim Nâcî' alt başlıklarından oluşmaktadır.

Eser, 19. yy'da Türk edebiyatının son dönemlerine değinir.

5- Agâh Sırrı Levend, *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 1962

107 sayfadan oluşan eserde, Türklerin İslâmiyeti kabulünden başlayarak İslâm medeniyetinin kuruluşu, İslam edebiyatı, bu edebiyatın süresi, alanı konularında bilgiler veriliyor, ardından sırasıyla Klâsik Edebiyatta Sanat, Bilim Dünyası, Düşünce Âlemi, Başka Özellikler vb. başlıkları etrafında bu çağın özellikleri anlatılıyor.

6- Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.

Beş ana kısma ayrılan eserde Türk edebiyatı tarihi Orta Asya günlerinden itibaren ele alınır ve eleştirel yaklaşımla dönem, sanatçılar, eserler, çevreler tanıtılmaya çalışılır. Kocatürk, Türk edebiyatının devirlerini şöyle sıralar:

1. Orta Asya'da Türk Edebiyatı,
2. Müslümanlıktan Önce (VIII-X. Yüzyıllar),
3. Müslümanlıktan Sonra (XI-XII. Yüzyıllar),
4. Orta Asya İle Anadolu Arasında Türk Edebiyatı,
5. Anadolu'da Türk Edebiyatı

"Anadolu'da Türk Edebiyatı" bölümünde kronolojik olarak her yüzyıl "Saz şairleri", "Dîvân Şiiri", "Manzûm Dinî Destanlar", "Tekke Şiiri", "Nesir" başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Eserin en önemli yönü, hemen hemen, verilen bütün hükümlerin metinlerle desteklenmesi, böylece okuyucunun anlatılan eser ve şahsiyet ile yakın alâka kurmasının sağlanmasıdır. Bu bakımdan, ülkemizde yayımlanan kıymetli eserlerin en başında bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

7- Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul 1973

Yazar, önsözde eseri altı cilt olarak tasarladığını ifade ediyor. Bu eserin belki de en önemli tarafı, bu ciltte yer alan kaynakların muazzam bir titizlikle yapılan dökümüdür. Bu bakımdan eser, Türk Edebiyatı araştırmaları için son derece önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir. Sadece birinci cildi yayımlanabilen eser dört bölümden meydana gelmektedir.

1. Bölüm: Edebiyat Tarihimizin Başlıca Sorunları
2. Bölüm: Edebiyat Tarihçisi Gözüyle Edebî Eserlerimiz
3. Bölüm: Arap ve Fars Edebiyatları
4. Bölüm: Edebiyat Tarihimizin Başlıca Kaynakları adlarını taşımaktadır.

8- Necla Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi,* İslam Medeniyeti Yayınları, İstanbul 1994

Eserde yazar, edebiyatı yüzyıl yüzyıl bölümlere ayırmıştır. 15. yy'dan başlayarak 20. yy'a kadar her yüzyıldaki yazarları, hayatları ve eserleriyle birlikte incelemektedir. Eserin sonunda metin tetkiklerinin bulunduğu bir bölüm ile eski harfli metinlerin bulunduğu son bir kısım yer almaktadır.

9- Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi – Metinler,* Akçağ yayınları Ankara 1994

Eser İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı'ndan başlar, İslâmî Türk Edebiyatının Tarihî Gelişimi, Orta Asya Türk Tasavvuf Edebiyatı ve İlk Türk Sûfîleri bölümlerinden sonra 13. yy'dan başlayarak 19. yy'ın sonuna kadar, önemli şahsiyetleri, hayat hikâyeleri ile birlikte, eserleri manzum ve mensur ayrı ayrı sırasıyla verir. Bu yönüyle eser, üniversiteler için okutulacak Eski Türk Edebiyatı dersleri için mükemmel bir ders kitabı özelliği arz etmektedir.

10- Cevdet Kudret, *Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Eserin "Giriş" kısmında Türk edebiyatı tarihi, Türk tarihinin akışına paralel olarak başlıca şu üç bölüme ayrılmıştır;

1. İslâmlıktan önce Türk edebiyatı (Başlangıçtan 11. yüzyıla kadar)
2. İslâm uygarlığı çerçevesinde Türk edebiyatı (11. yüzyıldan 19. yüzyıl ortalarına kadar)
3. Batı uygarlığı çerçevesinde Türk edebiyatı (19. yüzyıl ortalarından bu güne kadar)

Eser, "İslamlıktan Önce Türk Edebiyatı" ve "İslam Uygarlığı Çerçevesinde Türk Edebiyatı" olmak üzere iki ana başlık altında oluşmuş, "Batı Uygarlığı Çerçevesinde Türk Edebiyatı" na ise değinilmemiştir. Yazar, bu iki ana başlık altında da dönemlerin siyasî ve içtimaî durumları, sözlü ve yazılı ürünleri ile şâir ve yazarları hakkında bilgi vermiştir.

11- Hüseyin Nihal Atsız, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Baysan Yayınları, İstanbul 1992.

Hüseyin Nihal Atsız, Türk Edebiyatı Tarihi'nde Türk tarihinin üç büyük çağa ayrıldığını söyler. Buna göre, ilk devir Türklerin İslâmiyeti kabulüne kadar yani onuncu asra kadar olan dönemi, ikinci devir onuncu asırdan Tanzimat Dönemi'ne kadar olan süreci, üçüncü devir ise Tanzimat'tan yani 1839'dan sonraki süreci ifade etmektedir.

12- Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2000.

İki ciltten oluşan bu eser, ansiklopedi usûlünde tertip edilmiştir.

Biçim olarak diğer klâsik edebiyat tarihlerine benzemeyen, muhteva bakımından destanlar döneminden başlayıp günümüze kadar gelen Türk edebiyatçılarını, onların eserlerini, edebiyata ilişkin terim ve kavramları kapsayan bir Türk edebiyatı tarihidir.

13- Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004.

Türk edebiyatının önce kronolojik, sonra idârî ve coğrafî sahalara göre tasnif edildiği eserde, sanatçılar ve eserler hakkında çok fazla detaya girilmeden, çoğunda sadece okuyucuyu haberdâr etme amaçlı biyografik bilgiler verilmiştir.

14- Faruk Kadri Timurtaş, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.

Eser üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm "Giriş (Türk Edebiyatının Gelişmesine Toplu Bir Bakış)" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Timurtaş, Türk edebiyatına genel bir perspektiften bakarak İslamiyet öncesi Türk edebiyatından başlayarak Divan edebiyatı ve Halk edebiyatı sahalarına ait nazım şekillerini tanıtır, vezin sistemleri ve Türkçe'nin tarihî gelişimi ve devreleri hakkında bilgi verir.

İkinci bölüm ise "Konular, Türler ve Temalar" başlığını taşımaktadır. Bu bölümle kaside, mesnevî ve destan türleri hakkında bilgiler verilir.

"Yüzyıllar Boyunca Türk Edebiyatı" başlıklı üçüncü bölümde ise İslamiyet öncesinden itibaren ele alınan Türk edebiyatı eser ve sanatçıları 19. yüzyılı da kapsayacak şekilde kısaca tanıtılır. Batı etkisindeki Türk edebiyatı ve bu cereyana dâhil olan sanatçılar hakkında bilgi verilmez.

Bunların hâricinde, -sayfa sınırlamasından dolayı haklarında bilgi veremediğimiz- ülkemizde yayımlanan edebiyat tarihlerinden birkaçını da şöyle sıralamak mümkündür:

1- Abdülhalim Memduh, *Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniyye,* İstanbul 1889.

2- Faik Reşat, *Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1911.

3- Şehabeddin Süleyman, *Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniyye,* İstanbul 1912.

4- Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı Tarihi,* 4 Cilt, İstanbul 1965.

5- Cemal Kurnaz, *Eski Türk Edebiyatı*, Gazi Yayınevi, Ankara 2005.

6- Rasih Erkul, Eski Türk Edebiyatı, Pegem Akademi, İstanbul 2007.

Yabancı Kaynaklar

1- G. B. Donaldo, Della Latteratura de; Turci, Venedig 1688.

2- G. B. Toderini, Latteratura Turchesca (3 cilt), Venedik 1787.

3- J. Von Hammer, Purgstall, Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis Auf Unsere Zeit (4 cilt), Pesth, 1836-1838.

4- Dora d'istria, La Poésie des Ottomans, Paris 1877.

5- V. D. Simirnov, Turetskaya Literatura ("Korş'un Vseobşçaya İstariya Literaturi" adlı eserinin 4. cildi içindedir.) Petersburg 1891

6- P. Horn, Modern Türkische Literatur (Beilage zur Allage ztg., München 1900.

7- Gibb, Elias John Wilkinson, A History fo Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi), London, I 1900, II 1902, III 1904, IV 1905, V 1907, VI 1909.

8- Gibb, E.J.W, Osmanlı Şiir Tarihi, C I, Kitap I, İstanbul Üniv. Yayınlar 207, İstanbul 1943.

9- Gibb, E.J.Wilkinson, Osmanlı Şiir Tarihi. I-II, III-V, Tercüme: Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

10- Allesio Bombaci, Storia della Litteratura Turca, (Türk Edebiyatı Tarihi), Milano 1956.

SONUÇ

Edebiyat tarihi yazmak, usûl ve yöntem karmaşıklığı ve edebiyat sanatının ölçütlerinden ve örneklerinden mahrum bırakılarak genellikle tarih biliminin kronolojik bilgi esasına göre hazırlanması sebebiyle edebiyatımızda bir problem hâlini almıştır. İncelenen çalışmalarda, hemen hemen tüm çalışmaların usûl bakımından birbirinin benzeri olduğu, aradaki farkların ise verilen bilgilerdeki detaylar ya da görüş ayrılıklarından meydana geldiği veya edebiyat teorisi ile ilgili bazı bilgilerin muhtasar olarak verilerek edebiyat bilimi ile bütünlük oluşturulmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Türk Edebiyatı Tarihi yazımı, bilindiği üzere Mehmed Fuad Köprülü'nün meşhur "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" isimli yazısıyla ciddî manada ilk kez tartışılmış ve ardından da Köprülü'nün uygulamaları pek çok edebiyat tarihçimiz tarafından kabul edilmiştir. Meselâ, Köprülü'nün edebiyatımızı İslâmiyet Öncesi, İslâmî Dönem ve Batı Tesirindeki Türk Edebiyatı olarak üç başlık altında tasnif etmesi, hemen hemen hiç tenkit edilmeden veya değiştirilmeden Türkiye'deki edebiyat tarihlerinde, olduğu gibi takip edilmiştir. Hâlbuki bu tasnif pek çok yönden tartışılabilecek nâkısalar taşımaktadır. En başta, tasnifin –bütün zayıflığına rağmen- sadece Anadolu sahası edebiyatı için geçerli olabileceğini veya müslüman olmayan diğer Türk boylarını da kapsamadığını göz önünde tutarsak tasnif kendiliğinden zaafını ele vermektedir. Bu yönden yaklaşıldığında, sadece yeni bir edebiyat tarihi yazmanın değil, aynı zamanda yeni bir tasnif denemesinin de gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Üstelik, Köprülü'nün edebiyat tarihini, medeniyet tarihinin bir uzvu olarak görmeme hususunda, Lanson'a ısrarla muhâlefetine rağmen, yazdığı edebiyat tarihinde yine de edebiyat tarihini medeniyet tarihinin bir uzvu, yardımcısı, tamamlayıcısı olarak takdim etmesi de edebiyat tarihinin çözülmesi gereken müşkül meselesi olarak hâlâ önümüzde durmaktadır.

Her ne olursa olsun, görüleceği üzere, yine de, Köprülü'nün İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı, İslam Medeniyeti Tesiri Altındaki Türk Edebiyatı ve Avrupa Medeniyeti Tesiri Altındaki Türk Edebiyatı şeklindeki tasnifi, kendinden sonraki edebiyat tarihçilerine yol gösterici olmuştur. Edebiyatımızı canlı bir tarih şubesi olarak gören Köprülü, dönemin sosyal, siyasal ve dinî etkinliğini bu sayede gözardı etmemiş ve kendinden sonrakilere de bu yönde tesir etmiştir. Bu şekilde tasnif edilmiş bir edebiyat tarihinde başlangıç, gelişim ve bitiş aşamalarının, her ne kadar tenkit etsek de, okuyucular açısından, daha net, bütüncül ve kronolojik bir şekilde görüldüğünü de ifade edebiliriz.

Bu incelememizde edebiyat tarihlerinde bol metin örnekleri verilmesinin ve bu sayede metin merkezli bir okuma yapılmasının edebiyat öğretimindeki katkısını da gözlemlemekteyiz. Yine kronolojik olarak verilen bu örnek metinler dilin, edebiyatımızın, edebî türlerin ve sanatların gelişimini somut bir şekilde görmemize imkân sağlamaktadır.

Edebiyat tarihlerinde edebî dönem, eser ve şahsiyetler değerlendirilirken ilgili konularda yapılan akademik çalışmalar da dikkate alınmış olduğu zaman, okuyucu o konu ile ilgili güncel bilimsel çalışmalardan da haberdâr olmakta ve eser, değerli bir kaynak hüviyeti kazanmaktadır.

Son olarak her edebiyat tarihçisinin en çok arzu ettiği şeyin, kendisine özgü edebiyat tarihi proje taslağı ile her saha ve lehçedeki eserleri ihtiva eden bir edebiyat tarihi yazmak olduğunu söyleyebiliriz. Bu amaçla edebiyat tarihçileri, eserlerini kendi yöntem ve metotları ile yazmaktadırlar. Kimisi ansiklopedik bir tertip kullanırken,

kimisi kronolojik tertip kullanmıştır. Kimi eserlerin üzerinde dururken, bir başkası dönemi daha ön plânda tutmuştur.

Sonuç olarak, daha önceki bir kısım çalışmalarımızda da dile getirdiğimiz üzere, yeni bir edebiyat tarihi yazmak, Türk Edebiyatı alanının elzem levâzımı arasındadır. Fakat, böyle bir edebiyat tarihinin de tek bir kişi tarafından yazılamayacağı, ancak, bu konuda yetkin, yetişmiş, gayretli ve beraber çalışma terbiyesine sâhip insanlardan oluşan bir heyet/komisyon tarafından kaleme alınabileceği âşikârdır.

KAYNAKÇA

Atsız, H.N. (1992). Türk Edebiyatı Tarihi, Baysan Yayınları, İstanbul.

Banarlı, N.S. (1948). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul.

Gönensay, H.T. Banarlı, N.S. (1943). Türk Edebiyat Tarihi, Remzi Kitabevi İstanbul.

Kocatürk, V.M. (1970). Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Yayınevi, Ankara.

Köprülü, M.F. (1913). Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl, Bilgi Dergisi, İstanbul.

Köprülü, M.F. (1926). Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul.

Kudret, C. (1995). Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Lanson, G. (2017). Edebiyat Tarihinde Usûl Edebî Metin ve İnsan, Büyüyen Ay, İstanbul.

Levend, A.S. (1962),. Ümmet Çağı Türk Edebiyatı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara.

Levend, A.S. (1973). Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul.

Mengi, M. (1994). Eski Türk Edebiyatı Tarihi– Metinler, Akçağ yayınları Ankara.

Özkırımlı, A. (2000). Türk Edebiyatı Tarihi, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Pekolcay, N. (1994). İslami Türk Edebiyatı Tarihi, İslam Medeniyeti Yayınları, İstanbul.

Tanpınar, A.H. (1962). 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Timurtaş, F.T. (2012). Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Kapı Yayınları, İstanbul.

HİDROELEKTRİK ENERJİ (HES), KULLANIMI VE ÇEVRESEL ETKİLER

Prof. Dr. Ramazan SEVER

Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Giresun / Türkiye

Öz: Elektrik enerjisi, insan yaşamında tartışmasız bir önceliğe sahiptir. Günlük yaşamın birçok alanında vazgeçilmezdir. Nüfus artışı, şehirleşme ve sanayileşme ile birlikte giderek artan enerji ihtiyacı da, her geçen gün önem kazanmaktadır. Enerji ihtiyacını karşılamada ise genellikle fosil yakıtlar kullanılır. Nitekim 2000 li yıllarda Dünya enerji ihtiyacının %76 kömür-petrol ve % 23'ü de doğalgazdan sağlanmaktaydı. 2008-2035 döneminde de elektrik üretiminde yine kömür ve doğal gazın en önemli kaynaklar olmaya devam edeceği, kömürün % 42.8, doğal gaz %21.7; petrolün %1.6, nükleerin %10.8'e olacağı öngörülmektedir Ne var ki söz konusu fosil kaynakların dünyadaki rezervleri oldukça sınırlıdır. Yanmaları sonucu oluşan sera etkisi, ekosistemleri tehdit etmektedir. Bu nedenlerden dolayı *yeni ve yenilenebilir enerji* kaynaklarının kullanımının acil olarak özendirilmesi ve yaygınlaştırılması gereklidir. Söz konusu yenilenebilir enerji kaynakları arasında yer alan ve *yeşil enerji* adı verilen hidroelektrik güç, yenilenebilir kaynakların başında gelir. Yaklaşık 150 ülkede hidroelektrik kullanılmasına rağmen, dünya işletilebilir potansiyelin ancak % 40 kadarının kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: HES, Çevre, Etki, Teknoloji, Üretim, Enerji

GİRİŞ

Bilindiği üzere baraj ve HES (Hidro Elektrik Santral) ile ilgili gelişmiş bir teknoloji ve tecrübe birikimi vardır. Enerji üretiminde kullanılan hammadde olan su, yenilenebilmekte ve hidrolojik çevrim içinde sürekli olarak döngüde rol aldığından ekolojik açıdan önemli avantajları olmaktadır. Ayrıca işletme maliyeti düşük ve ekonomik ömrü yüksektir (Frey ve Linke, 2002, Yüksek-Kangal, 2008: 37-38). Bu nedenle, bazı dezavantajları olsa da HES projelerinin öncelikli olarak hayata geçirilmesi, Türkiye'nin ekonomik ve stratejik menfaatleri bakımından faydalı, ekolojik bakımından da uygun olabilir (Sever, 2008: 230).

Sürdürülebilir kalkınma, bugünkü toplulukların ihtiyacı olan ekonomik gelişmenin, gelecek toplumların ihtiyaçlarını karşılamada engel oluşturmayacak şekilde tanımlandığına göre (UNDP), yenilenebilir enerji bu bakımdan öne çıkmaktadır. Çünkü konvansiyonel enerji kaynakları gelecekte tükeneceği gibi, bunların üretim ve tüketimlerinin çevreye olan olumsuzlukları da bilinmektedir (Altuntaşoğlu, 2003: 345).

Hatırlanacağı üzere enerji, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel bileşeni olan sosyal denge, ekonomik büyüme ve çevresel koruma ile ilgili hedeflerin başarılmasında önemli bir başlangıç noktasıdır. Öyle ise sürdürülebilir kalkınmada toplumun ihtiyacı olan enerji tüketiminin ekonomik ve ekolojik zararlarını azaltmak zorundayız (Altuntaşoğlu, 2003: 346). Sürdürülebilir enerji yaklaşımı ihtiyacımız olan enerjinin ucuz, çevresel ve sosyal

maliyetle, sürekli olarak teminine olanak sağlayacak politika, teknoloji ve uygulamaları kapsamalıdır. Bu da ancak yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi ile sağlanabilir. Her ne kadar diğer yenilenebilir enerji kaynaklarına (Güneş, rüzgâr, dalga vb) göre maliyeti yüksek olsa da hidrolik güç, bugünün enerji teknolojisi göz önüne alındığında uygulanabilirliği daha yüksek bir enerjidir. Ancak bu enerji türünü de kullanılırken, Johannesburg'da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde (2002) belirtilen, *Yenilenebilir Enerji Bildirgesi*'nde öngörülen çevreci anlayış çerçevesinde bir planlanma ile uygulanmalıdır.

Hidroelektrik Potansiyeli ve Değerlendirme Durumu

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirlerine en çok yaklaştığı yerde bulunan Türkiye, gelişmekte olan ülkelerden biridir (Harita 1). Çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, Türkiye de enerjisinin büyük bir kısmını, yüksek dövizle dışarıdan aldığı fosil yakıtlardan karşılamaktadır. 2006 yılında Türkiye'de üretilen elektrik enerjisinin % 43'ü doğalgaz, % 28'i kömür, % 25'i hidrolik kaynaklardan sağlanmıştır. Yeni ve yenilenebilir potansiyel kaynakların değerlendirilmemesi durumunda bu oranlar değişmeyecektir. Böylece kalkınmanın temeli olan enerjide dışarı bağımlılık devam edeceği gibi, şiddetle ihtiyacımız olan ve başka yatırımlarda kullanılacak (sanayi, hizmet, eğitim) bütçenin önemli bir kısmı da azalacaktır.

Türkiye'nin hidroelektrik enerji potansiyelinin önemli bir kısmının öncelikli olarak değerlendirilmesinin, ekonomi açısından büyük yarar sağlayacaktır. Çünkü Türkiye'nin 2030 yılındaki enerji ihtiyacının ancak % 30 kadarı hidroelektrikle karşılanması öngörülmektedir. Zamanlama bakımından hidroelektriğin 2030 yılından önce değerlendirmesi oldukça isabetli olacaktır. Her şeyden önce bu yeşil enerjinin kullanılmasıyla elde edilecek ucuz elektrik, ülke kalkınmasında itici bir rol oynayacaktır. İthal yakıtların payı düşeceğinden döviz kaybı da azalacaktır. Ucuz enerjinin sanayinin gelişmesine katkısı milli gelir artışına neden olur ve bu da ülke ekonomisinde, ithal enerjinin etkisini azaltır. Ayrıca siyasi gerginliklerin enerji üzerindeki baskısı kalkacağından yatırım projelerinin gerçekleşme şansı yüksek olacaktır.

Harita 1. Türkiye'nin Coğrafi Konumu

Özellikle elektrik enerjisi, uzun yıllar, Türkiye'nin en önemli sorunlarının başında gelmiştir. Bugün içinde bulunduğumuz enerji darboğazının, önümüzdeki yıllarda da devam edeceği anlaşılmaktadır. Yaklaşık 20 yıl sonra (2030) enerji tüketiminin iki kat artacağı öngörülen Türkiye'nin, acilen su gücü potansiyelinin tamamını işletmeye açması gerekmektedir.

Tahmini olarak Dünya hidroelektrik potansiyelinin, % 1'ine ve Avrupa'nın %16'sına sahip olan Türkiye (Tablo 1); söz konusu potansiyeli değerlendirmek için büyük enerji projeleri plânlamış ve bunların bir kısmını da tamamlayarak işletmeye açmıştır.

Tablo 1. Dünya ve Türkiye'nin Hidroelektrik Enerjisi Potansiyeli

	Brüt HES Potansiyeli (GWh/yıl)	Teknik HES Potansiyeli (GWh/yıl)	Ekonomik HES Potansiyeli (GWh/yıl)
Dünya	41 390 000	11 754 000	7 305 000
Avrupa	3 125 000	760 326	758 705
Asya	19 902 000	4 225 000	2 626 000
Türkiye	433 000	216 000	123 400

Kaynak:http://www.dsi.gov.tr/hizmet/enerji.htm, 2005

Bugün için, zengin sayılabilecek su kaynaklarına sahip Türkiye'nin ekonomik olarak üretebileceği yıllık hidroelektrik potansiyeli Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından 128 milyon kwh olarak tahmin edilmektedir (Harita 2). Ancak, özellikle nehir tipi santrallerin devreye girmesiyle bu rakamın daha yukarılara çıkabileceğini öngören çalışmalar da yapılmıştır. Uzun dönem elektrik ihtiyacının tahmin edilmesi konusunda farklı kişi ve kuruluşlar tarafından çeşitli gelişme ve tüketim senaryoları olmasına rağmen, gelecekte Türkiye'nin enerji tüketiminin artacağı ve bugünden önlemler alınmazsa birtakım siyasi ve ekonomik sorunların yaşanacağını anlamak pek de güç değildir. Nihayet Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) planlama hedefleri dikkate alınarak yapılan yeni projeksiyonlar ışığında Türkiye'nin 2030 yılındaki elektrik enerjisi ihtiyacının yaklaşık olarak 450-500 milyar kwh arasında olacağı tahmin edilmiştir. Türkiye'nin 2020 yılındaki elektrik enerjisi ihtiyacının yaklaşık %25-30'unun o tarihe kadar işletmeye açılacak olan hidroelektrik santrallerden elde edileceği öngörülmüştür. Buna göre 2020 yılında Türkiye toplam hidrolik enerji potansiyelinin yaklaşık %85'i değerlendirilmiş olacaktır.

Harita 2. Türkiye'nin Akarsu ve Barajları

Türkiye'de 1950'ler den sonra hızlı nüfus artışı ve şehirleşme, elektrik enerjisine olan ihtiyacı artırmıştır. Bu talep karşısında özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda peş peşe baraj yatırımlarına hız verildi. Nihayet 1980'lere gelindiğinde hidroelektrik üretimi yıllık ihtiyacımızın % 50'sine yakını karşılamaktaydı. Hatta Tablo 2'de de görüleceği üzere, 1988'de enerji ihtiyacımızın % 60'ı hidroelektrik kaynaklardan sağlanmıştır. Ancak su gücünden enerji üretim oranı, son yıllarda giderek azalmaktadır.

Aslında HES sayılarında önemli gelişmeler olmasına rağmen oranın bu kadar gerilerde kalması, toplam enerji üretiminin yüksek olması ile ilgilidir. Nitekim 1980'de 23 milyar kwh olan toplam enerji üretimimiz, 2006 yılında 172 milyar kwh'e çıkmıştır. Dolayısıyla 1980'de 11 milyar kwh olan hidroelektrik üretimi 2004 yılında 46 milyar kwh'e kadar yükselmiş olmasına rağmen toplamdaki payı azalmıştır. Gerçekten de bugün kurulu gücü 12 788 MW olan 142 tesisten 45 milyar kwh yıllık ortalama enerji üretilmektedir. Bunun yanında inşa

halinde olan 41, kesin projeleri hazır olan 13, fizibilite ve master aşamalarındaki projelerinin de tamamlanması ile hidroelektrik enerji tekrar önemli bir orana gelecektir (Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye'de Hidroelektirk Enerji Potansiyelinin Proje Seviyelerine Göre Dağılımı

Projelerin Durumu	Proje (Tesis Sayısı)	Kurulu Gücü (MW)	Yıllık Ort. Enerji Ürt. Kapasitesi (GWh)
İşletmede olanlar	142	12788	45930
İnşa halinde olanlar	41	4397	14351
Kesin projesi hazır olanlar	13	2356	6019
Fizibilitesi hazır olanlar	176	7269	26415
Master planı hazır olanlar	93	5260	18280
İlk etüd çalışması hazır olanlar	301	4474	17559
Toplam	772	36544	129454

Kaynak: Gürbüz,2007:295

Ülkemizde kişi başı elektrik tüketimi her geçen yıl artsa da, yine de istenilen düzeyde değildir. Türkiye'de elektrik tüketimi Cumhuriyetin ilk yıllarında kişi başına *7 kwh* iken, bu rakam 1980'de 456, 1990'da 819, 2000 yılında 1 449 ve 2004'de ise 1 687'ye kadar yükselmiştir. Hatta bazı kaynaklarda 2005 itibarıyla kişi başına *2 150* kwh'a ulaştığı ifade edilmektedir. Geçen süreç içerisinde elektrik tüketiminde büyük bir artış olmasına rağmen, yine de kişi başına düşen miktar azdır. Nitekim Dünya ortalamasının altında (2 500 kwh) bulunan tüketim, çoğu Avrupa ülkesi olan gelişmiş ülkelerde *8 900 kwh* ve ABD ortalaması olan *12 322 kwh*'lik değerlerle karşılaştırıldığında, enerji kullanımında hedeflerin çok gerisinde olduğumuz görülmektedir. Bu nedenle, gelişmişliğin bir göstergesi olan enerji kullanımını artırırken, bir taraftan da gerekli enerjiyi elde etmek ve gelecekte ciddi bir enerji krizi yaşamamak için, bu alanda büyük yatırımlar yapmamız gerekmektedir.

Bugün aralarında sosyal ve ekonomik farklılıklar olan pek çok ülke, sürdürülebilir enerji kaynaklarına yönelmiş ve toplam enerji üretiminde, bu kaynakların payını yükseltmek için önemli projeler geliştirmiştir. Söz konusu kaynaklar arasında, bugün en yaygın olarak değerlendirileni hidroelektrik potansiyelidir. Öyle ki, Brezilya, Paraguay, Uruguay, Gana, Zambia, Kongo, Tacikistan, Kırgızistan, Norveç, Arnavutluk ve İzlanda gibi ülkelerde toplam elektrik enerjisi üretiminde, hidroelektrik oranı, % 90-100 lere ulaşmıştır. Bunun yanında hidroelektrik enerji üretim payının yarıdan fazla olduğu ülkeler arasında; Avusturya, İsveç, Hırvatistan, Bosne-Hersek, Kanada, Peru, Kolombiya, Gürcistan ve Yeni Zelanda gibi ülkeler sayılabilir (Tablo 3). Türkiye'de de söz konusu hidroelektrik potansiyelin rantabl kullanılması için, yeni baraj ve HES teknolojileri takip edilmeli ve bu alanda kullanılacak yatırımlar için gerekli olan düzenlemeler hızlandırılmalıdır. Türkiye'nin içerisinde bulunduğu enerji darboğazının aşılmasında, dışa bağımlılığımızın azaltılmasında ve döviz kaybımızın düşürülmesinde bu kaynaklar değerlendirilmelidir.

Tablo 3. Bazı Ülkelerin Toplam Enerji Üretimlerindeki Hidroelektrik Payları (2000)

Ülkeler	Toplamdaki payı (%)	Ülkeler	Toplamdaki payı (%)
Paraguay	100	Gürcistan	79
Zaire/Kongo Cumh.	100	Venezuela	74
Mozambik	100	Kolombiya	73
Norveç	99	Kuzey Kore	65
Arnavutluk	99	Avusturya	63
Zambia	99	Yeni Zelanda	63
Tacikistan	98	Kanada	61
Uruguay	93	Hırvatistan	55
Kırgızistan	92	Vietnam	55
İzlanda	90	İsveç	50
Gana	88	Bosna-Hersek	50
Brezilya	87	Şili	46
Kostarika	81	İsviçre	40
Peru	81	Nijerya	37
Ekvator	80	Türkiye	32

Kaynak: U.N. (2001): Statistical Yearbook. Geneva, United Nations., ÖZİŞ, Ü., ve Diğ. 2008,7, ATILGAN, 2000:38

Hidroelektrik Santraller ve Çevre

Akarsu havzalarını hızla değiştiren büyük baraj projeleri, eksik ve hatalı plânlamalar yüzünden bir takım sorunların yaşanmasına neden olmakta ve hidroelektrik projelerine şüpheyle bakılmasına yol açmaktadır. Baraj projelerinde ortaya çıkan olumsuzlukların temel nedenleri; hatalı yer seçimi, stratejik plânlamaların takip edilmemesi ve çevreye olan etkilerinin göz ardı edilmesidir. Diğer taraftan, böyle kapsamlı büyük enerji yatırım projelerinde, ne kadar duyarlı plânlamalar yapılırsa yapılsın, bütün çevreleri memnun edecek ve plânlamalarda yer almayan bazı aksaklıkların yaşanmaması pek mümkün gözükmemektedir. Burada önemli olan, bütün ihtimalleri göz önüne alarak, katılımcı programlar geliştirmek ve yaşanabilecek sorunları minimum düzeyde tutmaktır.

Benzer büyük projelerde görülen finansman ve katılımcı plânlama ile koordinasyon eksikliği, Türkiye'de yapılan barajlarda da görülmektedir. Özellikle ulaşım, kamulaştırma ve yeniden yerleştirme eylem planı gibi alt yapı hizmetlerinde geç kalınması, aileleri sıkıntıya sokmuş ve belirtilen sorunların bugün bile devam etmesi kaygı verici bir durum ortaya çıkarmıştır.

Baraj inşaat alanlarında en büyük harcama kalemlerinden birini de kamulaştırmadır. Rayiç bedellerinin yüksek değerler arz etmesi bir takım sıkıntıların yaşanmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla bu durum, devletle aileleri karşı karşıya getirmenin yanında, bazı sosyal sorunların da yaşanmasına neden olacaktır. Bu nedenle arazileri kamulaştırılacak mal sahipleri için devlet sosyal ve ekonomik yapıya uygun toplu konutlar yapmalıdır. Yöre halkının işsizlik sorununu kısmen gidermesi beklenen baraj ve HES inşaatının, bu beklentileri karşılaması için, şartnamelere mutlaka yöre insanının çalıştırabileceği yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Yapılan baraj gövdesi ile balık göçleri önemli ölçüde engellenecektir. Ayrıca tribünler balıkların yaralanmasına ve telef olmasına yol açacaktır. Bunu önlemek için, baraj gövdesinin yanına balık göç yollarının açık tutulmasını sağlayan yeni sistemlerin uygulanması önerilebilir. Baraj projeleri faaliyete geçer geçmez, iklim parametrelerinin analizi, su kaynakları, flora ve faunada meydana gelen değişmelerin izlenmesi gerekmektedir.

Dünyanın diğer ülkelerinde yapılacak barajlarda olduğu gibi Ülkemizdeki barajlar içinde en önemli sorun siltasyon ve yağış miktarlarındaki değişmelerdir. Özellikle havzanın topografik yapısı, orman ve çayır ekosisteminin bozulmasına bağlı olarak ortaya çıkan hızlandırılmış erozyon, baraj gölünün gelecekte karşı karşıya kalacağı en ciddî sorunlardan biridir.

Türkiye sınırları içinde, vadi yamaçlarındaki erozyondan dolayı sediment oranının oldukça yüksek olduğu bilinen bir gerçektir. O nedenle baraj inşaatıyla birlikte rezervuar sahasının yamaçlarında ağaçlandırma çalışmalarına şimdiden başlanmalıdır. Önce barajı yap; sonra ağaçlandırma uygulamalarından kesinlikle vazgeçilmelidir. Su rezervuar sahası firm enerji için hayati bir önem taşır. Yıllar arasında meydana gelecek yağış miktarındaki değişimler, bir başka ifade ile yağış azlığı göz önüne alınarak, havzanın yukarı kesimlerinde planlanan barajların tamamlanması gerekmektedir.

Baraj inşası sırasında çevreye ilişkin tüm mevzuatın uygulanması sağlanmalı ve denetime işlerlik kazandırılmalıdır. Baraj inşaatları sırasında temel yapının kazılması, patlatılması, taşınması, depolama ve dolgu yerlerinde serilmesi sırasında çevreye oldukça fazla toz yayılması olmuştu. Kültür bitkileri ve doğal bitki örtüsünün tozdan etkilenmemesi için baraj inşaat sahalarında gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca uygun olmayan ya da gereksiz fazla enkazın üstü ve yamaçları, sıkıştırılmalı ve ağaçlandırılmalıdır. Barajı göllerinde görsel kirliliğin ve kötü kokunun barajı çevresinde de yaşanmaması için gereken kanalizasyon ve su arıtma sistemleri ile çöp depolama sahasının kurulması göz ardı edilmemelidir.

SONUÇ

Bugün Türkiye'nin ekonomik olarak kullanabileceği yaklaşık 125-130 milyar kwh'lik hidro-elektrik potansiyelinin, yıllar arasında değişmekle beraber, ancak 35-40 milyar kwh'i yani % 30-32 kadarı kullanılmaktadır. Enerji bakımından dışa bağımlılığı minimum düzeye indirmek ve gelecekte enerji krizleri yaşamak istemiyor-

sak, yenilenebilir enerji kaynaklarımızı en verimli şekilde değerlendirmemiz gerekmektedir. Gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak istiyorsak, sürdürülebilir ekonomik kalkınma modelini ancak sürdürülebilir enerji kaynaklarını değerlendirerek başarabiliriz. Çevre koruma ölçütleri ve bunlarla ilgili yaptırımlar, günümüzde ulusal sınırları aşmakta; uluslararası bir nitelik kazanmaktadır. Bu nedenle, uluslararası ortak çözümlere etkin katılım sağlanmalı, yenilenebilir ve çevre dostu enerji kaynakları desteklenmeli ve geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

Altuntaş, T.Z. (2003). Sürdürülebilir Kalkınma Yenilenebilir Enerji ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarını Kanun Tasarısı Taslağı. TMMOB IV. Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı s.345-355, (10-12 Aralık 2003), Ankara.

Atılgan, İ. (2000). Türkiye'nin Enerji Potansiyeline Bakış. Gazi Üniv. Müh. Mim. Fakültesi Dergisi, Cilt:15, No.1,s.31-47, Ankara.

Doğanay, H. (1998). Enerji Kaynakları. Şafak Yayınevi, Ankara.

Frey, G.W. Linke, D.J. (2002). Hydropower As a Renewable and Sustainable Energy Resource Meeting Global Energy Challenges in a Reasonable Way, Energy Policy 30, 2002, pp.1261-1265.

Gürbüz, A. (2007). Sürdürülebilir Enerji Temini Kapsamında Hidrolik Kaynaklı Enerjinin Önemi. IV. Yeni ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu (23-24 Kasım 2007) Bildiriler Kitabı. Türkiye Makine Müh. Odası. Yay. 452, s.289-298

Öziş, Ü. Barant, T. Dalkılıç, Y. (2008). Hidroelektrik Enerjiyi Geliştirme Hızları, Su ve Enerji Konferansı Bildiriler Kitabı (25-26 Eylül 2008), s.229-241

Sever, R. (2005). Çoruh Nehri Enerji Yatırım Projeleri ve Çevresel Etkileri. Çizgi Kitabevi, Konya.

Sever, R. (2008). Türkiye Hidroelektrik Üretiminde Çoruh Havzası Enerji Yatırım Projelerinin Yeri ve Önemi. Su ve Enerji Konferansı Bildiriler Kitabı (25-26 Eylül 2008), s.229-241

U.N. (2001). Statistical Yearbook. Geneva, United Nations.

UNDP, Energy For Sustainable Development, A Policy Agenda, Edited by Thomas B Johansson and Jose Goldenberg.

Yüksek, Ö. Kangal, M. (2008). Türkiye'nin Hidroelektrik Potansiyel ve İhtiyacının Değerlendirilmesi. Su ve Enerji Konferansı Bildiriler Kitabı (25-26 Eylül 2008), s.36-46

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.dsi.gov.tr

http://www.dsi.gov.tr/basin/muratli.htm

http://www.enerji.gov.tr/2009

http://www.tikdek.it

http://www.tikdek.itu.edu.tr/bildiriler/ibrahim_gurer.pdf

http://www.tuik.gov.tr/

IEA Electricity Information 1999

www.teias.gov.tr/istatistik2005/index.htm

TOPLUMSAL BÜTÜNLÜĞÜN İNŞASI AÇISINDAN DİL, KÜLTÜR VE TARİH

Prof. Dr. Cengiz ANIK

Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul / Türkiye

Öz: Dil, tarih ve kültür toplumsal bütünü oluşturan en önemli unsurlardır. Toplumsal bütünlüğü oluşturan unsurlar olmakla birlikte bu üç mamulat, sadece insan varlığı tarafında üretilen zenginliklerdir. İnsanlar tarafından üretilen bu unsurlar, keyfi(arbitrary) olarak üretildikleri içindir ki, her bir toplumun ayırt edici (sui generis) vasfıdır. Dolayısıyla dil, kültür ve tarih; hem bir toplumun kurucu unsurları hem de her bir toplumu bir diğerinden ayırt eden kriterlerdir. Bu bildiri ile dil tarih ve kültürün nasıl bir insanı mamulat olduğu sorunsallaştırılmaktadır. Böylece birey tarafından ürtilen bu mamulatların, zaman içerisinde çeşitli etkenlerle değiştiği ve yeniden işlenmelerine ihtiyaç olduğunun açıklanması **amaç**lanmaktadır. Bildirinin **kapsam**ı, kavramsal bir açıklamadan ibarettir. Bildiri ile; insani edimler/mamulatlar kategorilere ayrıştırılarak her bir kategorinin nitelikleri belirlenmeye çalışılacaktır. Bildiride, ontolojik bir analiz ya da insanın görev ve sorumlulukları gibi felsefi bir açıklama sunulmayacaktır. İnsani yapımların kategorileri ve bu kategorilerin nitelikleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Grek ontolojisinden bu yana insanı mamulatları anlatmak için kullanılan praxis kavramı incelenmekte ve tekabül ettiği anlam alanı belirlenmeye çalışılmaktadır. Praxis kavramının anlam alanı; product, artefact ve poesy adı altında tabir edilebilecek ve incelenebilecek üç kategoriden oluşan anlam alanı üzerine oturmaktadır. Bu anlam alanları aynı zamanda ilk çağlardan beri kullanılan praxis kavramının anlamının anlaşılması bakımından da önem arz etmektedir. Teori'den farklı bir anlam alanına sahip olan ve uygulama, tatbikat gibi anlaşılan praxis; bir insanın yemek pişirmesinde ibadet etmesine, iyi veya kötü olmasına, alet - cihaz üretmesinden edebi, artistik, estetik eserler üretmesine kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Dil, tarih ve kültür de bu anlam alına içinde yer alan ve artefact kavramı ile açıklanabilecek bir insani mamulattır.

Anahter Kelimeler: Praxis, Production, Artefact, Poesy

VARLIK ve İNSAN VARLIĞI

Grek ontolojisinden günümüze tevarüs eden dört anahtar kavram, evrendeki tüm varlıkları niteleme iddiasındadır. Bu kavramlar; *potentialty, dynamic, energy* ve *action*'dır. Buna göre evrendeki tüm varlıkların içinde gizli bir güç (*potentialty*) vardır. Bu gizli güç onların ihtiva ettikleri kuvvete(*dynamic*) delalet etmektedir. Belirli bir etkiye veya harekete maruz kalmadığı sürece varlıkların bu niteliklerinden haberdar olmak mümkün değildir. Ancak belirli bir etki uygulandığında veya hareket ettirildiğinde varlıklar, içlerinde barındırdıkları gizli güçlerini, sahip oldukları kuvvetin düzeyine göre belli ederler ki, bu tezahürat; onların açığa vurdukları enerjileri(*energy*)dir. Bu enerjileri dolayımıyla da tüm varlıklar, çevreleri üzerinde bir etki veya eylemde bulunurlar ya da bir harekete (*action*) sebebiyet verirler.

Varlık âlemine ilişkin bu tasavvur, hem inorganik hem de organik varlıkları kapsamaktadır ama insan varlığı bu tasavvurdan daha fazlasını ihtiva etmektedir. Diğer tüm varlıkların *action*ları; rutin veya içgüdüsel iken, sadece insan varlıklarının *action*'ları muhakkak bir süreç içermektedir. Zira insan varlığının etkileri, eylemleri veya hareketleri (*action*) belirli bir performansın sonucudur. Diğer varlıklar doğalarında var olanı açığa çıkartırken ve diğer canlı varlıklar içgüdüsel ve sınırlı düzeyde duygusal *action*'lar ortaya koyarken, insan varlığının her *action*'u mutlaka, belirli bir *işlem* (computing) ve belirli bir *süreç* (process) ihtiva etmektedir ve bu işlem ve süreç, zihinsel bilgi işleme mekanizmasının organları olan; zeka, akıl, mantık, bilinç tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden de insanların *action*'larını anlamak için *performance* kavramına ihtiyaç duyulmaktadır. İnsanın performansı, üç kategoride yer alan ürün (*product*) ortaya koyma yeterliliğine sahiptir ve artık bu yeterlilik (*capacity*) canlı ya da cansız başka hiçbir varlıkta bulunmamaktadır.

İnsan varlığının bu yeterliliğini anlayabilmek için *technic*, *poesy* ve *artefac*t adı verilen ürünlerini ifa ettikleri *Theory* ile *Praxis* eksenini öncelikle anlamamız gerekmektedir.

Teori, metodolojik ilkelere göre elde edilip, geçerlilik ve güvenilirlik testlerine tabi tutulup sınandıktan ve genel kabul gördükten sonra, olgu ile olayları inceleyen araştırmacılara yol gösteren kavramsal bir düzenektir. Esasında teori, insan zihni tarafından üretilen bir kavramsal taslaktır. Ama kabul gördükçe, sınamalarla teyit edildikçe ona olan güven arttıkça sığınılması kaçınılmaz bir bilimsel gerçeklik haline gelmektedir. Bu durumda, yol gösterici işlevinden dolayı, gerçek olay ve olguların anlaşılmasını perdelemektedir.

Bu yüzdendir ki praksis, teoriye göre daha öncelikli bir kavram olarak konumlandırılmalıdır. Çünkü esasında praksis teoriyi de yer yer kapsayan bir kavramdır:

PRAKSİS KAVRAMININ BOYUTLARI

Praksis, Greklerin kullandığı bir kavramdır. Greklerin kullandığı "Prag" kavramı kabaca yapmak anlamına gelmektedir. Lakin o günden bu güne, üzerinde çelişik değerlendirmelerin en fazla yapıldığı kavramlardan birisidir. Ortak bir tanımlamayla praksis, "*eyleyen birey*"i tanımlamak için kullanmaktadır.

Buna göre insanı diğer tüm varlıklardan ayırt etme kriteri olan praksis, bireyin çevresini imar ve ıslah etme yatkınlığı ve yetkinliğini anlatmak için kullanılmaktadır. Kendisini ve başka bireyleri, toplumu ve doğal dünyayı kendi takdir ve tensiplerine göre değiştirmeye azmeden insan varlığı, hem teorik hem de pratik bilgi üretmekte ve ürettiği bu epistemolojik taslaklara göre; kendisini, başka kişileri, toplumu ve dünyayı daha mükemmel hale getirmektedir. Dolayısıyla sahip olduğu praksis yeteneği sayesinde insan varlığı dünyayı her geçen gün daha yaşanılır kılacak, daha faydalı, iyi, özgür ve özgüvenli bireylerin yetişmesinin şartlarını oluşturacak, daha konforlu yaşam koşullarını tesis edecektir.

Praksis kavramının bu anlam alanı kuşkusuz ki birkaç boyutludur. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1. Teleolojik Varlık Boyutuyla Praksis

Teleolojik varlık tasarımı kabaca, kendisine belirli bir amaç/hedef belirleyebilecek kadar muhakeme / muhasebe / akıl yürütme becerisi ortaya koyan, belirlediği hedefe / amaca kendisini en optimum biçimde ulaştıracak araçları tasarlayıp icat eden varlık demektir.

Dört tür araç vardır. Bunlardan ilki tool ve apparatus anlamlarındaki cihaz ve teçhizatlardır. Örneğin tornavida cihaz, cep telefonu teçhizattır. Vehicle, ulaşım aracı demektir. Bu araçlar bizim bedenlerimizin uzantılarıdır. Organlarımızın sınırlarını aşma kastı ile bu araçları icat eder, üretiriz. Bazı canlılar da buna benzer araçlar kullanır.

Bizim bestemize, güftemize; yani insani yaratıcılığa aracılık ettiği için bağlamaya, piyanoya enstruman deriz. Dolayısıyla enstrüman, insan varlığının nihai amacına ulaşmak için belirlediği ara amaçlara aracılık eden hedefleri tanımladığı için, insana özgü araçsallıkları (*instrumentality*) anlatan üçüncü tür bir araçtır.

Dördüncü tür araç medyadır. Doğrudan doğruya ilişki kuramayan insan varlığının iletişim ve etkileşim ilişkisini dolayımlayan (*mediating*) medya, göstergesel bir sistemdir.

Aristodan itibaren üzerinde en çok fikir beyan edilen teleolojik varlık tasarımının mütekâmil teorisyenlerinden birisi Jeremy Bentham'dır. Bu çerçevedeki düşünsel akım pragmatizmdir. Bentham'a göre; ahlakın kaynağı (*codification*) faydadır. Bütün canlı varlıklar acı ve haz ekseninde hareket etmektedir. Akıllı varlık olan insan, muhtemel acı ve hazzı hesaplamaktadır. İnsan, potansiyel acıdan sakınmak ve muhtemel hazzı elde etmek için aklını kullanmaktadır. Bugün sahip olduğumuz bütün güzelliklerin, iyiliklerin, rahat ve konforun şifresi budur. Faydayı garanti altına alma ve maksimize etme arzumuz; sosyal ve doğal çevremizi inşa, ihya, imar etmemize aracılık etmektedir. İnsan varlığının doğası sürekli olarak fayda üretmeye yatkın olduğundan, özgürce sürdürülen insani ve mesleki faaliyetler aracılığı ile daha yaşanabilir bir evrene kavuşma amacı gerçekleşebilecektir. Nitekim bilimsel çalışmalar, bu amaca yönelik olarak ifa edilen birer araçtır.

2. Aksiyolojik Varlık Boyutuyla Praksis

Aksiyolojik varlık tabiri kabaca, insan varlığının etik ve estetik değerleri benimsemeye yatkın olmasını ve davranışlarını bu değerlere uygun olarak ortaya koymasını anlatmaktadır. Aksiyoloji, aynı zamanda, insan varlığına en uygun etik ve estetik değerlerin neler olduğu ve olması gerektiği ile de ilgilenmektedir.

Aksiyoloji denildiğinde akla öncelikle Kant gelmektedir. Kant, insan davranışlarını anlayabilmek için emir kiplerine bakılmasını önermektedir. Ona göre emir kipleri ya hipotetik ya da kategoriktir. Hipotetik emir kipleri, belirli bir insani amacı muhakkak bir araca bağlayan kiplerdir. "Para kazanamazsam aç kalırım" gibi araçsallıklar öngören hipotetik emir kipleriyle dile getirilen ahlaki telkinler, pratik hayatta; "aç kalmak istemiyorsan para kazandıran her yolu mübah göreceksin" anlamına gelmektedir. Belirli bir amacı ya da sonucu, belirli bir şarta, araca veya faktöre indirgemek; içgüdüsel organizmadan ibaret bir varlık tasarımını dile getirmektedir ki böyle bir tasarım insan varlığını inkâr etmektir. İnsan varlığı, reşit ve mümeyyizdir: İyi-kötü, doğru-yanlış, faydalı-zararlı, hayırlı-hayırsız, ahlaklı-ahlaksız, lehte-aleyhte olanlar ne ise, onu bilecek, anlayacak, kavra-

yacak ve değerlendirebilecek iradeye sahiptir. Yani reşittir. Tüm bu kategorileri birbirinden ayırt edebilecek muhakeme, muhasebe, akıl yürütme yeteneğine, yani temyiz kudretini haizdir. Dolayısıyla "bu yalan bana zarar verdi-demek ki yalan söylemek zararlı-o halde yalan söyleyenler kötüdür" tarzında hipotetik emir kipleriyle ahlaki ilkeler tedvin edilemez. Böyle bir yaklaşımla hukuk kurallarını kodifiye etmek mümkün değildir. "Kendin için istemediğini başkaları için de isteme" gibi bir ifade ile tanımlanabilecek empati yeteneği; insanların makul, mantıklı, meşru, ahlaki ve hukuki kategoriler oluşturmasını mümkün kılmaktadır. Bu kategoriler evrensel niteliklidir ve tüm insanlık için ortak payda niteliği arz etmektedir.

Evrensel kategoriler oluşturmak; insan varlığını, tüm diğer canlı varlıklardan farklı ve ayrıcalıklı kılma işlemidir. İnsan varlığı dış dünyayı, zihnindeki işletim sistemi dolayımıyla algılamaktadır. Zihinsel işletim sisteminin aparatları kategoriler ve değer yargılarıdır. Herhangi bir varlık hakkında, kişilerde teşekkül eden kanaatler; onlara daha önce benimsetilen kategorilerin ve bu kategorileri nasıl değerlendireceklerine dair onlara benimsetilmiş olan değer yargılarının ürünüdür. Bizim zihnimizde; iyi-kötü, faydalı-zararlı, hayırlı – hayırsız, ahlaklı-ahlaksız, doğru-yanlış, başarılı-başarısız, haklı-haksız gibi değer yargıları bulunmaktadır. Çevremizdeki her şeyi, kategorize ederiz ve bu kategorileri değer yargılarımıza göre tasnifler, değerlendirir, niteler, betimler, tanımlar ve bu haliyle zihnimize kaydederiz. Örneğin insan dediğimizde, dış dünyada Ayşe, Mehmet gibi özel bir gerçekliği değil, kategorik olarak var etmiş olduğumuz mükemmel ve ideal bir insan gerçeğini işaret ederiz. Hepimizin zihninde iyi ve kötü tanımı vardır ve insan dediğimizde aslında adı sanı belli bir kişiyi değil, genel bir kategoriyi yaftalar, niteleriz. Buna göre belirli bir Ahmet iyi, belirli bir Mehmet kötüdür. Ahmetin iyiliği ve mehmetin kötülüğü ile ilgili deneyim ve telkinlere maruz kaldığımızda, ahmet gibileri iyi, mehmet gibileri kötü kabul etmeyi alışkanlık haline getiririz. Buna göre, iyilik yapacaklar ve kötülük yapacaklar olarak değer yargılarımızla damgalayarak insan varlığı tabirini yeniden kategorilere ayrıştırırız. Telkin ve deneyimlerin etkisiyle değer yargılarımız değiştikçe, bütün kategorilerimizi, değişen değer yargılarımıza göre yeniden tasnifleriz. Zihnimizdeki bu kayıtlar, bizim yeniden kategoriler oluşturmak ve yeniden değerlendirmeler yapmak için kullandığımız, tükenme ihtimali olmayan enerji kaynaklarımızdır.

Kant mevcut kalıp yargıların, önyargıların ve buna benzer a priorilerin de insan özgürlüğüne engel teşkil ettiğini, aklın dış dünya gerçekliğine vukufiyetini perdelediğini söyleyerek aposterioriler ile bilim insanlarının insanlık iyiliği ve hayrına evrensel kategoriler oluşturmaları gerektiğini telkin etmektedir.

Elbette, bilimsel taksonomiler de bu amaca yönelik tasniflemelerdir. Bu alanda çalışacak akademisyenlere, neleri nasıl bilmeleri gerektiği bu yolla takdir edilmektedir. Taksonomiler sayesinde, akademisyenlere metodolojik bir rota çizilmekte ve böylece, bilme eylemine objektivite kazandırılmaktadır.

3. Dünyayı Islah ve Ihya Misyonu ile Yükümlü Cogito Boyutuyla Praksis

İnsan; biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve doğal ortamda yaşamını sürdüren bir varlıktır Bu bir 'konumlanmışlık hali'dir. Konumlanmışlık halinden bağımsız olarak insan, bu konumlanmışlığını gören, bilen, anlayan, kavrayabilen bir öze/özneliğe/nüveye/cevhere/ruha sahiptir ki bu cogito/geist, tıpkı güneşin karanlıkları aydınlattığı gibi, çevreye ışık saçabilir. Işık saçma performansı insan varlığının dünyayı imar, ihya ve ıslah etme misyonu ile yükümlü olduğuna delalet etmektedir.

İnsan varlığının kendisini, başka kişileri, toplumu ve doğayı imar, ıslah ve ihya etme misyonunu en doğru(correct) ve tutarlı(stabilty) biçimde ifa edeceği alan bilimsel alanlardır. Bilim insanları güvenilir ve geçerli ölçüm araç ve teknikleri ile gerçekleştirecekleri araştırma (researche), inceleme (examination) ve soruşturma (investigation)'larla, insanlara en faydalı bilgileri üretmeye muktedir olacaklardır.

Bireyin, toplumun ve doğanın belirli bir düzene göre değişmesini mümkün kılan nesnel bir gerçeklik bulunmaktadır. Tıpkı ayın, dünyanın, gezegenlerin, güneşin saptanabilir ve hesaplanabilir bir yörüngesi olduğu gibi; birey, toplum ve doğa da istikrarlı bir nesnel gerçeklik ihtiva etmektedir. Bu nesnel gerçeklik uygun ölçüm teknik ve araçlarıyla ortaya çıkartılıp(discovery), gözler önüne serilebilir(exploration). Bu keşif ve serimlemeler, metodolojik bir kalıp haline getirildiği takdirde, bilimsel çalışmaların rotası/ güzergahı, kişisel zaaf ve sübjektivitelerden arındırılmış olacaktır. Bilimsel çalışmalar böylece, objektif bir rotada ilerlemesini sürdürecek, sürekli olarak kendilerini yenilemeleri ve yetkinleşmeleri garanti altına alınmış olacaktır.

4. Hâkimiyet (*domination*) ve Boyunduruk (*hegemony*) Esaretinden Kendini Kurtarmak için, Özgürleşme Uğruna Emek Sarf Eden Özne Boyutuyla Praksis

Praksis kavramının günümüzde en fazla bilinen ve hatta itibar edilen boyutu, onun özgürleşmeye ilişkin anlam alanıyla ilgilidir. Buna göre pratik hayatı tanzim eden teori, egemen bir odak tarafından vaaz edilmektedir. Bu vaaz, esas itibariyle üretim - tüketim alanındaki esareti ört bas etmek amacıyla üretilmekte ve kitlelere benimsetilmektedir. İdeoloji adı altında nitelenmesi gereken bu teori, üretim ilişkileri esnasında, üretim araçlarının var ettiği yabancılaşmayı gizlemekte, emekçinin ürettiği emek, emekçinin karşısına, hasım bir güç olarak dikilmekte; üretim alanındaki köleliği hem perdelemekte hem de kalıcı hale getirmektedir. Oysa ki, üretici yegâne güç olan insan emeği, tüm kâinatı insanileştirme potansiyeli taşımaktadır. Ancak yabancılaşma, körleşme ve köleleşmenin neden olduğu esaret, transmisyon kayışı rolü ile erişilmesi mümkün tarihi misyonun ifa edilmesini mümkün kılmamaktadır.

Demek ki bu noktada praksis, daha güzel bir dünya var etme arzusundan ödün vermeden, öncelikle, kendisini yabancılaştıran, körleştiren ve köleleştiren ideolojinin benimsettiği/sindirdiği yanlış bilinçten kurtulmalıdır. Daha sonra, statüko tarafından inşa edilen ve korunan üretim ilişkilerindeki esaretten kendisini kurtarmalıdır. Kuşkusuz ki bu bağlamda, bilim, egemen odak ve aygıtların ideolojisini sürekli olarak yeniden üreten ve benimseten bir teori olma kıskacından kurtulmalıdır. Eleştirel bir içerikle, emekçileri emeğine yabancılaştıran ve onları sürekli köle olarak yeniden üreten üretim ilişkilerini sorgulamayı kendisine vazife edinmelidir.

Günümüzde, sözü edilen esaretin, artık, işyerleri ile sınırlı olmadığı görülmektedir. Bu yüzden de işyerindeki esaretten emekçiyi kurtarmakla yetinmek mümkün değildir. Egemen odakların işyerleri aracılığı ile statükoya yerleştirdikleri esaret, popüler kültür ile domine edici siyasetin rıza imal ettiği bir aygıt haline gelmiştir. Kültürün ve siyasetin egemenlik aygıtı haline gelmiş olması ve bu ilişkilerin endüstriel birer emtia olarak sürekli yeniden üretilmesi, birey yaşamının her alanında onu tutsak almaktadır. Bu tutsaklık, işyerlerinde olduğu kadar, dış dünyada, yani bireyin sokaktaki yaşamında ve bilhassa domestik aleminde sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla sokak ve domestik ortamlardaki, bireylerin de esaretten kurtarılması misyonunu ifa etmeye adanmış bir eleştirel bilim olmalı ve bireylerin özgürleşmesine yönelik işlevler yerine getirmelidir.

PRAKSİS OLARAK EYLEYEN VARLIĞIN ÜRETİMLERİ

İnsan varlığının ortaya koyduğu ürünler *technic*, *poesy* ve *artefact* olmak üzere başlıca üç kategoriye ayrılmaktadır.

1. Teknik

İnsani bir hüner veya beceriye tekabül etmektedir ki bunlar, gündelik hayatında hemen her insan varlığının sahip olduğu bir beceridir. Güzel yemek yapmak, terzi veya berber mesleği icra etmek, görmek, duymak, hissetmek, sabah kahvaltı yapmadan güne başlamamak gibi, gündelik hayatın her anında icra edilen rutin faaliyetlerdir. Bunların pek çoğu, mesleki bir etkinlik olarak öğrenilebilir ve profesyonel olarak icra edilebilir. Sözgelimi herkes "söküğünü diker" ama bu yapabilirlik (*capability*), terzilik adı altında profesyonel bir mesleki hünerin, becerinin ya da tekniğin ifa edilmesine engel değildir.

Teknik, logic ile bir araya getirildiğinde, insani tüm hünerlerin sınırlarının aşıldığı ve insan bedeninin kısıtlarının ortadan kaldırıldığı teknolojiler üretilmektedir ki bu teknoloji, insanın bedensel imkânsızlıklarını ortadan kaldırmaktadır.

2. Poesy

Olmayan bir şeyi varmış gibi zihinde hayal edebilmek veya olan bir şeyi mevcut haliyle veya yapılandırılmış biçim ve içeriğinden farklı bir biçim ve içerikle zihinde yeniden yapılandırmayı anlatmaktadır. Elbette yaratıcılık dediğimiz insani performanstan söz ediyoruz. Teknik, her insan varlığının şu veya bu şekilde ifa edebileceği bir hüner ve herkesin öğrenebileceği bir beceri iken, yaratıcılık, yaratılıştan gelen bir yetenektir. Dolayısıyla insanlar arasındaki eşitsizliklere delil teşkil eden bir kriter olması bakımından da ayrıca önem arz etmektedir. Herkesin zenaat sahibi olması mümkün iken; belirli bir sanatsal ve edebi yeteneğe sahip olmayın kişilerin sanat veya edebiyat eseri ortaya koymaları mümkün değildir. Edip, şair veya sanatçı eserini tasarlar iken; yarattığı kahramanlar – konu dokusu veya zihinsel çağrışımlar ya da eseri oluşturan unsurlar arasında, sadece, kendisine özgü ilişkiler kurmaktadır. Bu ilişkilerin toplumsal alanda gözlemlenebilmesi şart değildir. Burada, eseri oluşturan unsurlar arasındaki ahenk önemlidir. Demek ki poesy kavramının anlattığını anlayabilmemiz için, onun işaret etiği eseri oluşturan unsurlar arasındaki ahenk ve harmoniye, estetiğe bakmak gerekmektedir.

3. Artefact

İnsani yapım anlamında kullanılan artefact, kuşkusuz ki, insanlar arası ortaklaşmaları dolayımlayan kültürel üretimleri anlatan bir tanımdır. Totem, tabu gibi soyut kavramsal tasarımlardan günümüze kadar, üretmiş olduğumuz göstergesel sistem ve bilhassa sözlü-yazılı ve sözsüz-sessiz dil, artefact'ın tipik örnekleridir. En önemli ve başlıca artefactlarımız dil tarih ve kültürdür.

Poesy ile artefact arasındaki en önemli fark, her iki insani üretimin kültürel bağlamında kendini göstermektedir. Poesy'in, muhakkak kültürel bir paylaşım, yani uzlaşım ve uylaşım enstrümanı olması şart değildir. Ama artefact, insanlar arasında ortak bir payda oluşturması açısından poesy'den ayırt edilebilir bir özelliğe sahiptir.

Artefact söz konusu olduğunda, eserin iç tutarlılığı ile dış dünyada tekabül ettiği nesnel anlam alanına uygunluk öne çıkmaktadır. Kısacası, ilk defa kullanılan bir kavrama; paylaşım değerine, yani uzlaşma ve uylaşma temin etmesine bakarak artefact diyebiliriz.

Her bir kişide yarattığı farklı zihinsel çağrışımlara, konu dokusu ile tiplemeler ve kahramanlar arası ilişkilerdeki ahenge, harmoniye veya sanat eserinin unsurları arasındaki estetiğe bakarak, insani bir üretimin poesy tanımının kapsamına girdiğini takdir edebiliriz. Ancak teknik, bu iki insani üretimden tümüyle farklıdır. Poesy ile artefact, belirli insanların kapasiteleri ile ilgili iken; teknik, her insan varlığının icra edebileceği bir yeterliliktir. Teknik öğretilebilir, yetkinleştirilebilir insani yeterlilikleri anlatırken, poesy ve artefact özel insani yeteneklerin eseri olarak ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

İnsan varlığının diğer tüm varlıklardan ayırt edilmesini mümkün kılan praksis, bireyin çevresini imar ve ıslah etme yatkınlığı ve yetkinliğini anlatmak için kullanılmaktadır. Praksıs ayrıca, bireyin teleolojik ve aksiyolojik bir varlık olduğuna, haksızlıklara karşı direnebildiğine delil teşkil etmektedir.

Kendisini ve başka bireyler ile mensubu olduğu toplumu ve doğal dünyayı, kendi takdir ve tensiplerine göre değiştirmeye azmeden insan varlığı, hem teorik hem de pratik bilgi üretmektedir. Ürettiği bu epistemolojik taslaklara göre; kendisini, başka kişileri, toplumu ve dünyayı daha mükemmel hale getirmektedir. Dolayısıyla sahip olduğu praksis yeteneği sayesinde insan varlığı dünyayı her geçen gün daha yaşanılır kılmakta, daha faydalı, iyi, özgür ve özgüvenli bireylerin yetişmesinin şartlarını oluşturmakta, daha konforlu yaşam koşullarını tesis etmektedir.

Praksis yeteneği sayesinde her birey; product, poesy ve artefact kavramlarıyla tanımlanan üç mamulat ortaya kaymaktadır. Product her bireyin her koşulda ortaya koyabildiği bir mamulattır. Bu mamulat; geliştirilebilir, öğrenilebilir veya teknolojik ürün haline getirilebilir. Poesy ise fıtri ve özel bir yetenektir. Sanat eserleri, edebi eserler ve estetik eserler bu kategoriye girmektedir.

İnsani yapım anlamında kullanılan artefact, insanlar arası ortaklaşmaları dolayımlayan kültürel üretimleri anlatan bir kavramdır. Totem, tabu gibi soyut kavramsal tasarımlardan günümüze kadar, üretmiş olduğumuz göstergesel sistem ve bilhassa sözlü-yazılı ve sözsüz-sessiz dil, artefact'ın tipik örnekleridir. En önemli ve başlıca artefactlarımız dil, tarih ve kültürdür. Her birey tarafından paylaşılmakla birlikte, artefact belirli bireyler veya gruplar tarafından üretilen mamulatlardır. Dilin en önemli unsurunu oluşturan göstergesel sistem, tarih ve kültürden oluşan bu üretimler ile toplumsal varlık inşa edilir, korunur ve sürekliliği temin edilir. Zaman içinde bu mamulata ilişkin yeni üretimlerin ortaya konması; dili, tarihi ve kültürü de değiştirir. Onlar değiştikçe toplumlar da değişir veya gelişir, dönüşür. Kimi zaman da çözülür, bozulur ve dağılırlar. Kısacası artefact toplumsal bütünlüğü temin eden bir mamulat olduğu gibi toplumun ne denli dejenere olduğunu ve kaybolmaya, yok olmaya yöneldiğini de göstermektedir.

Artefact, insanlar arasında ortak bir payda oluşturması açısından poesy'den ayırt edilebilir bir özelliğe sahiptir. Artefact söz konusu olduğunda, eserin iç tutarlılığı ile dış dünyada tekabül ettiği nesnel anlam alanına

uygunluk öne çıkmaktadır. Kısacası, ilk defa kullanılan bir kavrama; paylaşım değerine, yani uzlaşma ve uylaşma temin etmesine bakarak artefact diyebiliriz. Teknik, öğretilebilir, yetkinleştirilebilir insani yeterlilikleri anlatırken, poesy ve artefact özel insani yeteneklerin eseri olarak ortaya çıkmaktadır. Poesy ile artefact, belirli insanların kapasiteleri ile ilgili iken; teknik, her insan varlığının icra edebileceği bir yeterliliktir.

1.ULUSLARARARASI İSTANBUL DİL - KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

SÖZEL TAM METİN SUNUMLAR

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE METİN ŞERHİ ÜZERİNE ADLANDIRMA SORUNU VE BİR ÖNERİ

Şemseddin BAYRAM

Kayseri Üniversitesi, Tomarza MYO, Kayseri / Türkiye

Öz: Metin şerhi, Klâsik Türk Edebiyatı araştırmacılarının üç ana araştırma alanından biridir.[1] Bu yol üzere olan kişi, ele aldığı metnin sahasıyla ilgili bilgi sahibi olduğu iddiasıyla metnin muhataplarının da verilmek istenen bilgiyi daha iyi idrâk edebilmesi için metni bütün olarak veya makul parçalarına ayırarak inceler, gerektiğinde çeşitli değerlendirmelerde ve detaylandırmada bulunur. Bu detaylar, şerh edilen esere yaklaşılan açıya bağlı olarak çeşitlenebilir. Klâsik Türk Edebiyatı araştırmacıları çalışmalarında şerh husûsuna metnin mahiyetini ve mevzûlarını ele alıp te`lif bir şerh metni yaratmak, şerh metotlarını incelemek, farklı bir şârihin metne yaklaşım usûlünü incelemek gibi yönlerden yaklaşmaktadır. Son dönemde şerh husûsunda öne çıkan husûslardan biri de terim ve isimlendirme çatışmasıdır. Geleneği devam ettirip "şerh" kavramını kullanmaya devam edenlerin yanı sıra, Batı edebiyatı ve metin inceleme yöntemleri tesirinde kalarak "şerh" kavramı karşılığında "analiz, tenkîd, kritik, tahlîl" ve bilim dilini Türkçeleştirme çabası içerinde olanların "eleştiri, inceleme, çözümleme" terimleri de kullanılmaktadır. Biz bu çalışmamızda; metin şerhi hususuna isimlendirme yönünden yaklaşıp Klâsik Türk Edebiyatı araştırmacılarının ve diğer edebiyat sahalarındaki araştırmacıların "şerh" kavramı yerine hangi terimleri ne amaçla kullandıklarına, isimlendirme hususundaki görüşlerine ve mukayesesine, Türkçe bir terim olan "çözümleme"nin "şerh" kavramı yerine kullanılabilirliğine yönelik inceleme ve değerlendirmelerde bulunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, Şiir, Metin Tahlili, Şerh, Çözümleme

YÖNTEM

Çalışmamızın nihayetinde Türk Edebiyatı sahasındaki metin çözümleme konusundaki terim kullanımında yaşan karmaşanın çözümüne yönelik katkıda bulunmak amaçlandığı için çalışmamızda

- Bu sahada kullanılan «metin çözümleme» maksatlı terimleri tespit etmek;
- Yabancı kökenli terimlerin etimolojik ve ilgili bilim alanındaki rağbet gören ve/ya kullanılan anlamını araştırmak;

1 Ali Nihat Talan, Klasik edebiyatın nazım sahasını incelemek istediğimiz zaman karşımıza üç esaslı yolun çıkacağını söyler: 1. Eserlerin ve san`at anlayışının dış geniş birliğini bulmak. 2. Bu geniş birlik altında edebî şahsiyetleri tedkik. 3. Edebî şekillerin, mahiyetlerini anlamak, umum karakterlerini, içine aldıkları mevzuların birleşik noktalarını meydana çıkarmak. (Kaynak: A. Nihat Tarlan (1981). Edebiyat Meseleleri. Ötüken Yayınları. İstanbul. s. 194-195.)

- Türkçe terimlerin etimolojik kaynağı ve semantik fonksiyonlarını tespit edip, amaca hizmet etme kabiliyetini belirlemek
- Türk Edebiyatı araştırmacılarının, hâssaten Eski Türk Edebiyatı alanı, hangi terimleri ne maksatla kullandığını, müşterek kullanıma katkılarını belirlemek
- Terimler arasında tamamen farklı, müşterek yanları olan veya tamamen aynı amaca hizmet eden terimleri tasnif etmek

Sorunu çözme yolunda yöntemimiz olacaktır.

Metinde sayfa sınırlaması olduğundan dolayı örneklemelerde ve detay bilgilerde aşırılıktan kaçınılarak konu hakkında merâmı anlatacak en sâde hâlde bir anlatım yoluna gidilecektir. Bu sebeple, teferruatlar hakkında detaylı bilgi için kaynakçadaki ve dipnotlardaki referansları takip ederek gerekli bilgiye ulaşılabilir.

GİRİŞ

Şiir; şâirin deryası, mânâ katrelerinden uçsuz bucaksız olarak yarattığı bir hazinedir. Okur, bulunduğu kıyıdan şiir deryasına girerek mânâ katrelerinin özünü anlamaya çalışır. Kimi haz kumsalında mânâ deryâsına sadece ayaklarını değdirerek zevk almaya çalışır, kimi bu deryâda yüzmek için bilgisinin yetersiz olmasından sadece kıyıda kulaç atar, şiirin ilmine vâkıf olan ve şâirin içinde yetiştiği ilmî ve ictimâî ortamdan haberdâr olan kişiler ise bu deryanın derinliklerine dalarak mânâ katrelerini idrâk etmeye çalışırlar.

Şiirdeki gizlenmiş mânâyı ortaya çıkarma uğraşındaki kişi, bu uğraş sürecinde farklı amaçlarla yola çıkar ve bu amaç doğrultusunda metni ele alır. Bu amaçlar;

1. Metnin kendisinde uyandırdığı düşünce ve duyguları sunmak;
2. Metnin ilgili olduğu alanın ölçütlerine ve genel kabuller çerçevesindeki konumuna karar vermek, olumlu ve olumsuz yönlerini belirleyip değerlendirmek;
3. Metni, -işaret ettiği ve/ya ilişkili olduğu- tüm alanlarını belirleyip, bu alanlarda gösterdiği/ hissettirdiği mânâyı keşfetme
4. Metni, -işaret ettiği ve/ya ilişkili olduğu- herhangi bir alanda sâhip olduğu veya sâhip olabileceği hissini uyandırdığı mânâları keşfetme
5. Metni, –içerdiği düşünülen- bir/kaç vasfı ve bu vasfa dâir öğeleri keşfetme ve ne amaçla kullanılmış olabileceğine dâir irdeleme.

Edebiyat araştırmacıları, metni keşfetmeye yönelik bu amaçların her birine farklı adlar vererek oluşma ihtimali olan herhangi bir kavram karışıklığının önüne geçmeye çalışmışlardır. Türk edebiyatında ise bu amaçlar doğrultusunda terim kullanımı konusunda farklı dillerdeki terimlerin varlığı ve araştırmacıların bazen terimin

işlevini dikkate almadan bazen de edebî sahasının kendisini yönlendirdiği dil kaynağındaki terimi kullanması tam bir "terim karmaşası" yaratmıştır.

Bu terimleri dil kaynağına göre üç gruba ayırabiliriz:

1. Batı dillerinden kaynaklanan terimler: Kritik, analiz.

2. Farsça ve Arapçadan kaynaklanan terimler: Şerh, tefsîr, te`vîl, tahlîl, tebyîn, tenkîd, tedkîk, tâlîkâ, hâşiye, hâmiş, derkenâr, mülâhaza, takrîz, mu`âhaza.

3. Türkçe kökenli terimler: Çözümleme, inceleme, açımlama, açıklama, değerlendirme, eleştiri, yorumlama.

Düşüncemize göre bu terim karmaşasının en önemli sebebi, Türkçe terim yaratma çalışmalarının yeni ve hatta ihmâl edilmiş bir saha olmasındandır. Türk edebiyatı alanında her ne kadar Türkçe kökenli yeni terimler türetilse de farklı çevrelerin, ilgi alanlarına göre yabancı kökenli terimleri kullanmakta ısrar etmesi yukarıda bahsettiğimiz temel problemin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda, zannımızca doğru olan çözüm yöntemi, bu terimleri işlevlerine göre tasnif edip birbirini karşılayabilme (ki kaynak dillerdeki kullanımları bağlamında küçük de olsa farklılıklar olmasına rağmen, bizim için önemli olan edebî çalışmalardaki fonksiyonlarıdır) durumuna bağlı olarak Türkçe terimlerin Türk Edebiyatı'nın tüm sahalarında amaçlanan işleve göre ortak kullanılmasıdır. Bu şekilde "terim birliği" meydana getirilmiş olacaktır. Bu amaç doğrultusunda, yukarıda belirttiğimiz metnin anlamını keşfetme süreciyle ilgili amaçlara yeniden değinmek ve bu amaçlar doğrultusunda hangi terimlerin kullanıldığını ve/ya kullanılabileceğini incelemek gerekir:

1. Metnin kendisinde uyandırdığı düşünce ve duyguları sunmak: ***Yorumlama.***

Özellikle son dönem edebiyat çalışmalarında kullanılmaya başlanılan "yorumlama" terimi İngilizce "commentary" teriminin karşılığı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. "***Commentary***" sözlük anlamı olarak "Konuyu açıklayan veya üzerine bir fikir ifade eden bir etkinlik, kitap veya kişi hakkında yazılı açıklamalar"[2] tanımı verilmektedir. Terim, Türkçeye yine "yorum" olarak çevrilen "comment" kelimesinden türemiştir. Bu noktada "yorumlama" terimi için kaynak dille tutarlı bir terim olduğunu söyleyebiliriz. "Commentary" terimin Batı edebiyatlarındaki işlevine bakıldığında ise, Doğu'daki şerh çalışmalarına dâir çevirilerde "*şerh*" teriminin karşılığı olarak kullanıldığını; herhangi bir konu, metin veya odak nesnesi hakkında şahsî görüş bildirme eylemi olarak[3] karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple; terimin Batı edebiyatlarında, özellikle Arapça "şerh" teriminin karşılığı olarak kullanılmasını yanlışlarsak, belirttiğimiz amaca hizmet eden bir terim olduğunu görürüz. Bu doğrultuda, belirtilen amaca hizmet eden çalışmalar için Türkçe bir terim olan "yorumlama" teriminin kullanılması, zannımızca, daha doğru bir tutumdur.

2 "An expression of opinions or offering of explanations about an event or situation" (https://en.oxforddictionaries.com/definition/commentary)

3 Örnek olarak bakınız: Guiseppe Scattolin (2006). "The Key Concepts of al-Farghân¨'s Commentary on Ibn al-Fâri‰'s Sufi Poem, al-Tâ`iyyat al-Kubrâ". JMIAS. c. 39. s. 33-83. Rose Aslan (2008). Understanding The Poem Of The BurdahIn Sufi Commentaries. Thesis of Master Degree. The American University in Cairo The Department of Arab and Islamic Civilizations

2. *Metnin ilgili olduğu alanın ölçütlerine ve genel kabuller çerçevesindeki konumuna karar vermek, olumlu ve olumsuz yönlerini belirleyip değerlendirmek*: **Kritik** (*Fr.* critique, İng. critical), **tenkîd** (Ar.), **eleştiri**, **değerlendirme**.[4]

"***Kritik***" terimi sözlükte "detaylı ve bilimsel analiz ve yorumları içeren bir metin" ve "Edebiyat, müzik ya da sanat eserlerinin esası ve hatalarının analizini yapmak ya da içermek" anlamlarını içermektedir.[5] Bu tanımlardan yola çıkarak bu terimin metnin (belirlenen ölçütler göz önünde bulundurularak, ki bu ölçütler edebî eserin yapısal ve/ya semantik amaçlarına uygunluğu olabilir) doğru ve yanlışlarını, eksiklerini belirlemek olarak değerlendirilebilir. Yani; bir kritisyen metinle ilgili kritiğinde bazı ölçütlere bağlıdır. Yorumlamadan en büyük farkı da budur.

Arapça kökenli "**tenkîd**" terimi Servet-i Fünûn döneminde, Fransızca kökenli "critique" (Kritik) teriminin karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise Türk edebiyatı alanında iki eylemi işaret etmektedir. Bunlardan ilki; özellikle Eski Türk Edebiyatı araştırmacılarının kullandığı, "edisyon kritik (*edition critique*)" (Mengi, 2010b:195)şeklinde edebî çalışma geleneğimizde yer eden "birçok nüshası bulunan metnin en doğru hâlini bulmak için nüshaların karşılaştırılarak doğru metni yaratma süreci" olarak tanımlayabildiğimiz eylemdir. Bu kullanım metni anlamlandırma/ metnin anlamını keşfetme süreciyle ilgili olmadığı için çalışmamıza dâhil etmeye gerek yoktur. Diğeri ise; "*metin incelemesiyle ilgili olarak metni her yönüyle gözler önüne serme, bu yolla değerlendirme ve değerlendirerek seçme işinin ön planda olduğu görüş*" tür. (Mengi, 2010a:82) "*Tenkide, metni tanıtma işiyle başlanır ama; tenkitte edebî metni/eseri tanıtma amacı ikinci plandadır. Çünkü ilk planda, metnin estetik yönden değerlendirilmesi, yani metinde başarılıyla başarılı olmayanın, farklıyla sıradan olanın seçilmesi, ayrılması amacı yer almaktadır."* (Mengi, 2010: 82)Mengi'nin tenkitle kastettiği eylem, birçok nüshası bulunan bir metnin en doğru hâlini belirleme sürecidir. Bu konuda "metnin anlamını keşfetme" süreciyle ilgili en doğru tanımı, bize göre, A. N. Tarlan vermektedir: "*metni duyma, ona estetik yönden değer biçme; güzel, çirkin niteliklerini verme işi"* (Tarlan, 1981:192) diyerek tenkidin amacının metni estetik değerlere bağlı kalarak mânâ eleğinden geçirmek olduğunu söyler.

Cumhuriyet döneminde Türkçe bilimsel terim türetme çalışmaları neticesinde "tenkîd ve critique" terimlerinin karşılığı olarak "***eleştiri***" terimi türetilmiştir. TDK'nin internet sayfasında eleştiri "bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi" olarak tanımlanır ve bu amaçla yazılan metinler için de aynı terim kullanılır.[6] Eleştirmek kelimesine etimolojik olarak yaklaştığımızda aslında edebiyattaki amacına "tenkîd"ten daha ziyâde hizmet ettiğini görürüz. Zirâ eleştirmek, "ele-" kökünden türemiştir.[7] Yani "elekten geçirmek" anlamından yola çıkarak "doğruyu ve yanlışı; iyiyi ve güzeli ayırt etme" an-

4 Konuyla ilgili bazı çalışmalar: Rıfat Araz (2005). "Edebî Tenkîd". Şiir İncelemesi. Alp Yayınları. Ankara. s. 25-32. Hande Karapınar (2013). Cumhuriyet Dönemi Edebiyat ve Sanat Dergilerinde Şiir ve Şiir Eleştirisi. Yüksek Lisans Tezi. (Dan: Gonca Gökalp Alpaslan). Hacettepe Üni. Sos. Bil. Ens. Türk Dili ve Edebiyatı ABD Yeni Türk Edebiyatı BD. Ankara. Eleştiri Özel Sayısı .Hece Dergisi. 2003. M. Yekta Saraç (2000). "Şiir Tenkidine Bir Örnek -Muallim Naci ve Muallim-". İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. S. 29, s. 245-261.

5 Bakınız: https://en.oxforddictionaries.com/definition/critical.

6 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc74bd9918044.73677097

7 http://www.nisanyansozluk.com/?k=ele%C5%9Ftiri

lamı kastedilmiştir. "Tenkîd" terimi ise "gagalama, iğneleme" anlamındaki "nkd" (نقد) kökünden türemiştir[8].[9] Doğruyu yanlıştan; güzeli çirkinden/güzel olmayandan ayırt etmekten ziyâde yanlışı ve çirkini iğneleme amacı vardır. "Divan edebiyatında bu maksatla "*muâheze*"[10] terimi kullanılmaktaydı. Tam tersi amaçla, birini övmek için ise "*takriz*"[11] terimi kullanılmaktaydı."[12] Eski Yunancadan Fransızcaya geçen "critique"(Kritik) terimi ise "ayırmak, yargılamak"[13] anlamına gelmektedir. Anlam bağından dolayı "tenkîd" teriminden ziyâde "eleştiri" terimini kullanmak daha yerinde bir adım olacaktır sanırım.

Eski edebiyat araştırmacılarının en doğru metni bulabilmek için yaptıkları uygulamaya "metin tenkîdi"[14] terimini kullanmasında da "tenkîd" teriminin "doğruyu ve yanlış ayırt etme, hüküm verme, yargılama" anlamlarından beri olmasından ve Batı dillerindeki "edition critique" terimini tam olarak karşılamadığından dolayı alanımızın bu konuda yeni bir terim türetmeye ihtiyacı vardır.

3. Metni, -işaret ettiği ve/ya ilişkili olduğu- tüm alanlarını belirleyip, bu alanlarda gösterdiği/ hissettirdiği mânâyı keşfetme: **şerh, tefsîr, te`vîl, tebyîn, ta`likât, tahlîl, derkenar, hâmiş, hâşiye** (Ar.), **analiz** (<analysis İng.), **çözümleme, açımlama**.

Eski Türk edebiyatı araştırmalarında metnin anlam/larını keşfetmeye yönelik çalışmalara genel söylemde Arap edebiyatından da etkilenerek "şerh" adı verilmiştir. Lakin çalışmamızın ana sebeplerinden biri olan bu kullanım hatası, daha ziyâde terimin metin çözümlemesindeki tüm uygulamaları karşılayamaması, Tunca Kortantamer'in de ilgisini çekmiştir. Kortantamer, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi" makalesinde "metin şerhi" teriminde sınırların çok geniş tutulduğunu, bu sınırlarda yorumlama hatta tefsirin alanına kayma da görüldüğünü ifade eder. (Kortantamer, 1994: 1-2) Bu, çalışmamızın da ana sebebini teşkil etmektedir. Zirâ yukarıdaki her terim aslında amaç ve uygulama detayında birbirinden ayrılmaktadır.

"**Şerh**" terimi Türkçede "*açma, ayırma; bir anlatım veya kitabı açıklama yorumlama; bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap; açık ve ayrıntılı anlatma*" [15]anlamlarında kullanılmaktadır. Batı dillerine de, edebî ıstılahta, yine "*açıklamak, yorumlamak, izah etmek, ortaya koymak, tarif etmek, göstermek, betimlemek*" anla-

8 https://www.etimolojiturkce.com/kelime/ele%C5%9Ftirmek

9 "Nakd" (نقد) kökünün "mal karşılığında verilen para" anlamında da kullanılmıştır. Eski edebiyatçılarda kelimenin bu anlamından yola çıkarak gerçek anlamı "paranın gerçeğini sahtesinden ayırma" olan "intikad" terimini edebî eserin iyisini kötüsünden ayırt etmek anlamında kullanmışlardır. (Mengi, 2010b:81)Lakin Servet-i Fünûn döneminde "critique" terimine karşılık kullanılan "tenkîd" teriminin türetilme maksadı ve kapsamı farklı olsa da Türk eleştirmenler tarafından genellikle olumsuz eleştiri maksatlı kullanıldığı için yukarıda belirttiğimiz kök anlamı bu eylemin tam karşılığı olduğunu düşünerek öne çıkardık.

10 "1. Paylama, azarlama, çıkışma, kınama; 2. Bir kimseyi veya bir eseri hatâlarını ortaya koyarak yerme, olumsuz yönde eleştirme." (Kaynak: http://lugatim.com/s/muaheze)

11 "Bir eseri hakkında bir yazı yazarak övme" (Kaynak: http://lugatim.com/s/TAKR%C4%B0Z)

12 Özgül, M. K. (2003). "Tenkidi Eleştirmek", Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı, 77-78-79, 7. (Kaynak: Yasin Beyaz (2014). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı'nda Tenkidin Genel Seyri". Yalova Sosyal Bilimler Dergisi. S. 8, s. 92.)

13 http://www.nisanyansozluk.com/?k=kritik

14 "Metin Tenkîdi" terimini bu manada kullanan çalışmalardan bazıları şunlardır: Ali Yıldırım (2007). "Metin Tenkidi İle İlgili Hususlar Ve Kâmî Divânı Örneği". Turkish Studies. C. 2, S. 3, s. 624- 637. Mine Mengi (2010). "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine". Divan Şiiri Yazıları. Akçağ Yayınları. s. 75-84.

15 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc770d064cfc7.85015418

mında çevrilmiştir.[16] Arapça etimolojisindeki "bir hayvanın kesip içini açma"[17] anlamından benzerlikle edebî ıstılahta yer edinen terim, "*ele alınan metnin içine girerek sözü genişletip, mânâyı açık hâle getirmek*"(Şensoy, 2010: 555) anlamında kullanılmaktadır. Ali Nihad Tarlan; metin şerhinde objektif kalınması gerektiğini, şârihin mümkün mertebe şahsî yorumlarından beri durmasını tavsiye eder.(Tarlan, 1981:192) Kortantamer, metni açıklamaya çalışan kişinin metni diğer insanlardan daha iyi anladığı kanaatine sahip olduğunu ileri sürer. (Kortantamer, 1994:1)

Metin şerhine girişen her araştırmacı/şârih şerhe dâir farklı bir uygulama ve tanımlama ile edebiyat dünyasına katkıda bulunmasına karşılık, Atabey Kılıç bu alanın hâlâ bilinmeyenlerle dolu olduğunu, "şerh"in anlamına dâir boşluklar bulunduğunu ifade eder.(Kılıç, 2009: 328-329)

Mengi; klâsik metin şerhinin esas itibâriyle kelime açıklamasına dayandığını; bilgilendirme, açıklama ve ek bilgi verme şeklinde yapıldığını söyler. Bunun da şârihin bilgi ve anlayışı doğrultusunda yorumu da beraberinde getirdiğini ifade eder. (Mengi, 2010a:78-79)

Şerh konusundaki tüm görüşlere metin sınırından dolayı yer veremediğimiz için öne çıkan bazılarını verdik. Lakin teori ve/ya uygulama çalışmalarını incelediğimizde de aslında yapılan şerhlerin genelinde "kelime açıklaması ve bilgi detayı verme" gibi çalışmalarda bulunulduğunu fark ediyoruz. [18]

Bu hususta "daha detaylı açıklama yapmak ve bilgi vermek" amacını taşıyan "**tefsîr**" terimi de yine Arap edebiyatından Türk edebiyatına giren ve genellikle Kur'an-ı Kerîm'in tamamını veya bir bölümünü ele alan metinlerdir. Tefsîrin ve şerhin usulleri, konumuz haricinde olduğu için çalışmamıza dâhil edilmemiştir.[19] Kullanım alanı olarak dar olsa da amaç ve uygulama yönüyle şerhe çok benzemektedir. Farkı ise, şerhten daha teferruatlı bilgiye ihtiyaç duymasıdır. [20] Tefsîr ve şerhte metindeki muammaların tamamının çözülmesi beklenmez. Amaç sadece metnin anlaşılmasına yardımcı olmak için bilgi vermektir. Muammaları tamamen çözme iddiasında bulunan metinlere/uygulamaya ise "**tebyîn**" adı verilmektedir. Bu terim de tefsîr gibi genellikle din/ Kur'an-ı Kerîm sahasında kullanılmaktadır. Tebyînde detay verme hususunda şerhten ve tefsirden daha ileri gidilir. (Stetkevych, 2009: 400-402)Tefsîr ile benzer uygulamaya sahip ama özünde ise farklı amaçlar taşıyan bir diğer terim ise "te`vil"dir. "**Te`vil**", "*döndürmek; sözü iyice inceleyip varacağı mânâya yormak; bir*

16 "to expound, to explain, elucidate, illustrate, make plain, set forth, describe, depict, to comment, to interpret…" J.M. Cowen, Arabic- English Dictionary, Spoken Languages Service, Urbana, IL, s. 545.

17 http://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Ferh

18 Divan şerhleri, manzum sözlük şerhleri, dinî ve bilimsel eser şerhleri… Tunca Kortantamer'in deyimiyle "iletişimin söz konusu olduğu her alanda" mânâyı açıklamak üzere kullanılabilir.

19 Şerh usulleri için bazı teorik çalışmalar: Muhammed Nur Doğan (2005). "Metin Şerhi Üzerine". Eski Şiirin Bahçesinde. Alternatif Yayınevi. İstanbul. Metin Akar (2017). Su Kasidesi Şerhi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara. Ali Fuat Bilkan (2009). Osmanlı Şiirine Modern Yaklaşımlar. Timaş Yayınları. İstanbul. Walter Andrews(2009). Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı. İletişim Yayınları. İstanbul. Mustafa Erdoğan (1997). "Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış". Celal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. S. 1, s. 286-293. … Tefsîr usulleri ile ilgili bazı çalışmalar: İsmail Cerrahoğlu (1971). Tefsîr Usûlü (İlm-i Usûlü't-Tefsîr). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. Ankara. Abdülhamit Birışık(2010). "Tefsir". İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı. C. 38, s. 559-560…

20 Tefsîr, şerh, tebyin, te`vil gibi Arapça terimlein etimolohisi ve kapsamı hakkında bakınız: Jaroslav Stetkevych(2009). "Arapçanın Hermenötk Terminolojisi: Paradoks Ve Mananın Üretimi". (Çev: Ömer Kara). USAD. S.2, C.6, s. 388- 406.

şeyi amaçlanan son noktaya ulaştırmak" (Yavuz, 2012:27)demektir. *Mâtürîdî; tefsirle te'vil arasında ayırım yapmış, tefsirin "ilâhî kelâmın mâna ve maksadı hakkında kesin ifade kullanma" anlamına geldiğini, bunun nüzûl sebeplerini bilen ve hadiselere vâkıf olan ashap tarafından yapılabileceğini belirtmiştir. Te'vil ise sözün varabileceği muhtemel mânalara yorulmasıdır. Mâtürîdî'ye göre tefsir tek ihtimalli, te'vil çok ihtimallidir (Te`vîlâtü'l-Kur`ân,I, 3-4; III, 269273).* (Yavuz, 2012:27)

Şerhten daha kısa olan yine aynı amacı taşıyan terimler de vardır: **Hâşiye, tâ`likât, hâmiş** ve **derkenâr**. *Genellikle muhtasar yazılmış meşhur bir metnin şerhi üzerine yapılmış olan **haşiye**ler[21], hem şerhte hem de metindeki bazı kelime ve terkiplerle ya da metinde geçen özel isim, ayet, hadis, şiir gibi hususlarla ilgili olarak yapılan kısa açıklamalar mahiyetindedir. Ancak bu açıklamalar bazen metinden uzun olabilir. Şerh ise eserin bütününe dair daha geniş izahları ihtiva eden kitaplar için kullanılır.* (Topuzoğu, 1997: 419) Derkenâr da hâşiye ile aynı anlamdadır ve aynı amaçla kullanılmaktadır. Genellikle resmî evraklardaki uygulamalar için kullanılsa da edebî sahada yapılan sayfa kenarındaki notlara da derkenâr denilmektedir. **Hâmiş**, de aynı maksatla olsa da *genellikle mektuplarda alta yazılan ek bilgi ya da açıklama* (Mengi, 2010b: 202) için kullanılmaktadır. **Tâ`likât** da aynı maksatlı bir uygulamadır. *Bir eser ya da metinle ilgili açıklamanın sayfa kenarına ya da başka yeri yazılmasıdır.(*Mengi, 2010b: 202)

"Hâmiş, tâ`likât, derkenâr, hâşiye, şerh, tefsir, te`vil, tebyîn" terimlerinin hepsi metnin sözcük anlamları üzerinde metnin anlamını keşfetmeye çalışan uygulamalar kullanılmaktadır. Özellikle Batı edebiyatında metni yapı ve anlam (sözcükler, metaforlar, söz sanatları…) yönünden incelemek için kullanılan "**analysis/ analiz**" terimi için Türk edebiyatında yakın dönemde kullanılmaya başlanılan "**tahlîl**" terimi de metnin anlamını sadece sözcük anlamı üzerinden değil, metnin tüm yönleriyle bulmaya çalışır. Sözlük anlamı "parçalarına ayırmak, çözmek" "tahlil" terimi, edebiyatımızda her ne kadar "analiz" teriminin karşılığı olarak ortaya çıksa da uygulama da ise "şerh"le aynı amaç ve usullerle kullanılmaktadır. Mengi, tahlîl için *"şerhten ayrı, müstakil bir metin incelemesi çalışması olarak düşünülebileceği gibi, kapsamlı bir metin incelemesi içerisinde incelemenin sonraki basamağı, devamı olarak düşünülebilir"* (Mengi, 2010a: 80-81) diyerek şerh ve tahlîlin, bir metin incelemesinde birlikte kullanılabilecek uygulamalar olduğunu ifade etmiştir. Zannımızca, metni parçalarına ayırarak her yönünü teferruatlı olarak farklı yönlerden (eser odaklı, sanatçı odaklı, okuyucu odaklı, toplum odaklı…) inceleyen tahlîlin; metne sadece sözcük ve gösterilenin manalarını açıklama amacını taşıyan şerhin devamı olması mümkün değildir. İkisinin mutlak şekilde birlikte uygulanması konusunda hemfikir olmakla birlikte, iki kavram arasındaki birlikteliğin ancak şerhin, tahlîl amacıyla ayrılan metin parçalarını açıklamakla sağlanabileceğini düşünüyoruz. Buna rağmen, günümüzde yapılan "şerh" uygulamaları "tahlîl" terimi de sıklıkla kullanılmaktadır, ki bu da terim karmaşasının en önemli noktalarındandır. Tahlîl ve analiz terimleri metnin tüm yönlerini incelemek için kullanılabildiği gibi, araştırmacının belirlediği herhangi bir açıdan da olabilir.[22]

21 Hâşiyelerle ilgili çalışmalara örnek bazı çalışmalar: Muhammed Abay (2012). "Osmanlı Döneminde Tefsir Haşiyeleri". Başlangıçtan Günümüze Türklerin Kur'an Tefsirine Hizmetleri –Tebliğler ve Müzâkereler. İstanbul. s. 167-194. Mesut Kaya(2015), Osmanlı İlim Geleneğinde Şerh ve Hâşiye Yazıcılığı -Ahmed el-Karamânî'nin Tefsiri / Zemahşerî Şerhi Örneği-, Marife, 15/1, ss. 9-31.

22 Tahlîl ve şerh arasındaki farkı ve amaçları düşündüğümüzde, günümüzde "modern şerh metotları" olarak karşımıza çıkan birçok metin incelemesi metodunun (psikanalitik, eklektik, dilbilimsel, yapısal…) aslında "metin tahlil"ine örnek olabileceğini söyleyebiliriz. Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: Emel Silahsızoğlu(2007). "Metin Tahlil Yöntemleri ve Bir Uygulama Örneği". ICANAS

"Şerh" teriminin karşılığı olarak "**açımlama**", "tahlîl, analiz" terimlerinin karşılığı olarak "**çözümleme**"[23] terimlerinin kullanılması, zannımızca, Türkçe terim kullanımı için ihtiyacı karşılayacaktır.[24] TDK internet sayfasında "*açımlama*", "Bir sorunu veya konuyu ele alıp en ince noktasına kadar gözden geçirerek anlatmak, şerh etmek, teşrih etmek"[25] anlamında kullanılmaktadır. Bu yönüyle edebî terminolojide "şerh"in yüklendiği sorumluluğu alabileceği kanısındayız. "Çözümleme" terimi de "tahlil" teriminin etimolojisindeki "parçalarına ayırma" işlevini hem de sorunu/mânâyı "farklı bakış açılarında arama ve açımlama" bilişsel eylemini kastetme yönüyle edebî sahada tahlil ve analiz terimlerini tam olarak karşılayabilmektedir.

4. *Metni, -işaret ettiği ve/ya ilişkili olduğu- herhangi bir alanda sâhip olduğu veya sâhip olabileceği hissini uyandırdığı mânâları keşfetme*:

Bu amacı taşıyan tüm eylemlerde ortaya çıkabilecek yazılar bir önceki maddeyle aynı türde olduğu için aynı terimlerle de ifâde etmemiz mümkündür. Aradaki tek fark önceki genel bakış açısının burada daha özele odaklanmasıdır.

5. *Metni, –içerdiği düşünülen- bir/kaç vasfı ve bu vasfa dâir öğeleri keşfetme ve ne amaçla kullanılmış olabileceğine dâir irdeleme*: **Mülâhaza, tedkîk, inceleme**.

Bu terimler, metnin anlamını keşif yolculuğunda daha önceki terimlerin hepsiyle bütünleyici bir rol oynarlar. "**Mülâhaza**" sözlükte, "*dikkatle bakma, iyice düşünme, düşünce*" (Devellioğlu, 2010:840) anlamlarına gelmektedir. "**Tedkîk**", "*dikkatle araştırma, araştırılma, inceden yoklama, inceleme*" (Devellioğlu, 2010:1229) anlamlarına gelmektedir. "**İnceleme**" ise "*incelemek işi, Bir bilim veya sanat konusunu her yönüyle geniş biçimde açıklayan eser veya yazılı araştırma*"[26] anlamlarına gelen bir terimdir. İncelemek eylemini TDK, "*Bir işi veya bir şeyi ele alıp özelliklerini, ayrıntılarını inceden inceye, özenli bir biçimde anlamaya, öğrenmeye çalışmak, tetkik etmek.*"[27] anlamlarıyla vermektedir. Bu anlamlarından yola üç terimin de metni/metin parçasını ayrıntılarıyla anlamaya, araştırmaya, açıklamaya çalışma maksadıyla kullanıldığını söyleyebiliriz. Günümüz edebiyat çalışmalarında pek kullanılmayan "mülâhaza" terimi diğer iki terimden daha dar kapsamlı olarak yalnızca metnin anlamı üzerinde dikkatli düşünmeyi kastederken; "tedkîk" ve "inceleme" ise daha geniş kapsamlı olarak hem anlam, hem yapı ve diğer bakış açıları nazarıyla metne yönelir ve odaklanır.

Tedkîk ve inceleme, özel manada, metin parçalarını dikkatli araştırma anlamında "şerh, tahlîl, yorumlama, analiz, hâşiye…" gibi uygulamalara metnin anlamını keşfetme amacıyla yardımcı bir uygulamanın adı olarak kullanılırken; geniş manada ise metni açıklamaya ve anlamaya yönelik tüm çalışmalar sonucunda ortaya çı-

38 Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara-Türkiye.

23 "Çözümleme terimini kullanan bazı örnek çalışmalar: Doğan Aksan (2003). Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri. Bilgi Yayınevi. İstanbul. Nurullah Çetin (2009).Şiir Çözümleme Yöntemi. Öncü Kitap. Ankara. Ayşe Kıran (2005). "Şiir Çözümlemesi Dilbilimsel Yöntemler ve Araçlar". Türkbilig. S. 10, s. 17-33…

24 Açımlama hakkında detay için bakınız: Funda Uzdu Yıldız (2010). "Açklama ve Açımlama Üzerine". Synergies Turquie. Fransa. S3, s. 261-270.

25 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc7ad1ec16031.49454228

26 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc7ad233d6980.63575872

27 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc7bd96762473.60989362

kan ürünlerin genel adı olarak da kullanılabilmektedir. Mengi'nin "Metin İncelemeleri Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili" adlı çalışması, Atabey Kılıç'ın "Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar ve Beklentiler" adlı çalışması, Ali Nihat Tarlan'ın "Şeyhî Dîvânı'nı Tedkîk" adlı eseri; "inceleme" teriminin bahsettiğimiz genel manada kullanımına örnek olarak verilebilir.

SONUÇ

Bir bilim dalının sistemli bir şekilde ilerleyebilmesi için güçlü bir "terminoloji"ye sahip olması gerekir. Türk edebiyatında bir karmaşa hâlini alan "terminoloji", başlıca sorunlardan olmuştur. Sadece yerli ve yabancı terimlerin dikkatsiz kullanımında değil aynı zamanda Türk edebiyatını üç ana dalında (Türk halk edebiyatı, yeni Türk edebiyatı, eski Türk edebiyatı) araştırmacıların aynı amaç ve eylemler için farklı terimler kullanması, bu sorunun önemli sebeplerindendir. Amacı karşılayabilen Türkçe terimler varken hâlâ Arapçadan ve Fransızcadan alınan terimlerin kullanılması da Türkçenin bilim dili olma yolculuğunda önemli bir engeldir. Bu sebeple; "şerh" yerine "açımlama", "tahlîl ve analiz" yerine "çözümleme", "tedkîk" yerine "inceleme", "kritik ve tenkîd" yerine "eleştiri" terimlerinin kullanılması elzemdir. Araştırmacıların bu noktada daha hassas olması sorunun çözümü üçün avantaj sağlayacaktır. Tefsîr, te`vîl, tebyîn, tâ`likat, hâşiye, derkenar, hâmiş terimlerinin de Türkçe karşılığının türetilmesi alanımızdaki terminolijinin güçlenmesi ve amaca hizmet edebilmesi adına önemlidir.

KAYNAKÇA

Araz, R. (2005). "Edebî Tenkîd". Şiir İncelemesi. Alp Yayınları. Ankara. s. 25-32.

Beyaz, Y. (2014). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı'nda Tenkidin Genel Seyri". Yalova Sosyal Bilimler Dergisi. S. 8, s. 92.

Cowen, J.M. Arabic- English Dictionary, Spoken Languages Service, Urbana, IL, s. 545.

Dağlar, A. (2007). "Klâsik Türk Edebiyatı Şerh Geleneii ve Hacı İbrâhim Efendi'nin Şerh-i Belâgat'ına Dâir". Turkish Studies. Volume 2/2. s. 163.

Devellioğlu, F. (2010). Osmanlıca Türkçe Asniklopedik Lûgat. Aydın Kitabevi. Ankara.

Kılıç, A. (2009). "Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış:Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler". Turkish Studies. C.4, S. 6, s. 328-329.

Kortantamer, T. (1994). "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi". Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. İzmir. C. 8, s. 1-10.

Mengi, M. (2010a). "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine". 2. Baskı. Divan Şiiri Yazıları. Akçaı Yayınları. Ankara.

Mengi, M. (2010b). “Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri, Bunlardan Biri: Metin Tahlili”. Divan Şiirinin Arka Bahçesi. Akçağ Yayınları. Ankara. s. 202.

Stetkevych, J. (2009). “Arapçanın Hermenötk Termnolojs: Paradoks Ve Mananın Üretimi”. (Çev: Ömer Kara). USAD. S.2, C.6, s. 388- 406.

Pilav, S. (2008). “Terim Sorunu ve Eıitim Öıretimde Terimlerin Yeri ve Önemi”. Kastamonu Eıitim Dergisi. c. 16. s. 268.

Şensoy, S. (2010), “Şerh”, İslam Ansiklpedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 38 s. 555. (Kaynak: http://www.islamansiklopedisi.info/)

Tarlan, A.N. (1981). “Metinler Şerhi”. Edebiyat Meseleleri. Ötüken Yayınları. s. 191- 202.

Topuzoğlu, Tevfik Rüşdü (1997). “Haşiye”. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı. C. 16, s. 419-420.

Yavuz, Y.Ş. (2012). “Te`vil”. İslam Ansiklopedisi. Türkiye Diyanet Vakfı. C. 41, s. 27-28.

KOSOVA'DA YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARININ KRİTİĞİ

Sibel AKGÜN

Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Sakarya / Türkiye

Öz: Kosova, Soğuk Savaş dönemi sonrasında ortaya çıkmış bir devlettir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde kimlik çatışmalarının yaşandığı Balkanlar'da önce Bosna Hersek daha sonrasın da ise Kosova'da savaşlar yaşanmıştır. Bu savaşlar sonucunda Kosova'ya 1999 yılında uluslararası müdahale olmuş ve ülkenin yönetimini uluslararası toplum üstlenmiştir. Ülkede 2008 yılına kadar devam eden uluslararası yönetim 2008 yılında bağımsızlık ilanı ile de devam etmiştir. Ancak 1999 sonrasında ülkede yaşanan uluslararası müdahalecilik ve yönetim konusunda başarı elde edilemediği görülmektedir. Kosova'da halen süren uluslararası müdahale çerçevesinde askeri, siyasi, demografik, toplumsal ve kültürel olarak Yeniden yapılandırma çalışmalarının içeriğine bakılarak, yeni kurulan devletin de kritiğinin daha sağlıklı yapılması mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Yeniden Yapılandırma, İnşa Etme, Müdahalecilik

GİRİŞ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Kosova, Balkan coğrafyasında Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkmış olan çatışmalar sonrasında kurulmuş olan bir devlettir. Bu devletin etnik ve dini çoğulculuğa dayanan yapısı sadece bu devletin değil bölgenin istikrarını da etkileyen bir durum göstermektedir. Eski Yugoslavya Federasyonu'nun dağıldığı 1991 yılından sonra 1998-1999 yılları arasında yaşanan savaşta siyasi ve ekonomik olarak büyük darbe alan, etnik milliyetçiliğin en yüksek düzeyinde tezahür ettiği ülke, savaşın ortalarından itibaren uluslararası toplumun ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin duruma el koyması ile Yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır. Ülke 1999 yılında Birleşmiş Milletler (BM) gözetimine alınarak uluslararası toplumun ekonomik- siyasi, askeri ve sosyal anlamda aslında geçmişi 19. yüzyıla uzanan yönetim modeli belirlenmiştir.

Yeniden yapılandırma, 2. Dünya Savaşı sonunda galip devletlerin meydana getirdiği yıkımın onarılmasını koordine etmek, halkın kin ve öfkesini üzerinden atmasını sağlamak, demokratik devletlerin düzen ve rejimlerini yerleştirmek, böylece yenilmiş ülkelerin dünyaya yeniden tehdit teşkil etmesini önlemek maksadıyla Almanya ve Japonya'da uygulanan tedbirler Kore Savaşını takiben bu ülkede de uygulanmaya başlamıştır. ABD'de bu konuda geliştirilen kavram "Nation Building" idi. Yıllardır ABD'de "Nation Building" üzerine tartışmalar yaşanmış ve her yeni müdahalede konu yenilenmiştir. Konunun önemli kısmı artık "Nation Building"'den çatışma sonrası yıkılmış devletlerde neler yapılabileceği konusuna dönüşmüştür. "Çatışma Sonrası Yeniden Yapılandırma" kavramı ilk kez 1995 yılında Dünya Bankası tarafından kullanılmıştır[28].

28 http: // www.twg.com/ 02 autumn/ hamre.pdf

Dünya Bankası'nın çatışma sonrası Yeniden Yapılandırma tanımı "toplumun sosyoekonomik çerçevesini yeniden inşa etme ihtiyacına ve yönetim, kanun ve düzen dâhil olmak üzere etkili bir barış dönemi koşullarının yeniden oluşturulması"na dayanır. Tanım bu anlamda sadece sosyal ve ekonomik refahı, yönetimi, kanun ve düzeni değil, adalet ve barışın elementleri ve en önemlisi güvenliği de kapsamaktadır[29].

Çatışma Sonrası Yeniden yapılandırma kavramı 1. Dünya Savaşı sonunda Milletler Cemiyeti'nin kurulması sonrası bu örgüt tarafından Asya ve Afrika'da uygulanan manda sistemi ile 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve Japonya'da uygulanan himaye rejimleri çalışmalar ve sömürge yönetimlerinin örnekleri üzerinden oluşturulmuştur. Manda sistemi, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük devletlerin henüz kendilerini idare etme gücüne sahip olmayan halklara sahip ülkelerin geleceği üzerindeki kararları fiilen uygulayabilmek için Milletler Cemiyeti Misakı ile birlikte oluşturulmuştur. Himaye rejimi ise bağımsızlığı kısıtlı ve uluslararası bütün ilişkileri hami devlet tarafından yürütülen bir ilişki biçimi olarak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra uygulanmaya başlanmıştır. Bu kavramların iç içe geçmesi ise yeniden gelişen koşullara göre yorumlanması ile 1989 sonrası oluşan Yeni Dünya Düzeni'nde Uluslararası Himaye rejimleri önce Balkan ülkelerinde ve ardından Afganistan ve Irak'ta farklı şekillerde uygulanmasına neden olmuştur. 20. yüzyılın sonlarından itibaren aslında bu kavramların temelinde eski sömürgecilik kavramı, yeni tip sömürgecilik olarak tanımlanmış ve "Uluslararası Himayecilik" kavramı çerçevesinde "İnsani Müdahale" teziyle meşrulaştırılarak, çok taraflı ve zorlayıcı barış operasyonları ile şekillenmiştir (Bennett- Oliver, 2002: 4- 8).

Yeniden yapılandırma çalışmalarında bütün operasyonlar başarısız veya kısman başarısız devletlerde gerçekleşip, egemen bir devlet kurma veya kurulmasına yardım etme hedefi taşımaktadır. İstikrarlı ve kapsamlı kurumların oluşturulması ile ölümcül çatışmaların çıkması engellenmek istenmektedir. Çatışma sonrası yeniden inşa özellikle iç savaştan çıkmış zayıf veya yıkılmış bir devletin yeniden yapılandırılması için ihtiyaç duyulan şeyleri ifade eder. Pek çok ülke savaştan sonra yeniden inşaya ihtiyaç duymasına rağmen ulusal bütünlük konusunda problemler de varsa bu daha zor olmaktadır. Başarılı bir operasyonun olması için öncelikle gelişmiş bir planlama ve koordinasyon, ek kaynaklar, standart bir organizasyon ve uzmanlaşmış kişilerin listesinin yapılması gerekir. Ayrıca hızlı ve etkili bir şekilde insan ve malzemenin bölgeye ulaştırılması ve verilen görevlerin belirgin olması önemlidir (Baskın, 2003: 164).

Yeniden Yapılandırma'da önce çatışmayı sona erdirmek için barış antlaşmalarının tasarlanması ve sivil toplumun etkisini güçlendirmek için Barış Yapma önemlidir. Çatışma/ savaş sonrası çatışmanın temelinde bulunan sebepleri ortadan kaldırmak, barış ve istikrar için gerekli koşulları yerleştirmek için uzun vadede Barışın İnşasına çalışılır. Barış anlaşmalarının uygulanması, demokratikleşme temelinde kurumların oluşması ve iyi yönetimlerin gelişmesi, genel güvenlik ve insan haklarının desteklenmesi için Barışı Koruma programı uygulanır. Politik düzeni, kurumları ve istikrarlı bir gelişme için temel sağlamak üzere Yeniden Yapılandırma çalışmaları uygulanır. Genel olarak ülkede, özel olarak Yerinden Edilmiş Kişilere ve Mültecilere iyileştirme çalışmaları yapmakta çok önemlidir[30] .

29 http: // www.publications.worlbank.org/ catalog/ cantent-download?revision_id=334431
30 http: // www.twg.com/ 02 autumn/ hamre.pdf

Yukarıda ele alınan kavramlar çerçevesinde Yeniden yapılandırma çalışmalarının çatışmadan yeni çıkmış ülkelerde uluslararası toplum tarafından çatışmaların yeniden oluşmaması ve özellikle sivillerin yoğun olarak etkilendiği ortamların bir daha yaşanmaması için uygulanması söz konusudur. Özellikle 2. Dünya Savaşından sonra Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile çeşitli coğrafyalarda uygulamaya geçilen Yeniden yapılandırma uluslararası toplumun barışçıl ve insani amaçlarla hayata geçirdiği bir kavram olarak görülmektedir. Ancak çatışma yaşanan ülkelerdeki uygulamalara bakıldığı zaman bu uygulamanın aynı zamanda müdahaleci ve himayeci bir durum yarattığı da görülmektedir. Bunun ise temel nedeni çatışma sonrası Yeniden yapılandırma çalışmalarının askeri, ekonomik ve siyasi olarak bu yapılanmayı uygulayan ülkelere çok önemli yetkilere vermesi ve adeta ülke üzerinde kontrol ve egemenliği kullanmada geniş alanlar yaratmasıdır.

1991'de Yugoslavya'nın dağılmasının ardından önce Hırvatistan, sonrasında Bosna'da başlayan kanlı savaş (1992-1995), daha sonra Kosova'ya sıçramıştır. 1998 yılında Sırp polisi ile Kosova Özgürlük Ordusu arasında çatışmalar başlamıştır. Miloseviç'in ordusu bu dönemde Arnavut halkın köylerini basmış, sivilleri öldürmüştür. 24 Mart 1999 tarihinde, 78 gün süren Kuzey Atlantik İttifak Paktı (NATO)müdahalesiyle savaş sona ermiş ve Kosova'da da uluslararası yönetim 1999'da başlamıştır. Bölgeye Kosova Gücü (KFOR) adında NATO'nun da katıldığı bir barış gücü konuşlandırılmıştır. Yugoslav güvenlik güçleri bölgeden çekilmiş ve Arnavutlar'ın geri dönmesi kabul edilmiştir. Sonrasında ise yönetim, askeri olarak KFOR ve sivil olarak BM yönetiminde Kosova Geçici Misyonu (UNMIK) idaresindeki geçici sivil yönetimine bırakılmıştır[31].

Kosova'da 1999 savaşını sona erdiren NATO müdahalesi bitiminde yerleştirilen UNMIK ve KFOR ülkenin Yeniden yapılandırılmasında temel rol üstlenmiştir. Bu yapılar siyasi, askeri, ekonomik ve toplumsal olarak ülkede yeniden çatışma ortamı olmaması, çatışma öncesinde ve sonrasında yaşanan problemler nedeniyle ülkede önemli roller üstlenmiştir. Aşağıda ele alınacağı üzere bu roller aslında müdahaleci bir boyutta birçok özelliği içermiş ve ülkede uluslararası yönetim söz konusu olmuştur.

AMAÇ

Çalışmada ele alınacağı üzere 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Yeniden yapılandırma, çatışma alanlarında çatışma durdurulduktan sonra başlayan bir süreçtir. Bu sürecin kendi içinde öncelikli olarak askeri, ardından mültecilerin geri dönüşü, ekonomik yıkımın ortadan kaldırılması, toplumsal barışın tekrar sağlanması gibi birçok amacı vardır. Bu durumda çatışma alanları yoğun bir şekilde etki altına alınmakta ve çatışma sonrası Yeniden yapılandırma faaliyetine başlayan uluslararası yönetim her anlamda Müdahaleci bir kimlik kazanmaktadır. Temelde insani ve güvenlik amacı ile başlayan bu yönetimler her türlü düzenlemeye yapmaya yetkili olmakta, başta askeri unsur olmak üzere her türlü idareyi ellerinde tutmaktadır.

Kosova'da 1999 yılında başlayan ve halen devam eden Yeniden yapılandırma çalışmaları da bu çerçevede değerlendirilmelidir. Ülkede BM kararı ile başlayan Yeniden yapılandırma geniş yetkileri ve her türlü alanda yaptığı çalışmalar ile müdahaleciliğini ortaya koymuştur. Çalışmada da Kosova'da Yeniden yapılandırma

31 http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Kosova.html, http://www.tuicakademi.org/mehmet-nizam-199-kosova-krizi-ve-nato-mudahelesi/.

çalışmalarının ve yönetimlerinin müdahaleci çerçevesini bulgularda ele alınacağı gibi aynı şekilde işleyip işlemediği amaçlanmaktadır.

KAPSAM

Kosova'nın Yeniden yapılandırma çalışmaları ülkenin uluslararası yönetim altına alındığı 1999 yılı ile günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır. Ülkede 17 Şubat 2008'de Kosova Meclisinin aldığı karar ile bağımsızlık ilanı yapılmıştır. Dolayısı ile Kosova uluslararası sisteme bağımsız devlet olarak katılmıştır ancak Yeniden yapılandırma devam etmektedir. Dolayısı ile çalışmada bugüne kadar olan süreç ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

YÖNTEM

Çalışmada birincil ve ikincil kaynaklar üzerinden betimsel ve analitik değerlendirme süreci söz konusu olmuştur. Ülkenin 1999 sonrası Yeniden yapılandırması "Uluslararası Müdahalecilik" kavramı çerçevesinde ve bugüne kadar olan bir zaman süreci ile incelemeye tabi tutulmuştur.

BULGULAR

Kosova 1999 yılından beri aşağıda ele alınacağı gibi UNMIK ve KFOR gözetiminde uluslararası toplum tarafından Yeniden yapılandırma çerçevesinde yönetilmiştir. Ülkenin 2008 yılında bağımsızlığını kazanması sonrasında ise BM yönetimindeki UNMIK'le beraber Avrupa Birliği Kosova Misyonu (EULEX)'de görev yapmaktadır.

Kosova ile ilgili BM Güvelik Konseyi'nin 10 Haziran'da aldığı 1244 (1999) sayılı kararına göre KFOR, UNMIK bölgeye gelinceye kadar güvenliği, kamu ve hukuk düzenini sağlamakla görevlendirilmiştir. Kosova'da güvenliği sağlamak için, NATO liderliğinde oluşturulan ve çokuluslu bir güç olan KFOR, BM Güvenlik Konseyinin 1244(1999) sayılı kararının kabul edilmesinden iki gün sonra 12 Haziran'da göreve başlamış ve Kosova'da görevli askerlerin sayısı beş gün içinde yirmi bine ulaşmıştır. KFOR, bölgede güvenli bir ortam oluşturulabilmesi için önemli görevler yapmıştır. Görevleri Yugoslavya Federasyonu ve Sırp Kuvvetlerinin Kosova'ya yönelik olabilecek saldırılarının engellenmesi, kamu güvenliği ve kamu düzenini sağlamak için güvenli ortam oluşturulması ve Kosova Kurtuluş Ordusu'nun silahtan arındırılması, UNMIK ile ilgili insani çabaların desteklenmesi olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır. Kosova'da güvenli bir ortam oluşturulmasını sağlamak üzere oluşturulan ve çokuluslu bir güç olan KFOR, görevlere kapsamında, devriye görevi yapmış, acil durumlarda müdahale etmiş, hava gözetiminde bulunmuş, sınır görevi yapmış, suç ve suçlularla mücadele etmiştir. Bu görevlere ek olarak KFOR, UNMIK şemsiyesi altında görev yapan çeşitli kuruluşlara, güvenlik konuları dışında yer alan; bayındırlık, inşaat, ulaşım, demiryolu, mayın temizleme, sınır güvenliği, yangın hizmetleri, uluslararası görevlilerin korunması, tıbbi malzemelerin sağlanması gibi çeşitli konularda da gerekli yardım ve destekte bulunmuştur (Kadriaj, 2008: 68- 69). KFOR Kosova'da halen görevine devam etmektedir.

Kosova'nın askeri güvenliği dışında BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı ile nihai statüsü belirlenene kadar Kosova'yı yönetme sorumluluğunu BM'nin bizzat üstlenmesi tercih edilmiştir. 1244 sayılı ka-

rar ile Kosova'da UNMIK tarafından sivil bir geçici yönetimin kurulmasını öngörmüştür. UNMIK faaliyetinin beş bütünleşmiş safhada yürütüleceğini ortaya koyan bir "genel strateji" benimsemiştir. Birinci aşamada UNMIK'e bağlı geçici idari birimlerin kurulması, siyasal katılımı güvence altına almak için siyasal ve işlevsel düzeylerde yerel danışma organlarının oluşturulması, KFOR'un kamu güvenlik birimleri ile uluslararası sivil polis irtibat subaylarının konuşlandırılması ve geri dönenlere yardım edilmesi başlıca önceliklerdir. Bu aşamada iç güvenlik, yargı, eğitim v.b. gibi alanlarda kapasite geliştirme faaliyetleri yapılması ve ekonomik durumu iyileştirmeye yönelik aşamalı bir plan geliştirilmesi gibi pratik hedefler de belirlenmiştir. Ekonomik alanda yapılması düşünülenler özellikle dikkat çekicidir. Kamu maliyesi, ticaret, döviz ve para politikaları, gümrük, bankacılık v.b. alanlarda alt yapının sağlanması için çaba gösterilmesi öngörüldüğü için, ekonomik bakımdan kendi kendine yeterli bir Kosova oluşturulması arzusundan bahsedilebilir (Çakır- Emiroğlu, 2016: 675).

25 Temmuz 1999'da Genel Sekreter Özel Temsilcisi, 1999/1 sayılı UNMIK kararını ilan etmiştir. Buna göre, Kosova ile ilgili tüm yasama ve yürütme yetkisi, adli teşkilatın idaresi de dâhil olmak üzere Özel Temsilci tarafından yürütülmek üzere UNMIK'in elinde toplanmıştır (Bayıllıoğlu, 2013: 410). Genel Sekreter tarafından Güvenlik Konseyine sunulan raporun kabulü sonrasında 15 Temmuz 1999 tarihinde göreve başlayan BM Genel Sekreterinin ilk Özel Temsilcisi, UNMIK'e Kosova'da geniş yetkiler bahşeden bir Tüzük yayınlamıştır. 1999/1 sayılı bu Tüzüğe göre, Kosova'da, yargının idaresi de dâhil, tüm yasama ve yürütme yetkisi UNMIK'e verilmiştir ve bu yetkiler Genel Sekreterin Özel Temsilcisi tarafından kullanılacaktır (m.1.1). Örneğin Özel Temsilci, UNMIK'in görevleri ya da amaçlarıyla veya 1244 (1999) sayılı Kararla bağdaşmayan mevcut hukuk kurallarını iptal edebilecek ya da değiştirebilecekti. Yine Özel Temsilci, tüzük adı altında yeni yasama tasarruflarını kabul yetkisini (1999/1 sayılı Tüzük, m.4) ve yargı dâhil Kosova'nın sivil yönetiminde görev alacak kişileri atama ve atadığı kişileri görevden alma yetkisini (m. 1.2) haizdi (Samancı, 2009: 137- 138).

Geçici yönetim süresince eski Yugoslavya'dan kalma yasalar, BM'nin Kosova'ya ilişkin aldığı kararlar ve Kosova Parlamentosu tarafından kabul edilen yasalar geçerli idi. Yani geçici yönetimin yapısı bu üç hukuksal kaynağa dayanıyordu. Kosova'nın kendi resmi kurumları ve yerel yönetim organları söz konusu üç hukuksal kaynağa göre varlığını ve çalışmalarını sürdürdü[32].

Kosova'nın 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmesi sonrasında AB Planlama Timi tarafından 16 Şubat 2008'de,14 Haziran 2012'ye kadar sürdürülmesi planlanan EULEX başlatılmıştır. Bu misyon halen Kosova'da görev yapmaktadır. Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (CSDP) kapsamında oluşturulan EULEX, bugüne kadarki en geniş ölçekli sivil görev olma özelliğini taşımaktadır. Bu süreç danışmanlık, kontrol ve tavsiye mekanizmalarından oluşmaktadır. AB'nin hukukun üstünlüğünü gerçekleştirmek için kurduğu yapı; polis, yargıç, savcı ve gümrük görevlilerinden oluşmaktadır. Ayrıca tüm bu kurumların siyasi etkiden bağımsız çalışmasına, uluslararası standartlara ve AB standartlarına uyumlu olmasını sağlamayı ve Kosovalı yetkililere yardım ve destekte bulunmayı amaçlamaktadır.[33]. EULEX ayrıca gümrük, güvenlik, yargı ve kültür mirası konularında Avrupa standartlarına ulaşması ve çok uluslu kurumların güçlenmesi yönünde de çalışmalar yapmaktadır.

32 http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3733/kosova_turkleri
33 http://www.bilgesam.org/incele/145/kosova'ninbagimsizliksureciveabileiliskileri/#.W8IeovZuLIU.

Balkanlar'ın en genç devletinde hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesine yardım eden EULEX'in; Kosova'da polis, yargı ve gümrüklerde Avrupa standartlarına ulaşılmasına da katkı sağlaması öngörülmüştür[34].

EULEX'in Nisan 2009 itibariyle adalet, polis ve gümrük konularında tam operasyonel kabiliyete ulaştığı bildirilmiştir. Bu bağlamda, yapılan düzenlemeler ile EULEX'e bağlı yargıç ve savcılar, diğer bazı suç tipleri yanında, savaş suçları ve etnik şiddet fiillerinin yargılamasında etkin rol almaya başlamışlardır. Söz konusu düzenlemelerin en önemlisi, Kosova Cumhuriyet Meclisi'nin kabul ettiği, 13 Mart 2008 tarihli, "Kosova'daki EULEX Yargıç ve Savcılarının Yargı Yetkileri, Dava Seçimleri ve Dava Paylaşımları Hakkında" kanundur. Söz konusu kanun ile Avrupalı yargıç ve savcıların, hem medeni hem de cezai yargı yetkisi açısından Kosova yargı sisteminin ayrılmaz bir parçası haline geldiği belirtilmiştir (Bayıllıoğlu, 2013: 424).

Avrupa Konseyi 08 Haziran 2018'de AB'nin Kosova'daki hukuk devleti misyonu EULEX'in görev değişikliğine karar vermiştir. Karar ile Kosova'daki misyonun yürütme görevine son vermiştir Avrupa Konseyi'nin açıklamasında, "Kosova tüm soruşturma, kovuşturma ve davaların sorumluluğunu üstlenecek" denilmiştir. 14 Haziran itibarıyla misyon Kosova'nın cezai ve sivil kurumlarında seçilmiş davaları ve davaları izlemek, AB'nin kolaylaştırıcılığında Sırbistan ile Kosova arasındaki ilişkilerin normalleşmesi diyalogunda anlaşmalarının uygulanmasına yönelik operasyonel desteği sürdürerek Kosova'nın ıslah hizmetlerini izlemek ve danışmanlık yapmak görevini üstlenmiştir. Misyon, tanık koruma ve özel savcılık için destek konularında sınırlı icracı sorumlulukları da üstlenmiştir. Avrupa Konseyi kararı, misyonun yeni görev süresinin 14 Haziran 2020'ye kadar sürmesini öngörmüştür[35].

SONUÇ

Kosova Soğuk Savaşa sonrası ülkede yaşanan çatışmalar nedeni ile 1999 yılından itibaren uluslararası toplum tarafından (askeri olarak KFOR, sivil olarak UNMIK ve EULEX) yönetilmektedir. Bu kurumlar Kosova'nın bağımsızlığı sonrasında da ülkede görevlerine devam etmektedir. Her türlü zorlayıcı tebdiri alma hakkı olan bu yönetimler aynı zamanda müdahaleci yetkileri de olan zorlayıcı kurumlardır.

Bu kurumların yönetiminde Yeniden yapılandırma çalışmalarının askeri ve sivil her türlü içeriği sahip olması ve müdahaleci karakteri, çatışma sonrasında da müdahale edilen Kosova'nın geleceği konusunda çeşitli endişelere sebep olmaktadır. Çünkü kendi iç dinamiklerine dayanmadan uluslararası kurumların zorlaması ile ülkenin istikrara kavuşup kavuşmayacağı şüphelidir. Ayrıca bu durum Yeniden yapılandırmanın sömürgeci mantığının başka bir türe evrilerek devam etmesine neden olmaktadır. Kosova özelinde de bu durum net olarak tespit edilmektedir.

KAYNAKÇA

Baskın, M. (2003). " Post Conflict Administration and Reconstruction", International Affairs, Volume 79, Number 1, ss. 161- 170.,

34 https://www.dw.com/tr/ab-kosovada-polis-ve-yargı-misyonunu-devraldı/a-3820151.
35 http://www.kosovahaber.net/?page=2,9,46220.

Bayıllıoğlu, U. (2013). "Uluslararasılaşmış Kosova Mahkeme Sistemi", AÜHFD, 62 (2), ss. 407-440.

Bennett, A.L. Oliver, J.K. (2002). International Organizations: Principles and Issues, Prentice Hall, New Jersey.

Çakır, M.F. Emiroğlu, H. (2016). "Kosova'nın bağımsızlaşması Sürecinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterler Raporlarının Önemi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 43, ss. 672- 690.

Kadriaj, S. (2008). Kosova Sorunu, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Samancı, U. (2009). "Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı 2, ss. 123-194

İNTERNET KAYNAKLARI

Johan Hamre and Gordon Sullivan, "Toward Post Conflict Reconstruction", http: // www.twg.com/ 02 autumn/ hamre.pdf (E. T: 9.09 2009).

World Bank, Post Conflict Reconstruction: The Role of the World Bank, http: // www.publications.worlbank.org/ catalog/ cantent-download?revision_id=334431(E.T: 8.01 2009).

Mehmet Nizam, http://www.tuicakademi.org/mehmet-nizam-199-kosova-krizi-ve-nato-mudahelesi/ (E.T: 13.10.2018).

Şeyda Adıyaman, http://www.bilgesam.org/incele/145/-kosova'nin-bagimsizlik-sureci-ve-ab-ile-iliskileri/#.W8IeovZuLIU, (E.T: 13.10.2018).

Mahir Yağcılar, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3733/kosova_turkleri, (E.T: 14.10.2018).

DW, https://www.dw.com/tr/ab-kosovada-polis-ve-yargı-misyonunu-devraldı/a-3820151, (E.T: 14. 10. 2018).

KOSOVAHABER, http://www.kosovahaber.net/?page=2,9,46220, (E.T: 14.10.2018).

Bilgin Çelik, http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Kosova.html, E.T: 14. 10.2018.

TÜRK DİLLERİNDE SİMETRİ VE ASİMETRİ

İlaha MİRZALİYEVA

Azərbaycan Milli Bilimlər Akademisi, İ. Nesimi adına Dilçilik İnstitutu /Azerbaycan / Bakı

Öz: Sentaktik (sözdizimsel) birimler - kelime kombinasyonları, basit cümle, bileşik cümle, metin her zaman belirli kalıpla kurulmuyor. Analiz yapılırken belirlenmiş ve onaylanmış kural dışına çıkan sentaktik birimlere rastlıyoruz ve bu tip sentaktik birimlerin incelenmesi sorunuyla karşı karşıya kalabilmekteyiz. Kanaatimizce, bu birimlerin "Asimetrik sentaktik birimler" adı altında gruplandırılması ve incelenmesi daha uygundur. Simetrinin olmaması veya bozulmasına, yani kabul edilmiş kural dışından kenara çıkmaya biz asimetriklik diyoruz. Dilbiliminde "asimetri" teriminin kullanımı metafor'a benzetilebilirdi, ama dilbiliminin geçen yüzyıldaki gelişimi bu terimin daha geniş kullanımı ile karakterize edilir ve bu kategori dilin temel yapısı ve özelliklerini yansıtır. Asimetriklik ifade edenle ifade olunan arasındaki ikili ve çok yönlü yapısal-anlamsal ve fonksiyonel bir yaklaşımdır. Asimetrik sentaktik birim derken, genel kurala uymayan sintaktik birimler anlaşılır. Kelime kombinasyonu düzeyinde asimetriklik Azerbaycan ve Türkye Türkçesinde ismi kombinasyonlarda, en çok 3. tür belirleyen kelime kombinasyonunun tarafları arasında olur. Bu durumla bağımlı taraf ***"biz"*** şahıs zamiri ile ifade edildiğinde daha çok karşılaşabiliriz. Bu sırada kelime kombinasyonu kendi esas tarafının aidiyet ekini kaybeder. Basit cümle düzeyinde asimetri söz diziminin bozulması sırasında kendini görterir. Bazen cümlenin bir kısmı ondan kopuyor ve cümlenin yapısına dahil olmuyor (parselyasiya), ya da cümlede ters paralelizm kullanılır. Ayrıca her iki türk dilinin asimetrik sintaktik birimleri sırasında ellepsis, inversiyon, üslup-sentaktik normlar ve bu gibi diğer yapılara sıkça rastlanıyor. Makalede işte bu asimetrik sentaktik birimlerin her iki dil materyali üzerinde analizine yer verilmiştir. Asimetrik sintaktik birimlerin Türiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesinde karşılıklı olarak araştırıması ve sistemleştirilmesi, her iki dilin sözdiziminin araştırılması, diğer disiplinler üzerine araştırmaları kolaylaştıracak ve analiz karışıklığını önleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Simetri, Asimetri, Kelime Qrubları, Stilistik Kurallar

Simetri - birleşik şeylerin, nesnelerin merkeze göre uyumlu, orantılı, doğru dizilişi ve yerleşimidir. Simetri yunanca'dan çevirmede orantılılık, sabitlik, dengeli anlamına gelen ve belirli olaylar sonucunda birbirine tam geçiş nesnelerini karakterize eden bir kavramdır. Simetri hakkında ilk bilgilere biz antik filozofların uyum, denge, güzellik hakkındaki felsefi düşüncelerinde rastlıyoruz.

Sözdiziminde simetri ifade edenle ifade olunanın arasındaki tek yönlü, işlevsel bir yaklaşımdır. Yani düşüncenin ifadesi sırasında kullanılan dil malzemesi dilin ses bilgisinin, morfolojisinin, sentaksisinin kurallarına uygun şekilde ifade edilmelidir. Kural dışına çıkılmamalıdır. "Türk dillerinde, o sıradan Azerbaycan türkçesinde sentaktik simetriklik olayı basit cümle yapısında kendini esas itibariyle cümle öğelerinin "özne, yüklem, nesne, belirten, zarf" karakterli sabit söz sırasına göre gösteriyor" (Mehman Musayev. Türkoloji dilcilik). Örneklere bakalım:

Azerbaycan Türkçesinde: Oğlı Uruz cilavsını çekdirdi. Bedevi atın oynatdı. Garşu geldi (6 - 69).

Türkmen Türkçesinde: Oglum, gelişin bizi gatı begendirdi. Sonkı birki günün içinde gözüm yolda boldı (13 - 9).

Türkiye Türkçesinde: Genç mühendis buradakı ilk ayını henüz tamamlamamışdı (11 - 31).

Gagauz Türkçesinde: Bir yumak lüzgar gene esti (2 – 16). Ben gene çalılaa gittim (2 – 30).

Yukarıda gösterilen örneklerden anlaşılır ki, burada cümlenin öğelenmesinde kural ve yasa dışına çıkan hiçbir olay dikkat çekmiyor. Yani simetri bozulmuyor.

Asimetriya - doğal ve teorik nesnelerde simetrinin yokluğu, kendini gösterme-mesi bölümlerin uyumunun (harmoniyasının) bozulması, dengenin yokluğu ve diğer anlamlarda kullanılan terimdir. Eğer figür hiçbir simetrik elemente sahip değilse o za-man ona asimetrik denir. Asimetri - yunanca'dan tercümede ters orantılı anlamına geliyor.

Dilde asimetri kuralın, orantının, yapıda eşcinselliğin, dil birimlerinin faaliyetlerinde tutarlılığın bozulması olup doğal dil yapısı ve faaliyetinin temel özelliklerinden birini yansıtır. Asimetriklik tüm dillerde ve dilin tüm düzeylerinde kendini göstermektedir. Yani, fonem de, morfem de, frazem de, sintakm da, leksem de asimetrik olabilir.

Türkolojide dilin çeşitli düzeylerinde kendini gösteren dil işaretlerinin asimetrikliyi ayrıca bir lingvistik (dilsel) olay gibi araştırılmamış ve onun dil-konuşma sisteminde gerçekleşen paradigmatik ve sintagmatik özellikleri detaylı tasvir edilmemiştir. Sadece dilin sentaks sisteminde kendini gösteren parselyasiya (asimetrik-sentaktik olay) (Musayev 2012: 222; Kazımov 2010: 1-2) olarak adlandırılmış ve kazak dilinde neden-sonuç anlamlı karmaşık cümlelerin asimetrikliğinden ise kısaca bahsedilmiştir (Tajibaeva 2004). Fikrimizce, türk edebi dillerinde dil işaretlerinin asimetrikliyi ve ayrıca asimetrik sintaktik birimler, türk dilinde fonem veya seslerin hemahengliyi, aglütinativ (eklemeli) yapı, sabit söz sırası ve sonuçta, konuşma esnasında sözün şekillenmesine göre gerçekleşen iletişime göre belirlenmelidir. (Musaoğlu, 2017: 282)

Azerbaycan ve Türk edebi dillerinde ifade olunanla ifade eden arasındaki struktur-semantik (yapısal-anlambilimsel) farklılıklar nominativ-predikativ yapılı bir takım kelime birlikleri ve basit cümleler, parselyasiya, sentaks paralelizm, ellipsis, inversiya, çeviriyor, karmaşık cümlelerin çeşitli üslubi-sintaktik kuralları ve seçenekleri gibi asimetrik karakterli sentaks olaylar ve birimlere göre belirleniyor.

Bazen sintaksisde (sözdiziminde) fraza ve onun ifade ettiği anlam bir birini tamamlamaya bilir. Ya anlam şekile ya da şekil anlama uymuyor. Oğuz grubu türk dillerinde, özellikle karmaşık cümle sintaksisde böyle asimetrikliklere çok rastlanıyor. Örneğin: (1) Eğer sen ona hediye almak istersen (2) mağaza yan sokaktadır. Burada anlama bakarsak görürüz ki, sanki o hediye almag istemese mağaza yan sokakta olmayacaktı. Aslında burada cümlenin bölümleri arasındaki anlamda uyum asimetriye uğramıştır. Simetrik olarak bu metin parçası

böyle olmalıydı: Eğer (1) hediye almak istersen (2) mağazanın yan sokakta olduğunu bilmeyinde (3) fayda var. Dinleyici kolaylıkla bırakılmış üçüncü frazanı beyninde restore ediyor.

Bildiğimiz gibi, iki ve daha fazla kelimenin anlam ve gramer açısından oluşturduğu kelime gruplarına söz birlikleri denir. Bu tarif Türkiye türkçesinde şöyledir: Tek kelime ile karşılanmayan kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılayan, en az iki sözcüğün yan yana gelerek oluşturdukları yargısız yapılara kelime grupları denir. Muharrem Erginin kelime gurubuna getirdiği tarif ise böyledir: "Birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, dilde bir tam olarak müamele gören bir dil birliğidir". Azerbaycan Türkçesinde birinci tarafı ikinci ve üçüncü şahsın toplamının şahıs zamiri ile ifade edilen 3. tip tayini söz birleşmelerinde bazen değişik unsurlar kendini gösteriyor. Esas tarafta - tayin olunan-da aitlik eki kesim yapılıyor. Böyle birleşmeleri M. Erkin "genetif (tamlayan) kelime grupları"na ait ediyor. Aşağıdaki örneklere bakalım:

Sen de bizim torpağın Mustafa Kamalıydın

Heyif sünbül tutmamış biçildi zemin, kişi (Z.Yagub, 2006: 145)

Bizim Azerbaycan'da

Toplanmışdır bu metal (R. Rza, 2005: 206)

O da sizin desteden idi. Hem de... onunla sevgiliydiniz (Ekber, 2011:28)

Çünkü ne onun Arap harflerini yazmasına, ne de bizim Havrandakı posta memurlarının Latın hariflerini okumasına imkan vardı (Sabahattin, 2002: 49). Evet, bir yerde otursak ne iyi olurdu, fakat, bizim tren vakti geliyor, bir saatten az kalmış... (Sabahattin, 2002:53) Bizim kıza yarın başka bir defter almalı ve bunu kaldırıp saklamalı.(Sabahattin, 2002: 57) İyi, ama o sinileri sizin eve taşıyorlar.(Şafak, 2009: 209)

Yukarıdaki örneklerde "bizim torpağın", "bizim Azerbaycanda","sizin desteden" "bizim Havradakı posta memurları", "bizim tren vakti", "bizim kıza","sizin eve" gibi söz birleşmelerinin esas taraflarının aitlik ekleri - tamlama ekleri düşmüştür. Malum düzene göre bu bileşikler "bizim torpağımızın", "bizim Azerbaycanımızda", "bizim Havradakı posta memurlarımız", "bizim trenimizin vakti", "bizim kızımıza", "sizin evinize" şeklinde olmalıydı. Söz birleşmelerinde kendini gösteren bu haller gözardı değil, asimetriklik adlanmalı. Bu söz birleşmelerindeki sözlerin yapıları bozulmuş ve genel kuraldan dışarı çıkmıştır.

Parselyasiya kelimesi fransız dilinden götürülmüş, parselle - bölüm demektir. Parselyasiya konuşma ve cümlelerin kırılarak metinleşmesi olayıdır. "Konuşma sürecinde belli bir cümle - söyleme dahil olabilen konuşma elementi (sözler, söz birlikleri, karmaşık cümle bileşenleri) önceden planlanmış esas, temel cümle yapısına dahil olamıyor, sanki ansızın hatırlanan önemli bir öğe gibi temel cümleye ilave edilir - katılıyor. Konuşmanın bu türlü kurulması katılan kısımın semantik zayıflığına değil, aksine güncelleşmesine neden oluyor. Konuşma sürecinde oluşan bu tür bağlantılı cümlelerden birincisine esas (temel) cümle, sonrakine ise katılma konstrüksüyon denir. Katılma konstrüksüyonlar birçok durumda bir temel cümlenin bölünmesi, parçalanması esasında oluşur, Bu nedenle de dilbilimde bu olaya "parselyasiya", katılma konstrüksüyonlara ise "parselyat" da denir.

Katılma konstrüksüyonlar esas cümle ile hem anlamca, hem de gramer olarak bağlı oluyor ve bir tam oluşturuyor; Önceki cümlede söylenmiş fikri sağlamlaştırmak, netleştirmek, anlatmak, somut örneklerle genişletmek, ispat etmek, zenginleştirmek hedefleniyor" (Gazenfer Kazımov). Parselyatikleşme sonucunda cümlenin yapısı ikiye katlanır: Zemin ve parselyatike parçalanıyor. Parselyatik basit veya karmaşık cümlelerin bölünmesi, parçalanması sonucunda ondan kopan sonradan ayrı bir cümle şeklinde ona yaklaşan konstrurksiyadır. Böyle konstrurksiyalar gramer ve anlamsal açıdan zemin cümleden asılı olsalar da kendine özgü bir yapıya sahip olurlar. Cümlenin bu şekilde parçalanması onun taşıdığı komunikativ yükünü azaltmıyor, aksine daha da kuvvetlendiriyor, bilgivericiliğini güçlendiriyor. Örneğin:

Azerbaycan Türkçesinde: Süretle ağacların altındakı skamyaya teref getdim. Oturdum ve ağladım. Hıçgırarag ağladım (7 – 18). İngilabçısan, lap tutag ki, ingilab gelebe çaldı, amma bir müddet sonra enenevi terror maşını işe düşüb seni de cengine aldı, amma sen başga bir ölkede ingilabi işle meşğul ola bilersen. Ele Torotski kimi (7 – 22).

Türkmen Türkçesinde: Ozal bu erlerde eşidilmedik netanış sesden yana ayalların, çagaların, garrıların yürekleri endireyerdi. İnleri üşiyerdi. Dişleri şakırdayayardı (13–7). Bu maslahatın gövne oturmazça maslahat-ha del. Garaz pikir etmeli-de (13 – 11).

Türkiye Türkçesinde: Görmüyordu, ama ovanın iki yamacında iki ordunun cenk için beklediği ve sol cenahındaki birliklerin kendi ordusu olduğu bilgisine sahipti. Tıpkı yaklaştığı haşmetli çadırda, babsını bulacağını bildiği kimi (5 – 89). Genç kadını yeniden görmeye hazır değildi. En azından henüz (5 - 104). Ama Gökçeyi yalnız bırakmamak için Christinenin gelişini bekleyecekdi. Tabii Christina işten çıkınca eve gelirse (9 –132).

Gagauz Türkçesinde:. Severim gitmeni senin. Makarkı acıca. Severim tek gelişini. Bana o hoşluca (2-36). Gene sen düşe konmuşsun. Düşlerin beterine.(2 - 51)

Asimetrik sintaktik olaylardan biri de chiasmdır (Düzensiz leff ü neşr). Chiasm tersine paralelizmdir. Yukarıda belirttiğimiz sentaktik paralelizmin aksine chiasmda birinci cümlenin üyeleri ikinci cümlede inversiyaya (tersliye) uğrayarak yerini değiştiriyor. Chiasm edebi dilde üslubi-sintaktik figür, sanatsal ifade aracı veya aksine sentaks paralelizm olayı olarak anlatılıyor. Chiasm dinamik gramerinin öyle bir paralel değişmesidir ki, onun aracılığıyla deyim kendine özgü üslubi renk elde ediyor. Çoğu zamanlarda chiasm metnin bir cümlesindeki birkaç leksemin ondan sonra gelen cümlede yanlamasına haç şeklinde başka sentaktik şekillenmedeki görüntüsüdür. Dilbilimde chiasm İ.R.Galperin, K.Abdulla, A.O.Krılovan, E.M. Bergovski, İ.Kocakaplan ve başkaları tarafından araştırılmıştır. Türkiye türkçesinde chiasmdan sanatsal-uslubi seçenek olarak bahsedilmiştir. Türkiye edebiyatında akis adı verilmiş chiasm şöyle tarif ediliyor: "Bir mısranın tersinden okunuşu ile aynı manayı veren yeni bir mısra yapmaktır akis. İki bölümlü bir mısranın bölümleri takdim-tehir edilerek de akis sanatı yapıla bilir". (Kocakaplan, 2014:16). Bir cümle ya da kelime birleşmesinin içindeki sözlerin ters çevirerek söylenmesine chiasm denir. Burada asıl ustalık şu ki, kendisinde anlam taşıyan bir mısranı çapraz çevirirken yine de anlam yükünü kaybetmeyen cümle alınsın. Bu tip asimetrik yapılı cümlelere daha çok klasik şairlerimizin şiirlerinde rastlanmasına rağmen, modern Türk dillerinde de rastlanıyor. Örneklere bakalım:

Azerbaycan Türkçesinde: Pillekenin meydançasında dayanıb düşündü. Ya da düşünüb burda dayandı, heç özü de bilmedi, çaşıb galmışdı (E. Elatlı-71). Her atanda on iki batman taş atardı. Atdığı taş yere düşmezdi (6 – 48).

Türkiye Türkçesinde: Olganın kaşları çatılmışdı. Çatılmış kaşları yüzüne yakışıyordu (11 - 306). Mutlaka bilmediğim başka şeyler de olmalı deye düşündü. Düşündüyü şeylerin kendisine zorluklar vereceğinden emindi (11 – 210).

Türkmen Türkçesinde: Kasım bir salım galanın içinde köv-söv edenden son, hiç kimin gözüne görünmen dien yalı dervezeden çıkdı. Çıkdıkı dervezeden bir daa geri dönmedi (13 – 258). Çöldeki peşmek yalı-yalı ondan-ona togalandı gezdi. Gezdigi yalı pek begendi (13 – 297).

Görüldüğü gibi, söz konusu olan cümlelerde kullanılan chiasm olayı da metinyapan araç olarak kendini gösteriyor. O, basit yapılı karmaşık sentaktik bütünlerin bileşenlerini hem kataforik, hem de anaforik olarak birbirine bağlıyor.

SONUÇ

Bahsettiğimiz sorunların Türk dillerinin malzemeleri üzerinde araştırılmasının türkoloji bilimi düzleminde büyük önemi vardır. Asimetrikliyin dünya bilimine uygulanmış araştırmalara teşvik edildiği bir dönemde türk dillerinin malzemelerinin de bu açıdan araştırılması gramer karmaşıklığı, istisnaları önleyecektir. Kanaatimizce sintaksiste bugüne kadar dil istisnaları diyerek üzerinden geçtiğimiz konuların asimetrik sintaktik gibi incelenmesi daha isabetlidir

KAYNAKÇA

Abdullayev K, Məmmədov A, Musayev M, Üstünova K... (2012), Azərbaycan dilində mürəkəb sintaktik bütövlər, Bakı: BSU

Abdullayev K. (2016), Azərbaycan dilinin sintaksisinin nəzəri problemləri, Bakı: Maarif.

Bağırov Ə. (2007), Sonun başlanğıcı, Bakı

Ergin M. (1985), Türk Dil Bigisi, Boğaziçi yayınları, İstanbul

Feyzioğlu Y (2009), Kardeş masallar, İstanbul: YKY

Hatipoğlu V. (1972), Türkçenin Söz Dizimi, Ankara

Xanutik, 1983: 15

Kazımov İ. (2010, səh. 3-22) Türkologiya jurnalı, № 1-2, Bakı

Kazımov Q. (2008) Müasir Azərbaycan dili - Sintaksis Bakı: Nurlan

Kocakaplan İ. (2014), Açıklamalı Edebi Sanatlar, İstanbul

Leybints (1962).

Musayev M. (2012), Türkoloji dilçilik, Bakı : BSU

Musayev Mehman (2011), Türk ədəbi diilərində mürəkkəb cümlə sintaksisi, Bakı

Rza R. (2005), Seçilmiş əsərləri, Bakı `

Sabahattin A. (2009), Kürk Mantolu Madonna, İstanbul: YKY

Schineider (1959)

Sössür F.(2016), Türkologiyaya giriş, Bakı: BDU

Şafak E. (2009), Aşk, İstanbul

Yaqub Z. (2006), Seçilmiş əsərləri, Bakı

Кретов А. (2010, стр. 5- 1), Асимметрия в лингвистике, Теория языка, Вестник ВГУ, Серия: лингвистика и межкультурная коммуникация, № 2

Гак В.(1980), Об использоваии идеи симметрии в языкознании, Калинин,

Грамматика современного русского языка (1970, стр. 621)

Карцевский С. (1965, ч.2, стр. 85-90), Об асимметричном дуализме лингвистического знака, Москва

Крылова О. (1997), Современный русский язык, Теоретический курс, Синтаксис и пунктуация, Москва: Изд-во рудн

Осетров И. (2009, стр. 55-60), Симметрия и асимметрия: онтологический и лингвистический аспекты, Вестник Московского государственного областного университета №2, Москва

OSMANLI DEVLETİ'NDE OKMEYDANI VAKFI'NA VE ARAZİSİNE YAPILAN TECAVÜZLER

Şükrü Seçkin ANIK

Okçular Vakfı Okçuluk Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul / Türkiye

Öz: Osmanlı Devleti'nin yürüttüğü sosyal politikaların neredeyse tamamı vakıf sistemine dayanmaktadır. Bu bağlamda, tahsis edilen vakıf arazilerinin gelirleri ile han, hamam, cami, bedesten, imarethane ve aşevi gibi sosyal kurumların giderleri karşılanmaktadır. İnsanların sportif faaliyetlerini devam ettirebilmesi adına kurulan ok meydanları, güreş meydanları, at meydanları, cirit meydanları vb kurumlar da yine bu vakıf sistemi içerisinde giderleri karşılanan merkezlerdendir. Vakıf arazileri ile vakıf kurumları arasındaki bu gelir-gider dengesi ise İslam vakıf hukukunca düzenlenmektedir. Ancak zaman zaman İslam vakıf hukukuna aykırı olarak uygulanan bir takım icraatlar da göze çarpmaktadır. Çalışmamızda, yukarıda belirtilen kurumlardan biri olan İstanbul Okmeydanı vakfına ve arazisine İslam vakıf hukukuna aykırı olarak yapılan tecavüzler ele alınacaktır. Böylece Osmanlı vakıf sistemi içerisinde yaşanan düzensizlikleri ve devletin bu düzensizliklere karşı aldığı tedbirleri ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri ile Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri incelenmiştir. Yapılan incelemede Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nde kayıtlı 103 numaralı Mühimme Defteri ile 108 numaralı Mühimme Defteri kayıtlarına; ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri'nde kayıtlı 950 Numaralı Nizamat-ı Kavanin ve Mukarrerat Defteri ile 954 Numaralı Nizamat-ı Kavanin ve Mukarrerat Defteri kayıtlarına rastlanmıştır. Bunun yanı sıra XVII. yüzyılda Katip Abdullah Efendi tarafından yazılan Tezkire-i Rumat ve Kanunname-i Rumat adlı yazma eserlerde yine bu çalışmanın ana kaynaklarını oluşturan metinler arasındadır. Elde edilen bu bilgiler ve bulgular doğrultusunda Osmanlı vakıf sistemi içerisinde bir takım zafiyetlerin yaşandığı ve devletin bu duruma karşı önlem almaya çalıştığı ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Okmeydanı, İstanbul, Ferman

GİRİŞ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

İbn-i Haldun, göçebe toplumlar ile yerleşik toplumları kıyaslarken, göçebelerin yerleşiklere nazaran daha savaşçı bir yapı benimsediklerini anlatır. (İbn-i Haldun, 1986, s. 354). Bunun sebebi göçebe toplumların, kendilerini koruyacak şehir surlarından ya da kale duvarlarından mahrum olmalarıdır. Bundan dolayı saldırılara açık bir şekilde yaşamak zorunda kalan göçebe Türk toplumları kendilerini koruyabilmek için savaşçı bir toplum yapısı benimsemiş ve dönemin en iyi silahlarını geliştirmişlerdir. Bu silah da hiç kuşkusuz düşmanı kendilerine yaklaşmasını engelleyen ok ve yaydır. Türkler ok yayı o kadar benimsemişlerdir ki kendi siyasi teşkilatlanmalarını ve sosyal sınıflandırmalarını ok ve yay üzerinden yapmışlardır. Hatta uluslararası ilişkiler ve hukuk gibi alanlar da ok ve yay etkin bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır.

İslamiyet öncesi Türk topluluklarının siyasal yapılanmaları içinde "ok" kelimesi, siyasi teşkilata bağlı bir kabile, boy anlamına gelmektedir (Kafesoğlu, 1977, s. 200). "ok" kelimesinin "z" çoğul eki ile birlikte *ok+uz* şeklindeki telaffuzundan da alarak "Oğuz" kelimesi türemiştir (Ercilasun, 2015, s. 15-20). Görüldüğü gibi Türkler, siyasi teşkilatlanmalarını ok üzerinden yapmaktadır. Bunun yanı sıra Oğuz Kağan Destanı'na göre, Türkler'in sosyal tabakalarını da yine ok ve yay üzerinden oluşturdukları görülür. Buna göre; Oğuz Kağan bir gün çok büyük bir toy düzenlemeye karar verir. Toy öncesi oğullarını çağırır ve "*Benim gönlüm avlanmak istiyor. İhtiyar olduğum için artık cesaretim yoktur. Büyük oğullarım Gün, Ay, Yıldız, doğu tarafına sizler gidin; Küçük oğullarım Gök, Dağ ve Deniz, batı tarafına da sizler gidin"*(Togan, 1982, s. 47) der. Bunun üzerine Oğuz Kağan'ın büyük oğulları Gün, Ay ve Yıldız doğu tarafına; küçük oğulları Gök, Dağ ve Deniz de batı tarafına avlanmaya gider. Burada oğuz kağanın dünyayı oğulları arasında nasıl paylaştırdığını görmekteyiz. Daha sonra Oğuz Kağan'ın ava çıkan büyük oğulları altın bir yay bulurlar. Küçük oğulları ise gümüşten yapılma üç adet ok bulurlar. Buldukları hediyeleri avladıkları hayvanlarla birlikte babaları Oğuz Kağan'a sunarlar. Oğuz Kağan; "E*y büyük oğullarım yay sizin olsun, yay gibi okları göğe atın, ey küçük oğullarım oklar sizlerin olsun. Yay oku attı, sizler de yay gibi olun… Oğullarım biz hepimiz bir soydanız, sizde biz hepimiz bir soydanız deyip yerinizi ve rütbenizi bilin. Yay verdiklerimin yeri daha yukardadır ve orduda sağ kanadı oluştururlar. Ok verdiklerimin yeri daha aşağıdadır ve orduda sol kanadı oluştururlar"* dedi. Oğuz Kağan bundan sonra yay verdiği büyük oğullarına **Bozok** ve ok verdiği küçük oğullarına da **Üçok** adını vermiştir (Togan, a.g.e., s. 48). Oğuz Kağan Destanı'nda da görüldüğü üzere Oğuz Kağan'ın büyük oğulları Gün, Ay ve Yıldız, Oğuz Türkeri'nin Bozok kolunu teşkil ederken; küçük oğulları Gök, Dağ ve Deniz de Üçok kolunu teşkil etmektedir. Buradan 24 Oğuz Boyu teşekkül etmiştir.

Ayrıca pasajda ok ve yay vermenin bir tabiiyet sembolü olduğu görülmektedir. Türk hükümdarları uluslararası ilişkilerinde kendinden aşağı gördükleri hükümdarlara "sen bana tabisin" anlamı veren ok gönderirlerdi. Ok göndermek aynı zamanda savaşa davet anlamı da içeriyordu. Bu bağlamda Gazneli hükümdarı Sultan Mahmud ile Kınık Türkmenlerinin lideri Arslan Yabgu arasında geçen diyalogda; Arslan Yabgu, Horasan bölgesine yerleşmek için Gazneli Mahmud'tan izin ister. Gazneli Mahmud ise Arslan Yabgu'nun gücünü ölçmek için ona savaş sırasında emrine kaç asker çağırabileceğini sorar. Arslan Yabgu burada politik davranamaz ve oklarını göstererek "*Bu oklardan her birini bir tarafa gönderdiğimde yüz bin atlı ve bir o kadar da yaya gelir. Hepsinin de size hizmet etmekten şeref duyarlar*" der. Bunun üzerine Gazneli Mahmud, Arslan Yabgu'nun bu gücünden çekinerek onu Hindistan'da bir kaleye hapseder (Gündüz, 2012, s. 56). Bugün Anadolu'da hala "okumak" sözcüğü düğüne davet anlamında kullanılmaktadır.

İslamiyet'e geçiş ile birlikte Türklerin oka ve yaya verdikleri önem, İslam'ın atıcılığı teşvik etmesinden dolayı ayrı bir kutsiyet kazanmıştır. Ancak burada konu sınırlılıkları gereği bu kutsiyetin ayrıntısına girilmeyecektir.

Osmanlı Devleti'nde ise, Türklerin oka ve yay verdikleri önem ve atfettikleri kutsiyet kurumsallaşmaya başlamıştır. Osmanlılar pek çok yerde ok meydanı kurarak atıcılık faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Bu alanlardan bir tanesi bugün İstanbul sınırları içinde yer alan Okmeydanı semtidir. Fatih Sultan Mehmed İstanbul kuşatması sırasında otağını kurduğu bu araziyi, daha sonra atıcılar için vakfetmiştir (Gelibolulu Mustafa Ali, 2003, s. 203). İslam Vakıf Hukuku gereğince vakfedilen mal vâkıfın koyduğu şartlar haricinde tasarruf edile-

mez (Akgündüz, 2013, s. 111). Fatih Sultan Mehmed adı geçen araziyi sadece Okçuların ok atmaları ve dua etmeleri için vakfetmiştir. Dolayısıyla burada ok atmak ve dua etmek haricinde yapılan her türlü eylem İslam Vakıf Hukukuna aykırıdır.

Yukarıda da belirtildiği üzere sosyal politikalarını İslam Vakıf Hukuku çerçevesinde yürüten Osmanlı Devleti için, bu hukuki düzenin korunması fevkalade önemlidir. Ancak tarih boyunca mezkûr hukuki düzenlemelere aykırı olarak Okmeydanı arazisi ve vakfına gayri hukuki bir biçimde tecavüzler gözlemlenmektedir.

AMAÇ

Bu çalışma, yukarıda bahsedilen kuramsal çerçeveye binaen, Osmanlı Devleti'nin sosyal politikalarının temelini oluşturan İslam Vakıf Hukukuna aykırı olan bazı de facto durumların önüne geçmeye çalışmasını, Okmeydanı Vakfı ve Arazisi 'ne karşı düzenlenen hukuk dışı tecavüzler örneğinde ele almayı amaçlamaktadır.

KAPSAM

Bu çalışmanın kapsamını İslam Vakıf Hukuku ve bu hukuka aykırı olarak Okmeydanı Arazisine ve Vakfına yapılan tecavüzler ile devletin bu tecavüzlere karşı almaya çalıştığı önlemler oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma bir metin analizi çalışmasıdır ve betimleyici bir yöntem izlenmiştir. Araştırmada Tezkire-i Rumat yazma eser ve Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi kayıtları kullanılmıştır.

BULGULAR

Yukarıda bahsedilen arşiv kayıtlarında elde edilen ilk bulgu Kanuni Sultan Süleyman devrine rastlayan belgedir. Bu belgeye bazı kişiler gayri hukuki bir biçimde mezar yeri kazmışlar ve kiremit toprağı çıkarmışlardır. Kanuni Sultan Süleyman ise bu duruma derhal bir son verilmesini emrettiği 1523 tarihli bir ferman yayınlamıştır.

Bahsedilen kaynaklar içeresinde elde edilen ikinci bulgu yine Kanuni Sultan Süleyman devrine rastlamaktadır. Bu belgeye göre bazı kişiler Okmeydanı Arazisinde zirai faaliyetlerde bulunmuş ve yine mezar yeri kazmışlardır. Galata kadısına gönderilen fermanda bu duruma derhal müdahale edilmesi emredilmiştir.

Elde edilen üçüncü bulgu 1546 tarihli, yine Kanuni devrine tekabül eden bir fermandır.[36] İlk iki belgede görülen hukuka mugayir durumlar burada yine tekrarlanmaktadır. Tek bir padişah döneminde aynı sorunlar dolayısıyla padişahın arka arkaya üç adet ferman çıkarmak zorunda kalması devletin Okmeydanı arazisini korumakta güçlük çektiğinin en açık göstergesidir.

Bir diğer bulgu da 1575 tarihinde II. Selim tarafından çıkartılan bir fermandır.[37] Yeniçeri ağasına gönderilen bu emirde, Okmeydanı arazisini koruyan korucuların işlerini iyi yapmaları tembihlenmiş ve bu fermanın bir

36 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi_Defter_954_1
37 VGM_Defter_950_248

suretinin bu koruculara verilmesi emredilmiştir. Bu belgeden anlaşıldığı üzere Okmeydanı arazisinin korunmasından Yeniçeri Ağası sorumludur. Yeniçeri Ağası burasını korumak için, bir nevi güvenlik görevlisi olarak çalışan korucular görevlendirmektedir.

1595 tarihine rastlayan bir diğer belge III. Mehmed tarafından yazılan bir berattır.[38] Bu berat, Okmeydanı'nda atıcılıkla uğraşan kemankeşlerin (okçuların/atıcıların) daha önce çıkartılan fermanların yenilenmesi ricası üzerine çıkartılmıştır.

Yine III. Mehmed döneminde çıkartılan aynı tarihli bir başka belgede ise[39] Yeniçeri Ağası'ndan Okmeydanı'nı koruması için iki adet korucu tayin etmesi emredilmiştir.

IV. Mehmed zamanına gelindiğinde okçu ve yaycı esnaf gruplarının Okmeydanı vakfına ait binaları işgal ettiklerini ve 16 yıl boyunca burada mezar yeri sattıklarını görüyoruz (Katip Abdullah Efendi, Tezkire-i Rumat, 6a). Bunun üzerine dönemin Okmeydanı Vakfı yöneticisi olan Katip Abdullah Efendi durumu saraya bildirdiğini yazdığı Tezkire-i Rumat adlı eserinde bildirmektedir. Katip Abdullah Efendi'nin bu arzı üzerine saraydan 1692[40] ve 1696[41] tarihli iki adet Divan-ı Humayun hükmü çıkmış ve Okmeydanı arazisine yapılan bu işgal önlenmeye çalışılmıştır.

I. Mahmud dönemine rastlayan 1738 tarihli bir başka belgede[42] ise Yahudilerin Okmeydanı arazisine gelip burada şarap içip dans ettikleri görülmektedir. Doğrudan Kaptan-ı Derya'ya ve Yeniçeri Ağasına yazılan bu fermanda bu yakışıksız durumun derhal önüne geçilmesi sert bir dille emredilmiştir.

II. Abdülhamid dönemine ratlayan 1905 tarihli bir başka belgede[43] ise Evkaf-ı Hümayun Nezareti, Sadaret-i 'Uzma Müsteşarlığı'a Okmeydanı Dergahı'na bağışlanan arazinin bir bölümünün gayrimüslim mezarlığı olarak tahsis edilmesine engel olunması talebi ve Hasköy'de bulunan Musevi Mezarlığı'nın Okmeydanı vakıf arazisine doğru genişlemesi üzerine Musevilerin yapması gereken ödemenin geciktirilmesi hususunda arazinin ferman kaydının bulunması için bir arz-ı hal gönderdiği görülmektedir.

1922 tarihine rastlayan ve Mülkiye ve Maarif Dairesi tarafından alınan bir Şura-ı devlet kararına[44] göre ise Fatih Sultan Mehmed tarafından vakfedilen arazide bazı yerlerin muhacirler tarafından işgal edildiği ve buralarda işletmeler açılarak Okmeydanı arazisinin tekke ve tarihi bölümlerinin dışında kalan kısımlarının belirli bir bedel karşılığında devredilmesi şeklindeki Evkaf Nezareti teklifinin uygun görülmeyerek arazinin bütünüyle okçuların hizmetine tahsis edilmesi ve arazi üzerinde yapılmış olan yapıların yıktırılması talep edilmiştir.

38 VGM_Defter_950_249
39 VGM_Defter_950_249
40 VGM_Defter_950_250
41 VGM_Defter_950_248
42 VGM_Defter_950_251
43 Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi_A.{DVNSMHM.d.._103_139
44 COA_A.{DVNSMHM.d.._108_545

Tarihi belli olmayan bir başka belgeye[45] göre ise bazı kişilerin Okmeydanı atıcılarına tahsis edilen kuyudan su çektikleri saraya şikâyet edilmiştir.

SONUÇ

Türklerin toplumsal hafızalarında yer etmiş olan ok atıcılığı İslamiyet'e geçiş ile bir kutsiyet kazandığı ve Osmanlı Devleti ile bu kutsiyetin kurumsallaştığı aşikârdır. Osmanlı Devleti bahsedilen bu kutsiyeti kurumsallaştırırken İslam Vakıf Hukuku'ndan faydalanmıştır. Ancak zaman zaman bu vakıf hukukuna aykırı durumlar görülmektedir. Osmanlı devleti bu gayri hukuki durumlara karşı belli önlemler almaya çalışsa da hemen hemen her dönemde bu hukuksuz uygulamalar kendini tekrar etmiştir.

KAYNAKÇA

Akgündüz. A. (2013). İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

İbn-i Haldun. (1986). Mukaddime (Çev. Zakir Kadiri Ugan), c.1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 354.

Ercilasun.A. B, (2015) "Oğuz Adının Etimolojisi", T. Gündüz, M. Cengiz (Editörler) Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri Ve Kültürleri, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 15 – 20.

Günay, H. M. "Vakıf" Diyanet İslam Ansiklopedisi, c. 42, 475 – 479.

Gündüz, T. (2012). Bozkırın Efendileri, (2. Baskı), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Kayıtları

BOA_A.{DVNSMHM.d.._103_139

BOA_A.{DVNSMHM.d.._108_545

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Kayıtları

VGM_Defter_950_248;

VGM_Defter_950_249;

VGM_Defter_950_249_7363

VGM_Defter_950_250;

VGM_Defter_951_251

VGM_Defter_954

45 VGM_Defter_950_249_7363

MACARİSTAN'DAKİ KUMANLARIN SEP VE SANDIK GELENEĞİ[46]

The Dowry and Chest Tradition of the Cumans Who Live in Hungaria

Nurdan VARDAN[1], Ali AHMETBEYOĞLU[2]

[1]Araştırmacı, İstanbul / Türkiye

[2]İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul / Türkiye

Öz: Kumanlar, XIII. yüzyılın ilk yarısında Hristiyanlığa geçmek şartı ile Pannonya (Macaristan) topraklarına yerleşmişler ve zamanla ana dillerini de unutmuşlardır. Bununla birlikte, atalarından gördükleri geleneklerine bağlı kalmışlardır. Düğünlerin başlıca sembollerinden çeyiz (sep) ve sandık geleneği de bunlardan biridir. Sep ve sandığın hazırlanması, daima kız tarafının sorumluluğunda olmuştur. Genellikle el dokuması kumaşlardan dikilen çeşitli giyim ve dokuma ev eşyaları, renkli nakışlarla özenle ve sabırla işlenmiştir. Evleninceye kadar sandıkta biriktirilen bu eşyaların taşınması da Türk kut yükleme geleneğinin bir sahnesini oluşturmuştur. Sandık sepinden başka ailenin gücü oranında para, mücevher, küçük ev eşyaları, mobilyalar, hayvan ve toprak da sep olarak hediye edilmiştir. Sandıklar aynı zamanda uzunca yıllar evlerin başlıca mobilyaları olarak kullanılmışlardır. XX. yüzyılın ortalarından itibaren dolapların yaygınlaşması ile sandıklar da önemini yitirmiştir. Yine de bu geleneğin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için son dönemlerde girişimler çoğalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Kuman, Kültür, Gelenek, Sandık, Sep

AMAÇ

Çalışmada, Macaristan Kumanlarında dil korunamamış olsa dahi, kültür unsurlarının kalıcılığına dikkat çekilmek istenmiştir. Bu amaçla, güzel bir örnek oluşturan sep ve sandık geleneğinin Macaristan Kumanları arasındaki günümüze kadar uzanan tarihi süreci, Türk kültürü ile ilgilenen bilim dünyasına sunulmuştur.

KAPSAM

Çalışma, Kumanların Macaristan'a yerleşmelerinden günümüze kadar uzanan dönemi ve sep ve sandık ile ilgili örnekleri kapsamaktadır.

YÖNTEM

Çalışma, Kumanlara dair ana kaynak "Codex Cumanicus", yine Türk ana kaynaklarından "Kutadgu Bilig", Türk ve Macar araştırma eserleri, 2015 yılında nitel bilgi toplama (açık uçlu soru anketi, gözlem, görsel doküman) yöntemi ile oluşturulmuş kendi arşivimiz ve internet kaynaklarından faydalanılarak ortaya koyulmuştur.

46 Nurdan Vardan'ın "Macaristan'daki Kumanların Kültürel Hayatı" başlıklı doktora tezinden geliştirilmiştir.

GİRİŞ

Makalede, bir Türk düğün geleneği olan çeyiz (sep) ve sandığın Macaristan'daki Kumanlar arasındaki uygulamaları konu edilmiştir. Genel olarak giyim, ev eşyası ve süslerinden oluşan Kuman kızlarının çeyizine, "sep" (Kürenov, 1997: 123; Yudahin, 2011: 646;) / "iseb" (Grönbech, 1992: 84; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 114) denilmiştir. Buradaki farklılık, Türkçenin bazı ağızlarında görülen kelimelerin başına "i ve u" seslerinin ulanması şeklinde açıklanabilir. Kırgız ve Oğuz Türkçesindeki "sep" ile Kuman/Kıpçak Türkçesindeki "iseb" aynı anlama karşılık gelmektedir. Sandık ise Arapça kökenli "sundûk" (Devellioğlu, 2005: 919) sözcüğünden "sınduk/senduk/sunduk/sanduk" şeklinde (Grønbech, 1936: 91, 100 ve 104; Grönbech, 1992: 172; Kuun, 1981: 119; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 235) türetilerek Türkçeye girmiş bir kelimedir. Son olarak da Türkçeye özgü "ı" ünlüsü getirilerek "sandık" şeklini almıştır. Günümüz Macaristan'ında yaşayan Kumanlar arasında sep, Macarca "kelengye"; gelin sandığı ise "menyasszonyi láda", "számolos láda" ya da sadece "láda" isimleri ile zikredilmektedir.

Türk kültüründe çocukların düğün hazırlığı, "Kız beşikte, çeyiz sandıkta" veya "Kız kundakta, çeyiz sandıkta", "Evlenecek oğlanın danası, sürüsü; kocaya gidecek kızın sandık giyimi"[47] sözlerinde de ifade edildiği gibi, doğduğu günden itibaren başlamaktadır. Kız çocuğunun baba evinden çıkacağı güne kadar da el emeği, göz nuru işler özenle hazırlanmıştır. Çünkü genç çiftin birlikte yaşayacakları evin dokuma ihtiyaçları, kız tarafının sorumluluğunda idi ve hâlâ da öyledir. Ev bükümü iplikler ile dokunan ketenden hazırlanan el işleri, sandıklarda saklanan sep parçaları arasında önemli bir yere sahiplerdir. Renkli nakışlarla bezenmiş örtüler, giysiler yanında beyaz ince dokuma kumaştan yapılmış, "ciğer deldi" nakışlı, kenarları dantelli veya fistolu "içik" (iç çamaşırı veya kışın sıcak tutması için giyilen kürk içlik) (Grönbech, 1992: 82; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 105) dikilirdi. Kuman kızlarının sandıklarında, "kiymek/keymek" ya da "kövlek" (Grønbech, 1936:101; Grönbech, 1992: 101 ve 123; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 151) denilen uzun kadın gömleği ve genel bir adla "keyit" (Grönbech, 1992: 101; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 142) dedikleri giysiler, "kiyiz" (Grønbech, 1936: 103; Grönbech, 1992: 112; Toparlı, Vural, vd, 2003: 151) adı verilen keçe kumaşlar, "araklı" (Grønbech, 1936: 93; Grönbech, 1992: 10) ve "üsküli" (Grønbech, 1936: 91; Grönbech, 1992: 211; Toparlı, Vural, vd, 2003: 10 ve 298) ya da Türkçeye Arapçadan giren "ketān/kettān" (Grønbech, 1936: 92-93; Grönbech, 1992: 100; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 141) diye de telaffuz ettikleri keten bez ve kumaşlar bulunurdu. Yine ketenden Arapça kökenli "heş" (Grønbech, 1936: 92-93; Grönbech, 1992: 77) denilen ağır örtüler de kullanırlardı. Kışlık giysilerine, avladıkları küçük yaban hayvanlarının kürklerini "kiş" (samur) (Grønbech, 1936: 85; Grönbech, 1992: 112), "teyin" (sincap) …vb.) (Grønbech, 1936: 85; Grönbech, 1992: 185) takarlarken yazlık giysilerini ipekli, yünlü, keten gibi hafif kumaşlardan hazırlarlar ve bu giysilerinin üzerine renkli motifler işlerlerdi (Váczy, 1940: 96). Gelinin sepinde bulunan diğer mefruşat şöyle sıralanabilir: "Sarpan" (masa örtüsü) (Grønbech, 1936: 104; Grönbech, 1992: 160; Toparlı, Vural,vd. , 2003: 228) , peçete, çarçavlar (çarşaflar) (Grønbech, 1936: 104; Grönbech, 1992: 48), "çüyre/çüvre/çövre ya da çüpre(k)" (çevre/çember) (Grønbech, 1936: 118 ve 122; Grönbech, 1992: 53-54; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 54; Kürenov, 1997: 20) gibi adlar verilen başörtüleri; "çalma" (Grønbech, 1936: 102; Grönbech, 1992: 48; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 46), "peçek", "çik", "vele"

47 http://karpatmedence.net/targyineprajz/kezmuvesseg/810-ladak-a-paloc-lakodalmi-szokasokban

ve "yaşmak" (Uğur, 1948: 34) adı verilen farklı türde başörtüleri, ipek ve kaşmir şallar, "çekmen/çekman" (yün kumaş ya da örtüler) (Grønbech, 1936: 85; Grönbech, 1992: 48; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 48; Kürenov, 1997: 48), "nak" (Grønbech, 1936: 91; Grönbech, 1992: 136) denilen altın sırmalı bir nevi kumaş, "naşiç" denilen yine altın işlemeli ve incili bir kumaş türü (Grønbech, 1936: 91; Grönbech, 1992: 136), bir çeşit çizgili bez "mondobarı" (Grønbech, 1936: 85; Grönbech, 1992: 134; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 185), "laçato" adını verdikleri bir çeşit çizgili örtü (Grønbech, 1936: 85; Grönbech, 1992: 130; Toparlı, Vural, & vd, 2003: 130), "çuz" denilen Ortaçağ'ın kıymetli ipek dokuma kumaşlarından atlas (Grønbech, 1936: 1; Grönbech, 1992: 53; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 54; Hâcib, 2007: 477/ Beyit: 4773), ismi Arapça kökenli kumaş "katifa" (kadife) (Grønbech, 1936: 92; Grönbech, 1992: 92), "sandal" (çarık); deri çizmenin giyilmesinden önceki dönemde ya da çizmesinin olmaması halinde ayağa ve dize kadar bacağa sarılarak kullanılan "çulgav" ya da "dolak" denilen bez (Grønbech, 1936: 102; Grönbech, 1992: 53; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 54), "tizge" (çorap bağı) (Grønbech, 1936: 102; Grönbech, 1992: 190; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 278); "kur" (kemer ya da bel bağı) (Grønbech, 1936: 101 ve 115; Grönbech, 1992: 124; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 163), "etik/etük" (Grönbech, 1992: 70; Toparlı, Vural, vd. , 2003: 77) (Anadolu'da çetik adı verilen mesh tarzı yumuşak deri çizme veya ayakkabı) ve daha fazlası… Sandık sepine, bütün bu saydıklarımızın yanında, ailenin maddi gücüne göre bir evde ihtiyaç duyulabilecek her şey dâhil edilmiştir.

Macaristan'daki eski göreneğe göre evlenen kızlar, yalnızca taşınabilir mallarını koca evine götürebilmekte idiler. Bu geleneğe dair Macar kaynağından şu bilgi verilmiştir:

"…Macarlarda evlenirken bir düğün hediyesi getirilmesi geleneği vardır. Kadının soyu ve mal varlığına göre düğün hediyesi olarak sığır sayısı artabilir veya daha az olabilir. Hediyeyi alıp yerleştirmesi için kız babası, damadın babasını eve kabul eder ve gelincik derileri, sansar kürkleri, alacalı [gri sincap] deriler, vizon kürkleri, tilki derileri, ipek Şam kumaşlarını gösterir; yaklaşık on tane kürklü giysiyi bir halıya sarar ve damadın babasının atına bağlar ve hatta evine kadar da eşlik eder. Ardından alınacak sığırdan, paradan ve mobilyadan oluşan tüm düğün hediyeleri listelenir. Bunların tümünü damat gönderir. Bunların tamamlanmasıyla kızı eve getirirler"[48].

Öyle ki, bu âdet bazı yerlerde ancak XX. yüzyılda değiştirilmiştir[49]. Bununla birlikte, XIX. yüzyılda Büyük Kumanlık şehirlerinde varlıklı aileler düğün hediyesi olarak para yanında bağ, bahçe, ekilebilir toprak, çeşitli hayvanlar da vermişlerdir ve vermektedirler (Örsi, 2009: 6-8). Böylece evlenen kız çocukları, aile mülkiyetindeki toprağı da sep olarak alıp işleyebilmişlerdir.

Bazı yerlerde (örn. Heves'e bağlı Gyöngyöspata'da) karyola ya da yüklük[50], damadın sorumluluğundaki bir eşya olmuştur. Ancak genel olarak aileler kızlarına, güçleri nispetinde sandık sepi yanında, mobilyalar, ev araç gereçleri, mücevherler, canlı hayvanlar ve nakit de hediye etmişlerdir. XV-XVI. yüzyılda, Ferencné Hedervary

48 http://mek.oszk.hu/01200/01267/html/04kotet/04r08f54.htm
49 http://karpatmedence.net/targyineprajz/kezmuvesseg/810-ladak-a-paloc-lakodalmi-szokasokban
50 Eski Kuman evlerinin yüklük adı verilen karyolayı andıran mobilyası, yatak, yorgan, yastıkların düzgün bir şekilde, üst üste koyulduğu yerdir. Macarca "nyoszolya/ nyoszolyo" şeklinde ifade edilmiştir.

isimli bir anne, kızı Borbála Csaky'nin sepine büyük mobilyalar ve göz kamaştırıcı mücevherlere ilaveten, nakit yirmi bin forint koymuştur. Ancak kayda göre, o zaman (1500 yılı civarı), canlı bir buzağı fiyatı Macar para birimiyle sadece 2 HUF'tur[51]. Bu durumda Csaky, kızına on bin baş buzağıya karşılık gelecek miktarda para hediye etmiştir. Bu paranın o zamanlar hayvancılığın yoğun olarak yapılması nedeniyle büyük bir kıymeti olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Yine de o zamanki varlıklı bir ailenin sep miktarı ve çeşidi hakkında fikir vermesi açısından kıymetli bir bilgidir. Yine aynı dönemde (1515 yılı) gümüş kaşıkların bir beyin kızının sepinin olmazsa olmazı olduğunu öğreniyoruz: Isotha Frangepá, sep listesine iki gümüş kaşık da eklemiştir. Altın rengi kaşıklar ise yalnızca Transilvanya beylerinde bulunmakta idi. Örneğin, Transilvanya beylerinden I. György Rákóczi (1630-1638)'e ait her birinde üç elmas bulunan altın bıçak ve çatalın olduğu bilinmektedir. Yine soylu ailelerden Ilona Balassa'nın sepinden bir gümüş yumurtalık kalmıştır[52]. XIX. yüzyılda, yoksul köy kızları, bir sandık, bir karyola, dört adet baş yastığı, iki kuştüyü yatak, birkaç elbise ile gelin oluyorlardı. XX. yüzyılda bunlara ek olarak üç kaşmir şal, üç ipek mendil, iki ciğerdeldi ya da kuşgözü nakışlı karyola eteği, sekiz çarşaf, bir çift ayakkabı, bir çift terlik, on kat elbise olarak kayıtlara geçmiştir. Kaynaklarda, "Hazar dolabı" adı verilen kayın ağacından yapılmış dolapların Mátra'da oturan Slovaklar tarafından imal edildiği, laleli sandıklarını ise Eger'den satın aldıkları kaydedilmiştir[53]. Günümüzde de gelin çeyizi, masa örtüsü vb. sandık çeyizi yanında küçük ev eşyaları, mobilyalar, para ve ev [düğün hediyesi] olabilmektedir[54].

Türk kültüründe sandık, evliliğin bir sembolü olarak hazırlanmakla birlikte, çok uzun bir dönem evlerin başlıca mobilyası da olmuştur. Başlangıçta dokuma parçalarını saklamaya hizmet eden sandıklar, zamanla köylünün dağınıklıklarını kaldırmak için kullandığı dolap vazifesi görerek vazgeçilmez mobilyaları haline gelmiştir. Köylerde yaşayanların mobilyasını temsil eder hale gelen gelin sandıkları, XX. yüzyılın ortalarından itibaren de önce varlıklı aileler arasında olmak üzere tedricen kullanımdan neredeyse kaldırılmıştır. Sandık kullanma geleneğinin değişmesine dair (Bánkiné, 2012: 32) 1841 yılında evlenmiş, Túrkeve'li soylu ailelerden birinin kızı Ágnes Kenéz örneği verilebilir. Ágnes'in yardımcısı, 1830-1836 yılları arasında Peşte'de bir eğitim enstitüsüne gitmiştir. Bu nedenle onun sepi, biraz Büyük Kumanlık'ın ve çevresinin, daha çok da Peşte'nin sosyal hayatını yansıtmıştır. Bu soylu küçük hanımın sepine sandık yerine yeni o dönemde moda olan gardıroplardan alınmıştır. Görüldüğü üzere, gardıropların kullanılmaya başlanması ile sandık da önemli bir ev eşyası olma özelliğini yitirmiştir. Fakat yine de günümüzde Büyük Kumanlık bölgesinde gelin sepi bir sandıkta biriktirilmektedir[55]. Eski sandıklardan esinlenerek yenilerinin üretimini yapıp bu göreneği canlandırmaya çalışan, Tamás Gyenes gibi, nadir ustalar da bulunmaktadır.

Kumanlar sep sandıklarında, iki şekilde ahşap süsleme tekniği kullanmışlardır. Üzerine oyma veya boyama tekniği ile motifler nakşedilmiş olması hasebiyle bir grubuna "oymalı ya da kesme sandık" (Fotoğraf 1), diğerine "boyalı ya da güllü sandık" (Fotoğraf 2) denilmiştir. Yerden bir metre kadar yükseklikte ve kapaklı Kuman gelin sandıklarından, XX. yüzyılın başında dahi, her kızın en azından bir tane sandığı olmuştur Hatta

51 http://lakberendezes.hu/eletmod/regi-magyar-eskuvo-ceremoniaja/
52 http://lakberendezes.hu/eletmod/regi-magyar-eskuvo-ceremoniaja/
53 http://karpatmedence.net/targyineprajz/kezmuvesseg/810-ladak-a-paloc-lakodalmi-szokasokban
54 Nurdan Vardan, özel arşivi (Júlia Bartha).
55 Nurdan Vardan, özel arşivi (Júlia Bartha).

XXI. yüzyılda da Kuman sandıklarının imalatını yapan sanatkârlar bulunmaktadır. Küçük ebatlarda hazırlanan sandık parçaları, müzelerde sandıkların sergilenmesi esnasında kurulan küçük atölyelerde çocukların el becerilerini ve yeteneklerini geliştirmeye sunulmakta; böylelikle gelecek nesillere bu kültür unsurunun aktarılmasına çalışılmaktadır. Yetişkinlere de, birbirine geçme usulle yapılan bu sandıkların yapım aşamaları sergilenmektedir. 20 Mart-25 Mayıs 2014 tarihleri arasında Rozsnyó'da Bányászati Múzeum Galerisi'nde, 28 Temmuz-14 Eylül 2014 tarihleri arasında Heves'te Helytörténeti és Sakktörténeti Gyűjtemény (Yerel Tarih ve Koleksiyonu) sergisinde, 26 Eylül 2014-7 Nisan 2015 tarihleri arasında Eger'de Dobó István Vármúzeum'da, eski sep ve sandıklardan örnekler halkın ziyaretine açılmıştır. Karcag'taki müzede yine bu sandıkların örneklerini görmek mümkündür.

XX. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına kadar da sandık sepinin hazırlanması kadar taşınmasına da özen gösterilmiştir. Gelin sepinin taşınmasına – farklı yerlerde "gelin yatağının taşınması", "yatak taşıma" (Nógrád'a bağlı Őrhalom'da), "yatak taşıyan" (Eger'in kuzeyinde Szilvásvárad'da), (Mátra'dan güneye doğru yerleşimlerde) "yatak satma", "yatak değiştirme" de denilmektedir. Bu taşınma belirli bir düzen içinde türkülerle, şarkılarla bir bayram havasında gerçekleştirilmiştir. Sep çıkarma, kızın kendi ailesini bırakmasını sembolize ederken sepin köyün etrafında dolaştırılması ile de evliliğin duyurulması amaçlanmıştır. Sep taşıma ile ilgili "Kocsira ládám, hegyibe párnám" (Arabaya sandığım, üzerine yastığım) şeklinde sözleri bulunan türkü, bu geleneğin nasıl gerçekleştirilmiş olduğuna dair bilgi veren ve günümüze kadar ulaşan güzel bir kültürel mirastır. Türkünün sözleri şöyledir:

"Érik a szőlő, hajlik a vessző, bodor a levele.

Két szegénylegény szántani menne, de nincsen kenyere.

Van vereshagyma a tarisznyába, keserű magába,

Szolgalegénynek, hej, a szegénynek de kevés vacsora.

Zörög a kocsi, pattog a Jancsi, talán értem jönnek,

Jaj, édesanyám, szerelmes dajkám, de hamar elvisznek.

Kocsira ládám, hegyibe párnám, magam is felülök,

Jaj, apám, anyám, kedves szülődajkám de hamar elvisznek.

Huncut a gazda, nem néz a napra, csak a szép asszonyra,

Huncut a vendég, mert mindig innék, ha vóna, ha vóna.

Üzüm olgunlaşır, dalı kıvrılır, yaprağı kıvrılır.

İki fakir delikanlı azimle gider ama olmayan ekmeğe.

Çantasında kırmızı soğanı var, kendisine acı,

Hizmetçinin, hey fakirin ama az miktarda akşam yemeği.

Araba sallanır, kriko sıçrar, belki varır gelirim,

Vay, annem, sevdiğim dadım, ama çabuk alırlar.

Arabaya sandığım, üstüne yastığım, kendim de üstüne otururum,

Vay, babam, anam, sevgili dadım ama çabuk alırlar.

Kâhya şakacı, güne bakmaz sadece güzel kadına,

Misafir şakacı, çünkü içerler varsa yoksa."

Bugün sandık kullanma geleneği önemini kaybetmiş olsa da kız anneleri, kızlarına verecekleri el emeği göz nuru parçaları sandıklarda biriktirmektedirler. Macaristan Kumanlarının göz alıcı renklerde, sabır gerektiren el yapımı nakış işlerinin çeşitliliği ve çokluğu da bunu doğrulamaktadır. Macaristan'da Halk Eğitim Merkezleri'nde ve kurslarda geleneklerini canlandıran çeşitli el sanatları öğretilmektedir. Kadını erkeği Kumanların hepsi son derece marifetlidirler ve el sanatlarını bir kazanç kapısı olarak da değerlendirmektedirler.

Fotoğraf 1. Oymalı/kesme Kuman sep sandığı
(Foto. Nurdan Vardan Damjanicsh Müzesi 28.06.2015 Szolnok.)

Fotoğraf 2. Boyalı/güllü Kuman sep sandığı
(Foto. Nurdan Vardan 25 Haziran 2015, Karcag Györffy István Nagykun Müzesi)

SONUÇ

Sep kelimesi, Türkçenin bazı lehçelerinde çeyiz yerine kullanılmıştır. Kumanlar, atalarından kalma geleneklerini uygulamaya özen gösterdikleri için düğünün ilk akla gelen sembollerinden sep ve sandık hazırlığı günümüze kadar korunabilmiştir. Önceleri oymalı ya da kesme motiflerle süslenen yüksek sandıklara, daha sonra boyalı ya da güllü olarak adlandırılan daha küçük ebatlı ve süslü sandıklar tercih edilir olmuştur. XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren dolapların kullanılmaya başlanmasına rağmen XX. yüzyılın son çeyreğine kadar sandık sepi önemini korumuştur. Modern tarz mobilyaların kullanımı ile sandık kullanımı da azalmıştır. Bununla birlikte, el emeği işleri sandıklarda biriktiren anneler ve sandık üretmeye devam eden ustalar sayesinde bu güzel Türk geleneği, XXI. yüzyılda Macaristan Kumanları arasında da yaşatılmaktadır. Diğer taraftan yeni çifte destek olmak adına, aileler ve yakınlar tarafından maddi olanaklarına göre sandık sepinden başka çeşitli ev eşyaları, para, mücevher, taşınmaz varlıklar da hediye edilmektedir.

KAYNAKÇA

Bánkiné, E.M. (2012). *Földadta Sors: Népélet a Jászkunságban (1745-1848).* Jászberény: Signal-Print Kft.

Devellioğlu, F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)* (22 b.). (A. S. Güneyçal, Dü.) Ankara: Aydın Kitabevi.

Grønbech, K. (1936). *Codex Cumanicus.* Kopenhagen: Levin and Munksgaard.

Grönbech. (1992). *Kuman Lehçesi Sözlüğü: Codex Cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini.* (K. Aytaç, Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı .

Hâcib, Y.H. (2007). *Kutadgu Bilig : I Metin* (5 b.). (R. R. Arat, Çev.) Türk Dil Kurumu.

Julianna Örsi, ,. ,. (2009). □A Laczka Család Története III□. (A. M.-N.-S. Folyóirata, Dü.) *Jászkunság*(LII. Évfolyam, szám:1-4), 5-21.

Kuun, G. (1981). *Codex Cumanicus.* Budapeşt: MTKA.

Kürenov, S. (1997). *Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri: (Çovdurlar, İgdirler, Söyüncacılar).* İstanbul: Ötüken.

Toparlı, R., Vural, H., vd. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Uğur, S. (1948). *İçel Folkloru* (Cilt II). Ankara: Ulus Basımevi.

Váczy, P. (1940). "A Hunok Európában". *Attila és Hunjai.* içinde Budapeşt: Magyar Szemle Társaság.

Yudahin, K. K. (2011). *Kırgız Sözlüğü* (Birleştirilmiş b.). (A. Taymas, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://lakberendezes.hu/eletmod/regi-magyar-eskuvo-ceremoniaja/ (E.T. 15.08.2016)

http://www.egrivar.hu/images/pdf/2015.02.20_elveszet_vilagok.pdf (E.T. 21.07.2017)

http://karpatmedence.net/targyineprajz/kezmuvesseg/810-ladak-a-paloc-lakodalmi-szokasokban (E.T. 31.11.2016)

http://mek.oszk.hu/01200/01267/html/04kotet/04r08f54.htm (E.T. 09.11.2016)

HUKUKTA SORUMLULUK ve TOPLUM TİPLERİYLE MÜNASEBETİ

Etem ÇALIK[1], Ayşegül Büşra ÇALIK[2]

[1]İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Malatya/ Türkiye

[2]Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Ankara/ Türkiye

Öz: Sorumluluk ilahiyatın, din felsefesinin, hukukun ve sosyolojini bir alt disiplini olan hukuk sosyolojisinin ehemmiyetli bir konusudur ve borç, mükellefiyet, vazife gibi kavramlarla yakın alakası vardır. Sorumluluk meselesi, modern hukuktaki durumuna gelinceye kadar çeşitli safhalardan geçmiştir. Modern anlayışa ulaşması teknik, ekonomik, kültürel ve sosyal birçok faktörün tesiriyle mümkün olabilmiştir. Bu sebeple de toplumların iptidai safhadan başlayıp medeni toplum safhasından geçerek modern safhaya ulaşmalarına paralel olarak, sorumluluk anlayışları da değişmiştir. İptidai topluluklar geçim biçimi avcılık ve toplayıcılık olan ve bu sebeple de mülkiyetin ortaya çıkmadığı topluluklardı. Bu faaliyetlerin toplu olarak yapılmasının sosyo-kültürel neticesi kişilerin değil, bütün olarak topluluğun ferdiyet sahibi olarak görülmesi, hukukî yansıması da gene ferdin değil bütün olarak topluluğun sorumlu sayılmasıydı. Üretim ekonomisine geçilmesiyle başlayan medeni toplum (tarım toplumu), medeni toplum çağlarında bir taraftan kültürel faktörler (ilim, din ve sanatın ortaya çıkması), diğer taraftan ekonomik faktörler (mülkiyetin ortaya çıkması), hukuken de ferdî sorumluluk anlayışının gelişmesine yol açmıştı. Ancak medeni toplumların köleci yapıları sebebiyle, -hiç olmazsa köleler bakımından- kolektif sorumluluk anlayışı da benimsenmişti. Bu da bu toplumlarda sınıf gerçeğinin ortaya çıkmasının neticesiydi. Modern toplumların hukuk sistemi, sorumluluğun ferdiliğini kabul etmiştir. Bu da modern toplumların ekonomik, teknik, sosyal, kültürel, siyasî ve teknolojik yönden kaydettikleri gelişmelerin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştı. Modern toplumlar, teknolojinin hayatı hızlandırıp kolaylaştırdığı, ekonomik ve sosyal hayatın ileri derecede farklılaştığı, siyaseten demokratikleşmiş refah toplumlarıdır. Bu gelişmelerin kültürel yansıması ise "fert"in tek başına değerli görünmesidir. Modern toplumların hukuk sistemleri de bu gelişmeleri takip etmiş ve diğer sahalarda meydana gelen ferdîleşmeye paralel olarak, hukuk sahasında da ferdî sorumluluk anlayışı gelişmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, Sorumluluk, Kolektif Sorumluluk, Ferdî Sorumluluk

GİRİŞ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada sorumluluk anlayışının tarihî gelişimini inceleyeceğiz. Bunu yaparken de iktisadî ve sosyal faktörlerin ve dolayisiyle toplum tiplerinin sorumluluk anlayışına yaptığı tesirden bahsedeceğiz. Bunları incelerken, sorumluluğun bugün ulaştığı safha olan ferdî sorumluluk anlayışına ulaşıncaya kadar hangi yollardan geçtiğini izah edeceğiz. Son olarak da toplumların gelişmişlik seviyesi ile sorumluluk anlayışlarının ferdîlik seviyesi arasında bir paralellik bulunup bulunmadığını araştıracağız… Ve göreceğiz ki, sorumluluk insanlık

tarihi boyunca hep aynı anlayışla kabul edilmemiştir. Bugünkü seviyeye gelebilmesi için, neredeyse insanlık tarihiyle yaşıt bir değişime uğramıştır. Bu değişmede de esas olarak zihnî, fikrî, ekonomik, siyasî ve teknik olmak üzere çok sayıda faktörün bir arada tesir etmesi gerekmiştir. Bu faktörler bütünü, insanın "fert" olarak değerli görülmesi ve hak süjesi olarak kabul edilmesi neticesine yol açmış, "ferdî hak" anlayışı da "ferdî sorumluluk" anlayışını getirmiştir. Yani cemaatten cemiyete doğru meydana gelen tekamül, kolektif sorumluluktan ferdî sorumluluğa doğru bir gelişime yol açmıştır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi, hukukta sorumluluğun çeşitli toplum tiplerinde hangi manâda anlaşıldığıdır. Bu da insan birlikteliklerinin "topluluk" seviyesinden başlayarak ilk defa "toplum" haline geldikleri "tarım toplumu" veya "medenî (şehirli) toplum" safhalarından geçerek modern toplum safhasında ulaştıkları sorumluluk anlayışının tespitiyle alâkalıdır.

AMAÇ

Bu çalışmada hukukta sorumluluk anlayışının toplum tipleriyle nasıl bir münasebet içinde bulunduğunu ve topluluk seviyesinden başlayarak ulaşılan toplum tiplerinde sorumluluğun nasıl bir şekil aldığını tespit etmeyi amaçladık.

KAPSAM

Çalışmanın kapsamı, sadece topluluk ve toplum yapılarının hukukta sorumluluk anlayışı ile münasebetini tespit etmekten ibarettir. Bunun dışında toplum yapılarının diğer özelliklerine temas etmedik.

YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi, toplum tiplerini teorik bir anlayışla tarihî ve karşılaştırmalı bir şekilde incelemeye dayanmıştır. Konunun karakterinden dolayı herhangi bir pratik metot kullanılmamıştır.

BULGULAR

Bu çalışmanın neticesinde toplum haline gelmeden önceki "topluluk" (cemaat, communauté) seviyesinden başlayarak, ulaştığı her toplum safhasında insan birlikteliklerindeki "hukukta sorumluluk anlayışının da değiştiğini, topluluk halindeyken fertlerin değil bütün olarak topluluğun sorumlu sayıldığını; medenî toplum safhasında köleler dışında hukukta sorumluluğun ferdîleştiğini, ancak suçu bilfiil işleyen fert veya fertler dışında onların yakınlarına da taşırıldığını yani şahsileşmediğini; modern toplum safhasında ise ilmî ve teknolojik gelişmeler sayesinde ulaşılan makine sanayii ve bunun ulaştığı yüksek eğitim ve refah seviyesinin sorumluluğun şahsileşmesine yol açtığını, suçun bilfiil işleyen kişinin sorumlu sayılıp, onun yakınlarına veya bir başkasına taşırılmadığını tespit ettik.

HUKUKTA SORUMLULUK ve TOPLUM TİPLERİYLE MÜNASEBETİ

A) Genel Olarak

Sorumluluk ilâhiyatın, din felsefesinin, hukukun ve sosyolojinin bir alt disiplini olan hukuk sosyolojisinin ehemmiyetli bir konusudur ve borç, mükellefiyet ve vazife gibi meselelerle yakın alâkası vardır. Bunların hepsi kişilere bir edim veya davranış borcu yüklerken, sorumluluk bu edimin yerine getirilmemesi veya davranıştan kaçınılması hallerinde müeyyideye muhatap olmayla alâkalıdır.

Hukukta sorumluluk, medeni hukuktan ceza hukukuna kadar hukukun bütün sahalarında müeyyideye maruz kalmanın temelindeki unsurdur. Kişilerin verdikleri zararlardan dolayı sorumlu olmaları hukukî sorumluluk (medenî sorumluluk, malî sorumluluk); işledikleri bir suçtan dolayı sorumlu olmaları cezaî sorumluluk; parlamenter hükümet sisteminde bakanlar kurulunun birlikte ya da başbakanın veya her bir bakanın parlamentoya karşı sorumlu olmaları siyasal sorumluluk; idarenin eylem ve işlemlerinden dolayı kişilere verdiği zararlardan dolayı sorumlu olması idarî sorumluluktur (Derdiman, 2009; 240-246). Bütün bunlar, hukuken idarî veya cezaî müeyyideye bağlanmış sorumluluk türleridir. Ancak hepsi bunlardan ibaret olmayıp; eşlerin birbirlerine karşı sorumluluğu, babanın çocuklarına karşı sorumluluğu vs. gibi daha birçok sorumluluk türü bulunmaktadır.

Sorumluluk meselesinin yukarıda açıklamaya çalıştığımız şekil ve türlerde anlaşılması modern hukuk düzenlerinde söz konusu olup, bu safhaya gelmesi, uzun tarihî devirlerden ve çok farklı gelişmelerden sonra mümkün olabilmiştir. Bu gelişmelerden hukukî olanları da teknik, ekonomik, kültürel ve sosyal olmak üzere birçok faktörün tesirinde ortaya çıkmıştır. Bütün bu faktörlerin tesirleri toplum yapılarını değiştirmiş, böylece farklı toplum yapılarındaki sorumluluk anlayışları da farklı olmuştur. Bu sebeple sorumluluğu toplum tiplerine göre sınıflandıracağız.

B) İptidaî Topluluklarda Sorumluluk

İptidaî topluluklar geçim biçimi avcılık ve toplayıcılık olan ve bu sebeple de mülkiyetin ortaya çıkmadığı sınıfsız topluluklardı. Bu yapının tabiî neticesi de, kişilerin ferdiyet sahibi olamayışı ve ferdiyetin bütün olarak topluluğa ait bulunması idi. Bu, kolektif iktisadî faaliyetin ve bu faaliyetin üretime dayanmayışının sosyal neticesiydi. Herkes her işi beraberce yapıyordu ve yapılan işler de tabiatı icabı ferdî zekâ ve kabiliyet gerektirmeyen, bu tip vasıfları ortaya çıkarmaya müsait olmayan işlerdi. Topluluğun bu yapısını Trobrian yerlileri örneğinde inceleyen Malinowski de bu konuda şu gözlemini aktarmaktadır:

“Son derece saygın mitolojik geleneklere dayanan konumunu kalıt yoluyla edinmiş reis bile, savaş ilân etmek istediğinde, bir sefer düzenlemek ya da diyelim, bir şenliği kutlamak istediğinde, herkesi toplantıya çağırmak, istediğini herkesin önünde açıklamak, kabilenin ileri gelenleriyle görüşmek, topluluk üyelerinin katkıları, hizmet ve yardımlarını bir tören çerçevesinde kabul etmek ve son olarak kendisine sunulan hizmetlerin karşılığını, kesinlikle belirlenmiş ölçülere uygun olarak ödemek zorundadır” (Malinowski, 2003; 58).

Burada “eşitler arası” bir münasebet görülmektedir. “Reis” topluluk kaideleriyle bağlıdır. Topluluk reise nisbeten tebaa hükmünde değildir. Yaptığı hizmetin karşılığını talep etmek hakkı vardır. Dolayısiyle köle hiç

değildir. Bunlar daha sonra topluluğun farklılaşıp "toplum" haline gelmesinden sonra ortaya çıkacak ve siyasetten sosyal yapıya, dinî yapıdan hukukî yapıya kadar çok geniş çapta ve uzun asırlar sürecek olan dramatik neticeleri olacaktır.

İptidaî topluluğun bu farklılaşmamış, eşitlikçi yapısının hukukî neticesi de suçluluk veya mağduriyetin toplulukta tecelli etmesi yani kolektif sorumluluk esasının geçerli olması idi. Özcan'ın belirttiği gibi;

"Karşılık verilerek gerçekleştirilen yaptırımlandırma, zararın cinsine göre önce zararı verene yöneliktir. Eğer zarar veren takip edilemiyorsa, bu durumda grubundan herhangi bir kişiye yönelik eylemde bulunulur. Verilen zararın cinsi ne olursa olsun (adam öldürmeden hırsızlığa kadar bütün zararlar), zarar grubu zayıflatarak toplumsal dengeyi bozmuştur. Bunun sonucunda dengenin yeniden kurulması, karşı grubun da eşdeğer bir kayba maruz bırakılmasını gerekli kılar. Kolektif sorumluluğun nedeni budur (Özcan, 2012; 285).

Hukukî sahadaki bu kolektif sorumluluk anlayışı sosyal, iktisadî ve kültürel sahalardaki kolektivizmin bir neticesi ve yansımasıydı. Özcan buna da şu müşahhas örneği verir:

Crow Kızılderililerinin kolektif sorumluluk mekanizması iki ayrı düzeyde belirginleşmiştir. Eğer bir Crow kabilesi üyesi komşu Dakota'lar tarafından öldürülmüşse, karşılık katilin veya bulunamaması durumunda herhangi bir Dakota üyesinin öldürülmesiyle verilmiş olur. Oysa öldürme, Crow kabilesinin içinde gerçekleştirilmişse, karşılık olan öldürme, fiili işleyenin hısımlık grubundan kişinin öldürülmesi suretiyle gerçekleştirilir (Özcan, 2012; 285-286). Demek ki, katilin mensup olduğu kabileden herhangi birisinin öldürülmesiyle adaletin de tecelli ettiği düşünülüyordu. İptidaî topluluğun yapısı göz önüne alındığında bu anlayışta bir anormallik yoktur. Zira Malinowski'nin de belirttiği gibi, "ilkel hukukunda klan genellikle tek yasal birim, tek varlık olarak kabul edilmiştir. Birim birey değil, akrabalardır" (Malinowski, 2003; 59). Demek ki, katilin mensup olduğu kabile veya klandan herhangi birisinin öldürülmesiyle adaletin de tecelli edeceği düşünülüyordu. Bunun sorumluluk bakımından manâsı ise, klan veya kabilenin, tek tek mensuplarının fiillerinden bütün olarak sorumlu sayılmalarıdır. Bugün ülkemizin bazı bölgelerinde görülen kan davalarının da bu iptidaî geleneğin bir kalıntısı olması mümkündür.

C) Medeni Toplumlarda-Dinî Hukuklarda Sorumluluk

Medeni toplumlarda sorumluluk anlayışında meydana gelen gelişme, kolektif sorumluluğun yerini "ferdî sorumluluk"un almasıydı. Ancak bu anlayış medeni toplum çağlarında tam olarak gerçekleşmemişti. Bunun sebebi, bu toplumların köleci toplumlar olmaları ve çoğunda köleler için kolektif sorumluluk usûlünün tatbik edilmesiydi. Meselâ Roma'da bir köle sahibini öldürürse, ailesindeki bütün kölelerle birlikte idam edilmesi geleneği vardı (Freeman, 1996; 491). Burada köleler, sırf suçlu ile aynı sınıfa mensup bulunmaktan dolayı, işlemedikleri bir suçtan sorumlu tutulmaktadırlar. Bunun dışında, hürler açısından da, sorumluluğun asıl suçluya değil, onun birinci dereceden yakınlarına yüklendiği medeni toplumlar vardı. Meselâ Babil Hükümdarı Hammurabi tarafından çıkarılan kanunlardaki bir hükme göre, bir başkasının hamile olan kızını dayakla öldürenin kendisi değil, kızı öldürülürdü. Yine mimarın hatası yüzünden çürük yapılmış olan bir ev yıkılıp da içinde ev sahibinin oğlu ölürse, mimar değil, mimarın oğlu öldürülürdü (Çalık; 1996, 64). Bu iki durumda sorumluluğun

ferdîliği değil, şahsiliği ihlâl edilmektedir. Bunun sebebi de, o dönem toplumlarının siyasî, sosyal ve kültürel yapılarıydı. Henüz "kişi hakları" manâsında insan hakları meselesinin bu toplumların gündeminde olmayışı ve toplumu mümkün olduğunca düzen ve disiplin altında tutma endişesi, böyle haksız ve hukuksuz icraatlara yol açabiliyordu. Böylece de hukukun adaleti sağlama fonksiyonundan tamamen vazgeçilmekte, sorumluluk meselesi ise mantık ölçülerinin dışına taşırılmaktadır. Cezanın tek fonksiyonu ise caydırıcılık olmaktadır.

Sümer ve Babilliler'den daha sonra tarih ve medeniyet sahnesine çıkmış olan Roma'da ise, sorumluluktan başka türlü bir sapma vardı. Roma Hukuku'na göre, bir köle haksız fiille bir kişiye zarar verirse, zarar gören, açacağı "Actio noxalis" denen bir dava ile kölenin efendisinden ya suçun karşılığı olan para cezasını ödemesini ya da suçlu köleyi kendisine teslim etmesini isteyebilirdi (Karadeniz Çelebican; 2012, 138). Burada efendi kölesinin işlediği suçtan mes'ul tutuluyordu. Mesuliyetin konusu para cezası olduğu için de bir adaletsizlik yoktu. Ancak mes'uliyetin bedeli meselesinde hem adaletsizlik hem de gayri insanilik vardı. Para yerine köleyi verme meselesi, devrinin en medeni ve gelişmiş toplumu olan Roma'da bile kölelerin nasıl bir mübadele vasıtası olduklarını göstermektedir.

Dinî hukukun hâkim olduğu bir başka toplum olan İbranîler'de ise sorumluluk ferdîleştiği gibi şahsîleşmişti de. Tevrat'taki "oğullar için babalar öldürülmeyecekler ve babalar için oğullar öldürülmeyeceklerdir; herkes kendi suçu için öldürülecektir" (Kitab-ı Mukaddes; Tesniye: 24, Bab: 24) ifadesi bu şahsileşmeyi göstermektedir.

Musevilik gibi tek Tanrılı bir din olan İslâmiyet'in hakim olduğu toplumlarda da sorumluluk ferdîleşmiş ve şahsîleşmişti. Kur'an-ı Kerim'deki "hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez" (Kur'an-ı Kerim; En'am Sûresi, 164) ayetinin de işaret ettiği gibi, sevap da günah da suç da ferdî ve şahsîdir.

Tek Tanrılı dinlerin ortaya çıkıp yayılması, medeni toplum çağlarının bir başka yeniliğidir. Müminlerin ahirette ferden Tanrı'ya hesap verecekleri inancının hukuktaki yansıması, herkesin, işlediği suçun cezasını fert olarak tek başına çekmesi ve cezanın başkalarına taşırılmaması olmuştu. Bu da, insanın hür irade sahibi olarak kabul edilmesinin neticesiydi. Tek Tanrılı dinlerin köleliği prensip olarak tasvip etmemeleri de sorumluluğun ferdîleşmesinde rol oynadı.

Modernlik öncesi toplumlardaki dinî hukukların bu sorumluluk anlayışları tabiî ki pratik hayata hemen aksetmemişti. Toplumların yapılarından ileri gelen zaruretler, bu anlayıştan sapılmasına da yol açıyordu. Ancak, en azından zihnen hazır oluş, daha sonra pratik hayatın gerektirdiği yenilikleri kabullenmeyi kolaylaştırmıştı.

Medeni toplumlarda sorumluluğun ferdîleşmesinin sebebi, bu toplumlarda ferde ait değerlerin ortaya çıkmasıydı. Bunların başında da "mülkiyet" geliyordu. Üretim ekonomisine geçilmesinin bir neticesi olan mülkiyetin dışında, ticaretin, zanaatlerin ve organik enerjiye dayalı sanayinin gelişmesi, fertlerin arasındaki zekâ ve kabiliyet farklarını ortaya çıkarmış, bu da fertlerin birbirinden farklılaşmasını yani "ferdîleşmeyi" doğurmuştu. Böylece, topluluğun (cemaatin) siyasî, sosyal ve kültürel yönden farklılaşarak toplum (cemiyet) haline gelmesi, fertlerin tek başlarına bir değer ve hak süjesi olmasına sebep olmuş, bu da -köleler dışında- sorumluluğun ferdîleşmesine yol açmıştı. Yani mesele tek başına hukukî değil; aynı zamanda iktisadî, sosyal ve kültüreldi.

D) Modern Toplumlarda-Modern Hukuklarda Sorumluluk

Modern toplumların hukuk sistemi, sorumluluğun ferdîliğini kabul etmiştir. Bu da modern toplumların ekonomik, sosyal, kültürel, siyasî ve teknolojik yönden kaydettikleri gelişmelerin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştı. Modern toplumlar, teknolojinin hayatı hızlandırıp kolaylaştırdığı, ekonomik ve sosyal hayatın ileri derecede farklılaştığı, siyaseten demokratikleşmiş refah toplumlarıdır. Bu gelişmelere paralel olarak kültürel yönden de, ferdin tek başına bir değer ifade ettiği toplumlardır.

Modern toplumların hukuk sistemleri de bu gelişmeyi takip etmiş, diğer sahalarda meydana gelen ferdîleşmeye paralel olarak, anayasalar da kişi haklarını ayrı bölümler halinde ve ayrıntılı olarak düzenlemişlerdir. Meselâ TC Anayasasının ikinci bölümünde "Kişinin Hakları ve Ödevleri" başlığı altında 24. madde ile, kişilerin fert olarak sahip oldukları haklar ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir (TC Anayasası; 2010, VI).

Modern hukuk sistemleri sadece kişileri fert olarak hak sahibi kılmayı değil, hakkını kullanmaya ehil olmayanları ve belli sebeplerden dolayı suçtan kaçınamayacak durumda bulunanları da korumayı göz önünde bulundurmuştur. Bu sebeple, kişinin suç sayılan bir fiilden dolayı sorumlu tutulabilmesi için, belli bir yaşta olmasını ve fiili işlediği zaman akıl sağlığının yerinde bulunmasını şart koşmaktadır. Meselâ TCK m.31'e göre "fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında ceza kovuşturması yapılamaz; ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir". TCK m.32'ye göre ise, "akıl hastalığı nedeniyle işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez. Ancak, bu kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmolunur".

Buna göre, kişinin işlediği fiilden dolayı kınanabilmesi ve cezalandırılabilmesi için, öncelikle fiili işlediği sırada isnad yeteneğine sahip olması gerekir. Zira isnad yeteneğine sahip olmayan bir kişinin, işlediği fiilin haksız olup olmadığını bilmesi mümkün değildir (Soncar-Köprülü; 2014, 491). Modern ceza hukuklarında kişinin sorumlu tutulabilmesi için, sadece fiili bizzat işlemesi yeterli görülmemekte, fiilin neticeleri hakkında bilgi sahibi olması yani fiilin suç vasfını taşıdığını da bilmesi gerekir. Böylece, sadece TC Anayasası'nın 38. maddesindeki "ceza sorumluluğu şahsîdir" hükmü yeterli görülmemiş, ceza kanunu ile de suçun faile isnat edilebilirliği hükme bağlanmıştır. Toroslu'nun da ifade ettiği gibi, "halen ceza hukukunda hakim olan 'fiilin sübjektifliği ilkesi', suçtan söz edilebilmesi için failin tipe uygun ve zararlı bir fiili gerçekleştirmesinin yeterli olmadığını, ayrıca bu fiilin psikolojik yönden de faile bağlanabilmesinin gerektiğini, yani suçu oluşturan fiil ile fail arasında sadece nedensel bir bağın değil, aynı zamanda psişik bir bağın da bulunmasını ifade eder (Toroslu; 1988, 96). Demek ki, ceza hukuku sadece suç sayılan fiilden zarar göreni değil; zorla, kandırılarak veya irade fesadına uğratılarak suçlu duruma düşürüleni de korumaktadır. Bu da "irade hürriyeti"nin modern hukuklarda taşıdığı ehemmiyeti göstermektedir.

SONUÇ

Sorumluluğun tarihî gelişimini ve bugününü incelemeye çalıştığımız bu yazıda, insan toplumlarının geçirdiği safhalar ile sorumluluk anlayışları arasındaki bağı bulmaya çalıştık ve gördük ki, belirli topluluk veya toplum

yapıları belirli sorumluluk anlayışlarına yol açmıştır. Öyle ki, iptidailik safhasından başlayarak modernlik safhasına ulaşılmasına paralel olarak, sorumluluk da kolektiflikten ferdîliğe varmıştır.

Topluluğun bütün olarak ferdiyet sahibi olduğu eşitlikçi iptidaî topluluklardan sonra meydana gelen toplumlaşma ile kişiler tek olarak değer ve kimlik kazanarak ferdîleşmiş, bu da onların haklara, borçlara ve sorumluluğa ehil olmalarına yol açmıştır. Ancak medeni toplum safhasında köleler için kolektif sorumluluk esası benimsenmiş, modern toplum safhasında köleliğin kaldırılmasıyla modern hukuklarda sorumluluk tam olarak ferdîleşmiştir.

Sorumluluğun ferdîleşmesinde, yine toplumlardaki gelişmeye paralel olarak ferdî hakların gelişmesinin de ehemmiyetli bir payı vardır. Demek ki toplum düzenine ve sosyal normlara uygun hareket eden fert, haklara sahip olmaya ve onları kullanmaya ne kadar ehil ise; bu düzen ve normlara aykırı davranması durumunda da o ölçüde sorumlu olacaktır. Zira hakkın olduğu yerde sorumluluk da vardır. Sorumluluğun olmayıp sadece hakkın bulunduğu haller diktatörlükler; hakkın olmadığı, sadece sorumluluğun bulunduğu haller ise köleci toplumlar için söz konusudur.

KAYNAKÇA

Çalık, E. (1996). Suç ve Cezaların Şahsîleştirilmesi ve Cemiyet Tipi Münasebeti Üzerine Bir İnceleme. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Derdiman, C. (2009). Hukuk Başlangıcı. 1. Baskı, Alfa Akademi Yayını, Bursa.

Freeman, C. (1996). Mısır, Yunan ve Roma -Antik Akdeniz Uygarlıkları-, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Karadeniz, Ç.Ö. (2012). Roma Hukuku. Onbeşinci Basım, Yetkin Yayınları Ankara.

Kitab-ı Mukaddes -Eski ve Yeni Ahit-. (1969). Kitab-ı Mukaddes Şirketi YayınI, İstanbul.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali. (1992). Haz: Ali Özek, Hayreddin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfî Dönmez, Sadreddin Gümüş, Hâdimû'l harameyni'ş-şerifeyn Kral Fehd Mushaf-ı Şerif, Basım Kurumu Yayını, Medine.

Malinowski, B. (2003). Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek. I.Baskı, Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti., İstanbul.

Özcan, M.F. (2012). İlkel Toplumlarda Toplumsal Kontrol-Hukuk Dışı Mekanizmalar ve İlkel Hukuk. Oniki Levha Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.

Sancar, T.Y. Köprülü, T. (2014). Ceza Hukuku -Genel Hükümler-. 1.Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.

T.C. Anayasası. (2010). Bursa.

Toroslu, N. (1988). Ceza Hukuku. 1.Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İL MÜDÜRLÜKLERİNDE ÇALIŞAN PERSONELİN ÇOCUKLARINI SPORA YÖNLENDİRME NEDENLERİNİN İNCELENMESİ (DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ)

Selçuk ARSLAN[1], ALİ SERDAR YÜCEL[2]

[1]Halk Eğitim Merkezi, Elazığ / Türkiye

[2]Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ / Türkiye

Öz: Doğu Anadolu Bölgesinde ki (Elazığ, Malatya, Tunceli, Diyarbakır, Bingöl, Muş, Erzincan, Erzurum, Ardahan, Bitlis, Ağrı, Van, Kars) illerde hizmet veren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüklerinde görevli ve çocuğu olan çalışanların çocuklarını spora yönlendirme nedenlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi çalışmamızın temel amacını teşkil etmektedir. Kurum çalışanlarının hizmet verdikleri bireylerle aynı toplumsal yapıyı paylaşmaları onların spora yönelik olumlu algılarının bu kesim içerisindeki diğer insanlara da nakledilmesinde aracı rol üstlenecektir. Çalışmanın evrenini Doğu Anadolu Bölgesinde hizmet veren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlükleri (Elazığ, Malatya, Tunceli, Diyarbakır, Bingöl, Muş, Erzincan, Erzurum, Ardahan, Bitlis, Ağrı, Van, Kars), örneklemini ise amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenecek çocuklu kurum personeli oluşturmaktadır. Çalışmamız "betimsel tarama modeli" niteliğindedir. Verilerin elde edilmesinde önceden geçerlik ve güvenirliği tespit edilmiş iki bölümden oluşan anket formu kullanmıştır. Verilerin analiz edilmesinde yüzde ve frekans analizleri ile grup ortalamalarının karşılaştırılmasına yönelik, ikili grup ortalamaları için t-testi, ikiden fazla grup ortalamaları için anova testi yapılmıştır. Araştırma sonunda; Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinde çalışan personellerin çocuklarını spora yönlendirme nedenleri bazı demografik özelliklere (yaş, cinsiyet, çocuk sayısı, medeni durum) göre faklılık göstermediği ve spora yönlendirmede olumlu bakış açılarına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca düzenli spor yapan ebeveynlerin spora yönlendirmede daha olumlu görüş bildirdikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Çocuk, Aile

GİRİŞ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Spor, bir yaşam tarzı olarak kabul edilir ve temelde bireylere ve yaşantılarına hizmet etmesi beklenir. Bu süreçte spor ve sporla ilgili tüm çalışmalar, bireylerin şekillendirmesine bağlı olarak varlığını sürdürür (Filiz, 2002: 203-211). Aileler boş zamanların değerlendirilmesinde para harcanılmayan etkinliklerin yapılmasına, ders çalışılmasına; spor yapma, televizyon izleme gibi etkinliklerin ise yapılmamasına taraf iken, zamanla sosyal gelişim gösterilmesiyle birlikte ailelerin bu düşüncelerinden vazgeçtiği ve özellikle spor gibi etkinliklerin yapılmasına taraf olduğu gözlenmektedir (Kılcıgil, 1998). Ailelerin spor ve sportif faaliyetler hakkında bilgi

sahibi olması, halk arasında sporun bilinirliğini artırır ve daha sağlıklı çocuklar yetişmesinde etkili rol oynar (Yetim, 2005).

Ailelerin sporla ilgilenmesi çocuğun spora yönlenmesinde ve hatta sporun topluma yayılmasında olumlu bir unsurdur (Mcpherson vd., 1986: 40-49). Aileler tarafından spora pozitif yaklaşım nesiller arasında spora olan ilgide artışa neden olur. Ailelerin spora katılması, geçmişte sporla ilgilenmesi, düzenli olarak televizyondan spor programlarını seyretmeleri, çocuklarının sporda başarılı olmalarını ümit etmeleri, spora aktif katılım için çocuklarını cesaretlendirmeleri ve spor aile içinde genel bir konu halini alıyorsa çocuklar sporla daha fazla ilgilenebilir ve katılım sağlayabilir (Öztürk, 1998'den akt: Keskin, 2006: 7).

Spor yapan çocukların zamanın önemini daha iyi anlarlar ve disipline olmaları hiçte zor olmayacaktır. Disiplinli olmayı yaşadıkları hayata yansıttıkları zaman ikili diyaloglarda ve eğitim yaşantılarında daha başarılı olacaklar ve kendi hayatlarının sorumluluğunu üstlenebileceklerdir. Spor sayesinde çocuklar serbest zamanlarını verimli kullanarak, televizyona bağımlılıktan kurtulacak ve kötü alışkanlıklardan uzak kalacaklardır (Yurdakul, 2001: 40,41).

Aile, çocuğun sosyal çevresini ve sporu tanımasına imkânı veren ilk yerdir. Ailenin sosyalleşme üzerindeki etkisi ilk olarak, çocuğun sportif faaliyetlere aktif katılımı sağlamasıyla başlar. Ailelerin spora olumlu yaklaşımları, nesiller arasında spora olan ilgiyi arttırır (Kuter ve Öztürk, 1999). Aileler çocuklarının bedensel, sosyal ve psikolojik gelişimlerini sağlayabileceği ve ileride bir meslek sahibi olabileceği düşüncesiyle sporu bir yaşam tarzı, bir kültür olarak görmektedirler (Keskin, 2006).

Aile, sosyal çevreyi ve spor dünyasını tanıtan ilk birimdir. Ailenin sosyalizasyon üzerindeki ilk ve en güçlü etkisi, çocuğun spora katılıp katılmayacağı ve katılıyorsa nasıl spor yapacağını belirlemesiyle başlar[56].

İlk sosyalleşme süreci aile içinde yaşanmaktadır. Psikolojik gelişiminde ebeveynlerin yönlendirmesi büyük önem taşır (Özdinç, 2005). Aileler çocuklarının başarılı olmaları için spora gönderirken, hiçte azımsanmayacak ölçüde zamanlarını ve maddi olanaklarını harcamaktadırlar. (Coakley, 2006: 155-163; Hellstedt, 1995: 117-146). Aileler çocuklarının sağlığı, sorumluluğu ve beceri gelişimleri için farklı spor etkinliklerine yönlendirip, çocuğun oyun ve aktivitelere yoğunlaşmasını sağlayıp spora katılımına pozitif yönde bir destek vermektedirler (Hutchinson vd., 2003: 396-422). Ebeveynlerin çocuklara yaklaşımı motive edici olursa; çocuk spora ve etkinliklere daha olumlu bir bakış açınsa sahip olurlar. Bu bakış açısı öz yeterlilik algısının atmasına neden olur. Fakat aile tutumu olumsuz ve ilgisiz olursa bu yeterlilik algısı düşer ve çocuğun spora olan ilgisi azalır (Kanters vd 2007: 64-80).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Spor

1986 SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) spor adıyla kurulan kulüp 2011 ASP (Aile ve Sosyal Politikalar) Gençlik ve spor kulübü adını almış 81 il ve 4 ilçede şube açarak teşkilatlanmıştır. Spor kulü-

56 http://www.sporbilim.com/t_aile.html, E.T. 12.02.2016

bü, her türlü gençlik faaliyetleri ve spor karşılaşmalarını düzenleyip, resmi ve özel düzenlenen karşılaşmalara katılabilir.

Vizyonu spor, sanat ve kültür faaliyetlerini bir araç olarak kullanmak suretiyle, tüm dünyaya örnek olacak bütüncül ve multudisipliner programları geliştiren, bu programlarla dezavantajlı gruplara kurumsal ve toplumsal düzeyde rehabilitasyon desteği sağlayan ve uluslar arası düzeyde başarılar ortaya koyan bir spor kulübü olmak olan teşkilatlanma bu vizyon çerçevesinde farklı branşlarda etkinlikler düzenleyip kamplar açmıştır. Kulüp tarafından gerçekleştirilen çalışmalarla korunma ve bakım altında bulunan çocuklarımızın kurumsal ve toplumsal rehabilitasyon süreçlerine katkı sağlamak, profesyonel bir program içinde yetenek ve kabiliyetlerini ileri seviyelere taşıyabilmek ve spor bilinç düzeylerini geliştirmek hedeflenmektedir.

Kulübün kuruluş misyonu; dezavantajlı olarak nitelendirilen çocuk/genç, engelli yaşlı, ekonomik yoksulluk içinde bulunan aile çocukları ile şehit ve gazilerimizin çocuklarını sosyal hayata katılımlarını sağlamak başarılarını ön plana çıkarmak amacıyla yapılacak her türlü sosyal, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyeti sevk ve idare etmek bu alanlara amatör ve profesyonel sporcu ve sanatçı yetiştirmek olan ASP Gençlik ve Spor Kulübü Başkanlığı misyon çerçevesinde etkinlikler düzenlemektedir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi, Evren ve Örneklemi

Çalışmamızda “betimsel tarama modeli” kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma evrenini, Doğu Anadolu bölgesinde ki (Elazığ, Malatya, Tunceli, Diyarbakır, Bingöl, Muş, Erzincan, Erzurum, Ardahan, Bitlis, Ağrı, Van, Kars) hizmet veren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il müdürlükleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenmiş Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Doğu Anadolu İl Müdürlüklerinde çalışan çocuk sahibi olan kurum personeli (n=374) oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı ve Analizi

Araştırma da Keskin (2006) tarafından geliştirilmiş ve iki bölümden oluşturulmuş form kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa değeri ,966’dır. Verilerin analizinde SPSS 22.0 istatistik paket programı kullanılmıştır. Çalışmada frekans ve yüzde dağılımları, ve çalışanlara ilişkin bazı bağımsız değişkenlere göre (yaş, cinsiyet, çocuk sayısı, medeni durum) farklılığının tespitinde tek yönlü varyans analizi ve (Anova), t- testi gerekli görülen yerlerde uygulanmıştır ve nerelerde hangi testlerin kullanıldığı belirtilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgulara yer verilmiş ve bulgular tablolaştırılıp yorumlanmıştır.

Tablo 1. Cinsiyete Göre Bağımsız T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	SS	T	P
Bay	212	3,900	0,756	1,708	0,089
Bayan	162	4,152	0,540		

Tablo 10'a bakıldığında, cinsiyet değişkenine göre katılımcıların çocuklarını spora yönlendirme nedenlerine ilişkin ölçeğe yönelik yapılan bağımsız t-testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (p> 0,05).

Tablo 2. Medeni Duruma Göre Bağımsız T Testi Sonuçları

Medeni Durumu	N	X	SS	T	P
Evli	278	3,951	0,692	0,051	0,959
Boşanmış	96	3,947	0,615		

Tablo 2'ye bakıldığında, medeni durum değişkenine göre katılımcıların çocuklarını spora yönlendirme nedenlerine ilişkin ölçeğe yönelik yapılan bağımsız t-testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (p>0,05).

Tablo 3. Yaşa Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Yaş	N	%	X	SS	VK	KT	Sd	KO	F	P
20-30 yaş	124	33,2	3,934	0,495	Gruplar arası	0,544	3	0,181	0,394	0,754
31-40 yaş	146	39,0	3,951	0,751						
41-50 yaş	77	20,6	3,928	0,782	Gruplar içi	168,402	370	0,455		
51-65 yaş ve üstü	27	7,2	4,087	0,612						
Toplam	374	100	3,950	0,673	Toplam	168,946	373			

Tablo 3'e bakıldığında, yaş değişkenine göre katılımcıların çocuklarını spora yönlendirme nedenlerine ilişkin ölçeğe yönelik anova testi bulgularında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (p> 0,05).

Tablo 4. Çocuk Sayısına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Çocuk Sayısı	N	%	X	SS	VK	KT	Sd	KO	F	P
1	173	46,3	3,981	0,603	Gruplar arası	0,888	4	0,222	0,487	0,745
2	103	27,5	3,892	0,673						
3	58	15,5	3,905	0,811	Gruplar içi	168,058	369	0,455		
4	28	7,5	4,039	0,592						
5	12	3,2	4,002	1,046						
Toplam	374	100	3,950	0,673	Toplam	168,946	373			

Tablo 4'e bakıldığında, çocuk sayısı değişkenine göre katılımcıların çocuklarını spora yönlendirme nedenlerine ilişkin ölçeğe yönelik anova testi bulgularında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (p> 0,05).

TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde, ulaşılan verilerin analizi ile elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

Tablo 1'deki bağımsız t testi sonucunda araştırmaya katılan erkek ve kadınların anket sorularına verdiği cevapların birbirine benzer olduğu görülmüştür. Cevaplar arasında anlamlı bir fark yoktur (p>0,05).

Keskin (2006: 25,26) Çocuklarını Spora Yönlendiren Anne Babaların Beklentileri adlı çalışmasına katılan örneklem grubu, çocuklarının serbest zamanlarını spor etkinlikleriyle geçirmeleri, spor etkinliklerinin çocuğun fizyolojik gelişimine katkıda bulunacağını, sporun çocuklarını tehlikeli alışkanlıklardan uzak tutacağını ve çocuğun spor etkinliklerinde kazanma ve kaybetme duygusunu tadarak kendine olan güvenin artacağını söyleyen ailelerin cinsiyet değişkenine göre verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir (p>0,05).Bu çalışmada bulunan sonuçlar bizim çalışmamızla paralel ve araştırmamızı destekler niteliktedir.

Tablo 2'deki bağımsız t testi bakıldığında, medeni durum değişkeninin çocuklarını spora yönlendirme nedenlerine verdiği cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (p>0,05). Analiz sonucu ve Aile ve Sosyal Politikalar Bağanlığı personelinin hizmet verdiği dezavantajla bireylere karşı sağduyu ve iyimser yaklaşımı göz önünde bulundurduğumuzda, medeni durum değişkeninin farklılık göstermemesi beklediğimiz bir netice olduğu söylenebilir.

Tablo 3'de, yaş değişkenine göre katılımcıların çocuklarını spora yönlendirme nedenlerine ilişkin ölçeğe yönelik tek yönlü varyans analizi (anova) sonucun da istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (p>0,05). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüklerinde çalışan personellerin yaş aralıklarının farklı olmasına rağmen anket sorularına verdikleri cevaplar arasında farklılık olmaması, personelin spora bakış açıları ve sporun çocuklarına katacağı katkıda hem fikir oldukları söylenebilir.

Tablo 4'deki tek yönlü varyans analizi (anova) sonucuna göre katılımcılarının çocuk sayıları ve verdiği cevaplar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (p>0,05). Güllü ve ark. (2016: 49) yapmış oldukları araştırmada, kardeş sayılarına göre beden eğitimi dersine ilişkin tutum puanlarının dağılımları incelediğimizde; 1-3 kardeşi olan öğrencilerin tutum puanları kardeşi olmayan, 4-6 kardeşi olan 7-9 kardeşi olan ve 10 ve üzeri kardeşi olan öğrencilere göre düşük olduğu görülmüş, en yüksek tutum puanını ise 10 ve üzeri kardeşi olan öğrencilerin elde ettiği görülmüştür. Kardeş sayılarına göre tutum puanlarının değiştiği görülmekle birlikte uygulamada istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür (p>0,05). Yapılan bu araştırma bizim çalışmamızla paralellik göstermektedir. Çocuk sayılarının farklı olması katılımcılar arasında fikir ayrığına yol açmadığı söylenebilir.

SONUÇ

Araştırma sonunda; Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinde çalışan personellerin çocuklarını spora yönlendirme nedenleri bazı demografik özelliklere (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, meslek, çocuk sayısı, gelir durumu) göre faklılık göstermediği ve spora yönlendirmede olumlu bakış açılarına sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca düzenli spor yapan ebeveynlerin spora yönlendirmede daha olumlu görüş bildirdikleri söylenebilir.

Personelin spora bakışları ve olumlu tutumları, hizmet verdikleri dezavantajlı kesimlerin çocuklarına pozitif katkı yapacağı söylenebilir. Personellerin bu tutumu, bakanlığın sporla alakalı misyonu ve vizyonu ile örtüştüğünü söyleyebiliriz. Öyle ki kurum personellerinin sporla ilgili tutumları, bakanlığın ASP Gençlik ve Spor Kulübü Başkanlığının yaptığı çalışmalarda dezavantajlı kesimleri sporla hayata bağlama ve sosyalleşerek hayat görüşü kazandırma çabalarını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Coakley, J. (2006). The good father: parental expectations and youth sports, Journal of Leisure Studies, 25 (2): 155-163.

Filiz, K. (2002). Sporun Tanımlanması ve Kapsamının Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22 (2): 203-211.

Güllü, M. Cengiz Ş.Ş. Öztaşyonar, Y. Kaplan, B. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersine İlişkin Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi Şanlıurfa İli Örneği), Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi 1.2: 50-61.

Hellstedt, J.C. (1995). Invisible Players: a Family Systems Model. In S. Murphy (Ed.), Sport Psychology Interventions Champaig, Il: Human Kinetics, pp.117-146.

Hutchinson, S.L. Baldwin, C.K. Caldwell, L.L. (2003). Differentiating Parent Practices Related Adolescent Behavior in The Free Time Context, Journal of Leisure Studies, 35 (4): 396-422.

Kanters, M.A. Bocarro, J. Casper, J. (2007). Supported or Pressured? An Examination of Agreement Among Parent's and Children on Parent's Role in Youth Sports, Journal of Sport Behavior. 31 (1): 64-80.

Keskin, V. (2006). Çocuklarını Spora Yönlendiren Anne ve Babaların Beklentileri, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kılcıgil, E. (1998). Sosyal Çevre-Spor İlişkileri; Bağırgan Yayımevi, Ankara.

Kuter, M. Öztürk, F. (1999). Antrenör ve Sporcu El Kitabı, Bağırgan Yayımevi, Ankara.

Mcpherson, B.D. Curtis, J.E. Loy, J.W. (1986). The Socıal Sıgnıficance of Sport, Human Kınetics Publısher, pp. 40-49.

Özdinç, Ö. (2005). Çukurova Üniversitesi Öğrencilerinin Sporun Ve Spora Katılımın Sosyalleşmeyle İlişkisi Üzerine Görüşleri, Spormetre, 3 (2): 77-84.

Yetim, A.A. (2005). *Sosyoloji ve Spor,* Yaylacık Matbaası, İstanbul.

Yurdakul, R.S. (2001). *Ana-Baba El Kitabı*, Adana Nobel Kitabevi, Tayf Ofset Adana, 40-41-53.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.sporbilim.com/t_aile.html "Aile ve Spor", Erişim Tarihi: 12.02.2016

FUTBOL KULÜPLERİNDEKİ SPORCU, ANTRENÖR VE YÖNETİCİLERİN KULÜP ORTAMI İLETİŞİM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (BAL LİGİ 3. GRUP ÖRNEĞİ)

Ahmet GERÇEK[1], Ali Serdar YÜCEL[2]

[1]Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Mersin / Türkiye

[2]Fırat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ / Türkiye

Öz: Bu çalışma bölgesel Amatör Lig (BAL) 3.Grup futbol kulüplerinde oynayan sporcu, antrenör ve yöneticiler arasındaki mevcut iletişim durumunu ortaya koymak ve katılımcıların bazı demografik özelliklerine göre farklılıkların saptanması amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın evrenini BAL ligi 3.grupta yer alan (Elazığ, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Tunceli, Kilis illeri) futbol kulüpleri, örneklemini ise bu kulüplerde oynayan rastgele yöntemle seçilen (n= 252) sporcular oluşturmaktadır. Verilerin analiz edilmesinde yüzde ve frekans analizleri ile ikiden fazla grup ortalamaları için Anova testi yapılmıştır. İstatistikî analizlerde anlamlılık düzeyi p<.05 olarak alınmıştır. Araştırma sonunda; sporcuların kulüp ortamı iletişimine ilişkin görüşlerinin ortalama seviyede olduğu, sporcuların yaş değişkenine göre kulüp ortamı iletişiminde, aylık gelire göre sporcu- yönetici iletişiminde farklılıklar olduğu, öğrenim durumuna göre farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Spor kulüplerinin bir iletişim birimi oluşturularak sporcu, antrenör ve yönetici iletişiminin üst düzeye çıkarılarak takım başarısının artırılması sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Sporcu, Antrenör, İletişim, Yönetim

GİRİŞ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Sadece insanoğlunun bulunduğu otamlarda iletşimden söz edilebilmektdir. İletişim, insanoğlunun varlığıyla başlar. İletişim sürecinde insanoğlu öncelikle kendisiyle iletişim kurabilmelidir. Kendisiyle etkili iletişim kurabilen insanlar çevresindeki diğer insanlarla da iletişim kurmakta başarılı olurlar (Demir, 2016: 3). İletişim insanların ve toplumların anlaşabilmesini sağlayan en önemli faktörlerden biridir. İnsanoğlu çevresinde bulunan insanlarla iletişim sayesinde bir bağ kurarlar. Bireyler birbirlerini fikirlerini ve düşüncelerini iletişim sayesinde aktararak insani ilişkiler geliştirirler (Tavman, 2016: 4).

Futbol ve İletişim

Günümüzde futbol kulüpleri yapısı bakıından kurumsal bir kimlik kazanmıştır. Her kurumda olduğu gibi futbol kulüplerinde de iletişim kurumun amacına ulaşma açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

Kurumsal iletişim; kurumsal hedefleri gerçekleştirme amacıyla bir araya gelen kurum çalışanlarının işbirliği ile etkili bir biçimde çalışabilmesi ve çevreleriyle uyum sağlayabilmesi için grup üyeleri arasındaki duygu, düşünce, fikir ve değer aktarımlarıdır (Karakoç, 1989). Kurumsal iletişimin amacının, kurum kimliği oluştu-

rarak çalışanlarına benimsetmesi olduğu söylenebilir. Kurumların dış pazarda başarılı olmak için kullandıkları reklamlar, halkla ilişkiler çalışmaları, arge çalışmaları, pazar ve kamuoyu araştırmmaları, personele yönelik hizmet içi eğitim ve etkili iletişim seminerleri kurumsal iletişim çalışmaları olarak nitelendirilir (Okay, 2002). Kurumsal içerikleri her ne olursa olsun tüm kurumların varlığını sürdürebilmesi, kurum içerisinde ve kurum dışarısında geliştirdikleri iletişim sistemlerine bağlıdır (Solmaz, 2004).

İletişimin Takım Davranışlarına Katkıları

İletişim, farklı bireyler arasında gerçekleşen bir süreçtir. İletişim spor takımlarında takım lideri ile takım üyeleri arasında daha özel bir yapıya sahip olmalıdır. Çünkü takım lideri, takım ilişkilerini ve takım stratejisini belirleyen ana unsurdur. Takım liderleri ile takım üyeleri arasında kurulan bağın güçlendirilmesi takımın amaçlarına ulaşma noktasında önem arz etmektedir (Serimoğlu, 2013). Takım üyelerinin birbirleriyle olan iletişimlerinin gelişmesi için, takım üyeleri arasındaki ilişkinin de geliştirilmesi gerekmektedir. Takım üyeleri arasındaki ilişkiler sıcak ve samimi değilse, karşılıklı güven duygusu oluşmamışsa, pozitif yönde bağlılık yoksa bu takımda etkili bir iletişim ortamının oluşması beklenemez (Yetim ve Cengiz, 2016).

Günümüzde hayatın her alanında olduğu gibi spor alanında da iletişim, başarıya ulaşmak için kullanılan en önemli araçlardan biri olarak görülmektedir. Spor alanında iletişim sağlanırken yazılı iletişim, sözlü iletişim, sözsüz iletişim… gibi iletişimin neredeyse tüm çeşitleri kullanlmaktadır (Bender, 2000).

İletişimin Oyuncu Davranışlarına Etkileri

Sporcuların takımın amaçlarına yönelik hareket etmesi, müsabakalarda takım üyeleriyle sağlanması gereken uyum, antrenmanlara katılım ve antrenörü dinlemesi, üst düzey performans göstermesinde kulüp içi iletişim becerilerinin önemli olduğu söylenebilir. Gerek takım sporlarında gerkese de bireysel sporlarda sporcuların birbirleriyle ve antrenörleriyle iletişimi sporcuların sportif performansları üzerinde etkili rol oynamaktadır. Spor kulüplerinde sporcular ile antrenörler arasında kurulan pozitif yönlü olumlu iletişim, hem sporcuların hem de takım performansının yükselmesini sağlayacaktır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada futbol kulüplerinin iletişim özelliklerine değinilerek, Elazığ, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Tunceli, Kilis illerine ait Bölgesel Amatör Lig (BAL) 3.Grup futbol kulüplerinde oynayan sporcu, antrenör yöneticiler arasındaki mevcut iletişim durumunu belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi, Evreni ve Örneklemi

Çalışmamız "betimsel tarama modeli" niteliğindedir. Verilerin elde edilmesinde sporculara Erkan (2002) tarafından geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan 26 sorudan oluşan "Kulüp Ortamı İletişim Anket Formu" kullanılmıştır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı 0.82 olarak bulunmuştur. Çalışmanın evrenini BAL ligi 3.grupta

yer alan Elazığ, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Tunceli, Kilis illeri futbol kulüpleri, örneklemini ise bu kulüplerde oynayan rastgele yöntemle seçilen sporcular oluşturmaktadır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırmada uygulanan likert tipi ölçek, beşli derecelendirme şeklinde hazırlanmıştır.

BULGULAR

Sporcuların kulüp ortamına ilişkin genel görüşlerinin orta düzeyde olduğu $\bar{X} = 2.81$ olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Sporcuların Yaş Değişkenine Göre Kulüp Ortamı İletişime İlişkin Görüşleri

M. No	20'den küçük (n = 74)		21-25 (n = 103)		26-30 (n = 42)		30'dan büyük (n = 28)		Varyans		Fark Olan Gruplar
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	F	p	
1	1,43	1,00	2,39	1,50	3,42	1,19	3,82	1,56	32,038	0,000*	a-b, a-c, a-d
2	2,79	1,28	2,50	1,41	3,28	0,99	3,75	1,10	8,774	0,000*	a-b, b-c, b-d
3	2,60	1,38	2,93	1,35	3,26	0,88	3,96	0,79	8,794	0,000*	a-d, b-d, c-d
4	3,95	1,05	3,98	1,26	2,95	1,65	1,75	1,48	26,848	0,000*	a-d, b-d, c-d
5	3,33	1,19	3,49	1,01	3,09	1,24	3,85	0,70	3,062	0,029	
6	2,71	1,54	3,01	1,37	2,69	1,56	3,85	0,70	5,104	0,002*	a-d, b-d, c-d
7	3,25	1,07	3,34	0,96	2,88	1,19	3,85	0,70	5,303	0,001*	a-d, b-d, c-d
8	3,13	0,94	2,95	0,90	2,57	1,32	3,26	0,86	3,585	0,014	
9	2,12	1,42	1,97	1,28	2,85	1,80	1,64	1,25	5,176	0,002*	a-c, b-c, c-d
10	2,29	1,38	2,40	1,49	1,66	1,22	3,53	1,03	10,482	0,000*	a-d, b-d, c-d
11	2,05	1,41	2,11	1,43	1,71	1,29	3,14	1,20	6,343	0,000*	a-d, b-d, c-d
12	2,13	1,38	1,59	1,06	1,73	1,28	1,64	1,25	3,000	0,031	
13	4,24	1,01	3,13	1,02	3,00	1,43	2,85	1,14	19,968	0,000*	a-b, a-c, a-d
14	2,43	1,18	2,56	1,29	1,90	1,35	3,42	1,23	8,256	0,000*	a-d , b-d, c-d
15	2,72	0,99	2,87	1,06	2,19	1,34	3,67	0,66	11,251	0,000*	a-d, b-d, c-d
16	2,00	1,14	2,38	1,36	2,07	1,33	2,35	1,22	1,611	0,188	
17	2,28	1,11	2,04	1,14	2,50	1,08	2,85	0,97	4,558	0,004*	a-d, b-d, c-d
18	2,82	1,30	2,57	1,39	2,33	1,30	3,67	0,81	6,893	0,000*	a-d, b-d, c-d
19	2,98	1,22	2,50	1,50	2,54	1,27	3,75	1,10	7,296	0,000*	a-d, b-d, c-d
20	2,59	1,44	2,87	1,61	2,90	1,37	2,17	1,41	1,926	0,126	
21	3,00	1,33	2,85	1,51	2,45	1,34	2,57	1,13	1,682	0,172	
22	2,95	1,10	3,17	1,14	3,14	1,00	3,89	0,68	5,218	0,002*	a-d, b-d, c-d
23	3,63	1,40	2,87	1,57	2,64	1,30	3,50	0,88	6,558	0,000*	a-b, a-c, a-d
24	3,52	0,67	2,56	1,28	2,97	1,11	3,35	1,06	11,828	0,000*	a-b, a-c, a-d
25	3,31	0,46	3,45	0,86	3,23	1,03	3,71	0,65	2,636	0,050	
26	3,37	0,69	3,49	1,09	3,42	0,59	3,28	1,15	0,474	0,701	

Tablo değerlerine ilişkin genel olarak sporcuların yaşları arttıkça antrenörümle özel sorunlarımı açık bir şekilde konuşabilirim, antrenörümüz daha başarılı olmak için takımda arkadaşlık ilişkilerine çok özen gösterir, iyi bir performans gösterdiğim zaman antrenörüm bütün arkadaşlarımın önünde başarımı taktir eder, sporcular arasında ortaya çıkan sorunları yakından izlerler ve bu sorunları çözmek için yeterince çaba harcarlar, takım içinde hedeflere ulaşmak için sporcular arasında ben değil biz duygusu hakimdir, kulübümüzde sporcuların birbirlerini eleştirmeleri, takım içi çekişmeler olduğu için açık bir iletişim ile birbirlerine yardım etme gayreti yoktur, kulüp yöneticilerimiz, yanlış hareket yaptığımızda hiç ayrım yapmadan bizlere gereken tepkiyi gösterirler, antrenörümüz bizi eleştirirken eskiler ve yeniler şeklinde ayrım yapmaz, antrenörümüz sporcular arasındaki problemleri yönetirken kelimeleri dikkatli seçer ve konuşmaya başlamadan önce iyi düşünür ve o işin sonuçlarını göz önüne alarak konuyu bizlerle açık bir şekilde tartışır, kulübümüzde gördüğümüz en önemli iletişim sorununun antrenörümüzden kaynaklandığına inanıyorum, takım içinde arkadaşlarımla kurduğum iletişim sayesinde müsabakalarda iyi performans gösteriyorum, bu kulübün sporcusu olmaktan dolayı mutluluk duyuyorum görüşünü daha çok, kulübümüzde yöneticilerimize ulaşmada ve sorunlarımızı anlatmada genelde sıkıntı çekerim, takım içince yaşadığım sorunlarımı daha çok takım kaptanım ile çözmeye çalışırım görüşünü daha az kabul ettikleri söylenebilir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Sporcuların Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Kulüp Ortamı İletişime İlişkin Görüşleri

M. No	Lise (n = 173)		Üniversite (n = 71)		Lisansüstü (n = 8)		Varyans		Fark Olan Gruplar
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	F	P	
1	2,06	0,87	2,18	1,01	1,98	0,90	2,947	0,397	
2	2,38	1,04	2,44	0,99	2,23	1,00	2,569	0,422	
3	2,77	1,10	2,83	0,99	2,67	0,91	1,989	0,503	
4	3,91	1,15	3,83	0,99	3,71	1,02	2,428	0,457	
5	3,24	1,19	3,18	1,01	3,41	1,24	2,942	0,449	
6	2,83	1,14	2,99	1,07	2,69	1,16	3,024	0,096	
7	3,31	1,39	3,39	0,89	3,17	1,08	2,689	0,381	
8	3,05	1,33	3,18	1,46	3,19	1,52	0,309	0,734	
9	2,00	1,07	1,95	1,13	1,81	1,08	1,028	0,359	
10	3,98	1,01	3,80	1,13	3,95	1,10	1,302	0,273	
11	3,72	0,93	3,44	1,15	3,43	1,13	2,453	0,087	
12	2,33	1,51	2,50	1,08	2,73	1,15	1,506	0,200	
13	2,84	1,30	3,01	1,07	2,96	1,22	1,419	0,219	
14	3,47	0,99	3,11	1,10	3,39	1,31	1,991	0,124	
15	3,31	0,46	3,45	0,86	3,23	1,03	2,636	0,150	
16	3,37	0,69	3,49	1,09	3,42	0,59	0,474	0,518	
17	2,93	0,99	3,17	1,01	2,88	0,86	1,438	0,219	
18	3,58	1,34	3,74	1,20	3,32	0,97	2,103	0,131	
19	3,73	1,26	3,69	0,98	3,44	1,11	2,098	0,122	
20	2,79	1,16	2,94	1,05	2,66	1,21	1,973	0,184	
21	3,14	0,81	2,93	1,32	3,31	1,18	2,034	0,086	
22	2,49	0,69	2,77	0,92	2,34	1,02	1,095	0,239	
23	3,71	1,28	3,49	1,12	3,84	1,33	2,318	0,079	
24	3,33	1,19	3,49	1,01	3,09	1,24	3,062	0,029	
25	3,13	0,94	2,95	0,90	2,57	1,32	3,585	0,014	
26	2,13	1,38	1,59	1,06	1,73	1,28	3,000	0,031	

Araştırmaya katılan sporcuların öğrenim durumu değişkenlerine göre kulüp ortamı iletişimine ilişkin görüşlerinin verildiği Tablo incelendiğinde $(p \leq 0,05)$ düzeyinde anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Sporcuların Aylık Gelir Değişkenine Göre Sporcu-Yönetim İletişimine İlişkin Görüşleri

M. No	750-1500 TL (n = 187)		1501-2500 TL (n = 58)		2501-3500 TL (n = 2)		Varyans		Fark Olan Gruplar
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	F	p	
4	3,73	1,31	3,01	1,84	1,00	0,00	8,543	0,000*	a-c, b-c
6	2,95	1,40	2,96	1,57	4,00	0,00	0,515	0,598	
8	2,88	1,06	3,22	0,75	4,00	0,00	3,423	0,034*	a-c, b-c
10	2,17	1,37	3,01	1,52	3,00	0,00	8,161	0,000*	a-b, a-c
12	1,85	1,25	1,48	1,09	4,00	0,00	5,383	0,005*	a-c, b-c
18	2,74	1,29	2,68	1,52	3,00	0,00	0,074	0,928	
23	2,95	1,46	3,72	1,32	3,00	0,00	6,449	0,002*	a-b, b-c

Tablo incelendiğinde, genel olarak sporcuların, aylık geliri arttıkça kulübümüzde yöneticilerimize ulaşmada ve sorunlarımızı anlatmada genelde sıkıntı çekerim görüşünü daha az, kulübümüzde yöneticiler ile antrenörümüz arasındaki ilişki iyi bir düzeydedir, kulüp yöneticilerimiz, yanlış hareket yaptığımızda hiç ayrım yapmadan bizlere gereken tepkiyi gösterirler, müsabaka öncesi maç primlerinin belirlenmesinde alınacak kararlara katılmamız mümkün değildir ve kulübümüzde gördüğümüz en önemli iletişim sorununun yöneticilerden kaynaklandığını düşünüyorum görüşünü daha çok kabul ettikleri söylenebilir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Sporcuların Aylık Gelir Değişkenine Göre Sporcu-Antrenör İletişimine İlişkin Görüşleri

M. No	750-1500 TL (n = 187)		1501-2500 TL (n = 58)		2501-3500 TL (n = 2)		Varyans		Fark Olan Gruplar
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	F	p	
1	2,72	1,17	2,59	1,04	3,00	0,00	1,638	0,171	
2	3,22	0,87	3,13	1,06	1,00	0,00	5,451	0,018*	a-c, b-c
3	3,17	1,07	3,29	1,19	4,00	0,00	2,134	0,097	
11	2,16	1,40	2,30	1,10	2,00	0,00	1,243	0,301	
14	2,88	1,16	2,61	1,04	3,00	0,00	1,267	0,288	
17	2,27	0,94	2,51	0,82	3,00	0,00	0,941	0,383	
20	2,77	1,10	2,83	0,99	3,00	0,91	1,989	0,503	
21	3,05	1,33	3,18	1,46	4,00	1,52	6,217*	0,000*	a-c, b-c
22	2,33	1,51	2,50	1,08	3,00	1,15	1,506	0,200	
24	3,31	0,46	3,45	0,86	3,00	1,03	2,636	0,150	
25	3,58	1,34	3,74	1,20	4,00	0,97	2,103	0,131	
26	2,49	0,69	2,77	0,92	2,00	1,02	1,095	0,239	

Araştırmaya katılan sporcuların aylık gelir değişkenine göre antrenör iletişimine ilişkin görüşlerinin incelendiği Tablo incelendiğinde sporcuların aylık geliri arttıkça antrenörümüz daha başarılı olmak için takımda arkadaşlık ilişkilerine çok özen gösterir görüşünü daha az, antrenörümün sert ve kırıcı konuşması performansımı olumsuz yönde etkilemez aksine daha çok hırslanırım görüşünü daha çok kabul ettikleri söylenebilir. Diğer görüş maddelerine araştırmaya katılanların aylık gelir değişkenine göre yapılan varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın olmadığı ($p > 0,05$) görülmektedir.

TARTIŞMA

Araştırmaya katılan sporcuların kulüp ortamı iletişimine ilişkin genel görüşlerinin genel olarak orta seviyede olduğu (Ortalama değer=2.81) belirlenmiştir. Bu bulgu literatürde var olan diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Güngör (2009:84-94)'ün hentbol kulüplerinde yapmış olduğu çalışmada hentbol kulüplerindeki sporcu, antrenör ve yöneticilerin iletişimsel yapısını incelediği yüksek lisans tezinde de sporcuların kulüp ortamı iletişim düzeylerinin orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bora (2013) çalışmasında başarı ve motivasyon üzerinde etkili olduğu düşünülen iletişim algısının pozitif etki göstermediği ifade edilmiştir.

Sporcuların iletişim düzeyleri ile yaş değişkeni arasında $(p \leq 0.05)$ düzeyinde anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Sporcuların yaşları ilerledikçe kulüp ortamı iletişimlerinin daha güçlü olduğu çalışma sonucunda tespit edilmiştir. Bu durum bireylerin yaşları ilerledikçe daha ılımlı olmaları ve insani ilişkiler kurmada tecrübe kazanmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Güngör (2009: 84-94) de yapmış olduğu çalışmada sporcular ile antrenörler arasındaki iletişim ile yaş arasında anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgu Ulukan (2007: 71)'ın çalışmasıyla farklılık göstermektedir.

Sporcuların iletişim düzeyileri ile öğrenim durumu değişkeni arasında $(p \leq 0.05)$ düzeyinde anlamlı bir farkın olmadığı çalışmamız sonucunda belirlenmiştir. Bu tespit literatürde var olan diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Güngör (2009: 79) de çalışmasında sporcuların öğrenim durumu değişkenleriyle, antrenörleri ve yöneticileriyle kurduğu iletişim arasında anlamlı bir sonucun olmadığını tespit etmiştir.

Araştırmaya katılan sporcuların gelir durumları değişkenine göre yönetim ve antrenörleriyle olan iletişim düzeylerine bakıldığında sporcular ile yönetim arasındaki iletişimde $(p \leq 0.05)$ düzeyinde anlamlı farklılığın olduğu tespit edilirken sporcu ile antrenör arasındaki iletişime etkisinin sınırlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu Güngör (2009)'ün çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Güngör (2009: 83) yapmış olduğu yüksek lisans çalışmasında sporcuların gelir durumlarının, sporcularla yöneticiler arasındaki iletişime etkisinin sınırlı olduğunu, sporcularla antrenörler arasındaki iletişime $(p \leq 0.05)$ düzeyinde anlamlı etkisinin olduğunu tespit etmiştir.

SONUÇ

Sporcuların yaşları ilerledikçe tecrübelerinin artması, hoşgörü ve anlayış seviyelerinin yükselmesi, Yaşlarının da vermiş olduğu olgunlukla daha olgun düşüncelere sahip olması kulüpteki diğer sporcu, antrenör ve yöneticilerle daha sağlıklı iletişim kurmalarını sağlamaktadır. Sporcuların aylık gelir düzeyleri yükseldikçe gruptaki sporcu, antrenör ve yöneticilerle sağlıklı iletişim kurma düzeylerinin düştüğü, düşük gelire sahip sporcuların daha sağlıklı iletişim kurabildiği söylenebilir.

Türkiye'de faaliyet gösteren spor kulüplerinde genel olarak etkili bir iletişim ortamı kurulamadığını söyleyebiliriz. Bu sorunun temelinde yatan nedenlere bakacak olursak kulüplerin çoğunun düşük mali olanaklara sahip olması, etkili iletişim kurma yöntemleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, sporcuların yaşlarının genç olması ve eğitim düzeylerinin düşük olması sebep olarak gösterilebilir.

KAYNAKLAR

Bender, P.U. (2000). İçten Liderlik, Çev.: İmren Kalyoncu-Fatma Can Akbaş, Hayat Yayınları, İstanbul.

Bora, M.V. (2013). Beden Eğitimi Öğretmeni ve Sporcu Öğrenciler Arasındaki İletişimin, Sportif Başarı Motivasyonuyla İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.

Demir, M.T. (2016). Kurumsal İletişim Açısından Şirketlerin Spor Faaliyetleri Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Samsun.

Erkan, M. (2002). Sporda İletişimin Önemi ve Takım Performansına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Haziran.

Güngör, M. (2009). Hentbol Kulüplerindeki Sporcu, Antrenör ve Yöneticilerin İletişimsel Yapı İle Takım Başarısı Arasındaki İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Karakoç, N. (1989). Örgütsel İletişim ve Örgütsel Zaman Arasındaki İlişkiler, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını.

Okay, A. (2002). Kurum Kimliği, MediaCat Kitapları, İstanbul.

Serimoğlu, N. (2013). Etkili İletişim, Cinius Yayınları, İstanbul.

Solmaz, B. (2004). Kurumsal Söylenti ve Dedikodu: Türkiye'deki İşletmeler Üzerine Bir Uygulama, Tablet Kitabevi, Konya.

Tavman, E.B. (2016). Çevrimiçi Topluluklarda Tüketicilerin Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim Motivasyonlarının Belirlenmesi ve Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Pazarlama Bilim Dalı, İstanbul.

Ulukan, H. (2007). İletişim Becerilerinin Takım ve Bireysel Sporculara Olan Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Yetim A.A. Cengiz, R. (2016). Sporda Etkili İletişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

AISKHYLOS, *PERSLER* 374-383: HELLENLER Mİ YOKSA PERSLER Mİ?

Esengül AKINCI ÖZTÜRK

Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Denizli / Türkiye

Öz: Aiskhylos'un *Persler* adlı tragedyasının 374-383. dizelerinde haberci, Salamis Savaşı'ndan önceki gece denizcilerin uysalca yaptıkları hazırlıkları anlatır. Geleneksel ve aynı zamanda yaygın olan görüş, bu hazırlıkları yapan denizcilerin Pers askerleri olduğu yönündedir. Fakat ünlü filolog Edith Hall, *Aeschylus: Persians* başlıklı eserinde, bu dizelerde aslında Perslerden değil Hellenlerden bahsedildiğini ileri sürer. Bu çalışmada, Hall'ün tezinin aksine, geleneksel görüşün çok daha makul ve savunulabilir olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. 374-383. dizelerde Pers askerlerinin yaptığı hazırlık ve faaliyetler konu edilmektedir, çünkü bu dizeler Kserkses'in kimi emirlerini içeren 364-368. dizeler ile birlikte incelendiğinde, 374. satırdaki πειθάρχῳ φρενί ifadesinin, Hall'ün Hellenlere özgü olduğunu iddia ettiği "otoriteye gönüllü itaati" değil, Pers askerlerinin verilen emirler karşısındaki sessizce boyun eğme halini tasvir ettiği anlaşılmaktadır. 364-368. dizelerde Kral Kserkses, donanmanın gece boyunca devriye gezerek bazı önlemler almasını emretmiş, 374-383. satırlarda betimlenen denizciler de verilen emrin içeriği ve üslubuyla uyumlu bir şekilde bu talimatları uygulamaya koymuşlardır. Ayrıca, eserde Perslere atfedilen ve οὐκ ἀκόσμως nitelemesiyle örtüşmediği iddia edilen kargaşa hali de metnin bütünlüğü içinde açıklanabilir niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Aiskhylos, Edith Hall, Persler, Pers Donanması, Salamis Savaşı

Aiskhylos, *Persler* adlı tragedyasında, Salamis Savaşı'nda uğradıkları ağır yenilgi haberi karşında Perslerin yaşadığı büyük acıyı ağıt formunda işlemiştir. Persler, Susa'da geçen ve 1076 dizeden oluşan oyunda, savaşta başlarına gelen felaketi tüm gerçekliğiyle haberciden öğrenirler.[57] Ayrıca haberci, oyunun 374-383. dizelerinde savaş başlamadan önceki gece denizcilerin düzenli ve uysal bir şekilde yaptıkları kimi hazırlıkları da anlatır:

οἱ δ᾽ οὐκ ἀκόσμως, ἀλλὰ πειθάρχῳ φρενὶ

375 δεῖπνόν τ᾽ ἐπορσύνοντο, ναυβάτης τ᾽ ἀνὴρ

τροποῦτο κώπην σκαλμὸν ἀμφ᾽ εὐήρετμον.

ἐπεὶ δὲ φέγγος ἡλίου κατέφθιτο

καὶ νὺξ ἐπῄει, πᾶς ἀνὴρ κώπης ἄναξ

57 * Bu çalışma, Pamukkale Üniversitesi BAP birimi tarafından 2018KKP012 numaralı proje ile desteklenmiştir. Haberci karakteri, birçok tragedyada olduğu gibi, Persler tragedyasında da oldukça önemli bir role sahiptir. Çünkü tragedyalarda ancak haberci vasıtasıyla başka bir yerde gerçekleşen olaylara yer verilebilmektedir. Bkz. Bremer, 1976: 30. Fakat habercinin tragedyalardaki yeri ve işlevi ile ilgili farklı yaklaşımlar da söz konusudur. Detaylı bir tartışma için bkz. Barret, 1995: 539-542.

ἐς ναῦν ἐχώρει πᾶς θ᾽ ὅπλων ἐπιστάτης:

380 τάξις δὲ τάξιν παρεκάλει νεὼς μακρᾶς:

πλέουσι δ᾽ ὡς ἕκαστος ἦν τεταγμένος,

καὶ πάννυχοι δὴ διάπλοον καθίστασαν

ναῶν ἄνακτες πάντα ναυτικὸν λεών.[58]

Düzensiz değil fakat itaatkar bir ruh hali içinde akşam yemeklerini hazırladılar ve her bir denizci küreğini ıskarmoza takarak bağladı. Güneş batıp gece olunca işinin kralı kürekçiler ve silahların efendisi askerler gemilere bindiler. Sıralanmış uzun gemilerden seslenerek birbirlerini yüreklendirdiler ve yelkenlerini açarak emredildiği şekilde rotalarında kaldılar. Donanma komutanları tüm deniz kuvvetlerini gece boyunca aktif, seyir halinde tuttular.

Peki, ama kimdi bu hazırlıkları yapan denizciler? Hellenler mi yoksa Persler mi? Geleneksel ve aynı zamanda yaygın olan görüş, söz konusu bu hazırlıkları yapan denizcilerin kesinlikle Pers askerleri olduğu yönündedir. Diğer bir deyişle, çoğu yorumcu 374-383. satırların Perslere göndermede bulunduğunu varsaymaktadır; çünkü metinde bunun aksini düşündürecek filolojik açıdan kayda değer herhangi bir kanıt bulunmamaktadır (Broadhead, 1960: 120; Bakewell, 1998: 232; Kantzios, 2004: 14-15).

Fakat ünlü filolog Edith Hall, *Aeschylus: Persians* başlıklı eserinde, yaygın kabulün aksine, söz konusu pasajda aslında Perslerden değil Hellenlerden bahsedildiğini öne sürer (Hall, 1996: 137).[59] Bu iddiasını desteklemek için Hall'ün geliştirdiği en etkili argüman, 374. satırdaki οὐκ ἀκόσμως ("düzensiz olmayan bir şekilde") ve πειθάρχῳ φρενί ("itaatkar bir şekilde") ifadelerinin yorumuna dayanmaktadır. Hall'e göre, 374. satırda geçen πειθάρχῳ φρενί ifadesi "otoriteye gönüllü itaat" olarak anlaşılmalı ve dolayısıyla pasajda sözü edilen askerlerin Yunanlı denizciler olması gerektiği sonucuna varılmalıdır. Çünkü despotizmin yarattığı korku iklimi ve idamla cezalandırılma kaygısı göz önüne alınırsa, Pers askerleri isteseler de istemeseler de üstlerine, özellikle de Kral Kserkses'e mutlak bir şekilde itaat etmek zorundaydılar. Bu, cezalandırma korkusunun başarıya götüreceği anlayışından da kaynaklanmaktadır. Oysa Hellenler, Hall'e göre, tıpkı pasajda betimlenen denizciler gibi, itaat etmeyi ya da etmemeyi demokratik bir şekilde ve kendi özgür iradeleri doğrultusunda gönüllü olarak seçmiş olmalıydılar. Hall'ün terimleri ile ifade edecek olursak; "Hellenlerde otoriteye gönüllü itaat (πείθαρχος φρήν), Atinalılara özgü demokratik ve emperyal idealler ile yakından ilişkili bir kavramdı" (Hall, 1996: 137).

Hall, bu yaklaşımını Aristophanes ve Isokrates'in eserlerinden bazı alıntılar yaparak temellendirmeye çalışır. Şöyle ki, Aristophanes'in, *Ekklesiazousai* (*Kadınlar Meclisi*) adlı komedyasında bir Atina vatandaşı yasalara

58 Aes. Pers. 374-383.

59 Hall, J. D. Craig'in de bu fikirde olduğunu belirtir. Ancak bu pek de doğru değildir. Çünkü Craig eldeki konu üzerine detaylı bir şekilde eğilmediği gibi, bu pasajda Hellen denizcilerinden bahsedildiğini düşünmek için ilave bir araştırma gerektiğinin altını çizer. Yani ona göre, bu denizcilerin Pers askerleri olmadığını gösteren bir delil mevcut değildir. Craig, 1924: 100. Benzer bir yorum için bkz. Kantzios, 2004: 14.

itaat etmeyi πειθαρχεῖν (πειθαρχέω) fiili ile ifade etmiştir. (*Eccl*. 762). Isokrates ise son söylevi *Panathenaikos*'ta πειθαρχία kavramını Atina demokrasisinin devamlılığını sağlayan en önemli değerlerden birisi olarak göstermektedir (*Panath.* 115). Hall'e göre πειθαρχεῖν ve πειθαρχία kavramları Attika hatip ve şairleri tarafından Atinalıların sahip olduğu bir erdem olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, 374. satırdaki πειθάρχῳ φρενί ifadesi Perslerin otoriteye koşulsuz boyun eğme hali olarak değil, özellikle Hellenlere özgü bir itaat anlayışı, yani demokratik yönetim şeklinin bir tezahürü ve dolayısıyla seçilmiş siyasi otoriteye gönüllü bağlılık olarak anlaşılmalıdır.[60]

Ayrıca Hall, Hellenlerin οὐκ ἀκόσμως ifadesiyle örtüşür bir şekilde disiplinli fakat Perslerin ise, pasajdaki denizcilerin aksine, genellikle düzensiz ve kargaşa halinde olduklarının eserde yine haberci tarafından yer yer vurgulandığını ve bunun da kendi tezi için iyi bir dayanak teşkil ettiğini iddia eder. Hellenlerin disiplini ile Perslerin kargaşaya varan aşırı düzensizliğinin metinde "sürekli olarak karşılaştırıldığını" vurgulayan Hall'e göre, "habercinin konuşması boyunca, Hellen disiplini (374, 462) ile Perslere özgü keşmekeşlik (422, 470) arasında bariz bir tezatlık resmedilmektedir" (Hall, 1996: 137, 138). Böylece Hall, 462. dizenin yanı sıra 399, 400 ve 417 gibi birçok başka dizede de Hellen donanmasının bir düzen ve disiplin içinde hareket etmesini doğrudan 374. satırdaki οὐκ ἀκόσμως nitelemesiyle ilişkilendirir. Buna göre, Hellenlerin söz konusu bu dizelerdeki disiplinli hallerinin, 374. dizedeki denizcilerin düzenli tavırlarıyla örtüşüyor olması, bu denizcilerin Hellen olduğu fikrini öne çıkarır. Dahası o, Hellenlerin bu düzenli hali ile 374. satırdaki tartışmalı πειθάρχῳ φρενί ifadesi arasında da bir bağlantı kurar: "Gönüllü bir itaat" kargaşadan uzak ve belli bir disiplin içinde hareket etmeyi de beraberinde getirir (Hall, 1996: 137). Yani ancak otoriteye karşı gönüllü itaatkarlık, söz konusu disiplinli ve düzenli olma halini mümkün kılar. Böylece Edith Hall, söz konusu pasajda betimlenen denizcilerin Hellenler olması gerektiği sonucuna varır.

Ancak, Hall'ün vardığı bu sonucun aksine, bahse konu denizcilerin Pers askerleri olduğunu destekleyen önemli kanıtlar bulunmaktadır. *Persler* 374-383, hemen birkaç dize önceki Kserkses'in donanma komutanlarına verdiği emirleri içeren 364-368. satırlar ile birlikte incelendiğinde, iki pasaj arasında önemli paralellikler bulunduğu ve πειθάρχῳ φρενί ifadesinin Hellenlere özgü olduğu iddia edilen "otoriteye gönüllü itaati" değil, Perslerin üstlerine karşı sergilediği sessizce boyun eğme halini ifade ettiği görülür. 364-368. dizelerde Kserkses, tüm donanmanın gece boyunca hareket halinde olmasını emretmiş ve 374-383. satırlarda bahsedilen denizciler de verilen emrin içeriği ve üslubuyla uyumlu bir şekilde bu talimatları yerine getirmişlerdir. Kaldı ki, haberci tarafından sıklıkla Perslere atfedilen ve οὐκ ἀκόσμως nitelemesiyle örtüşmeyen kargaşa ya da düzensizlik hali, savaş öncesine değil savaş anına ve sonrasına ilişkindir. Öncelikle iki pasaj arasındaki paralellikleri ifade etmeye çalışalım.

60 Fakat Bakewell, söz konusu bu kavramların LSJ'deki tanımlarını da dikkate alarak, itaat kavramının şu veya bu anlamının öne çıkarılamayacağını haklı olarak dile getir. Çünkü bir kavramın tanımı, yalnızca tanımlananın doğasının ne olduğunu açığa çıkarmayı amaçlar ama tanımlayanların doğası hakkında farklı olabilecek anlayışlar karşısında tarafsızdır. Dolayısıyla, Hall'ün tanımladığı şekilde Hellenlere özgü bir itaat anlayışı olabilir ve Attika hatip ve şairleri de söz konusu bu anlayışa eserlerinde tabii ki yer verebilirler; ancak bu, 374. satırda da böyle bir anlayışa yer verilmiş olduğu anlamına gelmez. Bkz. Bakewell, 1998: 233.

Kserkses, savaştan önceki gün Yunanlıların gizlice açık denizlere kaçacakları, hatta bir adaya sığınmayı planladıkları şeklinde gerçekdışı bir duyum almış ve bunun üzerine gemi kaptanlarına şöyle bir emir vermiştir:

εὖτ᾽ ἂν φλέγων ἀκτῖσιν ἥλιος χθόνα

365 λήξῃ, κνέφας δὲ τέμενος αἰθέρος λάβῃ,

τάξαι νεῶν στῖφος μὲν ἐν στοίχοις τρισὶν

ἔκπλους φυλάσσειν καὶ πόρους ἁλιρρόθους,

ἄλλας δὲ κύκλῳ νῆσον Αἴαντος πέριξ.[61]

"Güneş ışınlarıyla yeryüzünde açtığı

Yangına son verince, doldurunca gökleri karanlıklar

Donanma ağırlığı üç safta sıralanacak

Tutmak için çıkışları çalkantılı sularda.

Öbür gemilerle de Aias adası abluka altına alınacak!" [62]

İki pasaj arasındaki en önemli paralelliklerden birisi, Kserkses'in emir verdiği denizcilerin işe koyulmaları gereken zaman dilimi ile diğer pasajdaki denizcilerin yaptıkları faaliyetlerin zaman diliminin aynı olmasıdır (Bakewell, 1998: 235). 364-365. dizelerde Kserkses, verdiği talimatların "Güneş ışınlarıyla yeryüzünde açtığı yangına son verince, doldurunca gökleri karanlıklar" yerine getirilmesini emretmiştir. Tartışma konumuz olan pasajdaki 377. satırda da denizcilerin, "güneş batıp gece olunca" gemilerdeki yerlerini almış oldukları vurgulanmaktadır. Bu zaman uyumu, 374-383. dizelerde tasvir edilen denizcilerin Pers askeri olduğunu düşünmek için güçlü bir dayanak oluşturmaktadır. Savaştan önceki gece Hellenlerin açık denizlere kaçacakları ya da bir adaya sığınacakları şeklindeki haber, Hellenlerin kurmuş olduğu tuzağın bir parçasıdır. Yunanlılar, Persleri yanıltarak, Pers donanmasının o gece sığ sularda toplanmasını amaçlamış ve bunu da başarmışlardır. Şimdi, bu savaş stratejisi göz önüne alınırsa, söz konusu zaman diliminde denize açılıp bir takım önlemler alması beklenen tarafın Persler olması gerekmez mi?

Pasajlar arasındaki bir diğer önemli paralellik, Kserkses'in emirlerinin içeriği ile kimliği tartışılan denizcilerin savaştan önceki gece yaptıkları faaliyetlerin büyük ölçüde örtüşüyor olmasıdır. Kserkses, donanmanın üç safa ayrılarak bazı gemilerin devriye gezip kaçış noktalarını tutmalarını, seçkin askerlerin de yer aldığı diğer gemilerin ise Aias Adası'nı kuşatmalarını emretmiştir. Söz konusu pasajdaki denizciler de kendilerine verilen benzer talimatlar doğrultusunda saflarını alarak gece boyunca seyir halinde kalmış ve onlardan istenen manevraları gerçekleştirmişlerdir.[63] Bu da göstermektedir ki, 374-383. satırlarda tarif edilen denizciler Pers askerle-

61 Aes. Pers. 364-368.

62 Aiskhylos. Persler (Çev. G. D. Kalyoncu). İstanbul 1968, s. 24.

63 Bakewell de, 381. satırda geçen τεταγμένος ile Kserkses'in talimatlarının bir parçası olan 366. satırdaki τάξαι fiili arasında bağlantı

rinden başkası değildir. Çünkü metinde Hellenlerin savaştan önceki gece denizde hareket halinde olduklarına dair her hangi bir ifade bulunmamaktadır. Kaldı ki, Hellenlerin o gece boyunca "hiçbir çıkış yapmadığı" da 385. satırda açıkça belirtilmektedir. Oysa Perslerin tüm gece ne şekilde faaliyet göstermeleri gerektiğine dair Kserkses'in kesin emri söz konusudur.[64] Öyleyse, Pers denizcilerinin gece boyunca yapmaları istenen manevralara dair dile getirilmiş emir ve talimatlar ortadayken, bu talimatlarda yapılması istenen faaliyetlere benzer faaliyetleri yapanların Hellenler olduğunu niçin düşünelim ki?

Ayrıca, bahse konu denizcilerin itaatkar ve disiplinli fakat Perslerin ise oldukça düzensiz ve büyük bir kargaşa içerisinde olmaları, Hall'ün bu denizcilerin Hellen olması gerektiği şeklindeki iddiasını kanıtlamaz. Çünkü habercinin yer yer Perslere atfettiği kargaşa hali savaş anına ve sonrasına aitken, söz konusu denizcilerin düzenli ve itaatkar bir şekilde faaliyette bulunmaları ise savaş öncesine ilişkindir. 374-383. satırlarda düzenli ve disiplinli olduğu söylenen denizciler ile özellikle 422, 470 ve 481. satırlarda düzenden yoksun ve kargaşa içinde olarak gösterilen Persler arasındaki bu tezatlık, Kserkses'in 371-372. dizelerde de gördüğümüz üslubu ve Perslere özgü yönetim şekli ile yakından ilişkili olup, kolaylıkla giderilebilir mahiyettedir. Kserkses, gemi kaptanlarına yukarıda ifade edilen emirleri verdikten sonra, şayet başarısız olurlarsa kafalarının kesileceğini gönül rahatlığı içinde hatırlatmıştır. Kantzios'un da haklı olarak dile getirdiği gibi, monarşi ile yönetilen ve dolayısıyla baskı ve korku kültürünün yerleşmiş olduğu toplumlarda başarısızlıkların cezalandırılması olağan bir durum, cezalandırılma korkusunun başarıya götüreceği de yaygın bir kanaatti. Dolayısıyla herkes gibi askerler de verilen bir emre "kargaşa çıkarmadan" ve "sessizce" boyun eğmek zorundaydılar, başka bir seçenekleri ne yazık ki yoktu.[65] Nitekim Pers askerleri, Kserkses'in tehdidinin hemen akabinde, yani 374-383. satırlarda, tek vücut olmuş ve kendilerine verilen her talimatı can korkusuyla düzenli, disiplinli ve itaatkâr bir şekilde yerine getirmişlerdir.[66] Fakat savaş başlar başlamaz bu düzen ve disiplin bir şekilde bozulmuş ve büyük bir karmaşanın içerisine sürüklenmişlerdir (Kantzios, 2004: 14-15).

Perslerin savaş anı ve sonrasında içine düştüğü bu durum, onların genellikle böyle oldukları anlamına katiyen gelmez. Cezalandırılma korkusuna dayalı katı bir askeri hiyerarşinin hakim olduğu Pers ordusunda askerler zaten her zaman pasajdaki denizciler gibi davranmak zorundaydılar. Oysa savaş sırasında ortaya çıkan bu kargaşa ve panik hali, 413-416. dizeler arasında da açıkça dile getirildiği üzere, büyük bir stratejik hatanın, yani Kserkses'in Hellenlerin tuzağına düşerek donanmayı sığ sulara ve özellikle dar geçitlere konuşlandırmasının bir sonucudur. Habercinin sıklıkla bu durumun altını çizmesi, aslında Kserkses'in stratejik hatasını vurgulamak

kurarak, iki pasaj arasındaki bu paralelliği farklı bir yoldan ortaya koymaya çalışır. Bkz. Bakewell, 1998: 235.

64 Herodotos da, Perslerin savaştan önceki gece boyunca hiç uyumadan bu hazırlıkları yaptıklarını anlatır (VIII. 76. 3).

65 Kalyoncu, belki de bundan dolayı, 374. satırdaki πειθάρχῳ φρενί ifadesini, Hall gibi "otoriteye gönüllü itaat" olarak değil, "sessizce" olarak yorumlamıştır. Bkz. Aiskhylos. Persler (Çev. G. D. Kalyoncu). İstanbul 1968, s. 24.

66 Ancak bu denizcilerin düzenli, disiplinli ve πειθάρχῳ φρενί ifadesi üzerinden yansıtılan ruh halleri şöyle de açıklanabilir. Kserkses, 371-372. satırlarda da belirtildiği gibi, savaşı Perslerin kazanacağına dair güveni tam olduğu için, emirlerini sevinçli bir ruh haliyle (εὐθύμου φρενός) verdi. Söz konusu denizciler de bu emirler karşısında, 374. satırda da görüldüğü üzere, düzenli ve disiplinli bir duruş sergilemiş ve πειθάρχῳ φρενί olarak tanımlanan bir psikolojiye bürünmüşlerdir. Böylece onlar, Kserkses'in savaşı kazanma konusundaki güvenini boşa çıkarmamak ve kendileri de bu önemli savaşı kazanmak istedikleri için, onunla aynı duyguya kapılarak görevlerini büyük bir düzen ve disiplin içerisinde yerine getirmişlerdir. Bu, yukarıdaki açıklamadan farklı olmasına karşın, yine de burada savunulmaya çalışılan sonucu desteklemektedir.

içindir. Pers donanmasının dar sularda sıkışması nedeniyle, onların katı bir disiplin içinde hareket etmelerini mümkün kılan emir komuta zinciri kaybolmuş ve böylece başlangıçta sahip oldukları düzen ve koordinasyon yerini doğal olarak kargaşaya bırakmıştır. Dolayısıyla eğer habercinin Perslere atfettiği düzensizlik durumu işte bu çerçevede ele alınırsa, o zaman niçin 374-383. satırlarda bahsedilen denizcilerin düzenli ve uyumlu ama savaşta bozguna uğramış olan Perslerin ise bunun tam tersi bir şekilde hareket ettikleri açıkça görülecektir.

Bütün bunların ışığında, 374. satırdaki οἱ δ' οὐκ ἀκόσμως, ἀλλὰ πειθάρχῳ φρενί ifadesinin Hellenlere özgü olduğu iddia edilen ve belli bir gönüllük esasına dayalı bir disiplin ya da itaat anlayışını dile getirmediğini söyleyebiliriz. Aksine bu satırda, Pers askerlerinin Kserkses'in verdiği tehdit dolu emirler karşısında takınmak zorunda oldukları ama savaş esnasında kaybolmuş olan katı disiplin ve sessizce itaat etme hali tasvir edilmektedir. Demek ki, *Persler* tragedyasının tartışmalı 374-383. dizelerinde Hellen değil Pers denizcilerinin Salamis Savaşı'ndan önceki gece tedbir amaçlı yaptıkları faaliyetler betimlenmektedir.

KAYNAKÇA

Aeschylus. Persians. Seven against Thebes. Suppliants. Prometheus Bound. (Ed.- Trans. A. H. Sommerstein). Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009. (Loeb Classical Library).

Aiskhylos. Persler (Çev. G. D. Kalyoncu). Yunan Klasikleri: 80. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.

Aristophanes. Frogs. Assemblywomen. Wealth. (Ed.-Trans. J. Henderson). Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002. (Loeb Classical Library)

Bakewell, G.W., (1998). Persae 374-83: Persians, Greeks, and ΠΕΙΘΑΡΧΩΙ ΦΡΕΝΙ. Classical Philology. 93 (3): 232-236.

Barrett, J., (1995). Narrative and the Messenger in Aeschylus' Persians. The American Journal of Philology. 116 (4): 539-557.

Bremer, J.M., (1976). Why Messenger-Speeches?. Miscellanea Tragica in Honorem J.C. Kamerbeek (Ed. J. M. Bremer-S. L. Radt-C. J. Ruijgh). s. 29-48. Amsterdam: Hakkert.

Broadhead, H.D., (1960). The Persae of Aeschylus, Edited with Introduction. Critical Notes and Commentary. Cambridge: University Press.

Craig, J.D., (1924). The Interpretation of Aeschylus' Persae. *The Classical Review*. 38 (5/6): 98-101.

Hall, E. (1996). Aeschylus: Persians, (Edited & Introduction, Translation & Commentary). Warmington: Aris & Phillips.

Herodotus. The Persian Wars. Vol. IV (Trans. A. D. Godley). Cambridge, MA: Harvard University Press, 1925. (Loeb Classical Library)

Isocrates. On the Peace. Areopagiticus. Against the Sophists. Antidosis. Panathenaicus. (Trans. G. Norlin). Cambridge, MA: Harvard University Press, 1929. (Loeb Classical Library)

Kantzios, I. (2004). The Politics of Fear in Aeschylus' "Persians". *The Classical World*. 98 (1): 3-19.

RE-CATCHING HARMONY WITH THE NATURE: THE TURKISH VILLAGE INSTITUTES MOVEMENT

Gökhan AK

Nişantaşı University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, İstanbul / Turkey

Abstract: While it seems as if a national attempt, the education system of the Village Institutes of Turkey fully embraces an international aspect since those Institutes adopted a universal approach and perspective in education, even though they seem fully national. Thus, this presents us an unique perspective. The movement realized by those Institutes represented a rational and secular educational understanding that struggled to diminish societal injustices and increase human freedom and gender equality by advocating mind enlightenment. The formers of that unique educational movement strongly believed that lasting social changes could come about only through long-term educational processes. This was the real and key belief behind the Village Institutes, which enabled unbelievable achievements in making Turkish education more modern via contemporary and reconstructional thought and action. The main rationale behind these Institutes was to enable a new generation of rural teenagers, boys and girls, become literate and articulate by re-catching the forgotten and lost harmony with nature by de-alienating illiterate, meager and sheepish minds of those Anatolian teenagers. Thus, the Village Institutes accomplished a robust training through modern farming techniques, carpentry, health, music, architecture, arts and sports areas. These all activities was to enable the rural development of the villages and the villagers of the Anatolia. This research will aim at exploring the motivation behind the Turkish Village Institutes to achieve in re-catching harmony with the Anatolian nature again.

Key Words: Village Institutes, Modern Turkey, Education, Art and Culture, Contemporary Education

"*Young Instructor… At your home, at your school, at your workshop, at your garden, keep yourself working all the time. Stay away from places where shelter lazy and unoccupied. Those seeking you during working hours should find you always on your duty. Arrange everything in this line. Hug your work like a worshipper. A day shall come and those who gained knowledge from you would idolatrously grap their work just like you.*"

İsmail Hakkı Tonguç (1998)[67]

INTRODUCTION

The Village Institutes' venture of Turkey which was diligently carried out by enlightened statesmen and intellectuals in the midst of 20th century was a unique example of educational reconstruction. The foundation of

67 "Genç öğretmen… Evinde, okulunda, işliğinde, bahçende hep işbaşında bulun. Tembellere, işsizlere yuva olan yerlerden kaç. Seni her arayan iş zamanında daima görevinin başında bulmalı. Her şeyi buna göre ayarla. İşine taparcasına bağlan. Gün gelecek senin elinde yoğrulanlar da tıpkı senin gibi işe taparcasına sarılacaktır."

the Institutes very well reflected the idea behind Mustafa Kemal Atatürk's this saying: "*The real war is starting now. The real war is the struggle which will be given in education, culture, economy and modernization.*" (Kışlalı, 1998) While it seems as if a national attempt, it actually embodies an international aspect since the Institutes adopted a universal approach and perspective in education. In line with this perspective, the Turkish Village Institutes movement had represented a sound educational understanding that struggled to diminish societal injustices and increase human freedom and gender equality by advocating mind enlightenment (Szyliowicz, 1969; Stone, 1974).

The formers of this educational movement believed that lasting social changes could come about only through long-term educational processes. All those pioneers who realized the Village Institutes movement in Turkey during 1930s and 1940s put into practice their belief in modern education via reconstructional thought and action. The movement was led by İsmail Hakkı Tonguç and the impact of his career, who worked in the Turkish Ministry of Education, and whose writings unfortunately haven't been translated into English (Yılmaz, 1977). The main rationale behind these Institutes was to enable a generation of rural teenagers, boys and girls, become literate and articulate. They learned about modern technology, joined mainstream of their country, and became politically conscious. Although the Village Institutes were closed by a more conservative government in the 1950s, a whole stream of Turkish writers and social reformers still trace their origins to these institutions, because the Institutes achieved a valuable delineation in the way to re-catch harmony with nature by de-alienating illiterate, meager and sheepish minds of those Anatolian teenagers (Vergopoluos, 1978; Vexliard and Aytaç, 1964).

PURPOSE

This study aims to examine the understanding of pedagogy compatible with nature, which was put into practice in the Village Institutes as an example of contemporary education, associating it with the secular understanding of modern life.

CONTENT

In the study, it is argued that these two understandings of pedagogy have parallelisms in terms of their emphasis on the unity of intellectual and practical activities, their egalitarian and democratic approach, and the "transformative" and "temporary" role attributed to the intellectual with the objective of eliminating the separation between the people and the intellectuals.

METHODOLOGY

The research method of this study is based upon secondary data resources such as scientific books, articles, essays, thesis and reports in line with the qualitative method, and in the study, content, document and discourse analysis as well as deconstruction research methods will be used.

FINDINGS

The Village Institutes were opened in 17 April 1940 in order to promote the literacy, to re-catch harmony with nature for the poor Anatolian people, and to raise, in short time, the rate of reading and writing especially in the rural areas. Due to the difficult economic situation at the first decades of the young Republic, the state aimed to run these schools with minimum cost. Instead of constructing new schools building and classrooms, the state aimed at meeting all these needs with the help of villagers, teachers and students. As the teachers were paid very little, they had to make a living by working in other fields such as gardening and working in the yards. Instead of a theoretical education in classroom, the students of these schools had an applied education program including arts, architecture, gardening, health, music and theatre. This educational approach was the main step to accomplish in reviving the harmony with nature, because this was in direct line with the nature of human being. Thus, the engagement of the teenager students in the works such as construction and gardening voiced serious criticisms from the conservatives, particularly in the government. The debate on the Village Institutes began with the opening of these schools and continued until today's Turkey around dichotomies such as urbanite/peasant, left/right, revolutionary/counter-revolutionist (Karaömerlioğlu, 1998; Kepenek, 2010; Keyder, 1983).

As seen, very peculiar to Turkish educational system, the Village Institutes movement was unique for the midst of 20th century in comparison to other various classic-educational systems implemented all around the world. This movement which aimed to carry the secular understanding and implementations of the Atatürk's Revolution into villages of the Anatolia unfortunately raised serious objections within the Turkish Parliament as it brought about radical changes. Despite implicit rejections, this system of Village Institutes was put into practice for a few years without any intermission together with the support given by İsmet İnönü and efforts made by Hasan Ali Yücel, Minister of Education and İsmail Hakkı Tonguç, Head of Primary Education. However, local and foreign political changes occurred following the Second World War, caused the system of Village Institutes to come to an end (Akşit, 1993; Altunya, 2002). The educational system of the Village Institutes was the most original and useful practice of the newly-established 'young' Turkish Republic in the way to enlightenment. In the nation-states, the education is used for providing political unity, social cohesion and loyalty to the state and also as an "ideological apparatus" and tool of indoctrination. In this context, the Republic of Turkey firstly was founded as a nation state, and its education policies had a duty to widen the regime's ideology to the masses, and thus the national unity would be provided. At the same time, other goals of the young Republic comprised to improve the conditions of rural population in the villages, to reduce the rural-urban gap, then to provide the country development in a short time and transform the rural population from the religious-based subjects to the modern citizenship which based on the secular national subjects. The Village Institutes also provided training in the modern farming techniques, carpentry, health, music, architecture, arts and sports areas apart from teaching reading and writing. These all activities would thus enable the development of the villages and the villagers of the Anatolia.

Key dynamic forces of the envisaged rural change in the Village Institutes were the peasant children of the poor Anatolian villages. The nature and perceived mission of the Village Institutes was to achieve being a

"modern and contemporary" unique education site for training future peasants of developing Turkey. In this manner, the Village Institutes as being the most significant and leading institutions of the Republican Turkey's history had always been creative and productive in education. These institutions were established particularly in the regions convenient for the applied agriculture in order to educate village teachers and vocational people from whom villages could mostly benefit. Thus, the teachers graduated from the Institutes had always been able to respond to every sort of needs of the villagers and contribute to their farming and agricultural improvement (Aydoğan, 1997).

Besides, the Institutes paved the way of education model as being a basis for the Anatolian Renaissance in the 20th century. One of their main targets had been to carry Turkish society to more modernist structural transformations and transitions in the fields of education, science, art, philosophy and literature (Bulut, 2010: 385). In this sense, the Institutes raised up teachers equipped with functions to able to keep the continuity of the Republican reforms;[68] but more importantly, a creative, productive and non-parrot-fashion education model were the key elements of the Village Institutes training system. Thus, it is appropriate to claim that the Village Institutes education model introduced a totally new and innovation-presenting system in the training to the Turkish education system. Because, behind the Village Institutes understanding robustly stood the mental wealth of the universal pedagogy as well as the great accumulation from the endeavours of the Republican education reforms. These universal resources are fed from the apprehension of the improvionist and enlightening as stated in Mustafa Kemal's saying; "*...ambition of raising up generations of free in their views, free in their beliefs*"[69] as well as reaching upto knowledge in contemporary education being as applicable and usable in training. As a matter of fact, the Republican education reforms envisaged the essential transformation of the folks solely by way of education as well as raising up the individual only for the high benefits of the society, not for the "cheap markets" of today's world. This sort of a consideration was the result of an improvionist and humanist philosophy. In this sense, the Village Institutes had become the bright and revitalization settings in the way to the realization of that philosophy (Kıray, 1968; Kirby, 1962; Kıral, 2015). Now, the issue of how that has been accomplished in those settings will be analyzed.

In the basis of the Village Institutes' educational philosophy laid the understading of combining training and deed. Although İsmail Hakkı Tonguç made use of the views of some foreign pedagogues about the "unity of training and deed", in other words "learning while doing" system of a pedagogical innovation, he combined this training model with a very newly-innovative spirit and mentality in relation to those hard days' conditions of poor Turkey in the 1940s, and applied that awesome innovation of educational system in the Village Institutes very successfully (Kepenek, 2010: 51). "Learning by doing" depends on the principle of the combination and cooperation of thought and deed, notion and action, or in other words, theory and practice. While it could be considered an easy work to unite theory and practice at first, it is crystal-clear that difficulties all around

68 For instance, Turkish sociologist Niyazi Berkes (1965: 3) considered the "modernity" as language, thought and culture. In this sense, he claimed that the issue of religion was not a question of enlightement of mind, but an issue of language, history and culture. According to him, this issue of religion could be surmounted solely by socio-cultural reforms whose continuity should be provided uninterruptedly. See for detail (Görgün Baran, 2012: 85)

69 "Fikri hür, vicdanı hür kuşaklar yetiştirme arzusu"

were quite gigantic both under the general conditions of the country and under the social circumstances of the village in those years. In short, what had been envisaged to be ralized with the Institutes regarding villages whose fates could not change for centuries was to transform social and economical structure of those rural environments which constitute 80% population of the country in the 1940s. Realizing this however necessitated an innovative and unique effort. İsmail Hakkı Tonguç as being at the first row lays in this gigantic achievement of those idealists who established the idea of the Institutes. In other saying, their great accomplishment was embedded in that secrecy that they could thrivingly evaluate the necessity of the gigantic conversion in social structure and rural cultivation of the State and put into effect the process of productivity by learning and learning by production in the training system of the country.

Just as for Tonguç (1998), the Institutes were the educational settings which were to educate young people who were fully-adoptive to the Republican revolution, inoffensive, modest, calm, occupied with their own affairs, self-reliant, self-sufficient, abling self-criticism, self-administrative, able to look after and fend for themselves, teaching knowledge and information in -and via- the deed. In these institutions, the relationship of being for the -and in the- life itself as well as applying the principle of education for everyone in everwhere, all the time and life-long had been thrived very successively. So, these sorts of relations summarize the education model of the Village Institutes in a very best way. Thus, it will be appropriate to emphasize that this education model adopted in Turkey during the years of 1940s will give a best and paramount reflection over the training models in the general modern educational system of the 21st century.

Likewise, functionality attributed to the Village Institutes in the 1940s was an implemented function not only in making villagers literate, but also in peaking them at top to a structure embedded with new productivity, knowledge and technology. Thus, in the education model of the Institutes, searching for what the information was, questioning the accuracy of information and making information useful for the mankind had been among the paramount goals. It is therefore likely to see that the Institutes also functioned as research and application centers of their times. Can Yücel (akt. Kocabaş, 2010: 17) described these features as; "*There is a bravery of the Village Institutes which gives off a light for today and also enlightens our path. It represents: constructive-training, unity with nature! Harmony of nature and human body. Pestalozzi, that heroic Pastelozzi idea! The idea that the life is a whole notion, and the Universe (not the Pasha) forms a entirety.*"[70]

As clearly seen, the Village Institutes had been one of the most important pillars of "mobilization of being human" commenced with the Republican reforms. The main principle in the Institutes was to get trained during deed and vocation while experiencing, producing and thus tranforming labour into work-piece. In this frame, the Institutes sustained their education implementations on their own soils self-reliantly and self-sufficiently (Özman, 2009; Küçüktamer and Uzunboylu, 2015). Working collectively had been paramount labour there while setting the brains and hands free had enabled the notion of accounting "the book" the same as "the bread". Because, for all the girls and boys educating in the Institutes, it was an enthusiasm of dealing with a

70 "Köy Enstitülerinin günümüze ışık tutan, önümüzü aydınlatan bir yiğitliği var. O da şu: Yapıcı Eğitim, Doğayla Birliktelik! İnsan Bedeniyle Doğanın Uyumu. Pestalozzi, o kahraman Pestalozzi fikri! Yaşamın bir bütün olduğu, Evren'in (Pasa değil) bir bütünsellik oluşturduğu fikri."

musical instrument, driving a bicycle or motorcycle, singing collectively, learning to play national folk dances, participating collectively in the various deeds of the life -piteous or joyfull- against all the facts of life and its cultural difficulties and sharing life together by refraining and safeguarding from all the mean, unsuitable, deceit, vulgar and petty manners (Stone, 1967; Stirling, 1965; 1993).

CONCLUSION

By the establishment of the Institutes, for the people who once changed the nature had commenced a process of improvement of transforming and developing themselves. With the contribution of that civilization run invoked by the Institutes, Turkish villagers tried to indicate one of the most attractive example of transforming from being an obedient 'server' or 'serfdom' into free-thinking individuals. Thus, it would be appropriate to state that these institutions had been one of the best examples of displaying innovation how much the Anatolian people could be productive and creative when they were saved from illiteracy and exploitation.

Another conclusion we reached in our study is that the Village Institutes had been established targeting to carry modernization endevaours of the young Republic to the rural environments. In this frame, the Institutes had achieved quite many in taking farming education to the country-side, establishment of new agricultural tools and thus enabling a moderner farming in the villages. Yet, another result we have reached in our study is that the Village Institutes had been unique and scientific training institutions which could be ideal models for the 21st century in the sense of democratization of the education as well as ralization of the vocational training comprising productivity, creativity, sharing and cooperation.

In this context, we can conclude by emphasizing that; (1) realization and implementation of the today's famous training notion "learning by doing and living" by the experience of the Village Institutes in the 1940s proves that the founders of the Institutes had a solid methodological assumption in this sense; (2) parrot-fashion-like education models which outweigh in today's education system would not be realistic in raising up generations and thus encountring the new ages since they are worthless scientifically as well as away from covering the requirements of today's modern world.

REFERENCES

Akşit, B. (1993)."Studies in Rural Transformation in Turkey, 1950-1990" Paul Stirling (Ed.) Culture and Economy: Changes in Turkish Villages, Huntingdon, Cambridgeshire, England: The Eothen Press.

Altunya, N. (2002). Köy Enstitüsü Düşünsel Temelleri [Ideational Basics of the Village Institute], (3.b.) [3rd Ed.], Ankara: Uygun Basım (in Turkish).

Aydoğan, M. (1997). İsmail Hakkı Tonguç: Kitaplaşmamış Yazıları, Cilt-I [İsmail Hakkı Tonguç: Writings Not Collected in Books, Vol. I], Ankara: KEÇEV Yayınları (in Turkish).

Berkes, N. (1965). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler [Westernization, Nationalism and Social Reforms], İstanbul: Yön Yayınları (in Turkish).

Bulut, H. (2010). "Yaratıcı ve Üretici Ulusal Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri" [A Creative and Productive National Educational Establishment: The Village Institutes], Kocabaş, Kemal (Ed.), Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir) [İsmail Hakkı Tonguç in the 50th Anniversary of His Death and the Problems Stemming from Pre-School to Higher Education, Solution Proposals (Symposium Papers /20-22 May 2010-İzmir)], İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).

Görgün Baran, A. (2012). Türkiye Sosyolojisine Katkıları Açısından Niyazi Berkes'de Batılılaşma ve Çağdaşlaşma Sorunu [The Problem of Westernization and Modernization in the context of Niyazi Berkes' Thinking Regarding Contributions to the Turkish Sociology], Journal of Turkish Studies, 37, 69-87 (in Turkish).

Karaömerlioğlu, M.A. (1998). The Village Institutes Experience in Turkey, British Journal of Middle Eastern Studies, 25 (1), May, 47-73.

Kepenek, Y. (2010). "Yaparak Öğrenme Yöntemleriyle Köy Enstitüleri" [The Village Institutes Regarding Methods of Learning By Doing], Kocabaş, Kemal (Ed.), Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir) [İsmail Hakkı Tonguç in the 50th Anniversary of His Death and the Problems Stemming from Pre-School to Higher Education, Solution Proposals (Symposium Papers /20-22 May 2010-İzmir)], İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).

Keyder, Ç. (1983).

Paths of Rural Transformation in Turkey, Journal of Peasant Studies, XI(1), 34-49.

Kışlalı, A.T. (1998). "Atatürk'ün Kültür Siyaseti" [Atatürk's Culture Policy], Konur Ertop (Ed.), Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi [Collection of Intellectual Writings of the Republican Era], Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları (in Turkish).

Kıral, E. (2015). "Vanished Schools: Village Institutes", European Journal of Research on Education, 3 (1), 45-52.

Kıray, M. (1968). Values, Social Stratification and Development, Journal of Social Issues, 24(2), 87-100.

Kirby, F. (1962) Türkiye'de Köy Enstitüleri [Village Institutes in Turkey], Çev.: Niyazi Berkes [Trans.: Niyazi Berkes], Ankara: İmece Yayınları (in Turkish).

Kocabaş, A. (2010). "Köy Enstitüleri ve Açık Alanda Eğitim" [The Village Institutes and Education in the Open Air], Kocabaş, Kemal (Ed.), Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir) [İsmail Hakkı Tonguç in the 50th Anniversary of His Death and the Problems Stemming from

Pre-School to Higher Education, Solution Proposals (Symposium Papers /20-22 May 2010-İzmir)], İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).

Küçüktamer, T. Uzunboylu, H. (2015). "The Conditions That Enabled the Foundation of the Village Institutes in Turkey and a Comparison with Today", Procedia - Social and Behavioral Sciences, 185, 392-399.

Özman, A. (2009). "İ. Hakkı Tonguç" [İ. Hakkı Tonguç], Uygur Kocabaşoğlu (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt-3: Modernleşme ve Batıcılık [Political Thinking in the Modern Turkey: Vol. 3: Modernization and Westernization], (5.b.) [5th Ed.], İstanbul: İletişim Yayınları (in Turkish).

Stirling, P. (1965). Turkish Village (Nature of Human Society Series), London: Weidenfeld and Nicholson.

Stirling, P. (Ed.) (1993). Culture and Economy: Changes in Turkish Villages, Huntingdon, Cambridgeshire, England: The Eothen Press, 46-64.

Stone, F.A. (1967) .Villages Institutes in Turkey, Journal of International Education, 36(3), 36-55.

Stone, F.A. (1974). Rural Revitalization and the Village Institutes in Turkey: Sponsors and Critics, Comparative Education Review, 18(3), October, 419-429.

Szyliowicz, J.S. (1969). Education and Political Development in Turkey, Egypt, and Iran, Comparative Education Review, 13, June, 150-166.

Tonguç, İ.H. (1998). Eğitim Yolu İle Canlandırılacak Köy [Village To Be Revitalized via Education], Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayını (in Turkish).

Yılmaz, O. (1977). Schools for Developing Countries: The Turkish Village Institutes, Educational Planning, 3(4), March, 72–80.

Vergopoluos, K. (1978). Capitalism and Peasant Productivity, Journal of Peasant Studies, 5(4), 446-465.

Vexliard, A. Aytaç, K. (1964) The "Village Institutes" in Turkey, Comparative Education Review, 8(1), June, 41-47.

BİR YAŞLI DİNDARLIĞI BİÇİMİ OLARAK MABET DİNDARLIĞI

Coşkun DİKBIYIK

Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Tekirdağ/ Türkiye

Öz: Yaşlı nüfusun giderek artmaya başladığı dünyamızda yaşlılık-din ilişkileri ve buna bağlı olarak yaşlı dindarlığının alacağı biçimler önem taşımaktadır. Mabetler modern dönemlerde bazı işlevsel kayıplarına rağmen dinlerin en belirgin sembollerinden biri ve dini hayatın icra edildiği en kutsal mekanlar olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Dindar insan yaşamının çeşitli evrelerinde bir biçimde mabetle ilişkilidir. Ancak bu ilişkinin çoğunlukla yaşlılık döneminde daha çok yoğunlaştığını, yaşlı dindarlığının da daha çok mabet etrafında şekillen bir mabet dindarlığı biçiminde kendisini gösterdiğini gözlemlemekteyiz. Burada mabedin günümüzde daha çok yaşlıya hitap eden yapısal yönü yanında, yaşlılığa bağlı olarak ortaya çıkan birtakım sorunlar ve ihtiyaçlar,yaşlıya yüklenen ya da yaşlıdan beklenen toplumsal roller, modern insanın yalnızlığı ekseninde özellikle yaşlı insanın yalnızlığıyla ilgili faktörler de etkili olmaktadır. Bu bildiri yaşlılık döneminin sorunlarından ve ihtiyaçlarından yola çıkarak yaşlıların mabetlere yönelimini ve mabet etrafında oluşturdukları dindarlık biçimini ve bu çerçevedeki ilişkiler ağını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmamız İslam Dini özelinde ülkemizdeki yaşlılar ve mabetler baz alınarak yapılan kuramsal çerçevede nitel bir din sosyolojisi denemesidir. Bu çalışmada sayıları az da olsa ülkemizde yapılan bazı spesifik araştırmalardan ve yayınlardan yararlanılmış ve kendi gözlemlerimiz ve sohbet tarzı görüşmelerimiz ışığında bir takım genellemelere gidilmiştir. Bu nedenle çalışmamız bu sınırlılıklar ve genellemelerin getirdiği zaafları taşısa da konumuz bağlamında ileride yapmayı düşündüğümüz alan araştırmalarına dayalı geniş kapsamlı incelemeler için bir başlangıç oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Dindarlık, Mabet Dindarlığı

GİRİŞ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Din-insan ilişkileri insanın gelişim dönemlerine bağlı olarak son aşamada yaşlı dindarlığı biçiminde kendisi göstermektedir. Yaşlıların da dini hayatı daha çok mabet eksenli olarak yaşama eğiliminde olduklarını ve mabede devam eden kişilerin çoğunlukla yaşlılardan oluştuğunu gözlemliyoruz. Bu çerçevede konumuza ilişkin olarak yaşlı, yaşlılık ve mabet kavramlarına kısaca değinmekte yarar görüyoruz.

İnsanların hangi yaş dilimlerinde yaşlı sayılacağına ilişkin tam bir uzlaşı bulunmamakla birlikte Dünya Sağlık Örgütü'nün ayrımına göre 60-74 yaş arası yaşlılık, 75-89 yaş arası ileri yaşlılık, 90 ve üstü ise ihtiyarlık kategorisinde değerlendirilmiştir[71].Birleşmiş Milletlerin "Dünya nüfusu Yaşlanıyor" adlı raporunda (2017) dünya nüfusunun %13'ü teşkil eden 962milyon insanın 60 ve üzeri yaşta olduğu ifade edilmekte ve bunun 2050'de

71 http://secbir.org/images/haber/2011/02/yass1.pdf s.3.

2.1 milyar olacağı tahmin edilmektedir(Şentürk,2018:83 vd). Ülkemizde ise 2017 verilerine göre 65 ve üzeri yaşlılık oranı 6.895.385 kişi ile %8.5dir.Bu oranın 2060 yılında %22.6 ya ulaşacağı öngörülmektedir.[72]

Yaşlanmayı kendisine konu edinen gerontoloji bilimine göre yaşlanma "kronolojik yaşın ilerlemesiyle, çevresel koşullar altında yaşayan organizmada ya da yetişkin insanda meydana gelen düzenli değişiklikler" dir(Tuncay,2012: 85). Bunun yanında yaşlılık biyolojik, kronolojik, psikolojik ve sosyal yönden farklı biçimlerde ele alınmaktadır. Biyolojik yaşlılık insan organizmasındaki fonksiyonların azalması ve hücrelerdeki kayıplar, kronolojik bakımdan yaşlılık doğumdan ölüme kadar geçirilen yaş evreleri, psikolojik yönden yaşlılık kişinin hissettiği yaş, sosyal açıdan statü ve rol kayıplarıyla yaşamdan yavaşça geri çekilme, çevrenin kişiyi yaşlı olarak algılaması olarak görülmektedir (İçli,2008: 31). Sosyolojik anlamda yaşlanma ise "bireyin statü ve rol kayıpları çerçevesinde,içinde bulunduğu toplumun yaşa ilişkin olarak geliştirdiği normlar ve değerler bağlamındaki yargılarıdır, değerlendirmeleridir"(Baran,2012: 140).

Mabet deyince "bir dine bağlı olanların belli zamanlarda toplu olarak veya tek başlarına ibadet etmeleri için yapılmış özel mekan" anlaşılmaktadır Batı dillerinde mabet karşılığı olarak temple kelimesi kullanılmaktadır (Güç,2003:Mabet 27/276). Bu anlamda yeryüzünün hemen her yöresinde dini ibadetlerinin ve ritüellerin icra edildiği bir mabet veya mabetler bulunmaktadır. Nitekim Batılı tarihçi ve ahlakçı Plütarho'un bu konuda şöyle dediği ifade edilmektedir: "*Dünyayı gezip dolaşınız. Edebiyatsız, kanunsuz, servetsiz... şehirler bulabilirsiniz. Fakat mabetsiz, mabutsuz, duasız, kurbansız bir tek şehir, hiçbir vakitte görülmemiştir. Yeryüzü, en tenha köşelerine, bucaklarına kadar ibadet tezahürlerinden hiçbir zaman hali kalmamıştır" (Köksal,1995: 5).* İslam'da ibadet yerleri için genel olarak mescit deyimi kullanılmıştır. Hz Peygamber ve onu takip eden dönemlerde vakit namazlarının yanında özellikle Cuma Namazı kılınan yerlere cami veya el-mescidül cami, sadece vakit namazları kılınan yerlere ise mescit denilmiştir. İslam'ın ilk mabedi olarak kabul edilen Kabe'ye hem beyt ve hem de mescit denmiştir. Namazgah Farsça bir deyim olarak yol boylarındaki üstü açık mescitlere verilen addır. Namazgah bir kasabanın bütün halkını bir araya toplayan bir cami işlevi de görmektedir.(Güç, 2003,Mabet, 27/279) Ülkemizde mabet kapsamında mescit, namazgah ve özellikle cami deyimi yaygınca kullanılmaktadır. İbadetlerin İslamiyet açısından mabedin dışında da farklı mekanlarda yapılması ve bireysel olarak ifa edilmesi mümkündür. Ancak Mabet sadece dua ve ibadet edilen bir yer değil,aynı zamanda çeşitli dini-sosyal faaliyetlerin icra edildiği bir ilişkiler ağı ve mekanı olarak da işlev görmektedirler. Toplumumuzda sayıları gederek artmakta olan yaşlıların mabetle ilişkilerinin bu çerçevede ele alınması konuyu önemli hale getirmektedir.

AMAÇ

Çalışmamız yaşlıların dine ve mabede yönelimlerinden hareketle ülkemizdeki mabet eksenli yaşlı dindarlığının oluşumunu ve biçimlerini ve bu çerçevedeki yaşlılar arasında oluşan mabet etrafındaki dini-toplumsal ilişkileri sosyolojik açıdan incelemeyi amaçlamaktadır.

72 http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27595

KAPSAM

Ülkemizde köy, kent, metropol gibi farklı mekanlarda yaşayan ve farklı sosyo- ekonomik ve kültürel statüleri olan ve buna bağlı olarak tutum ve yaşantılarında bazı farklılıklar görülen yaşlıların dini yönden bezerliklerinin daha çok olduğu ve bu çerçevede mabet etrafında tipik bir yaşlı dindarlığının oluştuğunu varsaymaktayız. Bu yönüyle çalışmamız yaşlılığa bağlı sorun ve ihtiyaçlardan hareketle ülkemizde mabede yönelen yaşlı dindarları ve mabet ortamını kapsamaktadır.

YÖNTEM

Çalışmamız konuya ilişkin olarak ülkemizde yapılan sınırlı sayıdaki yayınlardan ve spesifik araştırmalardan yararlanarak çeşitli yörelerde gözlemlediğimiz ve sohbet ettiğimiz, camilerin etrafında bulunan yaşlılar ve yaşlı davranışların incelenmesine dayanan nitel bir çalışmadır.

BULGULAR

Çalışmamızın ana ekseni Yaşlıkta Dine ve Mabede Yönelime Yol Açan Unsurlar ve Mabet Dindarlığı olmak üzere iki başlıktan oluşmakta ve Sonuç bölümü ile bitmektedir.

I.Yaşlılıkta Dine ve Mabede Yönelime Yol Açan Unsurlar

Yaşlılık dönemi diğer gelişim dönemlerine kıyasla dine ve mabetlere yönelişin daha fazla arttığı bir evre olarak görülmektedir. Gerek batıda ve gerekse ülkemizde yapılan araştırmalarda genel kabul yaşlanmayla birlikte dindarlığın arttığı ve dini ibadet ve ritüellerin daha yoğun bir biçimde mabetlerde icra edildiği şeklindedir(Çapçıoğlu-Bilgin, 2011:110). Bu bağlamda yaşlılık döneminde bu yönelişe yol açan bazı temel unsurları şöyle sıralayabiliriz:

1.Yaşlılığa bağlı kayıp ve sorunlarla başa çıkma gereksinimi: Yaşlılık dönemi fiziksel/bilişsel olarak güç kaybı, bazı organlarda meydana gelen işlevsel bozukluklar , basta eş olmak üzere aile bireyleri yakın akraba ve dostların ölümü, toplumsal rol ve prestij bakımından değersizleşme gibi olumsuzlukların daha çok yaşandığı bir dönem olarak kendisini göstermektedir. Bunların telafisi güç ve hatta bazılarının ise mümkün değildir.Bu durum yaşlılarda çeşitli bunalım ve streslere yol açmaktadır. Yaşanan bunalım ve streslere karşı çeşitli başa çıkma yöntemleri bulunmaktadır (Kula,2002: 239-240).Bunların arasında dini başa çıkma da önemli bir yer tutar. Dinî başa çıkma kişinin problemle ve stresle mücadele sürecinde inancını kullanma yoludur. Dini başa çıkama konusunda dua, ibadet, ahirete olan güçlü iman ve sabır en çok kullanılan unsurlardır(Karakaş-Koç,2014: 611).Yaşlıların dini başa çıkma yöntemlerini sıklıkla kullandıkları, hayatın zorluklarıyla başa çıkma noktasında yine sıklıkla dinden yararlandıkları görülmektedir. Nitekim Yaşlıların stresli durumlarla baş etme stratejilerinin incelendiği bir araştırmada, 289 stres kaynağı ve bunlarla 556 baş etme davranışı arasında dinin 97 adetle en çok başvurulan faktör olduğunun görüldüğü, dindarlığın çeşitli fiziksel ,ruhsal, sağlık ve diğer problemlerle başa çıkma ihtimalini yükselttiği ifade edilmektedir(Karaca,2016: 234). Dua ve ibadetin yapıldığı, imanın takviye edildiği, sabrın öğütlendiği mabetler de bu başa çıkmayı kolaylaştırmaktadır.

2.Yaşlılık döneminde boş zamanlarını değerlendirme ve kendini gerçekleştirme isteği: Yaşlılık nedeniyle işten el çekme veya emekli olma yaşlılar için vakitlerin değerlendirebilecekleri geniş bir zaman aralığı bırakmaktadır. Çalışma hayatında rutin olarak yapılan işten arta kalan zaman olarak değerlendirilen boş zaman, yaşlılıkta işi bırakma veya emeklilik dolayısıyla gündelik hayatın tümünü kapsayacak şekilde genişlemektedir. Bu durum yaşlılar için bazı noktalarda avantajlı bir durum yaratsa da kimi hallerde de bir takım sorunlara sebebiyet vermektedir. Bir yönüyle boş zaman yaşlılar için aile ,akraba eş ve dostlara daha fazla zaman ayırma ve hedeflediği sosyal ve kültürel aktiviteleri gerçekleştirme imkanını sunmaktadır. Diğer taraftan bir kısım yaşlılarda işi bırakma veya emeklilik dolayısıyla gelirlerindeki azalmadan kaynaklanan geçim sıkıntıları ve rol ve statülerinde meydana gelen değişmelere bağlı olarak bir değersizleşme algısı söz konusu olabilmektedir. Bu konuda bizdekinin aksine Batı'da aydınlanma çağından beri genel kabul gören bir anlayışa göre işten ayrılmış ve ölümü yaklaşmış yaşlılara değer verilmediği, toplumsal kategorilerin dışına itildiği, yalnızlık ve ölüme terk edildiği şeklinde genel bir kanı bulunmaktadır(Kılavuz,2005: 102-103). Dini açıdan boş zaman yaşlılar için kendilerini daha fazla dini tefekküre vermelerine ,nefis muhasebesi yapmalarına, daha önce belki yeterince yerine getiremedikleri ibadetleri ifa etmelerine (Kılavuz,2002: 84) ya da ülkemiz içinde ve dışında bir takım kutsal dini mekanları ve mabetleri ziyarete imkan ve fırsat tanımaktadır. Diğer taraftan bir kısım yaşlılar işten ayrıldıktan sonra ortaya çıkabilen değersizleşme ve prestij kaybını da çeşitli dini- sosyal organizasyonlarda görev ve sorumluluk alarak, bir takım dini kuruluşlara, hayır ve yardım derneklerine üye olarak veya onlara maddi veya manevi destekte bulunmak ya da bunlardan destek almak suretiyle bir biçimde telafi etme imkanı bulabilmektedirler. Mabetler de bu aktivitelerin yapılmasına gerek teşvik edici ve gerekse organizatör olarak elverişli ortam sağlayabilmektedir.

3.Yaşlılıkta hayatı anlamlandırma ihtiyacı: İnsanın özellikle gençlik dönemlerinden itibaren hayatı anlamlandırma çabası yaşlılık dönemine daha belirgin bir biçimde kendisini göstermektedir. Anlam insana yön veren ve insanın dünyada oluşunu açıklayan bir çerçeve ve yorumlayıcı bir yapıdır.Din bir değerler sistemi olarak hayata anlam kazandırmakta ve hayat tarzlarının oluşmasında etkin rol oynamaktadır(Kılavuz,2015:184).İki bin kişiyle yapılan bir araştırmada insanlara niçin dindar oldukları sorulduğunda verilen cevap "hayatı anlamlandırdığı için" olmuştur (Kılavuz,2015:185). Yaşlılık dönemi yukarıda da değindiğimiz gibi çeşitli kayıpların yaşandığı bir dönem olarak kendisi gösterir. Yaşlılar da her şeyin fani dünyanın bir sınav yeri olduğu, kayıplara sabretmeyi kayıplarla birlikte hayatın anlamlı olduğunu dinden öğrenmektedir. Mabetler bu anlamı pekiştiren ve sürekli kılan bir işlev görmektedirler.

4.Yaşlılıkta ölüm gerçekliği ile yüzleşme: Yaşlılık döneminin en belirgin özelliklerinden biri de ölüm gerçekliği ile karşı karşıya gelmektir. Bazı bireyler ölüm gerçekliği ile hayatlarının çok erken dönemlerinde yüzleşirken, bazıları yaşlılık dönemlerinde daha yoğun olarak bunu hissederler. Burada bireyler arasında farklı tutumlar olmakla birlikte, yaşlılık bireylerin ölüme en yakın ve hayatın son evresi olması bakımından dikkat çekicidir. Gençlik döneminde ölümü bir ihtimal olarak görüp onunla yaşamayı içselleştiren bireyler yaşlılık döneminde ölüme ilişkin gerçekliği daha kolay kabullenebilmektedirler. Bu türden yönelime sahip olamayanlar için ölüm kolayca kabullenilmeyen ve üzerlerinde olumsuz etkiler bırakan bir olay olarak kendisini gösterir(Karaca,2016: 237). Yaşlılarda ölüme yaklaşmış olmanın kaygısı veya korkusu daha belirgin olarak

hissedilir (Kılavuz,2015:186). Hayatının son evresine gelen yaşlının ölümü erteleyebileceği bir evrenin bulunmaması, ölüm sürecinde ihtiyaç duydukları sosyal desteği görüp göremeyeceklerine ilişkin kaygılar, çevrelerinde gördükleri hasta ve yaşlıların ölümü ve ölüm sonrasına ilişkin belirsizlikler ölüm tasası veya korkusunun daha çok yaşlılarda görülmesinin ana nedenlerindendir(Karaca,2016: 238).

Dinler diğer felsefe ve ideolojilere göre hayatı ve ölümü anlamlandırmada daha etkili olmakta ve buna bağlı olarak da ölüme ilişkin kaygı ve korkuları teskin edebilmektedirler. Özellikle semavi dinlerdeki ahiret inancının bu konudaki rolü büyüktür(Kılavuz,2015: 186-187). Almanya'da yapılan bir araştırmada "Dininizden ne bekliyorsunuz" sorusuna deneklerin %65'inin "ölüm korkusu yenmek" şeklinde cevap verdiği ifade edilmektedir(Kılavuz,2015: 187). Mabetlerde topluca yapılan dua ve ibadetlerle bir cemaat dayanışması içinde uhrevi aleme hazırlanılması, ölümün bir yok oluş değil,yeni ve daha güzel bir hayatın başlangıcı olduğu inancı ölüm korkusunun yenilmesinde etkin olmaktadır.

II.Mabet Dindarlığı

Yukarıda ifade ettiğimiz nedenlere bağlı olarak dine ve mabetlere yönelim günümüzde yaşlılara özgü bir mabet dindarlığının oluşumuna yol açmaktadır. Bunda yaşlılığa bağlı sorunların ve ihtiyaçların yanında mabetlerin yaşlılar için icra ettiği fonksiyonların da önemli bir payı bulunmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde farklı fonksiyonlar icra eden mabetler her zaman dinin en belirgin sembolü olmanın yanında dini-sosyal hayatın da merkezi olmuşlardır. ilk dönem İslam toplumlarından modern dönemlerin başlarına kadar başta dini eğitim ve öğretim olmak üzere çeşitli dini, sosyal, siyasi ve hukuki faaliyetlerin icra edildiği bir mekan olmaktadırlar(Önkal-Bozkurt,Cami,1993:7/46-56). Burada dini ve toplumsal hayatın henüz ayrışmamış homojen yapısı söz konusudur. Toplumsal hayattaki değişme, farklılaşama ve mesleki ayrışmaya bağlı olarak mabedin fonksiyonlarında belli değişmeler, işlevsel farklılaşalar meydana gelmiş ve mabetler bugünkü şeklini almıştır.

Modernleşme sürecinde bazı işlevsel kayıplarına rağmen mabetler her zaman varlığını korumuş ve belli fonksiyonları icra etmiştir. Mabetler dini ibadet ve ritüellerin yerine getirildiği mekanlar olmanın yanında dindarlar için de bir kimlik ve aidiyet oluşturan, toplumsallaşmanın ve dayanışmanın yaşandığı kurumsal/örgütsel bir yapı olarak da varlığını sürdürmektedirler. Diğer taraftan dindarlığın en belirgin bir biçimde icra edildiği mekanlar olarak mabetler her yaştan insanın bir biçimde ilişkili olduğu mekanlardır. Hristiyanlık'ta çocukların vaftiz edilmesinden ,günah çıkarma ritüeline ve evlilik törenlerinin icra edilmesine kadar her hristiyan bir biçimde kilise ile ilişkili olduğu gibi,İslamiyet'te de küçük yaşlardan itibaren çocuklara dini eğitim ve öğretimin verildiği, çeşitli vaaz ve hutbelerle her yaştan insanın bilgilendirildiği mekanlar olarak her müslüman bir biçimde cami ile ilişkilidir.Özellikle ülkemizde merkezden çevreye doğru gidildikçe camilerin etrafında oluşan sohbet odaları, kıraathane, çay ocağı gibi mekanlar ve bazı camilerin yanı başına inşa edilen çok işlevli salonlar çocuk, genç ve yetişkin dindarların yanında yaşlılara da hitap eden belli bir sosyal ortam oluşturmaktadır.

Çocukluk ,gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde daha farklı yaşam alternatiflerine sahip olan bireylerin yaşlılık döneminde yaşlılığa bağlı olarak alternatifleri sınırlanmaktadır. Bu yönüyle mabetler özellikle yaşlılar

için dini hayatın daha yoğun olarak yaşandığı mekanlar olmanın yanı sıra sosyal hayatın da idame edildiği mekanlar olarak alternatif olmaktadır. Başka bir ifadeyle dindarlık geleneksel biçimleriyle günümüzde daha çok yaşlıları etkisi altına almakta ve mabetler de geleneksel biçimleriyle daha çok yaşlılara hitap etmektedir. Mabet etrafında şekillenen dindarlık da çoğunlukla yaşlı dindarlığı olarak kendisini göstermektedir. Nitekim günümüzde camilere en çok devam eden kesimin emekliler ve yaşlılar olduğu görülmektedir(Klavuz,2002: 86). Ülkemizde mabede gidemeyecek kadar yaşlı olanların dışında aşırı sağlık sorunu bulunmayan yaşlılarda mabede ve dini içerikli aktivitelere katılımın yüksek olduğu söylenebilir(Güngör, 2012:170-171). Bunda mabetlerin yaşlılara daha çok hitap eden sakin,huzurlu, ve manevi atmosferi yanında, etrafındaki sosyal ortamın da önemli bir payı vardır. Buna mabetlerin yaşlılar için daha kolay ulaşılan ve diğer alanlardaki gibi maddi bir harcama gerektirmeyen yönünü de ilave edebiliriz.Ancak burada kadınların erkeklere göre yapısal ve geleneksel-kültürel nedenlere bağlı olarak mabetlerden yararlanmakta zorlukları bulunmaktadır.

Böylece mabet etrafında şekillenen bir dindarlık tipolojisi oluşturduğunu söyleyebiliriz. Burada mabetlerin, kırsal- kentsel, merkez-çevre ayrımlarına göre bazı farklı özellikler taşısalar da özellikle yaşlı insanlar için icra ettiği fonksiyonlar bakımından ortak yönleri bulunmaktadır.Yine Yaşlı dindarların eğitim düzeyleri farklı olsa bile dini bakımdan benzer yönelimlere sahip olduklarını görmekteyiz. Bunu farklı mekanlarda bulunan mabetlerin icra ettiği ortak fonksiyonlar ve dinin farklı toplum kesimlerini birleştirici gücü ile açıklamak mümkündür.

Burada gerek yaşlılarda gözlemlediğimiz bu gibi benzerlikler ve gerekse mabedin yaşlı insanlar açısından icra ettiği fonksiyonlar daha çok yaşlıların oluşturduğu bir mabet dindarlığı tipolojisi yapmamıza izin vermektedir. Bu bağlamda mabet dindarlığının temel niteliklerini söyle sıralayabiliriz:

1.Mabet merkezli iç huzuru ve manevi tatmine dayalı duyarlı/duygulu dindarlık : Yaşlı insanlar önceki dönemlerinde çoğunlukla maddi ve fiziksel yönden belli bir tatmine ulaşmış kişiler olarak, manevi tatmin ve iç huzuru arayışına girerler. Bu bağlamda yaşlılar için dini mekanlarda gerek bireysel ve gerekse topluca yapılan dua ve ibadetler önemli bir yer tutmaktadır. Dua ve ibadetlerin yapıldığı mabetlerin bireyleri kuşatan manevi atmosferi onlarda belli bir tatmin ve iç huzuru meydana getirmektedir. Bazı fiziksel kayıpları yaşayan yaşlılar da bu yönüyle mabet atmosferinde manevi bakımdan kendisini teskin ve tatmin etme ihtiyacını bir biçimde karşılamaktadır. Ayrıca dualaların birleştirilmesi ve karşılıklı dualar yaşlılar arasında kardeşlik ve dayanışma bağlarını güçlendirmektedir (Güngör,2012:172). Bunu ülkemizdeki yaşlıların daha çok mabetlere devam etmek suretiyle daha yoğun olarak dua ve ibadet etmesinde görebilmekteyiz. Böylelikle mabet ortamında iç huzurun ve manevi tatminin önceki dönemlere nazaran daha yoğun olarak yaşandığı bir dindarlık tipi yaşlılarda kendisini göstermektedir. Bu dindarlık tipinin toplumumuzdaki çoğu yaşlılarda daha duyarlı, samimi ,duygusal veya kimi yaşlılarda mistik eğilimi ağır basan uhrevi bir yönelime sahip olduğunu söyleyebiliriz. Gerek batıda gerekse ülkemizde yapılan bazı çalışmalar da bunu doğrulamaktadır (Arslan, 2009: 115).

2.Mabet eksenli geleneksel-sosyal dindarlık: Yerleşik dinin simgesi olan mabetler yaygın ve geleneksel dini tutumların ve ritüellerin icra edildiği mekanlardır. Bu bakımdan ayrıksı veya aykırı dini tutum ve ritüellere mabetlerde yer verilmez. Bu tarz eğilimlere de yaşlılar arasında pek rastlanmamaktadır. Yaşlılar toplumda

yerleşik dini inanış ve tutumlara daha bağlıdırlar. Bireysel veya ayrıksı dini yönelimler daha çok genç yaşlarda ve gençlik dönemi koşullarına bağlı olarak kendisini göstermektedir.Genç dindarlığının daha çok değişken, şüpheci, zaman zaman fanatizme kayan nitelikleri ile öne çıktığını söyleyebiliriz (Dikbıyık,2017:218).Buna karşılık yaşlılıkta daha oturmuş, daha samimi ve yerleşik dini inanç ve tutumlar yaygındır. Aykırı dini düşünüşler yerleşik dinin mabedinde çok fazla zemin bulamadıkları için bir takım dini akımlar ve tarikatlar veya yeni dini hareketler içerisinde kendilerine yer bulabilmektedirler.Yaşlılar açısından ayrıksı ve çoğu toplum kesimlerince yadsınan bireyci bir dinselliğin güvensizliği yerine yerleşik dini atmosferin güvenli ortamı daha cezp edici olmaktadır(Dikbıyık,2017:228). Ayrıca toplumda yalnızlık ve izole edilmişlik duygusu yaşayan yaşlılar bu tür dışlanan dini yapılar yerine genel kabul gören mabet ortamında kendi akranlarıyla birlikte olmayı yeğlemektedirler. Bu yönüyle ülkemizdeki camilerin, özellikle yaşlıların sohbet ettikleri, çeşitli konu ve sorunları konuştukları, dolayısıyla bir biçimde yalnızlıklarını giderdikleri bir sosyal çevre olma imkanına fazlasıyla sahip olduğu görülmektedir(Güngör ,2012: 180). Ülkemizde bir takım geleneksel cemaat ve tarikatlar içinde bulunan bazı yaşlıların çoğunlukla mabet ortamında yerleşik dini tutum ve kanaatleri koruduklarını gözlemlemekteyiz. Bu yönüyle camilerin geleneksel sosyal dindarlığı muhafaza eden bir yapısının bulunduğunu ve yaşlı dindarlığının da ağırlıklı olarak mabedin "güvenli" atmosferinde yaşanan geleneksel-sosyal dindarlık olduğunu söyleyebiliriz.

3.Mabet aidiyetine bağlı kimlik belirtici dindarlık: Dinler toplumların aidiyetlerin oluşturan en belirgin unsulardan biridirler.Toplum ayrışmalarında dinler bir ayırımın ifadesi olmakla birlikte bir toplum içinde birliği ve bütünlüğü sağlayan önemli bir kimlik göstergeleridirler. Dinlerin önemli sembollerinden biri olan mabetlerin de dindarlar için önemli bir aidiyet odağı olması söz konusudur. Bir sinagog yahudi kimliğinin, bir cami müslüman kimliğinin göstergeleridir. Ayni şekilde bir ev kilisesi ayrıksı veya gizil bir hristiyan kimliğinin, mabet olarak kabul edilen cemevi de alevi kimliğinin onanması ve sembolik göstergesidir(Sevinç,2013 :54).

Yaşlı bireyin kendisini ifade edebilmesinin en belirgin yollarından biri dine yönelmek ve bir mabedin daimi üyesi olmak şeklinde belirmektedir. Daha önce belki sıradan biri iken veya yaşlılığa bağlı olarak kendini değersiz ve yalnız hissederken şimdi mabetle bütünleşen ve kendisini bir mabedin üyesi olarak var ve değerli kılan bir konum elde etmiştir. Yaşlı bir hristiyan bir kilise yönetim kurulu üyesi veya kiliseye mensup biri olarak kendisini nasıl ifade ediyor ve değerli kılıyorsa ülkemizdeki yaşlı bir müslüman da cami derneği üyesi ya da cami cemati sıfatıyla kendisini ifade etmekte ve yaşamında kendisini değerli bir kişi olarak görmektedir.Yaşlılara caminin veya çevresinin bakımı ve onarımı ile ilgili bir görev verilmesi ya da gönüllü olarak kendiliklerinden bu tür görevleri üstlenmeleri camiye aidiyet bağlarını güçlendirmekte ve kendilerini değerli kılmaktadır(Güngör,2012:178).

4.Mabet odaklı dayanışmacı dindarlık: Mabet ayni inanca sahip olan bireylerin oluşturduğu bir yapı olarak toplumsallaşmanın ve toplumsal ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dini duyarlılık taşıyan ve mabede gelen insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma isteği daha güçlü olarak kendisini hissettirmektedir. Yaşlı bireylerin diğer yaşlılarla veya diğer cemaat üyeleriyle bilgi ve birikimlerini paylaşması, maddi yönden destek alması veya muhtaçlara destek olması, diğer üyelerle birliktelik oluşturabilmesi, sorunlarını

konuşabilmesi, hastaların ziyaret edilmesi ve teskininde mabet ortamı etkili olmaktadır. Böylelikle mabet etrafında yaşlılar kendilerince önemli roller almakta ve belli bir dayanışma ağı oluşturabilmektedirler.

Yapılan bir araştırmada yaşlıların camiyi sadece dini ibadetlerin yapıldığı ve manevi yönden huzur bulunan bir kutsal bir mekan olarak görmedikleri, aynı zamanda boş zamanlarını değerlendirdikleri, düzenli sosyal aktiviteleri gerçekleştirdikleri, yaşıtları ile görüşebildikleri, hasta ve ölenlerden haberdar oldukları, hastalandıklarında ziyaretlerine gittikleri, öldüklerinde cenaze ve taziyesinde bulundukları dini-sosyal bir işlev gören mekan olarak gördükleri ifade edilmektedir(Arslan,2009:123).

Mabedin sunduğu imkanların diğer gelişim evrelerindeki insanlara göre yaşlıları mabet ortamına daha fazla çektiğini ve mabet etrafında yaşlılara özgü bir dinselliğin yaşandığını söyleyebiliriz.Gerek bizim gözlemlerimiz ve gerekse bu konudaki bazı tespitler bunu doğrulamaktadır. Bu konuda şöyle denmektedir: " Tespitlerimize göre camilere en fazla devam eden yaşlı kesimdir…Kanaatimizce bunun temel sebebi, caminin yaşlılar için kutsal bir mekân olması dışında 'gündelik yaşantının merkezi öğelerinden birisini oluşturduğu' gerçeği olabilir" (Arslan, 2009:123). Ayrıca bazı merkezi konumdaki camilerde bulunan sohbet odalarının her yaştan insanın çeşitli dini-sosyal sorunlarını din görevlisi ile paylaşarak çözüm aradıkları yerler olduğunu gözlemlemekteyiz.

SONUÇ

Yaşlılık döneminde dine ve mabetlere yönelimin arttığı ve dinin sembolleşmiş yapısı olan mabetlere davamın da daha çok yaşlı kesimlerde olduğu görülmektedir. Yaşlı insanlardaki biyolojik gerilemeye bağlı olarak ortaya çıkan fiziksel kayıplar, işten ayrılmak veya emeklilik nedeniyle ortaya çıkan boşluğun doldurulma isteği, sosyal prestij ve değer kaybının getirdiği olumsuzluklar, kimlik ihtiyacı, hayatı anlamlandırma isteği ve ölüm korkusu mabetlere yönelimi artırmaktadır. Böylece mabet etrafında doğal olarak şekillenen daha duyarlı, sosyal, kimlik belirtici ve dayanışmacı yaşlı bir mabet dindarlığı tipolojisi ve ilişkiler ağı oluştuğunu söyleyebiliriz. Burada dindarlığın bireysel boyuttan farklı bir biçimde topluca yaşanması ve bir mabede bağlı olarak kendisi göstermesi söz konusudur. Neticede mabetlerin modernleşme sürecindeki bazı işlev kayıplarına rağmen ibadet mekanı olmanın yanı sıra özellikle yaşlı insanların bir takım sorunlarının çözümüne katkılar sağlayan ve dini-sosyal ihtiyaçlarını karşılayan yapısal ve toplumsal bir yönü bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Arslan, M. (2009). Geleneksellik ve yaşlı dindarlığı: Taşrada sosyal hizmet alamayan yaslıların dindarlık durumları üzerine uygulamalı bir inceleme. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi,(2): 112-125.

Baran, A G. (2012). Aile ve Yaşlanma. Aile Sosyolojisi, Editörler:Aytül Kasapoğlu, Nadide Karkıner, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 134-165.

Çapçıoğlu, İ., Bilgin, Ö.,(2011). Yaşlılara yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları Bağlamında Yaşlılık Din İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Ülkemizdeki Durumu Üzerine. Ekev Akademi Dergisi ,(47): 103-112.

Dikbıyık, C. (2017). Bireysel Süreçler ve Din. Din Sosyolojisi,Editörler: Ahmet Onay Nazmi Avcı,Lisans Yayıncılık, İstanbul, 199-234.

Güç, A. (2003). Mabet. İslam Ansiklopedisi,Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 27: ss.276-280.

Güngör, Ö. (2012). Yaşlılar İçin Cami Temelli Sosyal/Dini Hizmetler. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (38): 161-188.

İçli, G. (2008). Yaşlılar ve Yetişkin Çocuklar. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, (1): 29-38.

Karaca, F. (2016). Dini Gelişim Psikolojisi. Eser Ofset Matbaacılık,Trabzon.

Karakaş, A.C. Koç, M. (2014). Stresle Başa Çıkma ve Dini Başa Çıkma Yöntemleri Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, (3): 610-631.

Kılavuz, M. A.,(2002), Emeklilik Döneminde Çalışma, Boş Zaman ve Din Eğitimi. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11(1): ss.71-86.

Kılavuz M. A. (2005). Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri.Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14, (2): ss. 97-112.

Kılavuz, M. A. (2015). Yaşlılık Dönemi Din Eğitimi. Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi. Eds. Mustafa Köylü , Ankara ,Nobel Yayıncılık, s. 181-211.

Köksal, M.A. (1994).Dini ve Ahlaki Sohbetler 1. Türkiye Diyanet vakfı Yayınları,Ankara.

Kula, M. N. (2001). Kimlik ve Din. Ayışığı Kitapları, İstanbul.

Önkal A. Bozkurt N. (1993). Cami. -Dini ve Soyokültürel Tarihi-.İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,7: ss.46-56.

Sevinç B. (2013). Ontolojik Mekan Siyasası ve Mabet. Türk Kültürü ve Hacı Bektaşı Veli Araştırma Dergisi, (67): ss. 51-69.

Şentürk, Ü. (2018). Yaşlılık Sosyolojisi, Dora Yayıncılık,Bursa.

Tuncay, A.C. (2012). Geciken Yaşlılık ve Zorunlu Emeklilik Üzerine,Sosyal Güvenlik Dergisi, (2): 84-102.

İNTERNET KAYNAKLARI

Çayır K. (2011) Yaşçılık / Yaşa Dayalı Ayrımcılık. http://secbir.org/images/haber/2011/02/yass1.pdf (E.T. 02.08.2018)

TÜİK Haber Bülteni,(15 Mart 2018). İstatistiklerle Yaşlılar,2017. sayı:27595. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27595 (E.T. 28.09.2018)

XIX. YÜZYILDA VOLGA BOYU TÜRK HALKLARININ SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL GELİŞİMİ

Afag PİRİYEVA

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Tarih fakültesi, Bakü / Azerbaycan

Öz: XIX. yüzyılın ilk yarısında Rusya'da gittikçe güçlenen feodalizmin sukut süreci Orta ve Aşağı Volga boyunu da kapsamaktaydı. Rusya`nın emperyal sömürgeçilik politikası bu sürece belli kendine özgü özellikler vermekteydi. Volga boyu Türk topraklarında ekonominin temelini esasen tarım oluşturmaktaydı. Ziraatte mülkedar tarımı değil, devlet köylüleri tarımı önem taşımaktaydı ve onlar piyasaya meta üretiminin büyük kısmını çıkarıyordu. Köylülerin amansız istismarı, biyarın artırılması, köylülerin topraktan mahrum edilmesi sonucunda mülkedar tarımında verimlilik belli düzeyde artmıştı. XIX. yüzyılın ilk yarsında Kazan`da faaliyetini sürdüren fabrikalarda çalışanların yapdıkları grevler de ciddi karakter almıştı. 1836 yılında I. Nikolay`ın Kazan`a geleceğini duyan işciler ona şikayet etmeyi kararlaştırmışsalar da, ancak İçişleri Bakanlığı'nın göstersi ile onların hepsi cezalandırılmıştı. İşci haklarının savunulması mücadelesi Ural fabrikalarında da geniş yer almaktaydı. Kazan`da toplumun bakış açısını geliştiren çeşitli dernekler faaliyet gösteriyordu. Kazan Üniversitesi sosyal fikrin gelişmesinde büyük rol oynamaktaydı. Viyana Kongresi ve "Kutsal Birliğin"' kurulmasından sonra Kazan`da da irtica güçlenmiş, hatta üniversitenin kapatılması talepleri de öne sürülmüştü. Kapitalist ilişkilerin gelişmesi milli kültürün gelişimini de etkilemekteydi. Rusya`nın sömürgecilik politikasına rağmen Kazan`da bu alanda belli gelişmeler olmuştu. Bu ise hakim dairelerin halk kitlelerinin kültürel seviyesini yükseltmek için bir girişimi değil, ülkenin ekonomik gelişme talepleri ile bağlı idi. Bu dönemde Tatarca yazılmış ilk edebi eserler meydana gelmiş ve profesyonel tiyatro oluşmağa başlamıştı. Siyasi olayların etkisi ile tiyatronun konu içeriği de zenginleşmekteydi. Bahsedilen dönemin esas özelliği ise milli düşüncenin taşıyıcına dönüşmüş aydınların ortaya çıkması ve onların Türk toplumunun birliği ve geleceği için ileri sürdükleri ideolojik konseptler idi ki, biz bu konuda makalede daha ayrıntılı şekilde bilgi vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: XIX. Yüzyıl, Türk Halkları, Volga Boyu, Kültür, Ekononik Gelişim, Siyasi Durum

GİRİŞ, SORUNUN GÜNCELLİĞİ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Rusya'nın dış politikasında istila edilmiş Volga boyu topraklarının benimsenilmesi, bu coğrafyanın doğal kaynaklarını kullanılması önemli yer almaktaydı. Türk halklarına karşı Çarizmin sömürgecilik siyaseti onlara sosyo-ekonomik ve kültürel yönden büyük zarar vuruyordu. Mutlakiyet Rusyası döneminde Volga boyu Türklerinin tarihinin doğru öğrenilmesi teorik-pratik açıdan önemli bir meseledir. Bu, Çarizmin sömürgecilik politikasının sonuçlarını ortaya çıkarmaya yardım edebilir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Rusya'da gittikçe güçlenen feodalizmin sukut süreci Orta ve Aşağı Volga boyunu da kapsamaktaydı. Rusya`nın emperyal sömürgeçilik politikası bu sürece belli kendine özgü özellikler vermekteydi.

1708 yılında oluşturulmuş Kazan guberniyasında Ruslar, Tatarlar, Mariler, Çuvaşlar, Udmurtlar, Mordvalar yaşıyordu. Nüfusun büyük bir kısmı başlıca olarak Tatarlardan ibaret idi.

1859 yılı verilerine göre, Çuvaşiya nüfusunun milli terkibi aşağıdaki gibiydi: Çuvaşlar %77,5, Ruslar % 19,2, Tatarlar % 1,8 ve Mordvalar % 1,5% (İstoriya Çuvaşskiy ASSR, 1983: 45).

XIX. yüzyılın I. yarısında Başkırt nüfusunun çoğunluğu Orenburg guberniyasında toplanmıştı. Orenburg ilçesinde 1851 yılında 120 bin tahkimli köylü, 2074 ev sahibi vardı. Büyük mülkedarlar ilçenin %11`ni kapsamakla tahkimli köylülerin %78,2`ne sahiptiler.

Volga boyu Türk topraklarında ekonominin temelini esasen tarım oluşturmaktaydı. Yüzyılın başları için Kazan guberniyasının toplam arazi fonunun % 24.8`i mülkedarlara, % 58.6`i devlet köylülerine, %22.65`i hazineye, yerde kalan bölümüyse şehir, kilise ve manastırlara, mülkiyetci köylülere ait idi.

1858 yılında çağdaş Tataristan topraklarında yaşayan 1,6 milyon nüfusun % 93`ü köylü idi. Tatarların küçük bir kısmı hariç sivil Rus köylüleri devlet köylüleri idi. Onların toprak arazileri mülkedar köylüleriyle nispette fazlaydı.

İlçenin ekonomik gelişiminin kendine özgü yönleri de vardı. Ziraatte mülkedar tarımı değil, devlet köylüleri tarımı önem taşımaktaydı ve piyasaya meta üretiminin büyük kısmını gönderiyordu. Devlet köylüleri arasında giderek derinleşen tabakalaşma süreci sonucunda oluşan köy yoksulları aşağı ücretle çalışmak zorunda bırakılıyordu. Köyden gitmek imkanı olmayan bu köylüler kendi köy zenginlerinin yanında çalışmak zorunda kalıyorlardı.

Köylülerin amansızca sömürülmesi, biyarın artırılması, köylülerin topraktan mahrum edilmesi sonucunda mülkedar topraklarında verimlilik belli kadar artmıştı.

XIX. yüzyılın başlarında mülkedar topraklarının tüccarlara ve hatta köylülere satılması uygulanırdı. Bu ise zıraat alanına kapitalist unsurlarının girişine olanak yaratmaktaydı.

Tekniksel araçların yetmemesi yüzünden ve oldukça ağır vergiler neticesinde köylü tarımı dağılmaktaydı. Köylülerin bir kısmı iş arkasınca şehirlere yüz tutuyordu. Ziraat teknik araçlar açısından geri kalsa da mülkedarların durumu iyileştirek niyeti bile yoktu. Sadece XIX. yüzyılın 40'lı yıllarından başlayarak emek verimliliğini yükseltmeğe teşebbüs eden bir grup mülkedar tarımda tekniksel sorunların ortadan kaldırılması için çaba harcamaya başlamıştı. 1839 yılında Kazan'da Rusya özgür ekonomik toplumunun şubesi tahsis edilmişti. Şubenin amacı tarım sektörünün gelişmesine katkıda bulunmak idi. O, tarım çiftliği, tarım makineleri deposu, sergiler teşkil edirdi. 1854 yılından itibaren "Kazan ekonomik toplumunun kayıtları" dergisi de yayınlanmaya başlamıştı.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Kazan guberniyasında şehir nüfusu kapitalist ilişkilerin gelişmi ile ilgili olarak artmıştı. XIX. yüzyılın ortalarında Orenburg ilçesinde 14 şehir vardı. Ticaret yollarında bulunan şehirler daha hızlı gelişiyordu. 1850 yılında guberniyada şehir nüfusu 58273 kişi idi. Şehirler esasen askeri-idari merkezler olarak faaliyet göstermekteydi.

Yeterince ucuz işçi gücünün olması ise sanayicileri üretimin iyileştirilmesine tahrik etmiyor, sanayinin gelişimini alıkoyuyordu. Çarizmin yürüttüğü sömürgecilik politikası, Rus olmayanların sıkıştırılması da bu gelişmeyi alıkoyuyordu.

Yüzyılın başlarında paralı işçileri olan imalathane türlü kapitalist sanayi inkşaf etmeye başladı. Bu dönemde Kazanda 21 tuğla fabrikası, 36 deri, 33 sabun üretme, ve 1 demir fabrikası vardı. Köylerde de kapitalist imalathaneleri artmaktaydı. Böyle işletmeler esasen Tatarlara ait idi. Çuvaşların ekonomik hayatında senetkarlık önemli rol oynamaktaydı.

1812 yılı Vatan Savaşı döneminde beldedeki manufakturaların etkinliği daha da genişlenmişti. Bazı işletmeler savaşın ihtiyaçlarını ödemekteydi. Tatarların bir bölümü seferber edilmiş, süvariler taburu teşkil edilmişti. Başkırt alayları 1812 yılında Rusya'ya saldırmış Napoleon ordusunun mağlup edilmesinde önemli rol oynamışlardır (Mahmudlu Y., Cu Hong C., Muharremli N., Memmedli K., 1996: 74).

Bu dönemde tahkimcilik sistemi sanayinin gelişimini daha da alıkoyuyordu. Yerli sanayi kriz dönemini yaşamaktaydı. Bazı işletmeler bağlanmıştı. Onlar merkezi sanayi tesisleri ile rekabet edebilmiyordu. O yüzden de bu tesisleri yeni teknikle donatmak gerekiyordu. Buna ise en zengin sanayiciler imkan buluyordu. İmparatorluğun merkezi ile karşılaştırıldığında Kazan sanayisi zayıf gelişiyordu. Rus sanayicileri Tatar sanayicilerini geride bırakarak onları sıkıştırırdı.

Ekonomik hayatta ticaret önemli yer tutmaktaydı ve o büyük yerel kaynaklara dayanıyordu. Kazan tüccarları Rusya'nın büyük şehirleri, Batı Avrupa, Çin, Orta Asya ile ticaret yapıyordu. Ana ticaret merkezi ise Kazan idi. Verimli ticaret yolları da ticaretin gelişimini olumlu etkiliyordu. Bu çalışmada Volga, Kama vb. nehirlerde vapurun gelişimi büyük etki sağlıyordu. Kama`da ilk vapur 1817 yılında, Volga`da ise 1820 yılında görünmüştü (İstoriya Kazanı, 1988: 63).

Kapitalist ilişkilerin gelişimi farklı türden olan tüccarların artmasını etkilemekteydi.Tüccarların ekonomik gücünün artması yanında onların sosyal konumu da güçleniyordu. Eğer tüccar evveller asilzadeyle mukayesede toplumda düşük pozisyon tutardısa, yüzyılın ortalarında bu durum değişmişti. Asilzadelik tedricen ikinci plana geçmişti.

AMAÇ ve KAPSAM

Araştırmamızda Volga boyu Türklerinin XIX. yüzyıla ait tarihi öğrenilmiştir. Bununla ilgili aşağıdaki konular incelenmiştir:

- Tatarların, Başkırtların, Çuvaşların sosyo-ekonomik hayatının araştırılması;

- Çarizmin sömürgeci yönetim sisteminin incelenmesi;

- Bu coğrafyada ruslaştırma politikasının uygulanma biçimlerinin analizi.

Çar hükümetinin sömürgecilik politikasında beldede Rus köylü kolonilerinin oluşturulması önemli yer tutuyordu. Çünkü çarizm hem devletten memnun köylüleri merkezi guberniyalardan uckarlara aktarmakla sosyal gerilimi zayıflatmak, hem de Volga boyunda kendisine sosyal dayanak oluşturma fikrinde idi.

Savaştan sonra imparatorluğun genişlemesi ilk etapta tahkimli köylüleri etkilemişti. Onların sömürüsü daha da güçlenmişti. Evli çiftlerin sayısı azalmış ve doğum seviyesi aşağı düşmüştü. ”Kazan Haberleri”nde köylülerin satın alınması hakkında ilanlar da yer almaktaydı.

Ulusal tiranlık güçlenmişti, eski köylünün kendini yönetimi neredeyse iptal edilmişti. 1834’te verilen kanuna göre, köy ve volost reisleri görevine sadece Ortodoks Kilisesine inanan adamlar seçilebilirdi. Rus olmayan köylüler tüm vergileri ödemeli ve tüm görevleri yerine getirmeliydiler.

Çar memurlarının rüşvete bağlılığı daha da güçlenmişti. XIX. yüzyılın 20. yıllarındaki teftişten sonra 1500 memur mahkemeye verilmişti. Fakat aslında durum değişmiyordu, birinin yerine geçen diğeri de ayni durumu sergilemekteydi. İdari zulümle birlikte dini zulüm de yayfınlaşmıştı. Çuvaşlar zorla Hıristianlaşmaya maruz kaldıklarından kaçıp ormanlarda saklanıyorlardı (İstoriya SSSR, 1984: 43).

1812 yılında Kazan’da Rusya bibliya toplumunun şubesi açılmıştı. Amacı Rus olmayanlar arasında da onların dilinde dini kitaplar ve edebiyat yaymakla Hıristiyanlığı tebliğ etmekti. Fakat bu planı hayata geçirmek mümkün olmadı. Çünkü Çuvaş, Mari, Mordva ve Udmurtlar yazıya sahip değildiler.

30’lu yıllarda Başpiskopos Filaret ”Müslümanlara karşı yürüyüş” ilan etti. Müslüman misyonu ile mücadele etmek için o, Ortodoks ruhaniler karşısına yerel dilleri öğrenmek görevini koydu ve önerdi ki, dini okullarda bu diller daha ciddi surette tebliğ edilmelidir. Fakat bu önlem de zorluklarla yüzleşti, çünkü Tatar Dilinden başka geri kalan dillerde yazı mevcut değildi.

Tahkimli köylülerin itirazı hem bireysel, hem de kolektif biçimlerde gerçekleşirdi. Mülkedar zulmüne dayanamayan bazı köylüler yaşadığı yerden kaçar, bazı köylüler mülkedarın malvarlığına zarar vurar, yangınlar türederlerdi. Toplumsal grevler de daha ciddi bir nitelik taşımaktaydı. Köylüler mülkedara tabi olmaktan, çalışmaktan imtina ediyorlardı.

Devlet köylüleri kişisel özgürlüğe sahip oldukları için hükümet organlarının tahkimcilik kurallarını uygulamak girişimleri onlar içerisinde ciddi bir tepkiye neden olurdu. Ayrıca Rus olmayan devlet köylüleri içerisindeki rahatsızlığı milli zulüm de artırıyordu. Yüzyılın 30-40`lı yıllarında devlet köylülerinin bir kısmı (Çuvaşlar) etkili grevler yapmışlardı. Harekatı Tatar köylüleri de savunmuştu. 1842 yılının 15 mayısında askerlerin köylülerle ciddi savaşı olmuştu. 19 Mayısta itiraz edenlerle asıl savaş yaşandı. Sadece 26 mayısa kadar guberniyada yaşanan köylü grevleri yatırıldı. XIX. yüzyılın 30’lu yıllarında 15 köylü grevi olmuştursa, 1855 yılında onun sayısı 27`ye ulaşmıştır.

XIX. yüzyılın ilk yarsında Kazan`da faaliyetini sürdüren fabrikalarda çalışanların yapdıkları grevler de ciddi karakter almıştı. 1836 yılında I. Nikolay`ın Kazan`a geleceğini duyan işciler ona şikayet etmeyi kararlaştırmışsalar da, ancak İçişleri Bakanlığı'nın gösterşi ile onların hepsi cezalandırılmıştı. İşci haklarının savunulması mücadelesi Ural fabrikalarında da geniş yer almaktaydı. Mücadele son derece ciddi nitelik taşıdığı için hükümet 1840 yılında posession işcilerin hakkını iptal etmişti. Kazan`da bu gösteriş 1849 yılında hayata geçirildi. Mahudculara izin veriliyordu ki, onlar arzu ederlerse manufakturanı terk edebilirlerdi.

Kazan`da toplumun bakış açısını geliştiren çeşitli dernekler faaliyet gösteriyordu. Kazan Üniversitesi sosyal fikrin gelişmesinde büyük rol oynamaktaydı. Viyana Kongresi ve "Kutsal Birliğin"' kurulmasından sonra Kazan`da da irtica güçlenmiş, hatta üniversitenin kapatılması talepleri de öne sürülmüştü. Dekabristlerin mağlubiyetinden sonra V.P.İvaşev ve D.İ.Zavalişi`nin derneği çalışmasını durdurmuştu. Liberal akımla birlikte Kazan`da 40-50 yıllarında Raznoçinlerin devrimci-demokratik hareketi de oluşmuştu.

Tatar kamuoyu tarihinde Kazan Üniversitesi profesörü *N.İ.Lobaçevski*, Profesör *Meyer*'in de önemli yeri olmuştur. Meyer burjuva reformları taraftarıydı.

Sosyal fikrin gelişmesinde Tatarların önde gelen bilim adamları *İbrahim Halfin* (1778-1828), *Hüseyin Fayezhanov* (1821-1866), *Muhammed Gali Mahmudov* (1824-1891) önemli rol oynamışlardır.

Kayum Nasiri edebi, bilimsel ve pedagojik etkinlikle birlikte Tatar sosyal fikrinin gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Tatar maarifçiliğinin kurucusu Kayum Nasiri (1825-1902) zamanının ansiklopedik bilgiye sahip bilim adamı olmuştur. Doğrudan kültür alanında hizmetlerini dikkate alarak 1885 yılında onu Kazan Üniversitesi nezdindeki "Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Teşkilatı"na gerçek üye seçmişlerdir (Halilov, 1994: 32).

Kapitalist ilişkilerin gelişmesi milli kültürün gelişimini de etkilemekteydi. Rusya`nın sömürgecilik politikasına rağmen Kazan`da bu alanda belli gelişmeler olmuştu. Bu ise hakim dairelerin halk kitlelerinin kültürel seviyesini yükseltmek için bir girişimi değil, ülkenin ekonomik gelişme talepleri ile bağlı idi. Yönetim, tarıma rehberlik, hatta sömürgecilik politikasının uygulanması için bilgili adamlar gerekiyordu.

Kazan`da henüz XVIII. yüzyılın 2. yarısında açılan okul, 1804 yılında kurulan üniversite, matbaa bu alanda çok iz bırakmıştı. Okullar silki karakter taşıyordu. Fakat yüzyılın 2. çeyreğinde belli yerlerde Rus köy nüfusu için de okulların açılmasına başlanmıştı. Böyle okullar genelde devlet ve udel köylülerinin yaşadığı arazilerde açılıyordu. Tahkimli köylü çocukları için okullar maalesef mecvut değildi.

1864 verilerine göre Kazan ilçesinde toplam 4 okul vardı ki, bunun da 2'si Kazan`da idi. Orta öğretim de genişlenmekteydi. 1835 yılında ikinci okul da açılmıştı. 1842 yılında asil çocukları için Asil Kızlar Enstitüsü tesis edilmişti.

Tatar dini okulları da açılmaktaydı. Yüzyılın ortalarına kadar Kazan guberniyasında 430`a kadar Tatar köy okulu vardı. Müslüman ruhanilerinin hazırlanması ile medreseler ilgileniyordu. 1857 yılında bunların sayısı 57`ye ulaşmıştı.

1804 yılında kurulan Kazan Üniversitesi'nde 4 fakülte - Manevi-Siyasi, Filoloji, Fizik-Matematik ve Tıp fakülteleri vardı. Hükümetin amacı memur hazırlamak olsa da, o, asıl kültür merkezine dönüşmüştü. Üniversite alimleri içerisinde matematikçi *N.İ.Lobaçevski,* astronom *İ.M.Simonov* (1794-1855), kimyacı *N.N.Zinin* (1812-1880) özel yer tutmaktaydılar. 1812 yılından Tatar Dilini dersini *İ.Halfin* vermekteydi. O, Tatarcanın bilimsel öğrenilmesinin başlangıcını koymuştu. İ.Halfin (1778-1829) Tatarcanın grameri ve edebiyatı ile meşgul olmuş, onun etimolojisini vermiş, müntahabatını yayına hazırlatmıştı (Mehdiyeva, 2003: 46).

Hüseyin Fayeshanov lengüistika ve Tatar halkının tarihi alanında araştırmalar yapmıştır. 1844 yılında üniversitede Arap, Fars ve Tatar hattatlık sanatını *Muhammed Gali Mahmudov* öğretiyordu. Üniversitede 1840-1841 öğretim yılında 3 kişi, 1850-1851 yılında 2, 1854-1855 yılında ise 3 kişi müslüman eğitim alıyordu (İstoriya Tatarskoy ASSR, 1968: 65).

Bu coğrafyanın öğrenilmesi alanında da çalışmalar yapılırdı. *F.İ.Erdman* Bulgar tarihi ile ilgili eser yazmıştı. *İ.N.Berezin* "Tatarskiy letopiseü", "Bulgar na Volge", "Vtorjenie Mongolov v Rossio" eserlerini yayınlamıştı. *M.S.Rıbuşkin* "Kratkoye Istorie Kazani", "Russkaya Kolonizaniya Severo-Vostoçnogo Kraya", *V.A.Sboyev* "O Bıte Kresten Kazanskoy Gubernii", "İssledovaniye ob Inorodüax Kazanskoy Gubernii" eserlerini yazmışlardır.

İhtisasca biyolog ve doktor olan Prof. *K.F.Fuks* (1776-1846) Kazan Tatarlarının tarih ve günlük hayatının öğrenilmesi ile meşgul olmuş, "Kratkoye İstorie Kazani (1817)", "Kazanskie Tatarı v Statistiçeskom i Etnografiçeskom Otnoşeniyah (1844)" eserlerini yazmıştır.

Yüzyılın başlarında Kazan`da yayıncılık işi gelişmeye başlamıştı. 1804 yılında guberniya matbaası teşkil edilmişti. Sonralar üniversite yayınevi da oluşturuldu. 19 Nisan 1811 yılında "Kazan haberleri" nin ilk sayısı yayınlandı. 1820 yılına kadar gazeteler sadece Rusça yayınlanıyordu. 1821 yılından aylık "Kazan vestniki" de yayınlanmağa başladı.

1834 yılından N.İ.Lobaçevski üniversitede "Bilimsel eserler"in yayınına başladı. Bu dönemde Tatar milli basını mevcut değildi. Fakat şekillenen milli burjuvazi buna can atıyordu. Hükümet ise Tatarlar arasında sosyal fikrin gelişmesini istemediği için buna izin vermiyordu.

Bu dönemde Tatarca yazılmış ilk edebi eserler meydana gelmiş ve profesyonel tiyatro oluşmağa başlamıştı. Siyasi olayların etkisi ile tiyatronun konu içeriği de zenginleşmekteydi. *Gabdulziyabbar Kondalıyem*`in (1797-1860) yazdığı "Sahibcamal" eserinin konusu gerçek hayattan alınmıştır. 1852 yılında Kazan'da yeni tiyatro binası inşa edilmişti.

SONUÇ

XIX. yüzyılın ortalarında Tataristan`ın nüfusu 1,6 milyon kişiydi. Ekonomiyle birlikte kültür de gelişmişti. 1804 yılında Kazan Üniversitesi açılmıştı. 60'lı yılların burjuva reformları kapitalizmin gelişmesine olanak sağlamıştı. XIX. yüzyılın I. yarısında Bakırt nüfusunun çoğunluğu Orenburg guberniyasında toplanmıştı. Başkırtistan`da 1798 yılından uygulanan Kanton yönetim sistemi 1865 yılına kadar faaliyet gösterdi. Kanton

sisteminin uygulanması imparatorluğun Doğu sınırlarının korunması ve Batıdaki askeri operasyonlarda Başkırtların gücünü kullanılması idi.

XVIII. yüzyılın ortalarında Çuvaşlar zorla Hıristianlaştırmaya maruz kaldılar. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Çuvaş yazısı meydana geldi. XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında fabrika sanayisi biraz daha gelişti.

Bahsedilen dönemin esas özelliği ise milli düşüncenin taşıyıcına dönüşmüş aydınların ortaya çıkması ve onların Türk toplumunun birliği ve geleceği için ileri sürdükleri ideolojik konseptler idi. Bu, sonrakı yüzyılda Türklük tarihinde yeni dönemin başlangıcına yol açmış ve ünlü Türk aydınlarının yetişmesi için büyük bir ekol oluşturmuştu.

KAYNAKÇA

Halilov, P., (1994). Türk Halkları ve Şarki Slav Edebiyatı. I. kitab, Bakü.

İstoriya Çuvaşskoy ASSR. (1983). Çeboksarı.

İstoriya Kazani. (1988). Kn. I.

İstoriya SSSR. (1984). T. II., Moskova.

İstoriya Tatarskoy ASSR. (1968). Kazan.

Mehdiyeva, N., (2003). Türk Halklarının Tarihi. Bakü.

Mahmudlu Y., Cu Hong C., Muharremli N., Memmedli K., (1996). Altay halkları. Bakü.

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKALARININ TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Mehmet Murad AKTAŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi - Harp Tarihi ve Strateji Bölümü, İstanbul / Türkiye

Öz: Çin Mao'nun ölümü sonrasında yeni lider olan Deng Xiaoping 'in reformlarıyla birlikte önemli ekonomik dönüşümler yaşamaya başlamış ve günümüzde küresel dünyanın en etkin aktörlerinden biri haline gelmiştir. Fakat yaşadığı hızlı ekonomik büyüme ile beraber ülkede ciddi bir kentleşme sorunu ortaya çıkmış ve Çin'in enerji ihtiyacı sürekli artmıştır. 1993 yılına gelindiğinde ise Çin petrol ithalatçısı ülke haline gelmiştir. Çin enerji ihtiyaçlarını büyük ölçüde Ortadoğu'dan temin etmiştir. Ve bu nedenle gün geçtikçe Ortadoğu ile politik ilişkilerini geliştirmektedir. Türkiye Ortadoğu bölgesinde çok uzun yıllardır güvenlik öncelikli bir politika sürdürmüştür. Fakat 2002 yılında Türkiye'de değişen iktidarla beraber güvenlik öncelikli bir politika yerine "Komşularla Sıfır Sorun" politikasıyla hareket edilmiştir. Kısa vadede olumlu sonuçlar veren bu politika, Arap baharı olarak adlandırılan hareketinin Suriye'ye sıçraması ve bölgede oluşan terör tehditleri nedeniyle devam ettirilememiştir. Türkiye bölgede yeniden ülke güvenliğine öncelik veren dış politikaya yönelmek zorunda kalmıştır. Bu doğrultuda araştırmamızın amacı Çin'in enerji odaklı Ortadoğu politikasının, Türkiye'nin Ortadoğu üzerindeki değişken güvenlik algısına olan etkisine incelemektir. Araştırmamızda, Çin'in Ortadoğu politikalarının Türkiye'nin Ortadoğu'daki güvenlik algısına etkisinin analiz edilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Çin'in Ortadoğu'daki güç boşluğunu doldurmaya çalıştığını ve Çin'in bölgede sadece ekonomik yatırımları değil, siyasi ve askeri açılımları olduğu da görülmektedir. Bu karmaşık denklemde Türkiye'nin Çin'le ve Ortadoğu ile olan ilişkilerini bu yeni duruma uygun siyasi, sosyal ve ekonomik politikalar oluşturması dikkatle ele alınması gereken bir konu olarak tespit edilmiştir.[73]

Anahtar Kelimeler: Çin, Türkiye, Ortadoğu, Politika, Güvenlik Algısı

GİRİŞ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

Çin, Doğu Asya'nın Pasifik Okyanusu kıyısında yer alan Asya'nın en büyük ülkesidir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin toplam yüz ölçümü 9. 596. 960 km² dir. Rusya ve Kanada'nın ardından dünyada en büyük yüzölçümüne sahip ülke konumundadır. Dünya nüfusunun %20'sine sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin nüfusu Temmuz 2017 verilerine göre 1,379, 302, 771'dir. Bu nüfus oranları ile dünyanın en kalabalık nüfus sıralamasında ilk sırada

73 Bu bildiri Doç. Dr. Selim Hilmi Özkan'ın danışmalığında yapılan "Çin'in Ortadoğu Politikalarının Türkiye'nin Güvenlik Algısı Üzerindeki Etkisi" yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

yer almaktadır.[74] Çin Halk Cumhuriyeti, Çin Komünist Partisinin iktidara gelmesiyle beraber günümüzde dünya siyaset sahnesinde en etkin aktörlerden biri olmuştur. Deng Xiaoping döneminde yapılan ekonomik hamlelerle yakaladığı güçlü ekonomik kalkınma hızıyla günümüz dünyasında gücü yadsınamaz bir biçimde artmaktadır (Ermağan, Üstünal, 2014: 20).

Çin'in ekonomisi geliştikçe enerji kaynakları açısından dış kaynaklara bağımlılığı giderek artmıştır. Bu nedenle sahip olduğu enerji kaynakları ve Çin'e ithal ettiği enerji oranları ile Ortadoğu bölgesi Çin Halk Cumhuriyeti için özel bir değer taşımaktadır. Çin Ortadoğu'da enerji ticareti geleceğini garanti altına almak ve enerji ithalatının güvenliğini sağlamak için bölge ile sadece ekonomik değil askeri, kültürel, diplomatik vb. birçok alanda iyi ilişkiler geliştirme çabası içindedir (Kıncır, 2015: 2).

Türkiye Cumhuriyeti Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya bölgesinin kesişim noktasında bulunması ve bu bölgelere uzanan geniş bir ulaşım ağına sahip olduğu için dünyada doğudan batıya uzanan enerji kaynaklarının ulaşımında çok büyük bir stratejik öneme sahiptir (Aydın, 1999: 152). Türkiye Cumhuriyeti'nin sahip olduğu bölgesel avantajları ile beraber konumunun getirdiği bir güvenlik sendromu da vardır. Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar ile olan komşuluğundan dolayı bu bölgelerdeki gelişmelere karşı hassas bir durumdadır. Bölgede yaşanan değişimler ile beraber Türkiye'nin güvenlik politikaları da değişime uğramaktadır. Gelinen nokta ile beraber Türkiye'nin güvenlik algılamaları sadece siyasi ve askeri konuları değil ekonomik politik konuları içerecek şekilde daha geniş bağlamda ele alınmaktadır (Aydın, Ereker, 2014: 128). Bu nedenle Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu üzerinde geliştirdiği politikaların Türkiye Cumhuriyeti'nin Orta Doğu güvenlik politikasından soyutlanması mümkün değildir. Bu çalışmamızda Türkiye'nin Çin'le olan münasebetlerinde oluşan bu yeni duruma uygun siyasi, sosyal ve ekonomik politikalar oluşturması ve Ortadoğu da gelişen yeni durumlara karşı Türkiye'nin güvenlik algısında yaşayan etkileri incelemeye çalışacağız.

AMAÇ

Bu araştırmanın temel amacı dünyanın yeni süper gücü olmaya aday olan Asya'nın en büyük ülkesi Çin Halk Cumhuriyeti'nin yaşadığı büyük ekonomik gelişme ile beraber oluşan enerji ihtiyacı nedeniyle Ortadoğu üzerindeki yeni politikaları ve bu politikalarının Türkiye'nin güvenlik algısı üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu bağlamda öncelikle Çin halk Cumhuriyeti Ortadoğu politikaları incelenecek sonrasında bu politikaların Türkiye'nin güvenlik algısına olan etkisi araştırılarak sonuçlar ortaya konulacaktır.

KAPSAM

Bu araştırma ekonomik, teknolojik, politik ve siyasal faktörlerden oluşan karmaşık dünya siyasal sisteminin içinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji odaklı Ortadoğu politikasını ve bu politikanın Türkiye'nin bölgedeki değişken güvenlik algısına olan etkisi çerçevesinde yapılmıştır. Bu kapsamda çalışmamız Türkiye'nin Çin ile Ortadoğu arasında gelişen yeni siyasal ilişkilerine uygun siyasi, sosyal ve ekonomik politikalar oluşturması ve

74 https://www.cia.gov/library/1publications/the-world-factbook/geos/ch.html

Ortadoğu da gelişen yeni durumlara karşı Türkiye'nin güvenlik algısında yaşayan etkilerini inceleme çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM

Araştırmamızda nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizinde en temel amaç; araştırılması hedeflenen konu veya konular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesidir. Bu kapsamda konumuz olan Çin Ortadoğu ilişkileri ve Türkiye güvenlik algısına olan etkileri ile ilgili yazılı kaynaklar incelenmiştir. Bu inceleme çerçevesinde kaynakça bölümünde yer alan dokümanlardan yararlanılmıştır.

BULGULAR

Çin Halk Cumhuriyet'i dış politikasında en önemli etken olan "Dünya Siyasi Ahengi" kavramını devlet başkanı Hu Jintao döneminde benimsemiş ve dış politikasını bu yaklaşımın dört ana maddesi etrafında şekillendirmiştir. Bu maddeler;

- *Uluslararası kolektif güvenlikte çok taraflılık;*
- *Her bir devletin çıkarlarını göz önünde bulunduran ve karşılıklı faydaya dayalı uluslararası işbirliği;*
- *Dışlayıcı olmayan ve tüm medeniyetlere uyum içinde bir arada yaşama imkânı veren dünya düzeni;*
- *BM'nin yeni tehditler ve zorluklar karşısında etkinliğinin sağlanması için rasyonel reformlar*(Aslan, 2014: 37).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda oluşan Çin tehdidi algısını değiştirmek ve dünya siyasetinde barışçıl bir politika izlediğini göstermek amacıyla "Dünya Siyasi Ahengi" politikasını geliştirdiği söylenebilir. Çin Halk Cumhuriyeti Deng Xiaoping döneminde başlattığı ekonomik kalkınma hamlesini başarılı olması için dünya siyasetinde barışçıl bir dış politika izlemesi gerektiğinin elzem olduğunu farkındaydı. Bu nedenle Çin ekonomisine hizmet edecek bir dış politika geliştirdiği gözlenmektedir. Çin Halk Cumhuriyetinin dış ve iç politikasında her zaman ekonomiyi geliştirme ideali öncelikli hedefi olmuştur (Yıldırım, 2017: 17).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında Ortadoğu bölgesi önemsediği ya da dikkatini çeken bir bölge değildi. Ortadoğu üzerinde herhangi bir beklenti ya da hedefi yoktu. Ortadoğu bölgesi o dönem daha çok ABD ve SSCB'nin rekabetine sahne olan bir bölgeydi. Çin kuruluş döneminde daha çok sosyalizmin yayılması ve Tayvan sorunuyla ilgilendiği için Ortadoğu bölgesi ile herhangi bir diplomatik ilişki geliştirme çabasına girmedi (Walt, 2005:163). Fakat Deng Xiaoping döneminde başlattığı hızlı ekonomik büyüme ve kalkınmayla beraber Ortadoğu bölgesi siyasetinde daha aktif bir rol izlemek zorunda kaldı. Çünkü hızlı ekonomik büyüme sonrası milli çıkarları doğrultusunda ihtiyaç duyduğu enerjiler için Ortadoğu bölgesine ihtiyacı olduğu açıkça görülmekteydi. Çin Halk Cumhuriyeti ülkenin gerçekleştirdiği büyük ekonomik açılımla beraber zamanla kendine yetememeye başlamış, 1993 yılında ise enerji ihtiyacı bakımından tamamen dışa bağımlı hale gelmiştir (Olimat, 2010: 315). Bu nedenle birçok akademisyen Çin'in Ortadoğu politikasını belirleyen en önemli nedenin

kendi ülkesinin ihtiyaçları olduğu konusunda hemfikirdir. Çin Halk Cumhuriyeti günümüzde enerji ihtiyacının yarısını Ortadoğu bölgesinden sağlamaktadır ve gün geçtikçe bu oranın giderek artacağı tahmin edilmektedir. Öyle ki 2020 yılına gelindiğinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu'da ihraç edeceği enerji oranının yüzde 70'lerde olacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle Çin Ortadoğu politikasında ciddi değişimler yaşamış ve Ortadoğu ile ilişkilerini geliştirmeye çabalamıştır (Aslan, 2014: 42).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünya siyaseti üzerinde uyguladığı farklı dış politikalar Ortadoğu bölgesine gelindiğinde daha da hassas bir hal almaktadır. Ortadoğu ile ilişkilerini geliştirmeye çabalayan Çin Ortadoğu'da kullandığı politik araçlarla etkisini arttırmaya çalışmaktadır. Bu politik araçların neler olduğunu kısaca ifade etmemiz gerekirse; Konfüçyüs enstitüleri, 2002 yılında kurduğu Ortadoğu özel temsilciliği, 2003 yılında kurduğu Çin körfez ülkeleri forumu ve Birleşmiş Milletler dâhilinde Ortadoğu bölgesinde yer aldığı aktif görevleri olarak ifade edilebilir. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti Ortadoğu bölgesinde diğer batılı ülkeler gibi sömürgeci bir politika izlemediğini göstermek amacıyla ve Arap ülkeleriyle siyasetini geliştirmek için Ortadoğu bölgesinde ciddi altyapı yatırımlarında bulunmaktadır.[75]

Bu yatırımlarla beraber Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik olarak işbirliği yaptığı ve destek olduğu ülkelerin Çin'e karşı olumsuz düşünce oranlarının diğer ülkelere nazaran daha düşük olduğu araştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak Çin Halk Cumhuriyetiyle yoğun ilişkiler kuran Kuveyt ve Fas gibi ülkelerde Çin'e karşı olumsuz bakış açısı oranı düşük iken Türkiye gibi Çin'le ilişkilerin daha az yoğun olduğu ülkelerde Fas ve Kuveyt'e nazaran olumsuz bakış açısının daha yüksek oranda olduğu araştırmaların sonucunda ortaya çıkmıştır.[76]

Araştırmamızın bir diğer konusu olan Türkiye'nin güvenlik algısına değinecek olursak, güvenlik algıları soğuk savaş dönemi sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeniyle birlikte değişime uğramıştır. Geleneksel güvenlik algıları yeni oluşan küresel ihtiyaçları karşılayamaz haldedir. Çünkü çift kutuplu dünya düzeni olarak adlandırılan soğuk savaş dönemi sonrasında artık kitlesel tehdit kavramı etkisiz hale gelmiş, onun yerine küresel istikrarsızlık, terörizm, etnik ve dinsel çatışmalar, kaçakçılık gibi tehditler gündeme gelmiştir. Günümüzde dünya barışı ve güvenliği sadece iki ülkenin askeri gücüne bağlı değildir. Artık iç içe geçmiş asla izole edilemeyen ulusal ve uluslararası tehditler belirgin hale gelmiştir(Öke, 2001: 55).

Dünyada güvenlik konusunda yaşanan bu değişimlerle birlikte Türkiye'de güvenlik algılarında bir değişim yaşamak zorunda kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin soğuk savaş dönemi sonrasında güvenlik kaygıları azalmamış aksine sahip olduğu jeostratejik konumu sebebiyle daha da karmaşık hale gelmiştir. Dünyanın en karmaşık bölgesi olarak kabul edilen Ortadoğu bölgesi, bununla beraber 1990 sonrası karmaşıklaşan Balkan bölgesi ve Kafkasya bölgesinin tam ortasında yer alması Türkiye Cumhuriyeti'ni yeni güvenlik politikaları üretmeye sevk etmiştir (Bakan, 2007: 37). ABD ve SSCB arasında süren küresel mücadelenin yerini SSCB'nin dağılmasıyla bölgesel uyuşmazlıklar ve çatışmalar almıştır. 1990 sonrası yapılan araştırmalarda ulusal güvenlik kavramını yeniden değerlendiren çalışmaların sonucunda yaşanan bu uluslararası değişikliğin güvenlik kavramını

75 http://www.cfr.org/china/expanding-china-africa-oil-ties
76 http://www.pewglobal.org/files/pdf/256.pdf

da çok değiştirdiği hususuna değinilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte Türkiye'de oluşan yeni güvenlik algısının temelinde bölgesel terörizm, bölgesel istikrarsızlık, kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve bunların sonucunda oluşan ekonomik ve sosyal problemler yer almaktadır (Bakan, 2007: 36). Bu durumda Ortadoğu'da gelişerek artan Çin etkisi Türkiye için daha büyük önem arz etmektedir. Çin Türkiye ilişkileri resmi olarak 1971 yılında başlamıştır. Türkiye'nin Çin milletinin tek temsilcisi olarak Çin Halk Cumhuriyetini kabul etmesiyle beraber ilişkilerimiz gelişmiştir. 1980 sonrasında ise hem Türkiye'nin hem Çin'in dışa açılım politikasıyla ilişkilerimiz daha da gelişerek hareketlilik kazanmaya başlamıştır.[77] Gelişen Türkiye-Çin ilişkileri 24-29 Haziran 2009 tarihlerinde 23. Cumhurbaşkanımız sayın Abdullah Gül'ün Çin'e yaptığı resmi ziyaretle beraber iki ülke arasında 14 yıl aradan sonra en üst seviyede ziyaret gerçekleşmiştir. 8-11 Nisan 2012 yılında ise dönemimizin Başbakanı olan sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Çin'i ziyaretiyle Başbakanlık düzeyinde 27 yıl aradan sonra ilk resmi ziyaretimiz gerçekleşmiştir.[78]

Günümüzde gelişen Türkiye-Çin ilişkilerine bakacak olursak bu iki ülke arasında en önde gelen ilişkiyi ticaret ilişkisi oluşturmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti birçok ülkesinin pazarında etkili olduğu gibi Türkiye pazarında da etkin bir konumdadır. Ucuz Çin malları Türkiye pazarında da geniş talep görerek yayılmış ve Çin-Türkiye ilişkisinin temelini oluşturmuştur. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti'nin ihtiyacı olan kesintisiz enerjiye ulaşmak için Türkiye'nin çevresindeki Ortadoğu ve Orta Asya'ya yönelik geliştirdiği dış politikalar da Türkiye ile ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Çin'in Ortadoğu politikaları da Türkiye'yi birçok açıdan etkilemektedir (Togan, 2013:12). Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti ve İran arasındaki siyaset Türkiye için çok dikkat çekicidir. İran'ın Çin Halk Cumhuriyeti'nden ve Rusya Federasyonu'ndan elde ettiği teknolojiyle çok güçlü nükleer silahlara sahip olabileceği iddia edilmektedir. Bu durumu Basra körfezi, Ortadoğu ve Orta Asya'da da birçok ülkenin nükleer silah edinme girişimlerini hızlandırabileceği böylece Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgede güvenlik dengelerinin altüst olması söz konusu olacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin Çin ve Ortadoğu ilişkisini yakından takip etmesi gerektiği ve Çin'in Ortadoğu'ya verdiği silahlar ve nükleer teknolojinin Türkiye tarafından kabul edilemez olduğu açıktır. NATO ülkesi olan Türkiye'nin bölgede oluşabilecek herhangi bir gerginlik ve tehdidin gerek ekonomik gerekse siyasi, askeri açıdan Türkiye'yi çok fazla etkileyeceği açıkça görülmektedir (Karaca 2008: 199).

SONUÇ

Araştırmanın sonucu Çin'in enerji ticaretine dayanan ve belirsiz bir Ortadoğu politikası izlediğini göstermektedir. Bu politika genellikle petrol alışverişine dayanmakta ve Çin bu alışverişi güvende tutmak için Ortadoğu politikalarını oluşturmaktadır. Bu nedenle Çin'in değişken ve sabit olmayan dış politikasının uluslararası alanda ne kadar güven telkin ettiği tartışmaya açık bir konudur. Çin dünyadaki değişimlere hızlı ayak uydurabilme ve ulaşabilme gücüne sahiptir. Ortadoğu'daki bazı ayaklanmalara çok ciddi olmasa da destek vermiştir. Ruslarla paralel bir Ortadoğu politikası benimsemiştir. Bununla beraber, Çin'in Türkiye'nin yakın komşularıyla- ki bunların çoğu petrol ihraç eden Ortadoğu ülkeleridir- yakın münasebeti söz konusudur. Bu iki kadim medeni-

77 http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa
78 http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa

yet şimdi birbirinden çok uzak sınırlara sahip olsa da Çin'in Türkiye'yi ekonomik olarak etkileme kapasitesi yadsınamaz bir gerçektir. Çin ile ilgili son olarak Ortadoğu'daki güç boşluğunu doldurmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Bu tamamen ekonomik yardım ve yatırımlar değildir, siyasi ve askeri açılımları vardır. Çin konvansiyonel silah gücü olarak ABD, Hindistan, Japonya gibi rakiplerinin gerisinde olmasına rağmen asker sayısı bakımından ciddi bir güçtür. Kıtalararası balistik ve nükleer füze gücü bakımından da ciddiye alınmalıdır. Bu nedenle Çin'in Ortadoğu bölgesinde artacak etkisi Türkiye'yi bölgedeki güvenlik konusunda daha tedbirli olmaya sevk etmektedir. Günümüzde Çin ve Türkiye arasında gelişen siyasi ekonomik ilişkilerle beraber Çin Ortadoğu politikaları Çin ve Türkiye ilişkilerini daha karmaşık bir hale getirmektedir. Bu karmaşık denklemde Türkiye'nin Çin'le olan münasebetlerini bu yeni duruma uygun siyasi, sosyal ve ekonomik politikalar oluşturması devlet büyüklerimizin dikkate alması gereken bir konudur.

KAYNAKÇA

Aslan, H. K. (2014). Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası. Akademik Ortadoğu Dergisi, 9 (1): 29-55.

Aydın, M. (1999). Determinants of TurkishForeignPolicy I: Historical Framework and TraditionalInputs. MiddleEasternStudies, 35 (4): 152- 86.

Aydın, M. Ereker, F. (2014). Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı. Uluslararası İlişkiler, 11 (43): 127-156.

Bakan, Z.A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin GüvenlikAlgılamaları. 21. Yüzyıl. 1 (3): 35- 50.

Ermağan, İ. Üstünal, E., (2014). Çin'in Orta Doğu Politikaları. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (37): 19-39.

Karaca, R.K. (2008). Güç Olma Stratejisi Çin (Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Çin İlişkileri). İstanbul:IQ Kültür Sanat Yayınları.

Kıncır, F., (2015). Çin'in Enerji Güvenliği Politikalarının Orta Doğu Ülkeleri İle İlişkileri Üzerine Etkileri. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Olimat, S.M. (2010). ThePoliticalEconomy of theSino-MiddleEasternRelations. Journal of ChinesePoliticalScience, 15 (3): 307-335.

Öke, M.K. (2001). Küresel Toplum. Ankara: Asam Yayınları.

Togan, İ. (2013). Türk-Çin İlişkilerinde Ticaretin Rolü. S. Esenbel, A. Atlı, & İ. Togan içinde, Türkiye'de Çin'i Düşünmek Ekonomik, Siyasi ve Kültürel İlişkilere Yeni Yaklaşımlar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Walt, S.M. (2005). Taming American Power. New York: W. W. Norton &Company.

Yıldırım, N.E. (2017). Çin Dış Politikasında İttifak Yapmama Prensibi: Akademik Tartışmalar. Savunma Bilimleri Dergisi,16 (2): 15-35.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html (E.T. 14.05.2018)

http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa (E.T. 27.03.2017)

http://www.cfr.org/china/expanding-china-africa-oil-ties (E. T. 25.054.2018)

http://www.pewglobal.org/files/pdf/256.pdf (E. T. 27.03.2017)

YABANCI ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE KONUŞMA BECERİSİNE KARŞI KAYGI DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ

Melike ERDİL

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi Bilim Dalı Doktora Programı, Ankara / Türkiye

Öz: Bu araştırmada, yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin *'hangi (düşük/orta/yüksek) düzeyde'* olduğunu tespit etmek amaçlanmaktadır. Araştırmanın yöntemi, *'karma yöntem araştırması'*; araştırma deseni *'gömülü (içeyerleşik/embedded)'* desendir. Araştırmanın örnekleminde, nicel çalışma grubunu, 2017-2018 Akademik Yılı Bahar Döneminde, Necmettin Erbakan Üniversitesi KONDİL'de B1 ve B2 kurunda Türkçe öğrenen 89 erkek ve 51 kız olmak üzere 140 yabancı öğrenci ve İstanbul Üniversitesi DİLMER Tophane Şubesinde B1 ve B2 kurunda Türkçe öğrenen 6 erkek ve 4 kız öğrenci olmak üzere 10 öğrenci, toplam 150 yabancı öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın nitel çalışma grubunu ise İstanbul Üniversitesi Dil Merkezi Tophane Şubesinde B2 kurunda Türkçe öğrenen 1 kız ve 3 erkek olmak üzere toplam 4 yabancı öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın nicel verileri *'anket tekniği'* ile elde edilmiştir. Nicel verileri analiz etmek için Mann-Whitney U testi, Kruskal Wallis analizi, tek yönlü ANOVA analizi, Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmış ve SPSS 17,0 paket programı tercih edilmiştir. Araştırmanın nitel verileri *'görüşme tekniği'* ile elde edilmiştir. Nitel verileri analiz etmek için *'içerik analizi'* türlerinden biri olan *'kategorisel analiz'* tercih edilmiştir. Araştırmanın sonucunda; yabancı öğrencilerin (%39,3) Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin *'düşük düzeyde'* olduğu tespit edilmiştir. Türkçe konuşma becerisine karşı kaygılarının cinsiyetlerine, geldikleri kıtalara ve bildikleri yabancı dil sayısına göre farklılık *'göstermediği'* saptanmıştır. Ancak *'24 ve üstü yaşındaki bireylerin'* Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin diğer yaş gruplarındaki bireylere göre daha *'yüksek'* olduğu ve *'lisans'* eğitimine sahip bireylerin yüksek lisans ve doktora eğitimine sahip bireylere göre Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin daha *'düşük'* olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaygı, Türkçe Konuşma Becerisi, Yabancı Dil Olarak Türkçe, Yabancı Öğrenci

GİRİŞ

Türkçe öğretiminin uzmanlık dallarından biri olan *'yabancılara Türkçe öğretiminde'* genel amaç dört temel dil becerisi olan Türkçe dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerilerinin kazandırılmasıdır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sürecinde sosyolojik ve psikolojik faktörler de etkili olmaktadır. Kaygı, öz yeterlik ve motivasyon gibi unsurlar yabancı dil öğrenimini etkileyen psikolojik etmenler arasında yer almaktadır. Yabancı dil kaygısı, yabancı dil ortamlarıyla özdeşleşen, konuşma, dinleme ve öğrenmeyi etkileyen gerilim ve korku durumu olarak tanımlanmaktadır (MacIntyre ve Gardner, 1994). *"Yabancı Dil Öğretiminde Kaygı"* literatürüne baktığımız zaman yabancı dil kaygısını ortaya çıkaran nedenler arasında öğrencinin; dile karşı tutumu,

öğrendiği yabancı dildeki yeterlik seviyesi, dil öğrenmeye yönelik kişisel yeteneği, başarısızlık durumlarında olumsuz değerlendirilme korkusu gibi etkenler etkili olurken öğrenciden bağımsız olarak da öğretmenin tutumu, dil sınavları, dil öğrenme ortamı ve yabancı dil öğrenmenin zorluğu gibi etkenlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz (Şen ve Boylu, 2015: 15). Yabancı dil kaygısıyla ilgili çalışmalar, en çok yabancı dil sınıflarındaki konuşmalarda kaygının ortaya çıktığını göstermektedir (Bekleyen 2004: 30 akt. Sallabaş, 2012: 2202). Yabancı dil öğretimi literatürüne baktığımız zaman konuşma becerisinin, öğrencilerin yazma becerisinden sonra en çok zorluk çektiği beceri alanıdır, diyebiliriz. Zorluğun kaynağında yer alan etkenlerden biri de konuşma kaygısıdır (Şen ve Boylu, 2015: 15-16). Konuşma kaygısı üzerine yapılan çalışmalarda konuşmaya karşı geliştirilen bu tepkinin, konuşmanın niteliği ve konuşma başarısı üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve konuşmaktan kaçınma, konuşmak istememe gibi durumlara sebep olduğu tespit edilmiştir (Phillips, 1992; Spielberger, 1978 akt. Melanlıoğlu ve Demir, 2013: 392). Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygısı, Türkçe öğrenme sürecini etkilemektedir. Yabancılara Türkçe öğretiminde kaygı düzeyi, düşük orta ve yüksek olmak üzere üçe ayrılmaktadır. *'Yüksek ve düşük kaygı'* düzeyine sahip olan yabancı öğrenciler, Türkçe konuşma becerisini edinme sürecinde *'orta düzey kaygıya'* sahip olan yabancı öğrencilere göre daha fazla kaygı hissetmektedir. Bu durum da yabancı öğrencilerin Türkçe öğrenme sürecini *'olumsuz'* yönde etkilemektedir. *'Orta kaygı düzeyi'* ise Yerkes-Dodson yasasına göre orta düzeyde kaygı öğrencinin performansını *'en olumlu'* etkilemekte ve öğrenmeyi kolaylaştırıcı etki yapmaktadır (Yerkes ve Dodson, 1908). Bu araştırmada da yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı hangi düzeyde (düşük/orta/yüksek) oldukları araştırılacaktır.

AMAÇ

Bu araştırmada, yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin '*hangi (düşük/orta/yüksek) düzeyde'* olduğunu tespit etmek amaçlanmaktadır.

KAPSAM

Araştırmanın evrenini, İstanbul Üniversitesi DİLMER ve Necmettin Erbakan Üniversitesi KONDİL'de Türkçe öğrenen yabancı öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise nicel çalışma grubunu, 2017-2018 Akademik Yılı Bahar Döneminde, Necmettin Erbakan Üniversitesi KONDİL'de B1 ve B2 kurunda Türkçe öğrenen 89 erkek ve 51 kız olmak üzere 140 yabancı öğrenci ve İstanbul Üniversitesi DİLMER Tophane Şubesinde B1 ve B2 kurunda Türkçe öğrenen 6 erkek ve 4 kız öğrenci olmak üzere 10 yabancı öğrenci, toplamda 150 öğrenci oluşturmaktadır. Nicel araştırmanın örnekleminde, *'amaçlı örnekleme (purposive/purposeful sampling)'* türlerinden biri olan *'maksimum çeşitlilik örnekleme (maximum variation sampling)'* tercih edilmiştir. Araştırmanın nitel çalışma grubunu ise İstanbul Üniversitesi Dil Merkezi Tophane Şubesinde B2 kurunda Türkçe öğrenen 1 kız ve 3 erkek olmak üzere toplam 4 yabancı öğrenci oluşturmaktadır. Nitel çalışma grubuna ait bilgiler Tablo-1 ve Tablo-2' de yer almaktadır.

Tablo 1. Yabancı Öğrencilerin, Yaşları, Geldikleri Ülkeler, Ana Dilleri ve Türkçe Kur Düzeyleri

Necmettin Erbakan Üniversitesi KONDİL	Yaş	Ülke	Kıta	Ana Dili	Türkçe Kur Düzeyi
1.Kız Öğrenci (KÖ1)	18	Türkmenistan	Asya Kıtası	Rusça	B2
2. Kız Öğrenci (KÖ2)	21	Afganistan	Asya Kıtası	Farsça	B2
3.Erkek Öğrenci (EÖ1)	25	Türkmenistan	Asya Kıtası	Türkmence	B2
4.Erkek Öğrenci (EÖ2)	31	Afganistan	Asya Kıtası	Özbekçe	B2
Toplam: 4 Öğrenci	Ort:24	2 Farklı Ülke	1 Kıta	4 Ana Dili	Orta Düzey

Tablo 2. Yabancı Öğrencilerin Türkiye'de Yaşadıkları Süre, Eğitim-Öğrenim Durumu ve Bildikleri Yabancı Diller

Necmettin Erbakan Üniversitesi KONDİL	TR'de Yaşam	Eğitim Durumu	Bölüm	Öğrenim Durumu	Ana Dili Hâricinde Konuşabildikleri Diğer Yabancı Diller
1.Kız Öğrenci (KÖ1)	1 Yıl	Lisans	Uluslararası İlişkiler	Öğrenci	1.Türkmence 2. İngilizce 3. İtalyanca 4.Türkçe
2. Kız Öğrenci(KÖ4)	1 Yıl	Doktora	İlâhiyat	Akademisyen	1.Türkçe
3.Erkek Öğrenci (EÖ1)	1 Yıl	Lisans	Biyoloji	Öğrenci	1.Rusça 2.İngilizce 3.Özbekçe 4.Türkçe
4. Erkek Öğrenci (EÖ3)	1 Yıl	Yüksek Lisans	İslâm Hukuku	Akademisyen	1.Arapça 2.Farsça 3.İngilizce 4.Urduca 5.Türkçe
Toplam: 4 Öğrenci	Ortalama: 1 Yıl	3 Farklı Program	4 Farklı Bölüm	2 Öğrenci, 2Akademisyen	Ortalama: 3,5

Nitel araştırmanın örnekleminde, *'amaçlı örnekleme (purposive/purposeful sampling)'* türlerinden biri olan '*ölçüt örnekleme (criterion sampling)'* tercih edilmiştir. Araştırma, zaman ve maliyet faktöründen dolayı İstanbul Üniversitesi DİLMER ve Necmettin Erbakan Üniversitesi KONDİL'de Türkçe öğrenen 150 yabancı öğrenci ile sınırlandırılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi, *'karma yöntem araştırması'*; araştırma deseni *'gömülü (içeyerleşik/embedded)'* desendir. Araştırmanın nicel verileri *'anket tekniği'* ile elde edilmiştir. Melanlıoğlu ve Demir (2013), tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından uygulanan, *"Türkçe Öğrenen Yabancılar İçin Konuşma Kaygısı Ölçeği"* kullanılmıştır. Ölçeğin geçerliği ve güvenirliği ise *"İkinci Dil Konuşma Kaygısı Ölçeği"* nin Türkçe formundan elde edilen puanların geçerli ve güvenilir bir biçimde kullanılabileceğini göstermektedir (Melanlıoğlu ve Demir, 2013:390). Nicel verileri analiz etmek için Mann-Whitney U testi, Kruskal Wallis analizi, tek yönlü ANOVA analizi, Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmış ve SPSS 17,0 paket programı tercih edilmiştir. Verilerin analiz edilebilmesi için bireylerin '*Konuşma Becerisi Kaygısı'* puanlarının normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov testi ile kontrol edilmiştir. '*Türkçe Konuşma Becerisi Ölçeğine'* ilişkin normallik testi sonuçları Tablo-3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Türkçe Konuşma Becerisi Ölçeğine İlişkin Normallik Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov		
	İstatistik	sd	p
Konuşma Becerisi Kaygısı	,117	150	,000

Çalışmaya katılan bireylerin '*Konuşma Becerisi Kaygı'* puanları Kolmogorov-Smirnov Normallik testi sonuçlarına göre normal dağılım göstermemektedir ($p<0,05$). Normal dağılıma sahip verilerin analiz edilmesinde parametrik olmayan yöntemler kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2012). Araştırmanın nitel verileri *'görüşme tekniği'* ile elde edilmiştir. *'Yabancı Öğrencilerin Türkçe Konuşma Becerisine Karşı Kaygı Düzeyinin Belirlenmesi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu'* uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularının geçerliği için araştırma konusunda uzman olan bir kişinin de araştırmayı derinlemesine incelenmesi sağlanmalıdır (Büyüköztürk, 2014: 168). Bu araştırmada da görüşme sorularının geçerliği yabancılara Türkçe öğretimi alanında beş yıl deneyimi olan bir okutmanın incelemesi ile sağlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularının güvenirliği ise bireylerle bir kereden fazla görüşme yaparak sağlanmıştır (Büyüköztürk, 2014: 169). Araştırmanın güvenirliği, *'test yeniden test yöntemi'* ile sağlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 294). Nitel verileri analiz etmek için *'içerik analizi'* türlerinden biri olan *'kategorisel analiz'* tercih edilmiştir. Kategorisel analizde önce veriler kodlanmış ardından temalar belirlenmiştir. Verilerin kod, kategori ve tema olarak sınıflandırılması Tablo-4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Verilerin Kod, Kategori ve Tema Olarak Sınıflandırılması

Kod	Kategori	Tema
Türkçe 4 Temel Dil Beceri Becerisi	Yabancı Öğrencilerin En Fazla Kaygı Duyduğu Beceriden En Az Kaygı Duyduğu Beceriye Doğru Yapmış Oldukları Sıralama	K,1: *"1.Yazma, 2.Dinleme, 3.Okuma, 4.Konuşma."* K,2: *"1.Dinleme, 2.Okuma, 3. Yazma, 4 Konuşma."* E,1: *"1. Okuma, 2.Yazma, 3.Dinleme, Konuşma."* E,2: *"1.Dinleme, 2.Okuma, 3.Yazma, Konuşma."*
Türkçe Konuşma Becerisi	Yabancı Öğrencilerin Türkçe Bir Soru Sorulduğunda Cevap Verirken Hissettikleri Kaygı Düzeyi	*"Hayır, böyle düşünceler hiç olmadı."* (K1, E1, E2, K2)
	Türkçe Seviye Tespit Sınavlarında Yabancı Öğrencilerin Karşılıklı Konuşma Sınavı Ve Bağımsız Konuşma Sınavında Hissettikleri Kaygı Düzeyi	*"Hayır, gergin hissetmiyorum."* (K1, K2) *"Karşılıklı konuşma sınavlarında gergin hissediyorum çünkü heyecanlanıyorum."* (E1) *"Ben, bağımsız konuşmada kendimi daha çok gergin hissediyorum."* (E2)
	Yabancı Öğrencilerin Ana Dili Türkçe Olan Bir Kişiye Soru Sorarken Yanlış Konuşacaklarını Düşünüp Soru Sormaktan Vazgeçtikleri Oldu Mu?	*"Hayır, olmadı."* (K1, K2, E1, E2)
	Yabancı Öğrencilerin Sınıftaki Grup Tartışmalarında Türkçe Konuşurken Hissettikleri Kaygı Düzeyi	*"Hayır, gergin hissetmiyorum."* (K1, K2, E1, E2)
Toplam Kod Sayısı: 2	Toplam Kategori Sayısı: 5	Toplam Tema Sayısı: 10

BULGULAR

1.Yabancı Öğrencilerin Türkçe Konuşma Becerisine Karşı Kaygı Düzeylerinin Tespiti

Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri Tablo-5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Yabancı Öğrencilerin Türkçe Konuşma Becerisine Karşı Kaygı Düzeyleri

		Frekans	Yüzde
Düzey	Düşük	59	39,3
	Orta	53	35,3
	Yüksek	38	25,3
	Toplam	150	100,0

Tablo-5, incelendiğinde, öğrencilerin *'%39,3'ü düşük', '%35,3'ü orta'* ve *'%25,3'ü'* ise *'yüksek kaygı'* düzeyindedir. Nitel bulgular incelendiğinde, yabancı öğrencilerin en fazla kaygı duyduğu beceriden en az kaygı duyduğu beceriye doğru yapmış oldukları sıralamada; *"1.Yazma, 2.Dinleme, 3.Okuma, 4.Konuşma (K1, K2, E1, E2)"* konuşma becerisine '*son sırada'* yer verdikleri ve diğer becerilere göre daha *'düşük düzeyde kaygı'* hissettikleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda, nitel bulgular nicel bulguları destekler niteliktedir.

2.Yabancı öğrencilerin Türkçe Konuşma Becerisine Karşı Kaygı Düzeyleri İle Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri arasındaki ilişki Tablo-6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Cinsiyete Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	u	p
Konuşma Becerisi Kaygısı	Erkek	95	77,24	7337,50	2447,500	0,519
	Kadın	55	72,50	3987,50		

Tablo-6 incelendiğinde, yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri arasındaki ilişki '*farklılık göstermemektedir'* (u= 2447,500, p>0,05). Türkçe bir soru sorulduğunda cevap verirken hissettikleri kaygıya dair yöneltilen soruya kız ve erkek öğrenciler *"Hayır, böyle düşünceler hiç olmadı (K1, E1, E2, K2)."* şeklinde yanıt vermişlerdir. Kaygı düzeylerinin cinsiyetlerine göre '*farklılık göstermediği*' tespit edilmiştir.

3.Yabancı Öğrencilerin Türkçe Konuşma Becerisine Karşı Kaygı Düzeyleri İle Yaşları Arasındaki İlişki

Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile yaşları arasındaki ilişki Tablo-7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Yaşa Göre Kruskal Wallis Analizi Sonuçları

	N	Sıra Ort.	Ki-kare	sd	p	Fark
19 ve altı	35	60,00	9,920	2	0,007	19 ve altı ile 24 ve üstü yaş
20- 23 yaş	73	74,01				20- 23 yaş ile 24 ve üstü yaş
24 ve üstü yaş	42	91,01				

Tablo-7 incelendiğinde, yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile yaşları arasındaki ilişkinin *'farklılık gösterdiği'* görülmektedir (Ki-kare=9,920, p<0,05). Bu farklılık 19 ve altı yaşındaki bireyler ile 24 ve üstü yaşındaki bireyler ve 20- 23 yaşındaki bireyler ile 24 ve üstü yaşındaki bireyler arasındandır. 24 ve üstü yaşındaki bireylerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin diğer yaş gruplarındaki bireylerden *'daha yüksek'* olduğu görülmektedir. *'Türkçe Seviye Tespit Sınavlarında'* yabancı öğrencilere *'karşılıklı konuşma sınavı'* ve *'bağımsız konuşma sınavı'* esnasında hissettikleri kaygı sorulduğunda 18-21 yaş aralığındaki öğrenciler, *"Hayır, gergin hissetmiyorum (K1:18 Yaşında, K2:21 Yaşında)."* şeklinde yanıt verirken 25-31 yaş aralığındaki öğrenciler ise *"Karşılıklı konuşma sınavlarında gergin hissediyorum çünkü heyecanlanıyorum (E1:25 Yaşında)."; "Ben, bağımsız konuşmada kendimi daha çok gergin hissediyorum (E2:31 Yaşında)."* şeklinde yanıt vermişlerdir.

4. Yabancı Öğrencilerin Türkçe Konuşma Becerisine Karşı Kaygı Düzeyleri İle Geldikleri Kıtalar Arasındaki İlişki

Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile geldikleri kıtalar arasındaki ilişki Tablo-8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Geldikleri Kıtalara Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	N	Sıra Ort.	Ki-kare	sd	p
Afrika Kıtası	60	67,77	4,545	3	0,208
Arap Yarımadası	37	74,31			
Asya Kıtası	47	85,43			
Avrupa Kıtası	6	82,42			

Tablo-8 incelendiğinde, yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile geldikleri kıtalar arasındaki ilişkinin *'farklılık göstermediği'* görülmektedir (Ki-kare= 4,545, p>0,05). Yabancı öğrencilere *'ana dili Türkçe olan bir kişiye soru sorarken yanlış konuşacaklarını düşünüp soru sormaktan vazgeçme'* gibi düşünceler sorulduğunda ise *"Hayır, olmadı (K1: Asya Kıtası, E1: Asya Kıtası, E2: Asya Kıtası, K2: Asya Kıtası)."* şeklinde yanıt verdikleri ve yanıtlarının geldikleri kıtalara göre de '*farklılık göstermediği'* tespit edilmiştir.

5.Yabancı Öğrencilerin Türkçe Konuşma Becerisine Karşı Kaygı Düzeyleri İle Eğitim Durumları Arasındaki İlişki

Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile eğitim durumları arasındaki ilişki Tablo-9'da yer almaktadır.

Tablo 9. Eğitim Durumuna Göre Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	N	Sıra Ort.	Ki-kare	sd	p	Fark
Lisans	94	65,28	15,171	2	0,001	Lisans ile Yüksek Lisans
Yüksek Lisans	46	89,71				Lisans ile Doktora
Doktora	10	106,25				

Tablo-9 incelendiğinde, yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile eğitim durumları arasındaki ilişkinin *'farklılık gösterdiği'* görülmektedir (Ki-kare= 15,171, p<0,05). Bu farklılık, yüksek lisans mezunu bireyler ile lisans mezunu bireyler ve doktora mezunu bireyler ile lisans mezunu bireyler ara-

sındadır. *'Lisans'* eğitimine sahip bireylerin *'yüksek lisans ve doktora'* eğitimine sahip bireylere göre Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin *'daha düşük'* olduğu görülmektedir.

6.Yabancı Öğrencilerin Türkçe Konuşma Becerisine Karşı kaygı Düzeyleri İle Ana Dili Hâricinde Konuşabildikleri Diğer Yabancı Dillerin Sayısı Arasındaki İlişki

Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile ana dili hâricinde konuşabildikleri diğer yabancı dillerin sayısı arasındaki ilişki Tablo-10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Yabancı Dil Sayısına Göre Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	N	Sıra Ort.	Ki-kare	sd	p
1 Yabancı Dil	9	62,72	1,848	4	0,764
2 Yabancı Dil	83	74,89			
3 Yabancı Dil	33	79,89			
4 Yabancı Dil	12	83,92			
5 Yabancı Dil	13	69,35			

Tablo-10 incelendiğinde, yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile konuşabildikleri diğer yabancı dillerin sayısı arasındaki ilişkinin *'farklılık göstermediği'* görülmektedir (Ki-kare=1,848, p>0,05). Yabancı öğrencilerin sınıftaki grup tartışmalarında Türkçe konuşurken hissettikleri kaygı sorulduğunda *"Hayır, gergin hissetmiyorum (K1:4 Dil, E1:4 Dil, E2:5 Dil, K2:1 Dil)."* şeklinde yanıt vermişlerdir. 5 Yabancı dil bilen öğrenci de 1 yabancı dil bilen öğrenci de *'kendisini gergin hissetmediğini'* ifade etmiştir. Bu kapsamda nitel bulgular da nice bulguları destekler niteliktedir.

SONUÇLAR

1. Öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri incelendiğinde *'%39,3'ü düşük', '%35,3'ü orta'* ve *'%25,3'ü' ise 'yüksek kaygı'* düzeyindedir. Yabancı öğrencilerin en fazla kaygı duyduğu beceriden en az kaygı duyduğu beceriye doğru yapmış oldukları sıralamada konuşma becerisine *'son sırada'* yer verdikleri ve diğer becerilere göre daha *'düşük düzeyde kaygı'* hissettikleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda, nitel bulgular nicel bulguları destekler niteliktedir.

2. Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri arasındaki ilişki *'farklılık göstermemektedir'* (u= 2447,500, p>0,05). Türkçe bir soru sorulduğunda cevap verirken hissettikleri kaygıya dair yöneltilen soruya kız ve erkek *öğrenciler "Hayır, böyle düşünceler hiç olmadı (K1, E1, E2, K2)."* şeklinde yanıt vermişlerdir. Kaygı düzeylerinin cinsiyetlerine göre *'farklılık göstermediği'* tespit edilmiştir.

3. Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma kaygı düzeyleri ile yaşları arasındaki ilişki incelendiğinde; kaygı düzeyi, 19 ve altı yaşındaki bireyler ile 24 ve üstü yaşındaki bireyler ve 20- 23 yaşındaki bireyler ile 24 ve üstü yaşındaki bireyler arasında değişiklik göstermektedir. 24 ve üstü yaşındaki bireylerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin diğer yaş gruplarındaki bireylerden '*daha yüksek'* olduğu görülmektedir. *'Türkçe Seviye Tespit Sınavlarında'* yabancı öğrencilere *'karşılıklı konuşma sınavı'* ve '*bağımsız konuşma sınavı'* esnasında hissettikleri kaygı sorulduğunda 18-21 yaş aralığındaki öğrenciler, *"Hayır, gergin hissetmiyorum (K1:18 Yaşında, K2:21 Yaşında)."* şeklinde yanıt verirken 25-31 yaş aralığındaki öğrenciler ise *"Karşılıklı konuşma sınavlarında gergin hissediyorum çünkü heyecanlanıyorum (E1:25 Yaşında)."; "Ben, bağımsız konuşmada kendimi daha çok gergin hissediyorum (E2:31 Yaşında)."* şeklinde yanıt vermişlerdir.

4. Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile geldikleri kıtalar arasındaki ilişkinin *'farklılık göstermediği'* sonucuna ulaşılmıştır (Ki-kare= 4,545, p>0,05). Yabancı öğrencilere *'ana dili Türkçe olan bir kişiye soru sorarken yanlış konuşacaklarını düşünüp soru sormaktan vazgeçme'* gibi düşünceler sorulduğunda ise *"Hayır, olmadı (K1: Asya Kıtası, E1: Asya Kıtası, E2: Asya Kıtası, K2: Asya Kıtası)."* şeklinde yanıt verdikleri ve yanıtlarının geldikleri kıtalara göre de '*farklılık göstermediği'* tespit edilmiştir.

5. Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile eğitim durumları arasındaki ilişkinin *'farklılık gösterdiği'* görülmektedir (Ki-kare= 15,171, p<0,05). Bu farklılık, *'yüksek lisans mezunu'* bireyler ile *'lisans mezunu'* bireyler ve '*doktora mezunu'* bireyler ile lisans mezunu bireyler arasındadır. *'Lisans'* eğitimine sahip bireylerin *'yüksek lisans ve doktora'* eğitimine sahip bireylere göre Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin *'daha düşük'* olduğu tespit edilmiştir.

6. Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeyleri ile konuşabildikleri diğer yabancı dillerin sayısı arasındaki ilişkinin '*farklılık göstermediği'* tespit edilmiştir (Ki-kare=1,848, p>0,05). Yabancı öğrencilerin sınıftaki grup tartışmalarında Türkçe konuşurken hissettikleri kaygı sorulduğunda *"Hayır, gergin hissetmiyorum (K1:4 Dil, E1:4 Dil, E2:5 Dil, K2:1 Dil)."* şeklinde yanıt vermişlerdir. 5 Yabancı dil bilen öğrenci de 1 yabancı dil bilen öğrenci de kendisini gergin hissetmediğini ifade etmiştir. Bu kapsamda nitel bulgular da nice bulguları destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

Bekleyen, N. (2004). Foreign Language Anxiety. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (2): ss. 27-39.

Büyüköztürk, Ş. Çakmak, Kılıç, E. Akgün, Ö.E. Karadeniz, Ş. Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Geliştirilmiş 11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş. Çakmak, Kılıç, E. Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (18.Baskı). ISBN: 978-9944-919-28-9. Ankara: Pegem Akademi.

MacIntyre, P.D. Gardner, R.C. (1994). The Subtle Effects of Language Anxiety on Cognitive Processing in The Second Language. *Language Learning*, 44 (2): 283-305.

Melanlıoğlu, D. Demir, T. (2013). Türkçe Öğrenen Yabancılar için Konuşma Kaygısı Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (3): 389-404.

Phillips, E. (1992). The Effects of Language Anxiety on Students' Oral Test Performance and Attitudes. The Modern Language Journal. 76: ss. 14-26.

Sallabaş, M.E. (2012). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Konuşma Kaygılarının Değerlendirilmesi. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7 (3): ss. 2199-2218.

Spielberger, C.D. etc., (1978). Examination Stres and Anxiety. Stres and Anxiety. Ed. C., D., Spielberger, and I., G., Sarason. Washington: Hemisphere. 115-143.

Şen, Ü. Boylu, E. (2015). Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenen İranlı Öğrencilerin Konuşma Kaygılarının Değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12 (30): 13-25.

Yerkes, R.M. Dodson, J.D. (1908). The Relation of Srength of Stimulus to Rapidity of Habit Formation. *Journal of Comparative Neurology of Psychology,* 18: 459–482.

Yıldırım, A. Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9.Genişletilmiş Baskı). ISBN: 978-975- 02-2603-8. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://psychclassics.yorku.ca/Yerkes/Law/ (E.T. 10.10.2018)

1.ULUSLARARASI İSTANBUL DİL - KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

ÖZET METİN SUNUMLAR

XIX. YÜZYILDA VOLGA BOYU TÜRK HALKLARININ SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL GELİŞİMİ

Afag PRIYEVA

Azerbaycan

Öz: XIX. yüzyılın ilk yarısında Rusya'da gittikçe güçlenen feodalizmin sukut süreci Orta ve Aşağı Volga boyunu da kapsamaktaydı. Rusya`nın emperyal sömürgeçilik politikası bu sürece belli kendine özgü özellikler vermekteydi. Volga boyu Türk topraklarında ekonominin temelini esasen tarım oluşturmaktaydı. Ziraatte mülkedar tarımı değil, devlet köylüleri tarımı önem taşımaktaydı ve onlar piyasaya meta üretiminin büyük kısmını çıkarıyordu. Köylülerin amansız istismarı, biyarın artırılması, köylülerin topraktan mahrum edilmesi sonucunda mülkedar tarımında verimlilik belli düzeyde artmıştı. 1836 yılında I. Nikolay`ın Kazan`a geleceğini duyan işciler ona şikayet etmeyi kararlaştırmışsalar da, ancak İçişleri Bakanlığı'nın gösterşi ile onların hepsi cezalandırılmıştı. İşci haklarının savunulması mücadelesi Ural fabrikalarında da geniş yer almaktaydı. Kazan`da toplumun bakış açısını geliştiren çeşitli dernekler faaliyet gösteriyordu. Kazan Üniversitesi sosyal fikrin gelişmesinde büyük rol oynamaktaydı. Viyana Kongresi, "Kutsal Birliğin"' kurulmasından sonra Kazan`da da irtica güçlenmiş, hatta üniversitenin kapatılması talepleri de öne sürülmüştü. Kapitalist ilişkilerin gelişmesi milli kültürün gelişimini de etkilemekteydi. Rusya`nın sömürgecilik politikasına rağmen Kazan`da bu alanda belli gelişmeler olmuştu. Bu ise hakim dairelerin halk kitlelerinin kültürel seviyesini yükseltmek için bir girişimi değil, ülkenin ekonomik gelişme talepleri ile bağlı idi. Bu dönemde Tatarca yazılmış ilk edebi eserler meydana gelmiş ve profesyonel tiyatro oluşmağa başlamıştı. Siyasi olayların etkisi ile tiyatronun konu içeriği de zenginleşmekteydi. Bahsedilen dönemin esas özelliği ise milli düşüncenin taşıyıcına dönüşmüş aydınların ortaya çıkması ve onların Türk toplumunun birliği ve geleceği için ileri sürdükleri ideolojik konseptler idi ki, biz bu konuda makalede daha ayrıntılı şekilde bilgi vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Türk Halkları, Sosyal ve Ekonomik Durum, Kültürel Gelişme, Milli Düşünce, İdeolojik Kapsam

FUTBOL KULÜPLERİNDEKI SPORCU, ANTRENÖR VE YÖNETICILERIN KULÜP ORTAMI İLETIŞIM DÜZEYLERININ İNCELENMESI

Ahmet GERÇEK, Ali Serdar YÜCEL

Türkiye

Öz: Takım başarısının sağlanmasında antrenör-sporcu-yönetici arasındaki iyi iletişim önemli unsurlardan biridir. Antrenör, sporcu ve yönetici arasında sağlanabilecek iyi bir iletişim aynı zamanda gerçekçi bir özeleştiri sisteminin de oluşmasını sağlayabilecektir. Bu çalışmada bölgesel Amatör Lig (BAL) 3.Grup futbol kulüplerinde oynayan sporcu, antrenör ve yöneticiler arasındaki mevcut iletişim durumunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca, spor kulüplerinde iletişimin önemi vurgulanarak, başarıyı arttıracak ve hedeflere ulaştıracak iletişim özelliklerinin neler olduğu ve yapılması gerekenler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın evrenini BAL ligi 3.grupta yer alan (Elazığ, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Tunceli, Kilis illeri) futbol kulüpleri, örneklemini ise bu kulüplerde oynayan rastgele yöntemle seçilen (n= 252) sporcular oluşturmaktadır. Verilerin analiz edilmesinde yüzde ve frekans analizleri ile grup ortalamalarının karşılıştırılmasına yönelik ikili grup oratalamaları için t-testi, ikiden fazla grup ortalamaları için Anova testi yapılmıştır. İstatistikî analizlerde anlamlılık düzeyi p<.05 olarak alınmıştır. Araştırma sonunda; sporcuların kulüp ortamı iletişimine ilişkin görüşlerinin ortalama seviyede olduğu, sporcuların yaş değişkenine göre kulüp ortamı iletişiminde, aylık gelire göre sporcu- yönetici iletişiminde ve sporcuların antrenörleriyle çalışma sürelerine göre de sporcu-antrenör iletişiminde farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Spor kulüplerinin bir iletişim birimi oluşturularak sporcu, antrenör ve yönetici iletişiminin üst düzeye çıkarılarak takım başarısının artırılması sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Sporcu, Antrenör, İletişim, Yönetim, Yönetici, Futbol

BİR YAŞLI DİNDARLIĞI BİÇİMİ OLARAK MABET DİNDARLIĞI

Coşkun DİKBIYIK

Türkiye

Öz: Yaşlı nüfusun giderek artmaya başladığı dünyamızda yaşlılık-din ilişkileri ve buna bağlı olarak yaşlı dindarlığının alacağı biçimler önem taşımaktadır. Mabetler modern dönemlerde bazı işlevsel kayıplarına rağmen dinlerin en belirgin sembollerinden biri ve dini hayatın icra edildiği en kutsal mekanlar olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Dindar insan yaşamının çeşitli evrelerinde bir biçimde mabetle ilişkilidir. Ancak bu ilişkinin çoğunlukla yaşlılık döneminde daha çok yoğunlaştığını, yaşlı dindarlığın da daha çok mabet etrafında şekillen bir mabet dindarlığı biçiminde kendisini gösterdiğini gözlemlemekteyiz. Burada mabedin günümüzde daha çok yaşlıya hitap eden yapısal yönü yanında, yaşlılığa bağlı olarak ortaya çıkan birtakım sorunlar ve ihtiyaçlar,yaşlıya yüklenen ya da yaşlıdan beklenen toplumsal roller, modern insanın yalnızlığı ekseninde özellikle yaşlı insanın yalnızlığı ile ilgili faktörler de etkili olmaktadır. Bu bildiri yaşlılık döneminin sorunlarından ve ihtiyaçlarından yola çıkarak yaşlıların mabetlere yönelimini ve mabet etrafında oluşturdukları dindarlık biçimini ve bu çerçevedeki ilişkiler ağını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmamız İslam Dini özelinde ülkemizdeki yaşlılar ve mabetler baz alınarak yapılan kuramsal çerçevede nitel bir din sosyolojisi denemesidir. Bu çalışmada sayıları az da olsa ülkemizde yapılan bazı spesifik araştırmalardan ve yayınlardan yararlanılmış ve kendi gözlemlerimiz ve sohbet tarzı görüşmelerimiz ışığında bir takım genellemelere gidilmiştir.Bu nedenle çalışmamız bu sınırlılıklar ve genellemelerin getirdiği zaafları taşısa da konumuz bağlamında ileride yapmayı düşündüğümüz alan araştırmalarına dayalı geniş kapsamlı incelemeler için bir başlangıç oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Dindarlık, Mabet dindarlığı

AZERBAYCAN TÜRKÇESININ BATI AZERBAYCAN AĞIZLARINDA ASSİMİLYASİYA VE DİSSİMİLYASİYA OLAYI

Elvan CAFAROV

Türkiye

Öz: Dilin diğer yönlerinde olduğu gibi fonetik yapısında da bir takım olay ve yasalar vardır. Bunlardan edebi dilde stabilize olanlar yasa olarak kabul edilir. Konuşma dilinde kullanılan, edebi dilde yasal hukuk kazanmayanlara ise olay denir. Çağdaş Azerbaycan Türkçesinin bir çok fonetik olayları vardır. Çağdaş Azerbaycan Türkçesindeki fonetik olay ve yasalar bunlardır: Olaylar: 1) assimilyasiya 2) dissimilyasiya (aykırılaşma), 3) sesartımı (ses türemesi), 4) sesdüşümü, 5) metateza (yerdeyişme), Yasalar: 1) aheng (uyum) yasası, 2) cingiltileşme (ötümlüleşme) yasası, Bunların bazısı tamamen yasa gibi stabilize edilmiş, bazılarınınsa dahilinde halen hem yasa, hem de olay özelliği mevcuttur Assimilyasiya (benzeşme) olayı. Assimilyasiya Batı Azerbaycan ağızlarında sık rastlanan ses olaylarından biridir. Çok yaygın şekilde kullanılan assimilyasiya olayına aşağıdaki şekillerde raslıyoruz. -rl>rr assimilyasiyasi Bir çok kelimede kesin olan assimilyasiyalardan biridir. Bazı kelimelerde "l" sesi ilerleyici assimilyasiya yoluyla "r" sesine dönüşüyor. Bu Batı Azerbaycan ağızlarında çok yayğın olan assimilyasiyalardandır. Örn: Çemberek, Çaykend şivesinde: yerrerimizin.

Anahtar Kelimeler: Batı Azerbaycan, Ağızlar, Assimilyasiya, Dissimilyasiya

AISKHYLOS, PERSLER 374-383: HELLENLER Mİ YOKSA PERSLER Mİ?

Esengül AKINCI ÖZTÜRK

Türkiye

Öz: Aiskhylos'un Persler adlı tragedyasının 374-383. dizelerinde haberci, Salamis Savaşı'ndan önceki gece denizcilerin uysalca yaptıkları hazırlıkları anlatır. Yaygın görüş, bu hazırlıkları yapan denizcilerin Pers askerleri olduğu yönündedir. Fakat ünlü filolog Edith Hall, Aeschylus: Persians başlıklı eserinde, geleneksel kabulün aksine, söz konusu pasajda aslında Perslerden değil Hellenlerden bahsedildiğini savlar. Hall'ün argümanı, 374. satırdaki οὐκ ἀκόσμως ("düzensiz olmayan") ve πειθάρχῳ φρενί ("itaatkar bir şekilde") ifadelerinin yorumuna dayanmaktadır. Ona göre πειθάρχῳ φρενί ifadesi, "otoriteye gönüllü itaat" olarak anlaşılmalı ve dolayısıyla 374-383. satırlarda Yunanlı denizcilerden söz edildiği sonucuna varılmalıdır. Çünkü Hellenler, tıpkı pasajda betimlenen denizciler gibi, kendi iradeleri doğrultusunda otoriteye gönüllü olarak itaat etmeyi özgürce seçerler. Ayrıca Hall, Hellenlerin οὐκ ἀκόσμως ifadesiyle örtüşür bir şekilde disiplinli fakat Perslerin ise, pasajdaki denizcilerin aksine, genellikle düzensiz ve kargaşa halinde olmalarının da kendi tezini desteklediğini düşünür. Bu çalışmada, Hall'un argümanının makul ve savunulabilir olmadığı gösterilmeye çalışılacaktır. Persler 374-383, hemen birkaç dize önce Kserkses'in donanma komutanlarına verdiği emirleri içeren 364-369 ile birlikte incelendiğinde, iki pasaj arasında önemli paralellikler bulunduğu ve πειθάρχῳ φρενί ifadesinin Hellenlere özgü olduğu iddia edilen "otoriteye gönüllü itaati" değil, Perslerin üstlerine karşı sergilediği sessizce boyun eğme halini ifade ettiği görülür. Persler 364-369'da Kserkses, tüm donanmanın gece boyunca hareket halinde olmasını emretmiş ve 374-383. satırlarda bahsedilen denizciler de verilen emrin içeriği ve üslubuyla uyumlu bir şekilde bu talimatları yerine getirmişlerdir. Kaldı ki, eserde Perslere atfedilen ve οὐκ ἀκόσμως nitelemesiyle örtüşmeyen kargaşa hali savaş öncesine değil, savaş anına ve sonrasına ilişkindir. O halde, Persler tragedyasının 374-383. satırlarında sözü edilen denizcilerin Pers askerleri olduğunu düşünmek akla daha yakındır.

Anahtar Kelimeler: Aiskhylos, Edith Hall, Persler, Pers Donanması, Salamis Savaşı

HUKUKTA SORUMLULUK VE TOPLUM TİPLERİYLE MÜNASEBETİ

Etem ÇALIK, Ayşegül Büşra ÇALIK

Türkiye

Öz: Sorumluluk ilahiyatın, din felsefesinin, hukukun ve sosyolojinin bir alt disiplini olan hukuk sosyolojisinin ehemmiyetli bir konusudur ve borç, mükellefiyet ve vazife gibi kavramlarla yakın alakası vardır. Sorumluluk meselesi, modern hukuktaki durumuna gelinceye kadar çeşitli safhalardan geçmiştir. Modern anlayışa ulaşması teknik, ekonomik, kültürel ve sosyal birçok faktörün tesiriyle mümkün olabilmiştir. Bu sebeple de toplumların iptidai safhadan başlayıp medeni toplum safhasından geçerek modern safhaya ulaşmalarına paralel olarak, sorumluluk anlayışları da değişmiştir. İptidai topluluklar, geçim biçimi avcılık ve toplayıcılık olan ve bu sebeple de mülkiyetin ortaya çıkmadığı topluluklardı. Bu faaliyetlerin toplu olarak yapılmasının sosyo-kültürel neticesi kişilerin değil, bütün olarak topluluğun ferdiyet sahibi olarak görülmesi, hukukî yansıması da gene ferdin değil bütün olarak topluluğun sorumlu sayılmasıydı. Üretim ekonomisine geçilmesiyle başlayan medeni toplum (tarım toplumu), medeni toplum çağlarında bir taraftan kültürel faktörler (ilim, din ve sanatın ortaya çıkması), diğer taraftan ekonomik faktörler (mülkiyetin ortaya çıkması), hukuken de ferdî sorumluluk anlayışının gelişmesine yol açmıştı. Ancak medeni toplumların köleci yapıları sebebiyle, -hiç olmazsa köleler bakımından- kolektif sorumluluk anlayışı da benimsenmişti. Bu da bu toplumlarda sınıf gerçeğinin ortaya çıkmasının neticesiydi. Modern toplumların hukuk sistemi, sorumluluğun ferdiliğini kabul etmiştir. Bu da modern toplumların ekonomik, teknik, sosyal, kültürel, siyasî ve teknolojik yönden kaydettikleri gelişmelerin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştı. Bu gelişmelerin kültürel yansımasıysa "fert"in tek başına değerli görünmesidir. Modern toplumların hukuk sistemleri de bu gelişmeleri takip etmiş ve diğer sahalarda meydana gelen ferdîleşmeye paralel olarak, hukuk sahasında da ferdî sorumluluk anlayışı gelişmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, Sorumluluk, Kolektif Sorumluluk, Ferdî Sorumluluk

RE-CATCHING HARMONY WITH NATURE: THE TURKISH VILLAGE INSTITUTES MOVEMENT

Gökhan AK

Türkiye

Öz: Introduction: The Village Institutes' venture of Turkey which was diligently carried out by enlightened statesmen and intellectuals in the midst of 20th century was a unique example of educational reconstruction. The foundation of the Institutes very well reflected the idea behind Mustafa Kemal Atatürk's this saying: "The real war is starting now. The real war is the struggle which will be given in education, culture, economy and modernization." While it seems as if a national attempt, it actually embodies an international aspect since the Institutes adopted a universal approach and perspective in education. In line with this perspective, the Turkish Village Institutes movement had represented a sound educational understanding that struggled to diminish societal injustices and increase human freedom and gender equality by advocating mind enlightenment. The formers of this educational movement believed that lasting social changes could come about only through long-term educational processes. All those intellectual pioneers who realized the Village Institutes movement in Turkey during 1930s and 1940s put into practice their belief in modern education via reconstructional thought and action. The main rationale behind these Institutes was to enable a generation of rural teenagers, boys and girls, become literate and articulate. They learned about modern technology, joined mainstream of their country, and became politically conscious. Although the Village Institutes were closed by a more conservative government in the 1950s, a whole stream of Turkish writers and social reformers still trace their origins to these institutions, because the Institutes achieved a valuable delineation in the way to re-catch harmony with nature by de-alienating illiterate, meager and sheepish minds of those Anatolian teenagers. The Village Institutes also provided training in the modern farming techniques, carpentry, health, music, architecture, arts and sports areas apart from teaching reading and writing. These all activities would thus enable the development of the villages and the villagers of the Anatolia. Purpose: This study aims to examine the understanding of pedagogy, which was put into practice in the Village Institutes as an example of liberatory education, associating it with the critical pedagogy. Content: The content of this research is the Village Institutes of Turkey and their educational reconstructional roles in the early Republic's enlightenment. Limitations: In this study, there is no limitation to be specified. Methodology: The research method of this study is based upon secondary data resources such as scientific books, articles, essays, thesis and reports in line with the qualitative method, and in the study, content, document and discourse analysis as well as deconstruction research methods will be used. Findings: The Village Institutes were opened in 17 April 1940in order to promote the literacy, to re-catch harmony with nature for the poor Anatolian people, and to raise, in short time, the rate of reading and writing especially in the rural areas. Due to the difficult economic situation at the first decades of the young Republic, the state aimed to run these schools with minimum cost. Instead of constructing new schools building and classrooms, the state aimed at meeting all these needs with the help of villagers, teachers and students. As the teachers were

paid very little, they had to make a living by working in other fields such as gardening and working in the yards. Instead of a theoretical education in classroom, the students of these schools had an applied education program including arts, architecture, gardening, health, music and theatre. This educational approach was the main step to accomplish in reviving the harmony with nature, because this was in direct line with the nature of human being. Thus, the engagement of the teenager students in the works such as construction and gardening voiced serious criticisms from the conservatives, particularly in the government. The debate on the Village Institutes began with the opening of these schools and continued until today's Turkey around dichotomies such as urbanite/peasant, left/right, revolutionary/counter-revolutionist. Conclusion: By the establishment of the Institutes, for the people who once changed the nature had commenced a process of improvement of transforming and developing themselves. With the contribution of that civilization run invoked by the Institutes, Turkish villagers tried to indicate one of the most attractive example of transforming from being an obedient 'server' or 'serfdom' into free-thinking individuals. Another conclusion we reached in our study is that the Village Institutes had been established targeting to carry modernization endeavors of the young Republic to the rural environments. In this frame, the Institutes had achieved quite many in taking farming education to the country-side, establishment of new agricultural tools and thus enabling a modern farming in the villages.

Anahtar Kelimeler: Education, Modern Turkey, Educational Reconstruction, Village Institutes, Art and Culture, Secular Education

TÜRK DİLLERİNDE SİMETRİ VE ASİMETRİ

Ilahe MİRZALİYEVA

Azerbaycan

Öz: Sentaktik (sözdizimsel) birimler - kelime kombinasyonları, basit cümle, bileşik cümle, metin hiç de her zaman belirli kalıpla kurulmuyor. Analiz yapılırken belirlenmiş ve onaylanmış kural dışına çıkan sentaktik birimlere rastlıyoruz ve bu tip sentaktik birimlerin öğrenilmesi sıkıntı yapıyor. Kanaatimizce, bu birimlerin "Asimetrik sentaktik birimler" adı altında gruplandırılması ve incelenmesi daha uygundur. Simetrinin olmaması veya bozulmasına, yani kanundan ve kabul edilmiş kural dışındankenara çıkmaya biz asimetriklik diyoruz. Dilbilimde "asimetri" teriminin kullanımı metafor'a benzetilebilirdi, ama dil-bilimingeçen yüzyıldaki gelişimi bu terimin daha geniş kullanımı ile karakterize edilir ve bu kategori dilin fundomental sturuktur ve özelliklerini yansıtır. Asimetriklik ifade edenle ifade olunan arasındaki ikili ve çok yönlü yapısal-anlamsal ve fonksiyonel bir yaklaşımdır.Asimetrik sintaktik birim deyince, genel kanunauymayan sintaktik birimler öngörülüyor. Kelime kombinasyonu düzeyinde asimetriklik Azerbaycan ve Türk dillerinde ismi kombinasyonlarda, en çok 3. tür belirleyenkelime kombinasyonunun tarafları arasında olur.Buna ise bağımlı taraf "biz" şahıs zamiri ile ifade edildiğinde daha çok rastlanıyor. Bu sırada kelime kombinasyonu kendi esas tarafının aidiyet ekini kaybeder. Basit cümle düzeyinde asimetriya söz dizisinin bozulması sırasında kendini görterir. Bazen cümlenin bir kısmı ondan kopuyor ve cümlenin yapısına dahil olmuyor (parselyasiya), ya da cümlede tersine paralelizm (xiazm) kullanılır. Ayrıca her iki türk dilinin asimetrik sintaktik birimleri sırasında ellepsis, inversiyon, üslup-sentaktik normlar ve bu gibi diğer yapılara sıkça rastlanıyor. Makalede bu asimetrik sentaktik birimlerin her iki dil materyali üzerinde analizine yer verilmiştir. Asimetrik sintaktik birimlerin Türiye türkçesinde ve Azerbaycan türkçesinde karşılıklı olarak araştırıması ve sistemleştirilmesi, her iki dilin sözdiziminin araştırılması, diğer disiplinler üzerine araştırmaları kolaylaştıracak ve analiz karışıklığını önleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Simetri, Asimetri, Sentaktik Birimler, Stilistik Kurallar

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKALARININ TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Mehmet Murad AKTAŞ

Türkiye

Öz: Çin Halk Cumhuriyeti Mao'nun ölümü sonrasında yeni lider olan Deng Xiaoping 'in reformlarıyla birlikte önemli ekonomik dönüşümler yaşamaya başlamış ve günümüzde küresel dünyanın en etkin aktörlerinden biri haline gelmiştir. Fakat yaşadığı hızlı ekonomik büyüme ile beraber ülkede ciddi bir kentleşme sorunu ortaya çıkmış ve Çin'in enerji ihtiyacı sürekli artmıştır. 1993 yılına gelindiğinde ise Çin petrol ithalatçısı ülke haline gelmiştir. Çin enerji ihtiyaçlarını büyük ölçüde Ortadoğu'dan temin etmiştir. Ve bu nedenle gün geçtikçe Ortadoğu ile politik ilişkilerini geliştirmektedir. Türkiye ise bir parçası olduğu Ortadoğu bölgesinde çok uzun yıllardır güvenlik öncelikli bir politika sürdürmüştür. Fakat 2002 yılında Türkiye'de değişen iktidarla beraber güvenlik öncelikli bir politika yerine "Komşularla Sıfır Sorun" politikasıyla hareket edilmiştir. Kısa vadede olumlu sonuçlar vererek ilerleyen bu politika, Arap baharı olarak adlandırılan hareketinin Suriye'ye sıçraması ve bölgede oluşan terör tehditleri nedeniyle devam ettirilememiştir. Türkiye bölgede yeniden ülke güvenliğine öncelik veren dış politikaya yönelmek zorunda kalmıştır. Bu doğrultuda araştırmamızın amacı Çin'in enerji odaklı Ortadoğu politikasının, Türkiye'nin Ortadoğu üzerindeki değişken güvenlik algısına olan etkisine incelemektir. Araştırmamızda, Çin'in Ortadoğu politikalarının Türkiye'nin Ortadoğu'daki güvenlik algısına etkisinin analiz edilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Çin'in Ortadoğu'daki güç boşluğunu doldurmaya çalıştığını ve Çin'in bölgede sadece ekonomik yatırımları değil, siyasi ve askeri açılımları olduğu da görülmektedir. Bu karmaşık denklemde Türkiye'nin Çin'le ve Ortadoğu ile olan ilişkilerini bu yeni duruma uygun siyasi, sosyal ve ekonomik politikalar oluşturması dikkatle ele alınması gereken bir konu olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Türkiye, Ortadoğu, Politika, Güvenlik Algısı

YABANCI ÖĞRENCİLERİN TÜRKÇE KONUŞMA BECERİSİNE KARŞI KAYGI DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ

Melike ERDİL

Türkiye

Öz: Yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygısı, Türkçe öğrenme sürecini etkilemektedir. Yabancılara Türkçe öğretiminde kaygı düzeyi, düşük orta ve yüksek olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yüksek ve düşük kaygı düzeyine sahip olan yabancı öğrenciler, Türkçe konuşma becerisini edinme sürecinde orta düzey kaygıya sahip olan yabancı öğrencilere göre daha fazla kaygı hissetmektedir. Bu durum da yabancı öğrencilerin Türkçe öğrenme sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu araştırmada, yabancı öğrencilerin Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin hangi (düşük/orta/ yüksek) düzeyde olduğunu tespit etmek amaçlanmaktadır. Araştırmanın evrenini, İstanbul Üniversitesi DİLMER ve Necmettin Erbakan Üniversitesi KONDİL'de Türkçe öğrenen yabancı öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise nicel çalışma grubunu, 2017-2018 Akademik Yılı Bahar Döneminde, Necmettin Erbakan Üniversitesi KONDİL'de B1 ve B2 kurunda Türkçe öğrenen 89 erkek ve 51 kız olmak üzere 140 yabancı öğrenci ve İstanbul Üniversitesi DİLMER Tophane Şubesinde B1 ve B2 kurunda Türkçe öğrenen 6 erkek ve 4 kız öğrenci olmak üzere 10 yabancı öğrenci, toplamda 150 öğrenci oluşturmaktadır. Nicel araştırmanın örnekleminde, 'amaçlı örnekleme (purposive/purposeful sampling)' türlerinden biri olan 'maksimum çeşitlilik örnekleme (maximum variation sampling)' tercih edilmiştir. Araştırmanın nitel çalışma grubunu ise İstanbul Üniversitesi Dil Merkezi Tophane Şubesinde B2 kurunda Türkçe öğrenen 1 kız ve 3 erkek olmak üzere toplam 4 yabancı öğrenci oluşturmaktadır. Nitel araştırmanın örnekleminde, 'amaçlı örnekleme (purposive/purposeful sampling)' türlerinden biri olan 'ölçüt örnekleme (criterion sampling)' tercih edilmiştir. Araştırma, zaman ve maliyet faktöründen dolayı İstanbul Üniversitesi DİLMER ve Necmettin Erbakan Üniversitesi KONDİL'de Türkçe öğrenen 150 yabancı öğrenci ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın yöntemi, 'karma yöntem araştırması'; araştırma deseni 'gömülü (içeyerleşik/embedded)' desendir. Araştırmanın nicel verileri 'anket tekniği' ile elde edilmiştir. Melanlıoğlu ve Demir (2013), tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından uygulanan, "Türkçe Öğrenen Yabancılar İçin Konuşma Kaygısı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçeğin geçerliği ve güvenirliği ise "İkinci Dil Konuşma Kaygısı Ölçeği" nin Türkçe formundan elde edilen puanların geçerli ve güvenilir bir biçimde kullanılabileceğini göstermektedir (Melanlıoğlu ve Demir, 2013:390). Nicel verileri analiz etmek için Mann-Whitney U testi, Kruskal Wallis analizi, tek yönlü ANOVA analizi, Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmış ve SPSS 17,0 paket programı tercih edilmiştir. Araştırmanın nitel verileri 'görüşme tekniği' ile elde edilmiştir. 'Yabancı Öğrencilerin Türkçe Konuşma Becerisine Karşı Kaygı Düzeyinin Belirlenmesi Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu' uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularının geçerliği için araştırma konusunda uzman olan bir kişinin de araştırmayı derinlemesine incelenmesi sağlanmalıdır (Büyüköztürk, 2014:168). Bu araştırmada da görüşme sorularının geçerliği yabancılara Türkçe öğretimi alanında beş yıl deneyimi olan bir okutmanın incelemesi ile sağlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularının güvenirliği ise bireylerle bir kereden fazla

görüşme yaparak sağlanmıştır (Büyüköztürk, 2014:169). Araştırmanın güvenirliği, 'test-tekrar test yöntemi' yöntemi ile sağlanmıştır. Nitel verileri analiz etmek için 'içerik analizi' türlerinden biri olan 'kategorisel analiz' tercih edilmiştir. Kategorisel analizde önce veriler kodlanmış ardından temalar belirlenmiştir. Erkek yabancı öğrencilerin ağırlıkta olduğu bu araştırmada, yabancı öğrencilerin 16-36 yaş aralığında olduğu, Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika Kıtalarından geldiği, lisans, yüksek lisans veya doktora programlarından birinde eğitim aldığı görülmektedir. Araştırmanın sonucunda; yabancı öğrencilerin (%39,3) Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin 'düşük düzeyde' olduğu tespit edilmiştir. Türkçe konuşma becerisine karşı kaygılarının cinsiyetlerine, geldikleri kıtalara ve bildikleri yabancı dil sayısına göre farklılık 'göstermediği' saptanmıştır. Ancak '24 ve üstü yaşındaki bireylerin' Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin diğer yaş gruplarındaki bireylere göre daha 'yüksek' olduğu ve 'lisans' eğitimine sahip bireylerin yüksek lisans ve doktora eğitimine sahip bireylere göre Türkçe konuşma becerisine karşı kaygı düzeylerinin daha 'düşük' olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaygı, Türkçe Konuşma Becerisi, Yabancı Dil Olarak Türkçe, Yabancı Öğrenci

BULGARİSTAN'DA TÜRKÇE EĞİTİM SORUNLARI

Nesrin OSMANOVA İSPOVA

Bulgaristan

Öz: Giriş ve Amaç: XIV yy ' ın son çeyreginde Osmanli hakimiyetine geçen Bulgaristan, Balkan Cografyasinin en yogun Türk ve Muslüman nufusu olan ülkesidir. Bu nedenle; Dini extremizm ,etnisite konulari ile ilgili önemli bir araştirma alanı oldugu gıbi , Türk dili ,Türk kültürü,örf adet ve gelenekleri ile de çok önemlidir.. Bu çalışmamızı Osmanlı döneminden günümüze devam eden ,Bulgaristan'daki Türk Kültürünün tanınması amacıyla , Türk nufusunun yogun oldugu köylerde ve dogdugum köy Filibe /Ustina'da gerçekleştirdik. BULGULAR Osmanlilar,Orta Asya ve Anadolu kültürünü Balkanlara tasımışlardır.. Bulgaristan tarihine baktigimizda 1878- 1879 Rus - Osmanli savasindan günümüze kadar tarihi ve siyasi olaylarla doludur. Bulgaristan türklerının sosyal ,kültürel statüleri her dönemde farklılık arzetsede Örf adet ve geleneklerinin degişmedigi ve Ergenekon destani ile bagli oldugu görülmektedir... Tarihimizin en üzücü sayfalari olan Balkanlardan Türk göçleri, uygulanan baskı ve zulüm, Balkan türklerinin dramını da ortaya koymakta ve edebiyatimiza yansitmaktadır. Bulgaristan'da Türk dilinin yayginlaşmasi Türk kültürüne ait eserlerin hızla artmasi Türklerle yaşayan Bulgarların da etkilenmesine yol açarak birçok türkçe kelime Bulgar diline de geçmiştir Sonuc Osmanli hakimiyetinde Bulgaristan ' da birçok mimari eserler inşa edilmiş ,edebiyat ve diger sanat alanlarinda faaliyet gösteren birçok sanatci tarafindan sayısız eserler ortaya konmuştur. Bu durum ise Bulgaristan'da da büyük bir kültürel olgunlaşmanın ve birikimin meydana gelmesine neden olmuştur. Bulgaristan ve Balkanlarda engin bir Türk kültürü yaşamaktadır...

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Türk kültürü Tarih, Edebiyat

MACARİSTAN'DAKİ KUMANLARIN SEP VE SANDIK GELENEĞİ

Nurdan VARDAN, Ali AHMETBEYOĞLU

Türkiye

Öz: Kumanlar, XIII. yüzyılın ilk yarısında Hristiyanlığa geçmek şartı ile Pannonya (Macaristan) topraklarına yerleşmişler ve zamanla ana dillerini de unutmuşlardır. Bununla birlikte, atalarından gördükleri geleneklerine bağlı kalmışlardır. Düğünlerin başlıca sembollerinden çeyiz (sep) ve sandık geleneği de bunlardan biridir. Sep ve sandığın hazırlanması, daima kız tarafının sorumluluğunda olmuştur. Genellikle el dokuması kumaşlardan dikilen çeşitli giyim ve dokuma ev eşyaları, renkli nakışlarla özenle ve sabırla işlenmiştir. Evleninceye kadar sandıkta biriktirilen bu eşyaların taşınması da Türk kut yükleme geleneğinin bir sahnesini oluşturmuştur. Sandık sepinden başka ailenin gücü oranında para, mücevher, küçük ev eşyaları, mobilyalar, hayvan ve toprak da sep olarak hediye edilmiştir. Sandıklar aynı zamanda uzunca yıllar evlerin başlıca mobilyaları olarak kullanılmışlardır. XX. yüzyılın ortalarından itibaren dolapların yaygınlaşması ile sandıklar da önemini yitirmiştir. Yine de bu geleneğin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için son dönemlerde girişimler çoğalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Kuman, Kültür, Gelenek, Sandık, Sep

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İL MÜDÜRLÜKLERİNDE ÇALIŞAN PERSONELİN ÇOCUKLARINI SPORA YÖNLENDİRME NEDENLERİNİN İNCELENMESİ (DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ)

Selçuk ARSLAN, Ali Serdar YÜCEL

Türkiye

Öz: Çocuklarımızı küçük yaşlardan itibaren yetenekleri çerçevesinde spora yönlendirmek, fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimleri açısından son derece önemlidir. Doğu Anadolu Bölgesinde ki (Elazığ, Malatya, Tunceli, Diyarbakır, Bingöl, Muş, Erzincan, Erzurum, Ardahan, Bitlis, Ağrı, Van, Kars) illerde hizmet veren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüklerinde görevli ve çocuğu olan çalışanların çocuklarını spora yönlendirme nedenlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi çalışmamızın temel amacını teşkil etmektedir. Kurum çalışanlarının hizmet verdikleri bireylerle aynı toplumsal yapıyı paylaşmaları onların spora yönelik olumlu algılarının bu kesim içerisindeki diğer insanlara da nakledilmesinde aracı rol üstlenecektir. Çalışmanın evrenini Doğu Anadolu Bölgesinde hizmet veren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlükleri (Elazığ, Malatya, Tunceli, Diyarbakır, Bingöl, Muş, Erzincan, Erzurum, Ardahan, Bitlis, Ağrı, Van, Kars), örneklemini ise amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenecek çocuklu kurum personeli oluşturmaktadır. Çalışmamız "betimsel tarama modeli" niteliğindedir. Verilerin elde edilmesinde önceden geçerlik ve güvenirliği tespit edilmiş iki bölümden oluşan anket formu kullanmıştır. Verilerin analiz edilmesinde yüzde ve frekans analizleri ile grup ortalamalarının karşılaştırılmasına yönelik, ikili grup ortalamaları için t-testi, ikiden fazla grup ortalamaları için anova testi yapılmıştır. Araştırma sonunda; Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinde çalışan personellerin çocuklarını spora yönlendirme nedenleri bazı demografik özelliklere (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, meslek, çocuk sayısı, gelir durumu) göre faklılık göstermediği ve spora yönlendirmede olumlu bakış açılarına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca düzenli spor yapan ebeveynlerin spora yönlendirmede daha olumlu görüş bildirdikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Çocuk, Aile

KOSOVA'DA YENİDEN YAPILANDIRMA ÇALIŞMALARININ KRİTİĞİ

Sibel AKGÜN

Türkiye

Öz: Kosova, Balkan coğrafyasında Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkmış olan çatışmaların içinden kurulmuş olan bir devlettir. Bu devletin etnik ve dini çoğulculuğa dayanan yapısı sadece bu devletin değil bölgenin istikrarını da etkileyen bir durum göstermektedir. Eski Yugoslavya Federasyonu'nun dağıldığı 1991 yılından sonra 1998- 1999 yılları arasında yaşanan savaşta siyasi ve ekonomik olarak büyük darbe alan, etnik milliyetçiliğin en yüksek düzeyinde tezahür ettiği ülke, savaşın ortalarından itibaren uluslararası toplumun ve özellikle ABD'nin duruma el koyması ile yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır. Ülke 1999 yılında BM gözetimine alınarak iuluslararası toplumun ekonomik- siyasi, askeri ve sosyal anlamda aslında geçmişi 19. yüzyıla uzanan yönetim modeli belirlenmiştir. Kosova'da hala devam eden Uluslararası Himaye rejimi kapsamındaki Yeniden Yapılandırma çalışmaları aslında uluslararası sisteme yeniden şekil verme modelinin Soğuk Savaş sonrası ilk adımlarından biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonunda galip devletlerin meydana getirdiği yıkımın onarılmasını koordine etmek, halkın kin ve öfkesini üzerinden atmasını sağlamak, demokratik devletlerin düzen ve rejimlerini yerleştirmek, böylece yenilmiş ülkelerin dünyaya yeniden tehdit teşkil etmesini önlemek maksadıyla Almanya ve Japonya'da uygulanan tedbirler Kore Savaşını takiben bu ülkede de uygulanmaya başladı. ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'de bu konuda geliştirilen kavram "Nation Building" idi. Yıllardır ABD'de "Nation Building" üzerine tartışmalar yaşandı. Her yeni müdahalede konu yenilendi. Konunun önemli kısmı artık "Nation Building"'den çatışma sonrası yıkılmış devletlerde neler yapılabileceği konusuna dönüştü. "Çatışma Sonrası Yeniden Yapılandırma" kavramı ilk kez 1995 yılında Dünya Bankası tarafından kullanıldı. Çatışma Sonrası Yeniden Yapılandırma kavramı I. Dünya Savaşı sonunda Milletler Cemiyeti'nin kurulması sonrası bu örgüt tarafından Asya ve Afrika'da uygulanan manda sistemi ile 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve Japonya'da uygulanan himaye rejimleri çalışmalar ve sömürge yönetimlerinin örnekleri üzerinden oluşturulmuştur. Manda sistemi, I. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük devletlerin henüz kendilerini idare etme gücüne sahip olmayan halklara sahip ülkelerin geleceği üzerindeki kararları fiilen uygulayabilmek için Milletler Cemiyeti Misakı ile birlikte oluşturulmuştur. Himaye rejimi ise bağımsızlığı kısıtlı ve uluslararası bütün ilişkileri hami devlet tarafından yürütülen bir ilişki biçimi olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra uygulanmaya başlanmıştır. Bu kavramların iç içe geçmesi ise yeniden gelişen koşullara göre yorumlanması ile 1989 sonrası oluşan Yeni Dünya Düzeni'nde Uluslararası Himaye rejimleri önce Balkan ülkelerinde ve ardından Afganistan ve Irak'ta farklı şekillerde uygulanmasına neden olmuştur. 20. yüzyılın sonlarından itibaren aslında bu kavramların temelinde eski sömürgecilik kavramı, yeni tip sömürgecilik olarak tanımlanmış ve "Uluslararası Himayecilik" kavramı çerçevesinde "İnsani Müdahale" teziyle meşrulaştırılarak, çok taraflı ve zorlayıcı barış operasyonları ile şekillenmiştir. Kosova tecrübesi karmaşık barış görevlerinin aynı anda kolayca takip edilemeyen ve çatışmaya sebep olabilecek farklı yönlerinin olduğunu göstermektedir. Balkanlarda demokratik ve ekonomik girişimler kanun ve düzenin sağlanmasının önüne geçmiştir. Bu tecrübe özgür politik sistem ve sağlıklı sivil

toplumun oluşturulması için önceliğin kanun ve düzenin sağlanmasına yönlendirilmesini göstermektedir. Kosova'da gerek şahıslar gerekse devlet için hukuk ve kanun düzeni oluşturamamıştır. Kosova'da iç ve dış güvenliği derhal tesis edecek askeri polis, örgütlü sivil polis, yargı ve zabıta kurumları kurulamamıştır. Suç örgütleri ile mücadele, etnik husumet, yeni demokratik düzenin muhalifi olan aşırı milliyetçilik devam etmektedir. Bunun önlenmesi için KFOR birliklerinin iç güvenlik ve asayiş konusunda uluslararası makamlara daha yüksek seviyede destek olması gerekmektedir. Uluslararası toplum tarafından şekillendirilen ve devam ettirilen Kosova devletindeki Yeniden Yapılandırma çalışmaları kapsamında on dokuz yıl sonunda durumu bu bildirinin ana konusudur. Ancak bu yapılırken, 21. yüzyılda uluslararası toplum tarafından belirlenen bu yönetim sisteminin Kosova özelinde temel açmazları ve oluşturulmaya çalışılan inşa sürecinin sorgulanması da ele alınacaktır. Amaç: Bu araştırma Kosova'da kurulan yeniden yapılandırma modelinin başarı/ başarısızlığını tespit etme amacıyla gerçekleştirilmiştir. Kapsam: Yapılan bu çalışma yeniden yapılandırma modelini sadece Kosova özelinde ele almıştır. Bu modelin uygulanmaya çalışıldığı diğer alan ve bölgeler kapsama dahil değildir. Problem: Uluslararası himaye modellerinin bölgesel ve yerel sorunların yaşandığı alanlarda varlığını ve başarısını sorgulamak. Sınırlıklar: Çalışmadaki sınırlılık Kosova'da oluşturulan yeniden yapılandırma modelinin halihazırda yeniden yapılandırma çalışmaları devam eden ülkelerle kıyaslanmaması ve Kosova özelinde bu modelin değerlendirilmesidir. Yöntem: Çalışmada veri toplama tekniği birincil ve ikincil kaynaklara ulaşma ile olmuş, değerlendirme tümdengelim yöntemi ile yapılmıştır. Bulgular: Yugoslavya'nın dağılması ile savaş sonucu 1999 yılında uluslararası himaye yönetimine giren Kosova'da ekonomik, yönetsel ve bürokratik anlamda yeniden yapılandırma çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar ülkedeki çatışmaların sonlanması sonrası ülkede yaşayan etnik ve dini gruplararasında var olan güven ve itimat duygusunu oluşturarak ülkeyi yeniden ekonomi başta olmak üzere ayağa kaldırmak içi yapılmıştır. Bu amaçla uluslararası kuruluşlar yoğun şekilde çalışmalar yapmıştır. Sonuç: Kosova'da uluslararası kuruluşlar ve devletler tarafından yapılan ve desteklenen yeniden yapılandırma çalışmaları ve modeli başarılı olamamıştır. 20 yıl sonunda ülkede gelinen nokta etnik ve dini gruplar arasında yaygın güvensizliğin devam etmesi, ekonomik anlamda dışa bağımlı ve yetersiz bir ülke ile askeri olarak güvenliğini sağlayamayan bir ülkedir. Bu nedenlerle yeniden yapılandırma modelleri ve uluslararası himaye rejimleri Kosova'da başarısız olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Yeniden Yapılandırma, Uluslararası Himaye Rejimi, Güvenlik, Kurumların İnşası

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE METİN ŞERHİ ÜZERİNE ADLANDIRMA SORUNU VE BİR ÖNERİ

Şemseddin BAYRAM

Türkiye

Öz: Metin şerhi, Klasik Türk Edebiyatı araştırmacılarının üç ana araştırma alanından biridir. Bu yol üzere olan kişi, ele aldığı metnin sahasıyla ilgili bilgi sahibi olduğu iddiasıyla metnin muhataplarının da verilmek istenen bilgiyi daha iyi idrak edebilmesi için metni bütün olarak veya makul parçalarına ayırarak inceler, gerektiğinde çeşitli değerlendirmelerde ve detaylandırmada bulunur. Bu detaylar, şerh edilen esere yaklaşılan açıya bağlı olarak çeşitlenebilir. Klasik Türk Edebiyatı araştırmacıları çalışmalarında şerh hususuna metnin mahiyetini ve mevzularını ele alıp te`lif bir şerh metni yaratmak, şerh metotlarını incelemek, farklı bir şârihin metne yaklaşım usulünü incelemek gibi yönlerden yaklaşmaktadır. Son dönemde şerh hususunda öne çıkan hususlardan biri de terim ve isimlendirme çatışmasıdır. Geleneği devam ettirip "şerh" kavramını kullanmaya devam edenlerin yanı sıra, Batı edebiyatı ve metin inceleme yöntemleri tesirinde kalarak "şerh" kavramı karşılığında "analiz, tenkit, kritik, tahlil" ve bilim dilini Türkçeleştirme çabası içerinde olanların "eleştiri, inceleme, çözümleme" terimleri de kullanılmaktadır. Biz bu çalışmamızda; metin şerhi hususuna isimlendirme yönünden yaklaşıp Klasik Türk Edebiyatı araştırmacılarının ve diğer edebiyat sahasındaki araştırmacıların "şerh" kavramı yerine hangi terimleri ne amaçla kullandıklarına, isimlendirme hususundaki görüşlerine ve mukayesesine, Türkçe bir terim olan "çözümleme"nin "şerh" kavramı yerine kullanılabilirliğine yönelik inceleme ve değerlendirmelerde bulunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Metin Tahlili, Şerh, Çözümleme, Tenkit

OSMANLI DEVLETİ'NDE OKMEYDANI VAKFI'NA VE ARAZİSİNE YAPILAN TECAVÜZLER

Şükrü Seçkin ANIK

Türkiye

Öz: Osmanlı Devleti'nin yürüttüğü sosyal politikaların neredeyse tamamı vakıf sistemine dayanmaktadır. Bu bağlamda, tahsis edilen vakıf arazilerinin gelirleri ile han, hamam, cami, bedesten, imarethane ve aşevi gibi sosyal kurumların giderleri karşılanmaktadır. İnsanların sportif faaliyetlerini devam ettirebilmesi adına kurulan ok meydanları, güreş meydanları, at meydanları, cirit meydanları vb kurumlar da yine bu vakıf sistemi içerisinde giderleri karşılanan merkezlerdendir. Vakıf arazileri ile vakıf kurumları arasındaki bu gelir-gider dengesi ise İslam vakıf hukukunca düzenlenmektedir. Ancak zaman zaman İslam vakıf hukukuna aykırı olarak uygulanan bir takım icraatlar da göze çarpmaktadır. Çalışmamızda, yukarıda belirtilen kurumlardan biri olan İstanbul Okmeydanı vakfına ve arazisine İslam vakıf hukukuna aykırı olarak yapılan tecavüzler ele alınacaktır. Böylece Osmanlı vakıf sistemi içerisinde yaşanan düzensizlikleri ve devletin bu düzensizliklere karşı aldığı tedbirleri ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri ile Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri incelenmiştir. Yapılan incelemede Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nde kayıtlı 103 numaralı Mühimme Defteri ile 108 numaralı Mühimme Defteri kayıtlarına; ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri'nde kayıtlı 950 Numaralı Nizamat-ı Kavanin ve Mukarrerat Defteri ile 954 Numaralı Nizamat-ı Kavanin ve Mukarrerat Defteri kayıtlarına rastlanmıştır. Bunun yanı sıra XVII. yüzyılda Katip Abdullah Efendi tarafından yazılan Tezkire-i Rumat ve Kanunname-i Rumat adlı yazma eserlerde yine bu çalışmanın ana kaynaklarını oluşturan metinler arasındadır. Elde edilen bu bilgiler ve bulgular doğrultusunda Osmanlı vakıf sistemi içerisinde bir takım zafiyetlerin yaşandığı ve devletin bu duruma karşı önlem almaya çalıştığı ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Okmeydanı, İstanbul, Ferman

1.ULUSLARARASI İSTANBUL DİL - KÜLTÜR VE TARİH KONGRESİ

POSTER SUNUMLAR

ORTAK TÜRKÇENİN AZERBAYCAN AĞIZ VE ŞİVELERİNDE OGUZ VE KIPÇAK DİL BELİRTİLERİ.

Gönül SAMEDOVA

Azerbaycan

Öz: Ağız ve şiveleri edebi dilden ayıran temel unsurlardan biri de fonetik farklılıklardır. Fonetik farklılıklar gramer, hatta leksik (sözcüksel) farklara oranla avantaj sergiliyor. Ağız ve şivelerde bir takım sesler ve fonetik olaylar vardır ki, bunlara çağdaş edebi dilde rastlamıyoruz. Azerbaycan'ın Kuzey grubu ağız ve şivelerinin türk dilleri ve ağızleri ile karşılaştırılmasından belli oluyor ki, birçok durumlarda oğuz-kıpçak boy dillerine ait unsurlar arasına sınır koymak imkansızdır. Mahmut Kaşgarlı oğuz dilinin etkisini her yerde hissetmiş, oğuz-kıpçak dillerinin karışık olduğuna emin olmuştur. Bu onunla izah ediliyor ki, Mahmut Kaşgarlı çoğu zaman "oğuzla" birlikte "kıpçak", yahut aksine "kıpçak"la birlikte "oğuz" söylemiştir. Kıpçak etnogenezinin öğelerine Azerbaycan'ın karışık tipli Kuzey grubu ağızlarında yaygın olarak rastlanmaktadır. Bu şivelerin fonetik sisteminde kıpçak dilinin özelliklerine ait olan belirtilere bakalım: 1. Ünlülerin burun seslerinin işlenmesi: sözuã, dêdã, êlıã̃, gözuã̃, ġızîz. 2. Ünlülerin kalınlaşması (ê>a, ü>u, ö>o: dars, har, ġun, uçun, oġuz, ġonur, ĥoraġ 3... Buna ek olarak, Kıpçak dili ile ilgili aşağıdakileri de belirtebiliriz. 1. İ ünlüsü yerine e ünlüsünün işlenmesi: sen-sin-sên; 2. Adların ve fiillerin başında y sesinin düşümü veya ç-ye geçmesi: elkin-yelkin (gezgin), ılığ-yılığ-ilığ, cincü (yincü)-inci, cuğdu (yuğdu) - uzun deve yünü anlamında. 3. Söz başında m yerine b sesinin işlenmesi: ben – men –mên, bün – mün – çorba anlamında. Azerbaycan yazılı anıtlarında kıpçak ve oğuz tükçesinde sözlerin paralelliği (sinonimliği) gözlemleniyor: kıpçak tükçesinde oğuz tükçesinde ata baba çöl yazı çağırmaġ oġumaġ ayıtmaġ demêk payız küz yaĥşı iyi.

Anahtar Kelimeler: Oğuzlar, Kıpçaklar, Ağızlar, Kuzey Grubu

ESKİ VE ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİNDE YEMEK VE İÇKİ İSİMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Mahire HÜSEYNOVA

Azerbaycan

Öz: Tarihin derinliklerinden günümüze kadar yol alan, eski ve çağdaş türk lehçelerinde benzer ve farklı yönlere sahip olan yemek ve içki isimlerinin karşılaştırmalı analizi akraba türk lehçelerinnin dilbilimne çok sayıda yarar olabilir. Eski ve çağdaş türk lehçelerinin sözlük bünyesinin belli bir kısımını yemek ve içki isimleri oluşturuyor ki, bu gıda isimlerinin oluşum ve şekillenmesinde hiç şüphesiz ki, Türkçe aracılık rolünü oynamıştır. Türk edebiyatının temel direkleri olan bu dört şah eserden üçü türk dillerinin farklı gruplarına, örneğin "Dede Korkut" oğuz grubuna, "Manas" kıpçak grubuna, "Gutadğu bilig" karluk grubuna ait ve mensuptur. "Divanü-lüğat-it-türk" ise evrensel bir eser olarak tüm grup, dil ve lehçelerin üzerinde duran, onların arasında hiçbir ayrımcılık yapmadan kesin olarak hepsini kapsayan ve kendinde toplayan son derece zengin hazinedir. Türk lehçeleri, boyları ve günümüzde türk dilleri eski türkçe'nin fonetik, leksi, gramer temeline dayanmıştır. Mahmud Kaşgarlı'nın "Divanü-lüğat-it-türk"eserinde inde yer alan "kömec" (ekmek türü), "öz" (yağlı yemek), "uğut" (içki adı), "ağuc" (yemek türü), "ebek" (çörek türü), "etmek" (çörek), "uva" (yemek adı), "epmek" (çörek), "ikdük" (azuge adı), "uhak" (içki adı), "üğre" (çorba), "avzuri" (çörek), "mün" (çorba), "soğut" (dolma (sarma)), "gurut" (lor peyniri), "tokuç" (çörek), "çağır" (şerab), "kımız" (içki adı), "kavut" (govut), "sücik" (şerab), "sipçü" (çörek türü), "buhsı" (yemek adı), "katma" (çörek adı) ve d. yemek isimlerinin tarihsel varoluş ve şekillenmesinde her bir türk dillerinin ayrıca yeri var.

Anahtar Kelimeler: Türk Lehçeleri, Yiyecekler, İçecekler, Diyalektoloji

GEMİGAYA-GOBUSTAN VE ORHUN-YENİSEY YAZITLARININ DİLBİLİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Mirvari İSMAYILOVA

Azerbaycan

Öz: Dünya tarihinde insanlık medeniyetine vazgeçilmez katkılardan biri de yazıdır. Yazının keşfi, insanlık medeniyetinin önemli bir başlangıcıydı. Çivi yazısının keşfi ve onun geliştirilmesi Sumerin insanlık tarihine en önemli katkısı oldu. Çivi yazıları sillabik (heceleme) yazı örnekleri olarak kabul edilen piktografik yazı (şekli yazı) örneklerinden sonrakı dönemin ürünüdür. En eski yazı örneklerine ise Türklerin ilk beşiği Ön Asya - Azerbaycan'da da eski Türk yerleşim meskenleri Gobustan'da, Gemigaya'da, Türkiye sınırında olan Kalinino ilçesinin Cücekend yerleşim merkezinde, Gence, Şamahı, Mingeçevir, Kazak, Gedebey, Hacıgabul, Pirallahı adası, Nüvedi ve Tebriz - Eher yakınlarında, İçerişehir kabları üze-rinde, şimdi işgal altında tutulan Kelbecer'de, Laçın'da Zengezur bölgesinin Meğri ilçesindeki Gargar Dağı'nda rastlamak mümkündür. Türkler kendi yazılarını kayalar, kil levhalar, sal taşlar, heykeller üzerinde kazıyarak adeta gelecek nesillere kendi muhteşem tarihleri, kültürleri hakkında bilgi aktarımı için sonsuzlaştırmaya çalışmış, unutulmasını istememişlerdir. Gemigaya-Gobustan alfabesi ve Orhun-Yenisey alfabeleri arasındaki karşılaştırmalar da ilginçtir. Bu karşılaştırma ilk önce böyle düşünmeye izin veriyor ki, onlar farklı alfabelerdir. Bu anıtlarda işaretleri oluştururken onlara yaklaşımın kendisi farklıdır. Orhun-Yenisey yazısı türk hayat tarzının, şövalyelik sembolünün simgesini (çadır, yay, ok, süngü, kılıç) tarif eden işaretler temelinde oluşmuştur. Gemigaya-Gobustan yazıları, felsefi düşünceleri, inançları sembolize eden işaretler bazında yaranmıştır. Azerbaycan'da bulunmuş Gemigaya, Gobustan, Kelbecer, Mingeçevir yazıları, ayrıca Orhun-Yenisey yazılı anıtları, "Avesta"dan, Sümer'in ok şekilli yazılarından bu yana hepsi Türk düşüncesinin ürünüdür ve "Türkçe" düşünmeden onları anlamak, doğru okumak olmaz. Daha ileri giderken demek isteriz ki, modern alfabelerin temelinde eski Türk düşüncesinin ürünü olan alfabeler duruyor.

Anahtar Kelimeler: Türk Lehçeleri, Gemigaya ve Gobustan Yazıtları, Orhun-Yenisey Yazıtları

TÜRK LEHÇELERİNDE HAL KATEGORİSİNE İLİŞKİN ORTAK TERİMLERİN TANIMLANMASI

Yegane KAHRAMANOVA

Azerbaycan

Öz: Türk lehçelerinde kendi sistemliliği ve olgunluğu ile seçilen, sintaktik bağlanma, anlam netleşmesi ve eklerin fonksiyonel istikrarlığı sonucunda gelişen hal kategorisi türk dünyası areyalında ne kadar bütünleştirici mahiyet arz ederse de, tarihi gelişim sürecinde kendine özgü diferensiyal belirtiler de kazanmıştır. B.A.Serebrennikov, A.N.Kononov, N.Hacıyeva, M.Hamzayev, İ.Geldiyev, F.Zeynalov'un ve diğer birçok türkologların yaratıcılığında Türk dillerinde olan hallanmanın funksiyonal (işlevsel)-semantik mahiyeti, hal eklerinin kökeni, basit ve çift hallanma vb. sorunlu konuların belirlenmesine dair ciddi bilimsel önermeler ileri sürülse de, halen Türk hal sistemine ait bir takım sorunlar çözülmemiş kalmaktadır. Böyle sorunlu konulardan biri de Türk dillerinde hal kategorisine ait ortak terminolojinin tanımlanmasıdır. Türk lehçelerinde ismin hallerinin sayısı farklı olduğu gibi, hallerin ayrı ayrı adları da farklı terimlerle ifade edilmektedir. Örneğin: Hallerin sayısı: Altı: Azerbaycan, Türk, Tatar, Kırgız, Altay, Nogay, Kumuk, Özbek türkçesinde. Yedi: Karaim, Karaçay-Balkar, Sarı Uygur, Tuva, Kazak türkçesinde. Sekiz: Hakas türkçesinde. Hallerin adları: Yalın hal: Azerbaycan türkçesinde "adlık", Uygur, Tatar, Karaçay-Balkar, Türkmen türkçesinde "baş", Özbek türkçesinde "boş", Türkiye türkçesinde "yalin", Gagauz türkçesinde "temel". Tamlayan hal; Azerbaycan türkçesinde "yiyelik", Türkiye türkçesinde "Tamlayan"; Tatar türkçesinde "iyalik", Karaçay-Balkar türkçesinde "yelikçi", Uygur türkçesinde "egilik", Özbek türkçesinde "karatgiç" vb. Görünüşe göre, modern Türk lehçelerinde hal kategorisinin işlevsel özelliklerine rağmen, bu lehçelerde hem hallerin sayı, hem de şu kategoriye ait terimlerde farklılıklar vardır. Ortak Türk dili konusunun güncel olduğu günümüzde ortak terminolojinin yaradılmasının önemli olduğunu düşünerek Türk hal sistemi ile ilgili bir sıra ortak terimler sunmak niyetindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Türk Lehçeleri, Hal Kategorisi, Terimler, Hallanma

LANGUAGE USE IN TECHNOLOGY AND SOFTWARE

Yeganeh MADADİ

İran

Abstract: The permanence of international companies with advanced technology in the countries where they operate is only possible with the effective use of the language of that country. Thus, the importance of language used in mobile phones, computer software and other technological devices have increased in recent years. Similarly, when we look at the companies that produce and sell technology products in Asian countries, we see that they give importance to the software first in their own language and then in English which is internationally valid and used and the language of the country where the product is sold. So, we cannot ignore the significance of the language and software used. Language makes the international recognition and effectiveness of a nation over many different countries of the world permanent. The need for technology in recent years, the ever-diversifying product range and especially the developments in the internet world have revealed the importance of the languages of countries. Social media and international education have made the importance of this situation more effective. Looking at the developed and developing countries of the world, we see an obligation of teaching and learning different world languages in the field of education. This study emphasizes the international importance of language and the significance of languages of countries used in technological software, internet and social media.

Key Words: Language, Technology, Software, Culture

THE VALIDITY AND SIGNIFICANCE OF ENGLISH IN INTERNATIONAL SCIENTIFIC STUDIES

Dovlet SHAGYLYJOV

Türkmenistan

Abstract: We see that English is actively used both in international indexed journals and in academic publications in developing world countries. Although each world country strives to make academic publications in its own language, it is clear that the academic language used in the international language is English. A total of 381 indexed journals being within the indices of SCI, SSCI, SCI-E and AHCI were analyzed within the scope of this study. It has been observed that most of these journals make publication in Asian and European countries. The publication language of all journals is English. They publish two issues or up to 12 issues per year in different disciplines and fields. It is also seen that the journals accepting papers in the field of medicine and physical sciences and even those not included in indices accept papers in English. It is also interesting to see that the papers published in journals - with high international citations and impact factor load – and receiving high citations are prepared in English. The fact that English is used in international technology and as the language of education is significant with a separate condition. Therefore, it is an inevitable fact that English should be accepted as a compulsory language to be learnt outside the country. Therefore, the language domination of researchers regarding the analysis of academic studies and the creation of benefits is an important factor. It is inevitable for the researchers to excel in English about the scientific studies that are planned and to be done. Because it is a must to prepare the paper in English for the purpose of gaining scientific studies to the world of international science.

Key Words: Language, Culture, Academic, Science, Researcher

İSTANBUL BİLİM VE AKADEMİSYENLER DERNEĞİ
Kayabaşı Mh. Evliya Çelebi Cd. Emlakkonut Başakşehir Evleri
1/A D Blok Kat: 4 Daire: 29 Başakşehir, İstanbul, Türkiye
Tel: +90 212 801 40 63 İkitelli V.D.: 481 062 0928
Kütük No: 34-228-066

9 786056 815072

istanbulbilimveakademisyenlerdernegi.org